

I SADRŽAJ

UVOD	5
III. METODOLOGIJA KREIRANJA STRATEGIJE	6
IV. STRATEŠKA PLATFORMA	8
IV.1. IZVOD IZ SOCIO-EKONOMSKE ANALIZE	8
IV.1.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I RESURSI.....	8
IV.1.2. DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE	8
IV.1.3. ANALIZA EKONOMSKOG SEKTORA OPĆINE GRADAČAC	9
IV.1.4. TRŽIŠTE RADA.....	13
IV.1.5. DRUŠTVENI RAZVOJ	14
IV.1.6. CIVILNA ZAŠTITA I STANJE SIGURNOSTI	17
IV.1.7. PROSTORNO PLANIRANJE.....	18
IV.1.8. STANJE INFRASTRUKTURE I JAVNIH USLUGA	18
IV.1.9. STANJE ZAŠTITE OKOLIŠA.....	20
IV.1.10. LOKALNA SAMOUPRAVA	21
IV.1.11. ANALIZA BUDŽETA	22
IV.2. STRATEŠKO FOKUSIRANJE	23
IV.2.1. SWOT ANALIZA	23
IV.2.2. STRATEŠKI FOKUSI	26
IV.3. VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI	28
IV.3.1. VIZIJA.....	28
IV.3.2. STRATEŠKI CILJEVI	28
V. SEKTORSKI RAZVOJNI PLANOVI	29
V.1. PLAN LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA	29
V.1.1. FOKUSIRANJE.....	29
V.1.2. RAZVOJNI CILJEVI EKONOMSKOG RAZVOJA	29
V.1.3. PROGRAMI, PROJEKTI I MJERE	32
V.1.4. INICIJATIVE MEĐUOPĆINSKE SARADNJE.....	36
V.1.5. PROCJENA OČEKIVANIH ISHODA SA INDIKATORIMA	36
V.2. PLAN DRUŠTVENOG RAZVOJA	37
V.2.1. FOKUSIRANJE.....	37
V.2.2. RAZVOJNI CILJEVI DRUŠTVENOG SEKTORA	40
V.2.3. PROGRAMI, PROJEKTI I MJERE	43

V.2.4.	INICIJATIVE MEĐUOPĆINSKE SARADNJE.....	45
V.2.5.	PROCJENA OČEKIVANIH ISHODA SA INDIKATORIMA.....	45
V.3.	PLAN ZAŠTITE OKOLIŠA.....	47
V.3.1.	FOKUSIRANJE.....	47
V.3.2.	RAZVOJNI CILJEVI U OBLASTI ZAŠTITE OKOLIŠA.....	49
V.3.3.	PROGRAMI, PROJEKTI I MJERE.....	50
V.3.4.	INICIJATIVE MEĐUOPĆINSKE SARADNJE.....	52
V.3.5.	PROCJENA OČEKIVANIH ISHODA SA INDIKATORIMA.....	52
VI.	OPERATIVNI PLAN.....	55
VI.1.	PLAN IMPLEMENTACIJE INTEGRISANE STRATEGIJE RAZVOJA.....	55
VI.1.1.	PREGLED PRIORITETNIH PROJEKATA I MJERA ZA PERIOD OD 3 GODINE.....	55
VI.1.2.	INDIKATIVNI FINANSIJSKI PLAN ZA PERIOD OD 3 GODINE.....	70
VI.2.	PLAN RAZVOJA ORGANIZACIJSKIH KAPACITETA I LJUDSKIH POTENCIJALA.....	87
VI. 3.	PRAĆENJE, OCJENJIVANJE I AŽURIRANJE STRATEGIJE RAZVOJA.....	90
PRILOZI 95		
PRILOG 1 - SOCIO-EKONOMSKA ANALIZA.....		96
III.1.1.	OSNOVNI PODACI O OPĆINI GRADAČAC.....	96
III.1.2.	HISTORIJSKI ASPEKTI RAZVOJA OPĆINE GRADAČAC.....	97
III.1.3.	PRIRODNO NASLIJEĐE OPĆINE GRADAČAC.....	97
III.1.4.	DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE I UKUPAN BROJ STANOVNIKA.....	98
III.1.4.1.	Kretanje i struktura stanovništva.....	99
III.1.4.2.	Prostorni raspored stanovništva i gustina naseljenosti.....	102
III.1.4.3.	Prirodni priraštaj stanovništva.....	103
III.1.5.	ANALIZA EKONOMSKOG SEKTORA OPĆINE GRADAČAC.....	105
III.1.5.1.	Bruto domaći proizvod i plaće.....	105
III.1.5.2.	Struktura ekonomije općine Gradačac.....	107
III.1.5.3.	Razvoj privatnog sektora, malih i srednjih preduzeća i poduzetništva.....	111
III.1.5.4.	Turistički potencijali i turistička infrastruktura.....	115
III.1.5.5.	Poljoprivreda.....	119
III.1.6.	TRŽIŠTE RADA.....	133
III.1.6.1.	Zaposlenost i nezaposlenost.....	133
III.1.6.2.	Penzioneri-broj, spolna struktura, struktura po vrsti penzije/mirovine.....	140
III.1.7.	DRUŠTVENI RAZVOJ.....	142
III.1.7.1.	Socijalna zaštita.....	142
III.1.7.2.	Obrazovanje.....	144
III.1.7.3.	Zdravstvo.....	148
III.1.7.4.	Kultura.....	151
III.1.7.5.	Sport.....	152

III.1.7.6. Ranjive grupe	154
III.1.7.7. Nevladine organizacije	159
III.1.8. CIVILNA ZAŠTITA I STANJE SIGURNOSTI	160
III.1.8.1. Klizišta	160
III.1.8.2. Ugroženost poplavama	161
III.1.8.3. Zaštita od požara.....	161
III.1.8.4. Bespravna gradnja.....	162
III.1.8.5. Zemljište kontaminirano minama	163
III.1.8.6. Kriminalitet i javni red i mir: stepen otkrivenosti i struktura	163
III.1.9. PROSTORNO PLANIRANJE	165
III.1.10. STANJE TEHNIČKE INFRASTRUKTURE	165
III.1.10.1. Elektroenergetska infrastruktura.....	165
III.1.10.2. Telekomunikacije	166
III.1.11. STANJE JAVNE INFRASTRUKTURE I JAVNIH USLUGA	167
III.1.11.1. Investicije.....	167
III.1.11.2. Saobraćajna infrastruktura	168
III.1.11.3. Vodovodna mreža, investicije i potrošnja vode.....	169
III.1.11.4. Otpadne vode i kanalizaciona mreža	170
III.1.11.5. Odvoz smeća i otpada	171
III.1.11.6. Groblja	171
III.1.11.7. Parkirališta	171
III.1.11.8. Lokalni prevoz.....	172
III.1.11.9. Zelene površine.....	172
III.1.12. STANJE ZAŠTITE OKOLINE.....	173
III.1.12.1. Sektor voda.....	173
III.1.12.2. Sektor tla	174
III.1.12.3. Sektor zraka i energije.....	175
III.1.13. LOKALNA SAMOUPRAVA.....	176
III.1.14. ANALIZA BUDŽETA	178
III.1.14.1. Analiza ostvarenih prihoda u odnosu na ostvarene rashode	179
III.1.14.2. Struktura prihoda.....	180
III.1.14.3. Analiza rashoda budžetske potrošnje	183
III.1.14.4. Projekcije budžetskih prihoda i rashoda	186
PRILOG 2 - STANJE U POVRATNIČKIM MJESNIM ZAJEDNICAMA OPĆINE GRADAČAC	190
PRILOG 3 - PREGLED VANJSKIH IZVORA FINANSIRANJA SA DETALJNIM OPISOM	192
PRILOG 4 – FINANSIJSKA KONSTRUKCIJA SEKTORSKIH PLANOVA.....	197
PRILOG 5 - OKVIRNI PODSJETNIK SA KALENDAROM ZA GODIŠNJE AŽURIRANJE STRATEGIJE RAZVOJA:.....	209

UVOD

Strategija integriranog razvoja 2014 – 2023 godine (Strategija) je ključni strateško-planski dokument Općine Gradačac, koji treba da podstiče budući rast i razvoj zajednice. Strategija razvoja obuhvata društvenu i ekonomsku sferu, ali i aspekte zaštite i unaprijeđenja životne sredine i prostora. Strategija je izrađena kao okvir za definisanje zajedničkih ciljeva, podsticanja lokalnih snaga, ali i kao odgovor na izazove budućeg razvoja općine i sveukupnog života u njoj. Kao takva, Strategija integriranog razvoja je u skladu sa strategijama i politikama na višim nivoima vlasti, i to prije svega sa nacrtom Strategije razvoja BiH 2010-2014, Strategijom socijalnog uključivanja iz 2010, Strategijom razvoja Federacije BiH 2010-2020, ali i sa drugim sektorskim strategijama na državnom i entitetskom nivou.

Strategija razvoja općine Gradačac za period 2014 - 2023 godine izrađena je od strane radnih tijela koja je imenovao načelnik općine, uz puno učešće javnog, privatnog i nevladinog sektora. Strategija informira sveukupnu javnost i privatne investitore o razvojnom putu općine, predstavlja osnovu za izradu detaljnih planova i programa u pojedinim sektorima, kreira osnovu za praćenje napretka te ohrabruje saradnju i dogovor u planiranju različitih nivoa vlasti i društveno-ekonomskih partnera.

Strategija razvoja predstavlja osnovne smjernice za sveukupni razvoj općine Gradačac, a obuhvata ekonomski, društveni i plan zaštite i unaprijeđenja životne sredine, uz poštovanje prostornog aspekta. Vizija razvoja, te strateški ciljevi Općine definirani su na period od 10 (deset) godina. Prihvatajući činjenicu da postavljanje ciljeva podrazumijeva ne samo odgovor na pitanje „šta“, već i „kako“, te da je odgovor na ovo pitanje od ključnog značaja za kvalitetnu implementaciju Strategije, Općinski razvojni tim je izradio sektorske planove i operativni dio Strategije. Sektorski planovi, operativni ciljevi, programi, projekti i mjere, usmjereni ka poboljšanju kvalitete života u Općini, definirani su na period od 5 godina. Okvirni operativni planovi su izrađeni za prve tri godine realizacije strategije.

Bitno je naglasiti da Strategija obuhvata i listu prioriternih programa i projekata u svakom sektoru, a koji omogućuju dostizanje postavljenih ciljeva putem provođenja operativnih aktivnosti, čime se stvara osnova za sveukupnu implementaciju Strategije. Nadalje, prioritetni programi i projekti nisu samo osnova za korištenje Općinskih i drugih domaćih izvora sredstava, nego i dobra osnova za pristup eksternim izvorima sredstava, poput Instrumenta pretprijetne pomoći (IPA) Evropske unije, ali i drugih programa podrške u Bosni i Hercegovini.

Kod izrade integrirane Strategije, posebno se vodilo računa o ostvarivanju horizontalne međusektorske usklađenosti, te vertikalne usklađenosti Strategije sa strategijama i planovima na drugim nivoima. Dodatan značaj je dat na mogućim inicijativama međuopćinske suradnje. Preduvjet kvalitetne i pravovremene implementacije Strategije jeste prepoznavanje njenog značaja od strane sveukupne lokalne zajednice i viših nivoa vlasti, ali i uspostava Strategijom predviđenih mehanizama za njenu implementaciju, izvještavanje, ažuriranje i sveukupnu operacionalizaciju, a što je zadatak koji Općini, ali i svim drugim akterima u lokalnoj zajednici, predstoji u narednom periodu.

Strategiju razvoja općine Gradačac izradio je Razvojni tim općine Gradačac u okviru Projekta integriranog lokalnog razvoja (ILDLP), koji predstavlja zajedničku inicijativu Švicarske agencije za razvoj i saradnju (SDC) i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP). Tehničku podršku Razvojnom timu u sklopu ovog projekta pružio je Centar za razvoj i podršku (CRP) iz Tuzle.

III. METODOLOGIJA KREIRANJA STRATEGIJE

Prilikom izrade strateškog plana razvoja općine Gradačac korištena je standardizovana Metodologija za integrirano planiranje lokalnog razvoja (MiPRO), prihvaćena i preporučena od strane entitetskih vlada, te saveza općina i gradova oba entiteta.

MiPRO je u potpunosti usklađena sa postojećim zakonskim okvirom, kojim je definisano planiranje razvoja na lokalnom nivou, gdje je općinska administracija nosilac procesa izrade i implementacije strategije, uz maksimalno uključivanje i svih drugih aktera života u lokalnoj zajednici. Nadalje, MiPRO je u potpunosti usaglašena sa vodećim principima i pristupima strateškom planiranju koje promovise Evropska unija.

Vodeći principi na kojima se zasniva *Strategija razvoja općine Gradačac* su ekonomska i ekološka održivost i socijalna uključenost.

Održivost kao princip integriše ekonomski i aspekt životne sredine, dok princip socijalne uključenosti podrazumijeva jednake šanse za sve i pravičnost u smislu identifikovanja potreba i interesa marginalizovanih i socijalno isključenih grupa stanovništva.

Također, *Strategiju* karakterišu integracija (što znači da su ekonomski, društveni i aspekt zaštite životne sredine posmatrani kao neodvojivi dijelovi jedne cjeline) i participacija (svi zainteresovani akteri su angažovani i doprinijeli su izradi *Strategije*).

Općina se angažovala u procesu izrade *Strategije* vođena uvjerenjem da strateško planiranje predstavlja ključni instrument za proaktivno i odgovorno upravljanje lokalnim razvojem. Shodno tome, kao rezultati zasnovani na metodama prikupljanja podataka u svrhu izrade *Strategije*, korišteni su i podaci prikupljeni istraživanjem javnog mnijenja putem web stranice Općine (*Anketni listić za ispitivanje zadovoljstva korisnika javnih usluga, Upitnik za istraživanje javne percepcije mogućnosti uključivanja građana u donošenje odluka od općeg interesa u općini Gradačac*).

Sam proces izrade *Strategije*, iniciran od strane načelnika Općine i podržan od strane Općinskog vijeća Gradačac, započeo je potpisivanjem *Memoranduma o razumijevanju* između UNDP-a i Općine Gradačac u septembru 2012. godine.

Proces je operativno vodio *Razvojni tim za izradu Strategije razvoja općine Gradačac*, čime su stvoreni uslovi za učešće građana u izradi *Strategije*, a što se naročito manifestovalo kroz formiranje i rad *Partnerske grupe* – konsultativnog tijela, kojeg su činili predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora.

Naročito je akcentirano uključivanje i adekvatno prepoznavanje potreba potencijalno ranjivih kategorija stanovništva. Dakle, putem navedenih načina i metoda, u sam proces izrade *Strategije* je bilo uključeno više od 1000 osoba.

Polazna tačka za izradu *Strategije* je bila analiza postojećih strateških dokumenata, nivoa njihove realizacije, te stepena razvijenosti ljudskih resursa neophodnih za izradu i implementaciju strategije. Ova analiza je bila nadograđena na osnovu analize relevantnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka iz primarnih i sekundarnih izvora.

Najvažniji dio *Strategije* predstavlja strateška platforma, a koja obuhvata socio-ekonomsku analizu, strateške fokuse, viziju razvoja i strateške ciljeve razvoja.

Strateška platforma je dominantno djelo Razvojnog tima za izradu Strategije razvoja općine Gradačac. Sektorske planove razvoja ekonomije, društva, kao i zaštite i unaprijeđenja životne sredine, izradile su za tu svrhu formirane sektorske radne grupe, a koje su činili predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora.

U završnom dijelu procesa, Općinski razvojni tim je, na bazi principa integracije, objedinio i uskladio sektorske dokumente, te izradio okvirne trogodišnje planove implementacije, uključujući i plan razvoja organizacijskih kapaciteta i ljudskih potencijala neophodnih za proces implementacije *Strategije*.

Kako bi se omogućila efektivna implementacija Strategije, finansijski okvir *Strategije* i općinski budžet za 2014. godinu, su u potpunosti usklađeni.

IV. STRATEŠKA PLATFORMA

IV.1. IZVOD IZ SOCIO-EKONOMSKE ANALIZE

IV.1.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I RESURSI

Općina se, geografski posmatrano, nalazi na sjeveroistoku Bosne i Hercegovine, u dijelu koji je administrativnom podjelom države nazvan Federacija BiH. Federacija ima deset kantona, a općina Gradačac pripada Tuzlanskom kantonu. Općina zahvata južni i nešto jugoistočnog dijela srednje Posavine koja se proteže na dio sjeverne Bosne i padinski dio planina Majevice i Trebave i zauzima prostor od 218 km². Gradačac se nalazi na 129m nadmorske visine. Prije posljednjeg rata površina općine iznosila je 420 km². Dejtonskim sporazumom oko 50% teritorije dodijeljen je Republici Srpskoj (općina Pelagićevo, Modriča). U Gradačac je moguće doći asfaltnim putevima iz četiri pravca: Modriče, Bosanskog Šamca, Orašja i Ormanice. Udaljenost od Tuzla je 60 km, Sarajeva 180 km i Zagreba 341 km. Udaljenost od Tuzlanskog aerodroma je oko 80 km.

Iako malobrojna, dosadašnja arheološka istraživanja na gradačaćkom području potvrđuju kontinuitet života još od prahistorijskog doba. Gradačac se prvi put spominje u Fojničkoj hronici 1461. godine. Prve podatke o gradačaćkom području iz osmanskog perioda imamo u popisnom teferu iz 1533. godine. Kraj 18. i početak 19. stoljeća obilježen je velikom graditeljskom aktivnošću gradačaćkih kapetana. Po tome su se posebno isticao Husejn Kapetan Gradašćević. Kompleks starog grada – Gradina sa kulom Husein Kapetana Gradašćevića iz 18. stoljeća, Husejnija džamija sagrađena 1826. godine i Sahat kula sagrađena 1824. god ubrajaju se u vrijedne spomenike bosansko-hercegovačke prošlosti. U Gradačcu je 1882. godine na izvorištu vrlo kvalitetne termalne vode sagrađen prvi banjaski objekat, banjasko lječilište Ilidža. Vještačka jezera - Vidara površine oko 7,00 km² i Hazna površine oko 1,00 km² sa uređenim plažama za kupanje, pored turističke ponude, pružaju dobre mogućnosti za ribolov i druge sportske aktivnosti na vodi.

Gradačac je sa svojom okolinom uvijek važio kao poznati voćarski kraj. Dominira proizvodnja šljive i trešnje a u posljednje vrijeme proizvodnja jabuka te se, po broju stabala i po količinama koje se proizvode, svrstava u jedan od većih proizvodnih i trgovačkih centara ovog voća u BiH. Gradačac je šljivu i trešnju promovirao u gradski simbol i posvetio im sajamsko privredno turističku-manifestaciju "Sajam šljive" i kulturno-zabavno manifestacija "Trešnjarevo". Posljednjih godina, gradačaćko područje postaje sve interesantnije sa aspekta proizvodnje zdrave hrane. Sjetvene površine gotovo svih povrtlarskih kultura su povećane. Ovo područje se, od ostalih područja kantona, izdvaja po specifičnim uslovima za uzgoj vrbovog pruca koje se koristi za izradu ukrasne galanteriju i namještaja.

IV.1.2. DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

Prema podacima službenog popisa stanovnika iz 1991. na području općine Gradačac, živjelo je ukupno 56.378 stanovnika. Međutim, pošto je oko 50 % područja općine Gradačac, prema Dejtonskom sporazumu, pripalo općinama Modriča i Pelagićevo, sada prema procjenama na području općine Gradačac, živi 46.132 stanovnika. Stanovništvo živi u 36 mjesnih zajednica. Najviše naseljenih stanovnika nalazi se na području mjesnih zajednica Centar, Bukva, Vučkovci, Mionica 1, 2 i 3. Zelinja Donja. Broj stanovnika od 2005. godine, bilježi tendenciju blagog rasta. Uzročnik blagog rasta je povratak raseljenog stanovništva. Kada posmatramo starosnu strukturu stanovništva na području općine Gradačac, preovladava populacija od 15-64 godine starosti. Kada je u pitanju populacija preko 65 godina,

općina Gradačac spada u općine sa nešto višim procentualnim učešćem ove starosne grupe u ukupnoj populaciji. Za populaciju od 0-14 godina, može se konstatovati da je približno ista kao u općinama u okruženju.

Podaci o etničkoj strukturi stanovništva u 2011. godini su dati na bazi procjena. Isti su uzrokovani ratnim dešavanjima, migracijama, kao i teritorijalnom podjelom općine Gradačac, kojom su naseljena mjesta sa pretežno srpskim i hrvatskim stanovništvom pripala općinama Modriča i Pelagićevo. Sada na području općine Gradačac živi 92% Bošnjaka, 3% Hrvata, 1% Srba i 4% ostalih.

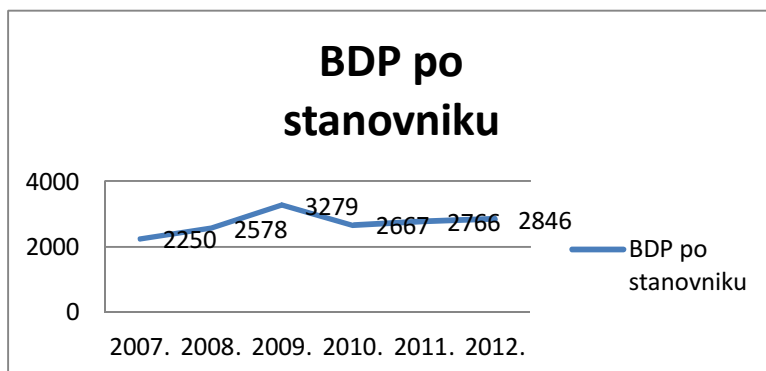
Kada je u pitanju spolna struktura stanovništva, prema procjenama, udio žena u ukupnom broju stanovnika općine Gradačac je nešto veći od udjela muškaraca (23.354 žena ili 51% i 22.286 ili 49% muškaraca).

Prema procjenama, broj stanovnika koji živi u urbanom području (gradsko i prigradsko stanovništvo) je 49% i približno je isti broju ruralnog stanovništva od 51%. Koncentracija stanovništva u urbanom području je uglavnom iz razloga što su privredni subjekti najvećim dijelom koncentrisani u gradu i bližoj okolici, koncentraciji obrazovnih ustanova, te zbog prostornog smanjenja općine Gradačac, koje ne dozvoljava ravnomjeran razvoj. Općina Gradačac spada u gusto naseljene općine sa 211,6 stanovnika po km².

Broj rođenih u periodu od 2007-2009, bilježi rast, a zatim nagli pad u periodu od 2009 godine pa do 2011. godine, što znatno utiče na prirodni priraštaj. Uzimajući u obzir ovaj trend pretpostavljamo da će se ukupan broj stanovnika na području općine početi smanjivati, posebno ako se u obzir uzmu tzv. socijalne i ekonomske migracije ka većim urbanim područjima ili odlasku u inostranstvo. Tokom 2010. godine odselilo se 296 lica, a doselilo 201. lice. Najveći broj migracija odnosi se na migracije unutar FBiH, zatim RS i manji broj na inostranstvo.

Teritorijalnom podjelom općine, smanjen je broj stanovnika, tako da na području općine Gradačac u 2013. godini živi 46.132 stanovnika. Na području općine živi 92% Bošnjaka, 3% Hrvata, 1% Srba i 4% Ostalih. Općina Gradačac sa 211,6 stanovnika po km² spada u općine koje su gusto naseljene. Posmatranjem starosne strukture stanovništva na području općine Gradačac, vidljivo je da preovladava populacija od 15-64 godine starosti. Kada je u pitanju populacija preko 65 godina, općina Gradačac spada u općine sa nešto višim procentualnim učešćem ove starosne grupe. Za populaciju od 0-14 godina, može se konstatovati da je približno ista u općinama u okruženju. Udio žena u ukupnom broju stanovnika općine Gradačac je nešto veći od udjela muškaraca. Prema procjenama, broj stanovnika koji živi u urbanom području je 49% i približno je isti broju ruralnog stanovništva 51%. Kada je u pitanju prirodni priraštaj za 2011. godinu, može se konstatovati da je isti veoma nizak i iznosi 4. Ukoliko se nastavi ovakav tren pada priraštaja stanovništva očekuje se smanjenje broja stanovnika.

IV.1.3. ANALIZA EKONOMSKOG SEKTORA OPĆINE GRADAČAC

Kada je riječ o BDP po glavi stanovnika, vidljivo je da je BDP na području općine Gradačac, znatno niži u odnosu na BDP drugih općina u okruženju, a posebno u odnosu na općine istih i sličnih kapaciteta.

Slika: BDP po stanovniku od 2007. do 2012. godine

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

To se posebno ogleda u činjenici da na području općine Gradačac nema velikih industrijskih sistema, posebno energentskih, rudnika i sl., te zato što je evidentno da na području općine veliki broj fizičkih lica radi neprijavljeno i njihovi poslodavci ne plaćaju bilo kakve obaveze prema nadležnim organima. Pored navedenog, veliki broj zaposlenih je prijavljen na minimalnu plaću, što obzirom na metodu izračuna BDP-a znatno smanjuje BDP. Također, Općina nije administrativni centar (kao npr. Orašje i Tuzla) te je relativno mali broj osoba zaposlen u državnim službama. BDP po stanovniku je u posljednjih nekoliko godina imao faze značajnog rasta ali i pada tokom 2010 godine. Kada posmatramo BDP po stanovniku primjećujemo da je u prosjeku rastao za oko 6%. Prema procjenama razvojnog tima najveći doprinos BDP imaju sektori trgovine, prerađivačke industrije, poljoprivrede, građevinarstva, transporta i skladištenja. U okviru prerađivačke industrije kao najznačajnije proizvodne grane prednjače oblasti metalne, tekstilne, prehrambene i drvne industrije.

Prema podacima u 2011. godini, općina Gradačac je sa 769 registrovanih preduzeća, pored općine Tuzla, vodeća općina u Kantonu po ovom pitanju. Dodatno u prilog ovoj konstataciji ide i podatak da je općina Gradačac u 2011. godini imala 52 preduzeća na 1.000 stanovnika. Posmatrajući period od 2005. godine pa do 2011. godine primjetan je uzlazni trend novoosnovanih preduzeća.

Djelatnosti prerađivačke industrije, građevinarstva, ugostiteljstva, zdravstva i socijalnog rada (fizikalna medicina, rehabilitacija i banjsko liječenje) daju jasne signale da se u njima ostvaruje značajan nivo proizvodnje i smatraju se prilično razvijenim djelatnostima, što u značajnoj mjeri prevazilazi lokalne potrebe za njihovim proizvodima, čime se stvaraju preduslovi za izvoz proizvoda i usluga. Tu se prije svega, unutar prerađivačke industrije, misli na oblasti metalne, prehrambene, tekstilne i drvne industrije. Ovi sektori zajedno sa građevinarstvom, ugostiteljstvom i turizmom trebaju biti u fokusu ekonomskog razvoja općine Gradačac.

Mikro preduzeća na području općine Gradačac u periodu 2005-2011. godina, bilježe konstantan rast. U posmatranom periodu broj ovih preduzeća povećan je za 4,82%. Srednja i velika preduzeća Također imaju isti trend.

Ukupan izvoz i uvoz na području općine od 2009. godine ima trend rasta. Ono što je najvažnije za općinu je da su uvoz i izvoz ostali prilično uravnoteženi. Prema zvaničnim podacima općina Gradačac je vodeći izvoznik na području Tuzlanskog kantona.

U odnosu na općine u okruženju, prosječna neto plata na području općine Gradačac (594,46 KM) u 2011. godini, je nešto manja, a u odnosu na prosječnu neto platu u FBiH, manja je za 224,90 KM, ili za 27,45%. Rezultat neusklađenosti plata na području općine Gradačac i prosjeka plata u FBiH je taj što veći broj radnika na području ove općine radi na sivom tržištu, gdje poslodavci ne prikazuju dohodak.

Broj registriranih obrtnika od 2005. godine pa do kraja 2011. godine, bilježi pad i manji je za 14%. Rezultat tog pada je što su neki obrtnici odjavili radnje i osnovali mala i mikro preduzeća, ili je na području općine Gradačac, došlo do otvaranja tržišnih centara, što je uzrokovalo smanjenje broja trgovačkih radnji. Stanje na tržištu, te potreba za zanatskim proizvodima, doprinijelo je smanjenju zanatskih radnji. Broj ugostiteljskih objekata ostao je približno isti u posmatranom periodu.

Na teritoriji općine Gradačac trenutno postoji Industrijska zona I koja po svojoj namjeni daje karakter i privredne zone, Industrijska zona II koja je po karakteru tipično proizvodna, te poslovne zone u Kerepu, Hrgovima i Mionici. Osim Industrijske zone I koja je infrastrukturno zadovoljavajuće izgrađena, sve ostale zone nemaju izgrađenu adekvatnu infrastrukturu, te je neophodno u narednom periodu dati prioritet projektima kojima je za cilj izgradnja infrastrukture i projektima podrške razvoja istih. U Industrijskim zonama I i II koje teritorijalno čine jednu cjelinu lociran je najveći broj privrednih subjekata sa sljedećim djelatnostima: metaloprerađivačka, tekstilna, građevinska, drvna, prehrambena (prerada voća i povrća,

mlijeka, žitarica i duhana) kao i drugi privredni objekti iz oblasti trgovine, prometa i usluga. Prema raspoloživim podacima, u okviru poslovnih subjekata koji privređuju u navedenim zonama trenutno ima oko 2.500 uposlenih.

Na području općine Gradačac, s obzirom na obilje prirodnih atraktivnosti i bogatog kulturno-historijskog naslijeđa, turizam je jedna od bitnih komponenti razvoja općine Gradačac. Nosioци razvoja ove grane privrede na području općine Gradačac su prije svega JZU „Banja Ilidža“, „Gradačaćki sajam“, „Zebed“ d.o.o., Udruženje lovaca „Jelen“, Udruženje ribolovaca te „Hipodrom Vuković“. U ovoj grani privrede zaposleno je oko 500 lica, a BDP ostvaren u 2012. godini procjenjuje se na 2.500.000-3.000.000,00 KM ili oko 2% ukupno ostvarenog BDP-a na nivou općine. Broj posjetilaca u 2012. godini, prema procjenama iznosio je oko 30.000, što je nešto manje u odnosu na 2011. godinu.

Godina	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Broj posjetilaca	27.100	37.800	34.200	33.000	30.000
Ostvaren doh. u KM	3.700.000	4.100.000	3.550.000	3.200.000	3.000.000

Tabela: Broj posjetilaca i dohodak u turizmu u periodu od 2008.-2012.godine

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Općina Gradačac raspolaže površinom od 21.538 ha zemljišta. Kvalitetnije zemljište i ono koje je bilo uređeno u smislu navodnjavanja, drenaža i kvalitetnijih fizičkih i ostalih svojstava je, Dejtonskim sporazumom, pripalo Republici Srpskoj, tako da je općini Gradačac u sadašnjim okvirima pripalo zemljište locirano uglavnom u brdskim predjelima, i nešto u ravničarskim predjelima. Usprkos tim negativnim trendovima, na raspoloživim površinama koje posjeduje Općina organizuje se intenzivna proizvodnja u svim oblastima poljoprivrede. U strukturi poljoprivrednog zemljišta, oranice i vrtovi zauzimaju najveći dio a potom voćnjaci, livade, pašnjaci te dodatno, šumsko i neplodno tlo. Oranice i vrtovi koji predstavljaju 52% od ukupne površine i služe uglavnom za ratarsku proizvodnju, sjetvu raznih ratarskih kultura (pšenice, kukuruza, soje, povrtnog i krmnog bilja). Prema podacima Općinske službe za privredu, razvoj i finansije od ukupnih raspoloživih površina obrađuje se 98% što ukazuje na interes poljoprivrednih proizvođača da se bave poljoprivrednom proizvodnjom kao osnovnom djelatnošću. Općina Gradačac ima 0,266 ha po stanovniku oranica. Ako pogledamo koliko je trenutna površina oranica koje se obrađuju po stanovniku vidimo da je nivo proizvodnje u okviru standarda i da može zadovoljiti dio minimalnih potreba lokalnog stanovništva. Posmatrajući vlasničku strukturu, 90% zemljišta se nalazi u privatnom posjedu. Radi se uglavnom o manjim površinama gdje je organizovana intenzivna poljoprivredna proizvodnja. Javni sektor zauzima 10% od ukupnog zemljišnog fonda i raspoređen je na tri subjekta tj. “Bosnaprodukt” i PD DP “Napredak” i zemljište u vlasništvu Općine. Na tim površinama je organizovana proizvodnja po zakupodavnim odnosima. U strukturi sjetve najzastupljenija kultura je kukuruz (merkantilni i silažni), na drugom mjestu je pšenica te travno djetelinske smjese i ostale. U sektoru voćarstva sa raspoloživim sortimentom voća za ovo područje primjetan je porast proizvodnje. Na prvom mjestu je šljiva, jabuka pa kruška. Općina Gradačac spada u vodeću općinu na Kantonu kao i Federaciji po proizvodnji koštičavog voća, prvenstveno šljive koja je prepoznatljiva širom Evropske unije. U samoj proizvodnji voća postoje veliki resursi za uskladištenje plodova, konstantno se vrši proširenje nasada tipa intenzivne proizvodnje, provodi se izgradnja sušnica, hladnjača, sistema za navodnjavanje, protugradnih mreža, dok se prerada odvija u okviru firme “Vegafruit” (sokovi, džemovi itd.).

Stočarstvo predstavlja jednu od vodećih grana poljoprivrede koja ima tendenciju okrupnjavanja. Ukupno brojno stanje goveda je u blagom padu, dok je broj ovaca u blagom porastu. Kada su u pitanju goveda najviše je zastupljen uzgoj tovnih junadi.

Ovaj trend je u silaznoj putanji iz razloga što je teško obezbijediti stočnu hranu, niska je otkupna cijena i nesigurna novčana podrška što predstavlja granicu rentabilnosti poslovanja. Nadalje, primjetno je povećanje proizvodnje meda odnosno povećanje brojnog stanja košnica pčela.

Proizvodnja kravljeg mlijeka na području Općine Gradačac bilježi pad, koji se dovodi u vezu sa skupom stočnom hranom, nesigurnim plasmanom mlijeka kao i niskom novčanom podrškom. Ako se nastavi ovakav trend moguće je da dođe do još većeg smanjenja proizvodnje. Proizvodnja mlijeka se bazira na prerađivačkim kapacitetima (Inmer i Zott) koji postoje na području Općine i imaju mogućnost da prihvate sve količine koji se proizvedu na ovom području.

Ukupan dohodak individualnog sektora poljoprivrede za 2009. g iznosio je 14.400 000 KM, 2010.g. 12.500.000 KM i 2011.g. 12.539.997,43 KM. Kada posmatramo vrijednost poljoprivredne proizvodnje možemo istaći da je za 2011. godinu njeno učešće u BDP-u općine Gradačac iznosilo 37,6%. Najveća vrijednost proizvodnje ostvarena je u voćarstvu. Pored voćarstva dolazi vrijednost žitarica, povrtnog bilja, stočarstva itd.

Kada posmatramo BDP po stanovniku općine Gradačac primjećujemo da je posljednjih godina u prosjeku rastao za oko 6%. Prema procjenama najveći doprinos BDP imaju sektori trgovine, prerađivačke industrije, poljoprivrede, građevinarstva, transporta i skladištenja. U okviru prerađivačke industrije kao najznačajnije proizvodne grane prednjače oblasti metalne, tekstilne, prehrambene i drvne industrije. Općina Gradačac je sa 769 registrovanih preduzeća vodeća općina Tuzlanskog kantona. Kada se posmatra broj preduzeća na 1.000 stanovnika, može se konstatovati da općina Gradačac spada u sam vrh na području sjeveroistočne BiH. Općina Gradačac ima razvijenu prerađivačku industriju i građevinarstvo gdje oko jedne petine od ukupnog broja preduzeća pripada ovim sektorima. Ove djelatnosti daju jasne signale da se u njima ostvaruje značajan nivo proizvodnje, da se proizvodnja u ovim djelatnostima smatra prilično razvijenom i da prevazilazi lokalne potrebe te da omogućava izvoz dobara. Prema zvaničnim podacima općina Gradačac je vodeći izvoznik na području Tuzlanskog kantona.

Na području općine Gradačac, s obzirom na obilje prirodnih atraktivnosti i bogatog kulturno-historijskog naslijeđa, turizam je jedna od bitnih komponenti razvoja općine Gradačac. Na području općine u ovoj grani privrede zaposleno je oko 500 lica, a BDP ostvaren u turizmu u 2012. godini čini oko 2% ukupno ostvarenog BDP-a na nivou općine. Ono čime općina raspolaže su potencijali kulturno – historijskog naslijeđa, jezera, banje, kulturne manifestacije i sajmovi itd. S obzirom da se većina turističkih posjeta vezuje za zdravstveni, kulturno-historijski i manifestacioni turizam, općinska administracija u narednom periodu mora uložiti više napora i sredstava da se objekti kulturno-historijskog naslijeđa očuvaju i unaprijede kao i da se infrastruktura vezana za zdravstveni i manifestacioni turizam poboljša kako bi se turistički potencijali iskoristili.

Od ukupnih raspoloživih površina obrađuje se 98% što ukazuje na interes poljoprivrednih proizvođača da se bave poljoprivrednom proizvodnjom kao osnovnom djelatnošću. U strukturi sjetve najzastupljenija kultura je kukuruz, na drugom mjestu je pšenica te travno djetelinske smjese i ostale. U proizvodnji voćnih vrsta primjetan je porast proizvodnje i to na prvom mjestu šljive, jabuke i kruške. Općina Gradačac spada u vodeću općinu na Kantonu kao i u Federaciji po proizvodnji koštičavog voća. U samoj proizvodnji voća postoje veliki resursi za uskladištenje plodova, konstantno se vrši proširenje nasada tipa intenzivne proizvodnje, provodi se izgradnja sušnica, hladnjača, sistema za navodnjavanje, protugradnih mreža, dok se prerada odvija u okviru firme "Vegafruit". Brojno stanje goveda, krava i steonih junica je u blagom padu, dok je broj ovaca u blagom porastu. Proizvodnja goveda se bazira na okrupnjavanju poljoprivrednih proizvođača prvenstveno visokomliječnih krava i junadi za proizvodnju mesa. Proizvodnja kravljeg mlijeka bilježi blagi pad koji se obrazlaže skupom

stočnom hranom, nesigurnim plasmanom mlijeka kao i niskom novčanom podrškom. Proizvodnja mlijeka na području općine se bazira na prerađivačkim kapacitetima (Inmer i Zott) koji imaju mogućnost da prihvate sve količine koji se proizvedu na ovom području. Kada posmatramo vrijednost poljoprivredne proizvodnje možemo istaći da je za 2011. godinu njeno učešće u BDP-u općine Gradačac iznosilo 37,6%.

IV.1.4. TRŽIŠTE RADA

Na području općine Gradačac u 2011. godini, zaposleno je 6.460 lica. Znatno veći broj zaposlenih osoba su muškarci 4.160, žene 2.300. Klasificirano prema djelatnostima, najveći broj zaposlenih osoba je u prerađivačkoj industriji (30,95%), trgovini na veliko i malo (16,43%), u građevinarstvu (15,87%), zdravstvo i socijalni rad (9,05%), obrazovanje (7,86%), javna uprava i odbrana (6,03%), ugostiteljstvo (4,68%) i ostale djelatnosti sa učešćem manjim od 5%. Najveća snaga na području općine Gradačac leži u prerađivačkoj industriji u kojoj prednjače metalna, prehrambena, tekstilna i drvna industrija.

Broj zaposlenih osoba u periodu 2005-2011. godina bilježi blagi rast. Primjetno je da se broj zaposlenih muškaraca, blago povećava u odnosu na broj zaposlenih žena. Prema procjenama Općinskog razvojnog tima, u 2011. godini 1.110 lica (690 muškaraca i 420 žena) je zaposleno ali nije prijavljeno. Najveći broj *zaposlenih* lica na ovaj način, radi u oblasti građevinarstva, trgovine - na pijacama, u ugostiteljstvu, pa i u prerađivačkoj industriji (sezonska radna snaga).

Stopa registrirane nezaposlenosti na području općine Gradačac je visoka i u 2011. godini, iznosila je 54,10%. Broj nezaposlenih muškaraca u 2011. godini je iznosio 4.475 ili 59%, a žena 3.137 ili 41%. Ako pogledamo kvalifikacionu strukturu nezaposlenih vidimo da najveći broj nezaposlenih čine NKV i KV radnici, koji zajedno sa SSS čine 91,5% nezaposlenih. Ako analiziramo starosnu strukturu nezaposlenih lica, vidimo da preovladavaju lica dobne starosti od 18-24 godina. Najveći broj nezaposlenih je sa dužinom čekanja od 7-24 mjeseca.

Bez obzira na loše stanje na tržištu rada, participacija radno sposobnog stanovništva općine Gradačac (udio ekonomske aktivnosti), može se sa stopom od 68,8% ocijeniti kao relativno povoljna, imajući u vidu da je ista na Tuzlanskom kantu za 2011 godinu iznosila 69,3%. (na kantonu veća za 0,5%).

U 2011. godini na području općine Gradačac, registrovano je ukupno 3.836 penzionera, od toga 1.929 muškaraca i 1907 žena. Posmatrajući period od 2005 pa do 2011. godine, evidentno je da je broj penzionera kontinuirano raste. Ako stavimo u odnos broj zaposlenih na području općine Gradačac u 2011. godini sa brojem penzionera, dolazimo do podatka da na jednog penzionera dolazi 1,68 zaposlenih. Navedeni podatak je zabrinjavajući, broj penzionera iz godine u godinu raste, a broj zaposlenih ne bilježi znatan rast.

Na području općine Gradačac u 2011. godini zaposleno je 6.460 lica sa znatno većim brojem zaposlenih muškarca nego žena. Klasificirano prema djelatnostima, najveći broj zaposlenih osoba je u prerađivačkoj industriji potom u trgovini na veliko i malo i u građevinarstvu. Najveća snaga na području općine Gradačac leži u prerađivačkoj industriji u kojoj prednjače metalna, prehrambena, tekstilna i drvna industrija. U poređenju sa zaposlenim djelatnostima iz 2005. godine, vidljivo je da se broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji u 2011. godini povećao te da se u trgovini na veliko i malo smanjio, što je dobar znak za lokalnu ekonomiju. Na području općine Gradačac u toku 2011. godine broj registriranih nezaposlenih osoba je 7.612, što je blago povećanje u odnosu na 2005. godinu. Stopa registrirane nezaposlenosti na području općine Gradačac je visoka i u 2011. godini, iznosila je 54,10%.

Ako pogledamo kvalifikacionu strukturu nezaposlenih vidimo da najveći broj nezaposlenih čine NKV i KV radnici koji zajedno sa SSS čine većinu nezaposlenih i da buduće aktivnosti zapošljavanja moraju uzeti u obzir ove marginalizovane strukture. Ako stavimo u odnos broj zaposlenih na području općine Gradačac u 2011. godini sa brojem penzionera, dolazimo do podatka koji je zabrinjavajući jer broj penzionera iz godine u godinu raste, a broj zaposlenih ne bilježi znatan rast.

IV.1.5. DRUŠTVENI RAZVOJ

Javna ustanova Centar za socijalni rad Gradačac predstavlja osnovnu i noseću instituciju socijalne i dječje zaštite u lokalnoj zajednici. U posljednje vrijeme, razvojem civilnih inicijativa i multidisciplinarnim pristupom rješavanju problema u zajednici, počevši od nasilja u porodici, vršnjačkog nasilja, sigurnosnih problema, maloljetničke delinkvencije, pristupa problemima osoba sa posebnim potrebama, problemima pripadnika romske populacije i brojna druga pitanja, zahtijevaju uključivanje Centra za socijalni rad i njegovih stručnjaka u rješavanje ovih pitanja kroz timski pristup sa predstavnicima drugih institucija i ustanova. Osim navedenih poslova u nadležnosti Centra je i kuća za djecu bez roditelja "Duga". Osim djece bez roditeljskog staranja, kuća „Duga“ se koristi kao prihvatni centar za djecu sa drugih područja izvan općine koja se nalaze u skitnji na području Općine.

Predškolsko obrazovanje se institucionalno provodi u Javnoj ustanovi dječje obdanište "Kolibri", koje postoji i radi više od 40 godina u Gradačcu, sa kapacitetom za prihvatanje do 140 djece. Obuhvat djece predškolskim obrazovanjem na području općine Gradačac nije zadovoljavajući, iako on u periodu 2005.-2011. godina bilježi rast. Značajnije promjene u cilju uključivanja većeg broja djeca u predškolsko obrazovanje i odgoj čine se primjenom novih zakonskih obaveza u godini koja prethodi polasku u osnovnu školu.

Osnovno obrazovanje ima dobro izgrađenu mrežu centralnih i područnih škola. Pored 7 centralnih škola nastava se odvija i u 16 područnih škola. Kao što je to trend i u drugim sredinama, broj učenika koji pohađaju osnovnu školu bilježi blagi, ali konstantan pad. U 2005. god. u 7 osnovnih škola upisano 4.883 učenika, dok taj broj u 2011. godini iznosi 4.164, što predstavlja umanjenje od 14,72%.

Srednje obrazovanje u Općini Gradačac organizovano je u dvije srednje škole i to Gimnazija „Mustafa Novalić“ i Mješovita srednja škola „Hasan Kikić“ (MŠŠ). U 2011. godini Gimnaziju je pohađalo 502 učenika, a MŠŠ 1573 učenika. U Gimnaziji se obrazuju učenici po programu opće gimnazije, dok je Mješovita škola organizovana kao Tehnička i Stručna škola. Objekti ovih škola, iako građeni prije desetak godina po svojim kapacitetima ne zadovoljavaju potrebe učenika što direktno utiče i na kvalitetu organizacije nastave. Objekat Gimnazije nema sportsku salu, pa se nastava izvodi u sali MŠŠ, često i za dva odjeljenja u isto vrijeme. Objektu MŠŠ nedostaje učioničkog i radioničkog prostora za kvalitetno planiranje i organizovanje nastave, a neophodne su i građevinske intervencije - zamjena stolarije, saniranje fasade i dr.

U oblasti zdravstva na području općine rade dvije javne ustanove: JZU Dom zdravlja Gradačac i JZU Centar za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i banjsko liječenje „Ilidža“ Gradačac i četiri privatne ordinacije: internistička „Bajramović“, ordinacija za uho, grlo, nos dr. Halilović, stomatološke ordinacije dr. Hodžić i dr. Ajanović. Broj timova porodične medicine je 15. Osim kadrovskog popunjavanja, u cilju jačanja zdravstvene zaštite u funkciju su stavljene i ambulante u mjesnim zajednicama: Vučkovci, Međida Donja, Zelinja Donja, Srnice Donje i Mionica Centar. Pored primarne zdravstvene zaštite, na području općine Gradačac se kroz Centar za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i banjsko liječenje "Ilidža" odvija liječenje i medicinska rehabilitacija, bazirana na ljekovitim svojstvima mineralne vode. Pored zdravstvenih usluga JZU „Ilidža“ Gradačac pruža i usluge iz domena ugostiteljstva i hotelijerstva.

Prema informacijama JZU Dom zdravlja Gradačac, evidentan je nedostatak specijaliziranog kadra i to specijalista otorinolaringolog, specijalista dermatolog, specijalista mikrobiolog i veći broj specijalista urgentne i porodične medicine. JZU Dom zdravlja nije u mogućnosti u potpunosti pružiti zdravstvenu zaštitu stanovništvu zbog standarda i normativa koji definišu mali broj specijalista na veliki broj osiguranika. Potreba stanovništva je daleko veća, kako zbog adekvatnog pružanja zdravstvene zaštite, tako i zbog objektivnih okolnosti odsustva ljekara sa posla (bolovanja, trudnička bolovanja, odmori i dr.). Ovdje je evidentan raskorak između onoga što zdravstveni sistem može da pruži i onoga što su stvarne potrebe osiguranika.

Ustanove čije su djelatnosti u oblasti kulture su Centar za kulturu „Ahmed Muradbegović“ koji u svom sastavu ima organizacione cjeline – radio Gradačac, gradsko kino, muzejsku i zavičajnu zbirku i JU Javna biblioteka „Alija Isaković“. Centar za kulturu ima ukupno 10 zaposlenih. Najrazvijeniji segment ustanove je informativni, tj. rad radio stanice. Zajedno sa Javnom bibliotekom, udruženjima HKD „Napredak“ i BZK „Preporod“ i nadležnom općinskom službom ova ustanova organizuje i realizuje najpoznatiju kulturnu manifestaciju u gradu i regionu - Gradačacke književne susrete. Javna biblioteka „Alija Isaković“ registrovana kao samostalna ustanova 1996. godine ima danas zavidan fond od 43.193 publikacija. Zajednički problem obje ustanove je nepostojanje adekvatnog prostora za održavanje kulturnih manifestacija – književnih večeri, koncerata, izložbi. Prostor gradskog kina svojom površinom i dotrajalošću instalacija i opreme ne pruža potrebne uslove za njihovu realizaciju. Rješenje ovog problema pokrenuto je u 2011. godini obavljanjem priprema i izradom projekta izgradnje Kulturnog centra na mjestu sadašnjeg gradskog kina. Osim javnih ustanova značajan doprinos njegovanju tradicije i kulture daju i BZK „Preporod“ i HKD „Napredak“ organizacijom svojih tradicionalnih manifestacija, izložbi, promocija knjiga. Kulturno-umjetnička društva „Gradačac“, „Sevdah“ iz Vučkovaca i „Zmaj od Bosne“ osim što okupljaju značajan broj mladih u svojim sekcijama, Također su nosioci smotri i kulturnih i zabavnih sadržaja u gradu.

Na području Općine Gradačac djeluje niz sportskih klubova, razvrstanih po sportskim aktivnostima, od kojih su najzapaženiji: odbojkaški klub „Kula Gradačac“ koji se takmiči u Premijer ligi BiH, rukometni klub „Gradačac“ koji se takmiči u Prvoj rukometnoj ligi FBiH i nogometni klub „Zvijezda Gradačac“ koji je sportski klub sa najdužom tradicijom na općini Gradačac i sa svojom školom fudbala najmasovniji sportski klub na području općine. U kategoriji sporta za lica sa invaliditetom košarkaški klub invalida „Zmaj“ okuplja sportiste koji se bave košarkom u kolicima. Sportske aktivnosti dvoranskih klubova- trenazni procesi, utakmice, sportske manifestacije odvijaju se u sportskoj dvorani „Gradačackog sajma“. Stadion „Banja Ilidža“ koji koristi NK „Zvijezda Gradačac“ svojim kapacitetom i površinom zadovoljava potrebe treniranja i održavanja velikih sportskih događaja dok ostali sportski klubovi koriste sportske terene u gradu i u mjesnim zajednicama. Za potrebe finansiranja sporta iz općinskog budžeta redovno se izdvajaju sredstva za rad klubova, međutim ova sredstva nisu dovoljna ali uz podršku sponzora i privrednih subjekata ipak postižu vrhunske rezultate.

Osim kroz javnu ustanovu Centar za socijalni rad, rješavanje problema osoba u stanju socijalne potrebe i ostalih ranjivih grupa u nadležnosti je i rješava se kod općinskih službi kroz dva referata namijenjena za socijalno zbrinjavanje korisnika boračke zaštite i izbjeglih i raseljenih lica i lokalnog stanovništva. Za smještaj osoba u stanju socijalne potrebe u tzv. naselju “Duren” postoji 32 objekta, sa 64 stana koji se prema utvrđenim kriterijima dodjeljuju na korištenje porodicama koje se nalaze u teškoj materijalnoj i socijalnoj situaciji. Kada je u pitanju romska populacija, oni se na području općine Gradačac suočavaju sa vrlo kompleksnim socio-ekonomskim izazovima, od kojih se ističu vrlo loši uslovi stanovanja i nizak nivo obrazovanja.

Na području općine Gradačac omladinski aktivizam razvija se kroz omladinske organizacije i projekte od 2004. godine u cilju poboljšanja položaja mladih u društvu, njihove aktivne uloge i uključivanja u društvene tokove i procese donošenja odluka u zajednici u kojoj žive. Polako i postepeno, registrovanjem i osnaživanjem omladinskih organizacija formirano je i Vijeće mladih, kao krovna omladinska organizacija u lokalnoj zajednici. Kao i u mnogim drugim povratničkim općinama, u općini Gradačac povratnici se suočavaju sa mnogim izazovima, od kojih su najistaknutiji nezaposlenost i loša mjesna infrastruktura. Općina ima ukupno 36 mjesnih zajednica od kojih je 12 povratničkih. Do 2012. godine na područje Općine Gradačac vratilo se 2.886 porodica, odnosno 10.637 lica. Položaj u kojem se nalaze osobe sa invaliditetom karakterišu veliki stepen socijalne isključenosti, kao i još uvijek prisutni različiti oblici diskriminacije, kako od strane osoba bez invaliditeta (poslodavci, institucije, pojedinci), tako i među samim osobama sa invaliditetom (nejedinstvo uzrokovano ostvarivanjem nejednakih prava koja se stiču prvenstveno po osnovu uzroka nastanka i stepena invaliditeta). Procjena je da na području općine, od ukupno 46.132 stanovnika, njih oko 5.000-5.500 su osobe sa invaliditetom.

Na području općine Gradačac djeluje više od 50 nevladinih organizacija u različitim misijama. Najveći problem sa kojim se suočavaju organizacije civilnog društva su neadekvatno i nekonzistentno finansiranje. Mnoge nemaju izgrađene kapacitete za kreiranje projektnih prijedloga i apliciranje na razne fondove namijenjene razvoju civilnog sektora. Dodatni problem većini organizacija predstavljaju i neadekvatni prostori u kojima djeluju.

Općina Gradačac je uspostavila saradnju, odnosno ima uspostavljene partnerske odnose sa gradovima: Düren - SR Njemačka, Sivas - Republika Turska, Striy - Ukrajina, Frýdek-Místek - Republika Češka i Castanedolo - Italija. Pored navedenih gradova općina Gradačac je uspostavila saradnju i sa brojnim gradovima iz Republike Hrvatske, Slovenije, Crne Gore i Srbije. Saradnja sa partnerskim gradovima doprinijela je izgradnji kapaciteta javnih ustanova, javnih preduzeća, kao i sektoru nevladinih organizacija.

Problemi sa kojim se suočava centar za socijalni rad Općine Gradačac su nedovoljna i neadekvatna kadrovska popunjenost kao i smanjenje učešća vlastitih prihoda centra u njegovom finansiranju, što se odražava na sve aspekte njegovog rada. Iako je tehnička opremljenost centra na zadovoljavajućem nivou, problem predstavlja dotrajaao vozni park.

Cilj i obaveza na polju predškolskog obrazovanja je obezbijediti izvršenje pripremnih radnji da sva djeca prije upisa u prvi razred osnovne škole pohađaju i predškolski program. U okviru osnovnog i srednjeg obrazovanja kvalitet izvođenja nastave je obezbjeđen angažovanjem kvalitetnog kadra koji izvodi nastavu. Međutim, kako u srednjem tako i u osnovnom obrazovanju, značajan broj školskih objekata ne zadovoljava potrebe učenika, odnosno uočen je nedostatak uslovnih sportskih sala, učioničkih i radioničkih prostora, kao i dotrajalost fasade i vanjske stolarije na objektima gdje se nastava izvodi.

JZU Dom zdravlja nije u mogućnosti u potpunosti pružiti zdravstvenu zaštitu stanovništvu zbog nedostatka specijaliziranog kadra i to specijalista otorinolaringolog, specijalista dermatolog, specijalista mikrobiolog i veći broj specijalista urgentne i porodične medicine.

Iako u Gradačcu egzistiraju dvije, za kulturu izuzetno značajne ustanove, nepostojanje adekvatnog prostora za održavanje kulturnih manifestacija – književnih večeri, koncerata i izložbi predstavlja ozbiljan problem za razvoj kulture a samim tim i preduslova za zadržavanje mladih. Izgradnjom savremenog centra za kulturu stvorili bi se tehnički preduslovi za poboljšanje kvaliteta ponude kulturno-zabavnog sadržaja.

Iako se sportska infrastruktura nalazi na zavidnom nivou, mogućnosti za bavljenje sportom prema strukturi sportskih klubova ne zadovoljavaju u istoj mjeri potrebe oba spola, čime se žene dovode u neravnopravan položaj kada je riječ o izboru učestvovanja u sportskim

aktivnostima. Potrebno je raditi na afirmaciji ženskog sporta kroz podršku osnivanju novih ženskih sportskih klubova ili sekcija.

Porodice teškog socijalno-imovinskog stanja koje su smještene u kolektivnom centru u naselju Duren, žive u izuzetno teškim uslovima. Stanje objekata u ovom centru je izuzetno loše i potrebna je adaptacija istih koja bi se odnosila na popravku krova, vanjske stolarije i sanitarnih čvorova. Romi se na području općine Gradačac suočavaju sa sa izraženim lošim uslovima stanovanja i niskim nivoom obrazovanja. Više od 95% devastiranih povratničkih kuća je obnovljeno, te postoji tendencija nastavka finansiranja obnove kuća porodicama koje su izrazile namjeru za povratkom. Povratnici se suočavaju sa problemima nezaposlenosti i nepristupačne mjesne infrastrukture, od kojih su najistaknutiji putevi, vodovod i kanalizacija. Postoji veći broj organizacija civilnog društva, međutim zbog ograničenosti sredstava budžeta, općina u skladu sa definisanim kriterijima direktno finansira samo nekoliko. Lošu finansijsku situaciju u kojoj se nalaze mnoge organizacije usložnjava činjenica da nemaju izgrađene kapacitete za kreiranje projektnih prijedloga i apliciranje na razne fondove namijenjene razvoju civilnog sektora. Također se suočavaju sa problemom adekvatnog prostora u kojem djeluju. Izgradnjom kulturnog centra omogućiti će se osnovni preduslovi za poboljšanje uslova rada organizacija civilnog društva, naročito Vijeća mladih koji su izuzetno aktivni i okupljaju nekoliko omladinskih organizacija.

IV.1.6. CIVILNA ZAŠTITA I STANJE SIGURNOSTI

U funkciji obezbjeđivanja sigurnosti građana i lične imovine, na području općine Gradačac djeluju Služba civilne zaštite i Policijska uprava Gradačac.

Na području općine Gradačac evidentirano je preko 400 klizišta. Broj saniranih klizišta ne prati tendenciju rasta ove pojave, tako je samo u 2010. godini interventno sanirano 14 klizišta.

Dužina vodotoka na području Općine Gradačac iznosi 122 km, od kojih su svi kategorisani kao poplavno rizični. Broj stanovnika koji živi u ovim rizičnim područjima procjenjuje se na 25000.

Kada je u pitanju zaštita od požara, na području Općine Gradačac trenutno je organizovana i djeluje samo vatrogasna jedinica VD Gradačac. Ova jedinica operativno pokriva cijelu teritoriju Općine Gradačac. Sjedište jedinice je u Gradačcu u Vatrogasnom domu. Jedinica zapošljava ukupno 8 profesionalnih vatrogasaca čiji je prosjek godina starosti preko 45 godina. Jedinica ima organizovano stalno dežurstvo. Problemi i izazovi sa kojima se suočava općina u pogledu zaštite od požara su dotrajalost vozila i vatrogasne opreme, kao i neadekvatni uslovi rada u sadašnjem vatrogasnom domu. Također jedan od ključnih problema predstavlja nedostatak kadrova. U narednom periodu je potrebna izgradnja funkcionalnog vatrogasnog doma, nabavka kvalitetne vatrogasne opreme i kadrovsko popunjavanje profesionalne vatrogasne jedinice.

Kada je u pitanju bespravna gradnja, broj bespravno izgrađenih objekata bilježi rast tokom 2005. i 2006. godine, da bi od 2007. pa do 2011. godine bilježio značajan pad.

Na području općine Gradačac nalazi se veliki broj minskih polja i neeksplozivnih ubojnih sredstava (NUS-a). NUS će još dugo biti prijetnja u područjima gdje su vođena borbena dejstva.

Kada je u pitanju ukupan broj krivičnih dijela u periodu 2005. –2011. godina, vidljivo je da broj krivičnih dijela bilježi rast. Također i broj prijavljenih počinitelja bilježi značajan rast. Broj prijavljenih prekršaja u posmatranom periodu bilježi značajan pad što je sigurno rezultat preduzetih mjera i aktivnosti službenika PU na terenu. Broj krvnih delikata, približno je isti u posmatranom periodu 2005.- 2011. godina, imovinski delikti bilježe značajan rast, sa izuzetkom 2009. i 2010. godine kada je zabilježen manji pad ovih krivičnih dijela. Značajno je napomenuti

da broj krivičnih dijela iz oblasti narkomanije u 2010. i 2011. godini bilježi pad. Maloljetnička delikvencija, približno je ista tokom posmatranog perioda, s tim što je 2009. i 2010. godine, zabilježen blagi pad.

Sigurnost građana je jedan od stubova ugodnog življenja svake lokalne zajednice i mora predstavljati jedan od prioriteta održivog razvoja. Bez obzira koliko se činilo da je sigurnost građana relativno zadovoljavajuća, ona se konstantno mora poboljšavati, naročito ako se u obzir uzme činjenica da broj krivičnih dijela bilježi rast, dok se veliki broj registrovanih klizišta ne sanira i predstavlja ozbiljnu prijetnju sigurnosti građana. Prisutnost velikog broja minskih polja, naročito velika zagađenost poljoprivrednih površina minama, još uvijek predstavlja problem naročito povratničkim porodicama, kojima je poljoprivreda osnovni izvor prihoda. Problem neadekvatne kadrovske popunjenosti i neopremljenosti profesionalne vatrogasne jedinice predstavlja dodatnu prijetnju bezbjednosti građana kada je u pitanju ugroženost požarima. Neuređenost vodotoka, kao i smanjenje ulaganja u njihovo regulisanje dovodi do većih negativnih posljedica po stanovništvo, naročito posljednjih godina kada je evidentno povećan problem odvoda velikih količina oborinskih voda.

Općina Gradačac je izradila Operativni plan za bezbjednost 2014.-2018. god. u kojem je definisala najvažnije pravce djelovanja u oblasti sigurnosti. U cilju daljeg poboljšanja sigurnosne situacije na području općine, neophodno je osigurati da se predviđeni operativni plan implementira u zadatom vremenskom periodu.

IV.1.7. PROSTORNO PLANIRANJE

Općina Gradačac ima usvojen urbanistički plan za period 2000-2020. godina. Na osnovu ovog plana općina Gradačac je naručila i usvojila regulacioni plan „Centar“ i regulacioni plan zone jezera „Hazna i Vidara, banjske i sportsko-rekreacione zone“, te regulacioni plan „slobodne industrijske zone II u Gradačcu“. Kada je riječ o višem nivou planske dokumentacije, općina ima trenutno u izradi prostorni plan općine Gradačac, koji je prošao fazu nacрта, te je pred usvajanjem. Na osnovu prostornog plana Tuzlanskog kantona općina je uradila i niz drugih planskih dokumenata, kao što su: regulacioni plan privredne zone Porebrice, regulacioni plan privredne zone Vučkovci, kao i pripremu za izradu niza manjih planova koji će definisati interesantna privredna područja na području kompletne teritorije općine Gradačac. Što se tiče nižeg nivoa planske dokumentacije općina ima urađen Urbanistički projekat trga Alija Izetbegović u Gradačcu.

Trenutno je u izradi prostorni plan općine Gradačac, koji je prošao fazu nacрта, te je pred usvajanjem. Može se konstatovati da je područje općine Gradačac dosta dobro pokriveno planskom dokumentacijom.

IV.1.8. STANJE INFRASTRUKTURE I JAVNIH USLUGA

Distribucija i snabdijevanje električnom energijom na području općine Gradačac vrši se iz elektro-energetskog sistema Federacije BiH. Dužina mreže na visokom naponu u 2011. godini iznosila je 174 km, odnosno na niskom naponu mreže 556,74 km. Na području općine nema registrovanih domaćinstava bez obezbjeđenog priključka na električnu energiju. Broj potrošača električne energije u 2011. godini je iznosio 27.171, od toga je 27.152 na niskom naponu a 19 (industrija) na visokom naponu.

Na području Općine Gradačac 20 mjesnih zajednica ima telefonsku mrežu i mogućnost pristupa Internetu, dok je cjelokupna općina pokrivena signalom mobilne mreže. U 2011. godini

registrovano je 7.820 fiksnih telefonskih priključaka. Procjene govore da je u 2010. godini broj Internet korisnika iznosio 844, dok se taj broj u 2011. uvećao za 34,6% i iznosi 1.136, sa tendencijom povećanja u narednom periodu.

Općina Gradačac i sve mjesne zajednice Općine su povezane sa susjednim općinama Tuzlanskog kantona mrežom magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva koji prolaze kroz naseljena mjesta općine. Dužina cestovne mreže na području općine je 287,66 km u čiju rekonstrukciju i održavanje su kontinuirano ulagana sredstva. Na području općine Gradačac, pored cestovne mreže postoji još i željeznička infrastruktura u dužini od oko 10 km, od čega je van upotrebe 7 km. Željeznička pruga, Brčko - Tuzla, prolazi samo kroz Ormanicu, i to u dužini od oko 3 km. Prijeratna pruga Gradačac - Modriča, (oko 7 km na teritoriji Općine Gradačac) nije u funkciji jer je većim dijelom uništena/uklonjena.

Vodosnabdijevanje i upravljanje vodovodom urbanog dijela grada povjereno je preduzeću JP "Komunalac" DD Gradačac, a riješeno je gradskim sistemom snabdijevanja sa izvorišta vode iz bunara u Okanovićima-Filomena. Snabdijevanje vodom na nivou ostalih mjesnih zajednica riješeno je mjesnim vodovodima iz prirodnih izvorišta i bunara. Većina ovih vodovoda ne zadovoljava zahtjeve građana niti kapacitetom niti organizaciono, dok su u ljetnom periodu svi vodovodi nalaze u režimu restrikcija. Najveći problem je izražen u južnom dijelu općine gdje oko 8000 stanovnika ima problem sa vodosnabdijevanjem.

Na području općine Gradačac postoji prečistač otpadnih voda kojim je obuhvaćeno oko 45% otpadnih voda, što nije dovoljno. Kanalizacijom je obuhvaćeno gradsko i prigradsko područje sa priključenih 3.855 domaćinstava i 490 pravnih subjekata, a procjenjuje se da oko 8.000 domaćinstava nema priključak na kanalizacionu mrežu, i uglavnom nemaju kvalitetno zbrinjavanje otpadnih voda.

Usluge odvoza smeća na području JLS obavlja JP "Komunalac" d.d. Gradačac i ovom uslugom je teritorijalno obuhvaćeno cijelo područje općine ali ne i sva domaćinstva ili drugi subjekti. U 2012. godini broj korisnika usluga odvoza smeća je iznosio 5.643, od čega je 5.168 domaćinstava i 475 pravnih lica. Prikupljena količina otpada tokom godine iznosi 22.057 m³ i isto se odlaže na privremeno odlagalište Višnjik. Oni subjekti (domaćinstava i dr.) koji nisu obuhvaćeni organizovanim prikupljanjem otpada stvore oko 7.000 tona otpada i isti odlaže u prirodu na divlja odlagališta otpada, zatrpavanjem, paljenjem ili direktnim bacanjem na zemljište ili direktnim bacanjem u rijeke i potoke. Shodno postojećoj *Strategiji upravljanja otpadom u FBiH*, urađenom *Planu prilagođavanja upravljanja otpadom i Glavnom projektu sanacije deponije Višnjik na lokalitetu Zrnići i izgradnje pratećih objekata prilagođenih sanitarnom konceptu odlaganja do njenog zatvaranja*, započete su aktivnosti upravljanja krutim otpadom u smislu razvrstavanja i pripreme za reciklažu. Za očekivati je da će sa formiranjem pravnih subjekata za otkup sekundarne sirovine, doći do značajnog smanjenja količine otpada koji se deponuje. Pored toga, u procesu su aktivnosti oko pripreme projektne dokumentacije i izgradnje regionalne deponije u Orašju, gdje bi otpad, sa područja općine Gradačac, trebao biti deponovan na ekološki prihvatljiv način. U narednom periodu potrebno je raditi na aktivnostima na uvođenju u sistem prikupljanja i odvoza otpada za subjekte- pravna i fizička lica, koji nelegalno odlažu otpad na divlje deponije.

Na području Općine Gradačac postoje stotine parcela na kojima se vrše ukopi. Organizovanih groblja ima u svim mjesnim zajednicama, i to na više lokacija. Održavanje groblja se finansira iz sredstava prikupljenih u zajednicama na kojima ista postoje. Prema prikupljenim podacima broj slobodnih ukopnih mjesta ne zadovoljava trenutne i buduće projekcije potreba za pokopnim uslugama.

Na području Općine Gradačac, u užem centru grada, ima oko 1.000 obilježenih i neobilježenih javnih parking mjesta. Pored njih, ispred privrednih subjekata i trgovinskih centara postoji veliki broj uređenih parkirališta koja su u funkciji obavljanja djelatnosti. Naplata se vrši na oko 20% javnih parking površina.

Od postojećih 36 mjesnih zajednica, 23 mjesne zajednice su pokrivene općinskim prevoznim linijama, koje održavaju 4 pravna lica sa područja naše općine. Mjesne zajednice povezane su prigradskim međugradskim linijama. Međugradske linije su Gradačac-Tuzla, Gradačac-Tuzla-Kalesija, federalna linija Gradačac-Sarajevo. U okviru općine Gradačac postoji i organizovan prevoz đaka osnovnih škola. Ovaj prevoz organizovan je u okviru redovnih prevoznih linija u ukupnoj dužini od 210 km. Ova prevozna linija obuhvata prevoz đaka čije je mjesto boravka udaljeno 4 km od škole. Troškove ovog prevoza snosi nadležno kantonalno ministarstvo.

Na području urbanog dijela Općine Gradačac u 2012. godini postoji oko 6.000 m² uređenih parkovskih površina. Održavanje parkovskih površina povjereno je JP "Komunalac" DD Gradačac.

Gradačac ima relativno dobro razvijenu cestovnu infrastrukturu a u narednom periodu potrebno je izvršiti finansijska ulaganja u rekonstrukciju lokalnih i nekategorisanih cesta odnosno izvršiti asfaltiranje trenutno neasfaltiranih cesta. Postojeća željeznička mreža u Gradačcu je većinom uništena i van upotrebe. U narednom periodu bi se trebalo pokrenuti aktivnosti na uspostavljanju uništene mreže, prvenstveno radi potreba privrede. Većina vodovoda ne zadovoljava zahtjeve građana niti kapacitetom niti organizaciono, dok se u ljetnom periodu svi vodovodi nalaze u režimu restrikcija. Neadekvatno i nekvalitetno zbrinjavanje otpadnih voda i veliki broj domaćinstava koja nisu priključena na kanalizacionu mrežu predstavljaju ogromnu prijetnju zaštiti okoliša i zdravstvenoj bezbjednosti građana. Lokalna uprava kao jedan od prioriteta mora postaviti daljnju izgradnju nove i rekonstrukciju postojeće kanalizacione mreže, kako bi se poboljšao kvalitet života svih građana općine Gradačac. Privatni, poslovni i javni subjekti stvaraju otpad koji se odlaže na privremenu deponiju Višnjik koja ne zadovoljava propisane zakonske uslove. Pored toga otpad se odlaže u prirodu na divlja odlagališta otpada gdje se zatrpavanjem, paljenjem ili direktnim bacanjem na zemljište ili direktnim bacanjem u rijeke i potoke, vrši pritisak i zagađuje okoliš. Pored toga, u procesu su aktivnosti oko pripreme projektne dokumentacije i izgradnje regionalne deponije u Orašju, gdje bi otpad, sa područja općine Gradačac, trebao biti deponovan na ekološki prihvatljiv način. U gradskom dijelu Općine Gradačac planira se manja rekonstrukcija i proširenje postojećih mezarja, dok se Planskom dokumentacijom predviđa izgradnja novog gradskog groblja na području „Ilovac“. U narednom periodu potrebno je nastaviti sa aktivnostima uspostave regulacije i naplate parkirališta u urbanom dijelu grada, te je neophodno nastaviti aktivnosti održavanja zelenih površina u gradu a na prostorima gdje se vrši gradnja novih stambenih objekata vršiti ozelenjivanje površina prema postojećem regulacionom planu općine Gradačac.

IV.1.9. STANJE ZAŠTITE OKOLIŠA

Na području općine Gradačac identifikovani su sljedeći vodni resursi: rijeka Gradašnica, jezera Hazna i Vidara. Rijeka Tinja koja se nalazi na području općine Srebrenik ima uticaj na plavno područje uglavnom poljoprivrednog zemljišta općine Gradačac. Procjedne vode deponije otpada Višnjik imaju negativan uticaj na jezero Vidara i izvorište pitke vode Okanovići sa zagađujućim materijama, kao što su biorazgradive organske materije, nutrijenti, teški metali i opasne supstance. Gradačac sa otpadnim vodama zagađuje i rijeku Gradašnicu i jezero Hazna. Otpadne vode dolaze iz svih naselja općine Gradačac koja nemaju sistem javne kanalizacije i koja otpadne vode ispuštaju u septičke jame, prelive, kanale koji vode do najbližih vodnih tokova. Otpadne vode sa farmi i sa poljoprivrednih dobara Također utiču na kvalitet spomenutih vodnih resursa. Industrijske otpadne vode prvenstveno zagađuju rijeku Gradašnicu.

Najveći uzročnici zagađenja tla na području Općine Gradačac su neadekvatno odloženi otpad, otpadne vode septičkih jama, prelivi i direktna izlivanja u tlo, postojanje minskih polja, privredne djelatnosti i neadekvatno i nekontrolisano korištenje hemijskih sredstava u poljoprivredi. Osim čvrstog otpada, zagađenje i pritisak na tlo postoje i zbog zagađenja tla otpadnim vodama domaćinstava koja nisu priključena na sistem javne kanalizacije. Na području općine Gradačac evidentirano je 20 divljih deponija. Usluge odvoza smeća na području JLS obavlja JP "Komunalac" DD Gradačac. Prikupljeni otpad se odlaže na postojeću općinsku deponiju Višnjik, koja nije uređena niti je okolinski prihvatljiva. Izrađen je Plan prilagođavanja za spomenutu deponiju, tako da je predviđeno da se izvrši njena sanacija.

Najznačajniji uticaj na zagađenje zraka na području općine Gradačac imaju sistemi grijanja stambenog, poslovnog i javnog prostora. Dodatna zagađenja zraka su uzrokovana emisijom štetnih gasova od privrednih subjekata, saobraćaja, deponija otpada i poljoprivrednih djelatnosti. Općina Gradačac nema gradsko grijanje, tako da se sva domaćinstva i javne ustanove griju individualno i na različite načine. Individualne kuće u zimskom periodu griju se većinom na peći sa čvrstim gorivom (drvo, ugalj), lož ulje, plin, te na električnu energiju, čime se oslobađa niz štetnih supstanci i vrši se pritisak na atmosferu. Zrak na području Općine Gradačac se dodatno zagađuje deponijskim gasom deponije Višnjik i štetnim gasovima uzrokovanim požarima na istoj toj deponiji u zimskom periodu uslijed prisustva žara i vrelog pepela. Direktna upotreba raznih hemikalija (pesticida, herbicida, insekticida) u poljoprivredi Također utiče na zagađivanje zraka.

U narednom periodu potrebno je da općina Gradačac sprovodi aktivnosti na rješavanju sljedećih problema iz oblasti

a) *sektora voda*: problem koji je vezan za procjedne vode deponije otpada Višnjik; problem koji doprinosi neadekvatnom kvalitetu voda rijeke Gradašnice i jezera Hazna i Vidara odnosno nepostojanje sistema za prečišćavanje svih otpadnih voda; problem ruralnih područja općine Gradačac, odnosno nepostojanje sistema prikupljanja i prečišćavanja sanitarno-fekalnih voda (nepostojanje sistema javne kanalizacije).

b) *sektora tla*: problem zagađenja zemljišta, zbog postojanja 5.000 tona otpada godišnje i njegovog neadekvatnog odlaganja na deponiji otpada Višnjik (koja nezadovoljava uslove kojim se onemogućuje zagađenje zemljišta i podzemnih voda); problem zagađenja zemljišta zbog postojanja divljih odlagališta otpada, zatrpavanja, paljenja ili direktnog bacanja na/u zemljište ili direktnog bacanja u rijeke i potoke gdje divlja odlagališta, kojih po evidenciji ima ukupno 20, zagađuju sa oko 7.000 tona otpada godišnje; problem postojanja minskih polja i sumnjivih područja za koja nije sigurno da li su bezbjedna gdje se 2,76% teritorije općine smatra sumnjivom površinom; problem u oblasti poljoprivrede, zbog neprimjenjivanja standarda zaštite životne sredine na farmama i gazdinstvima.

c) *sektora zraka i energije*: problem zagađenja zraka zbog postojanja zastarjelih i energetski neefikasnih i neprihvatljivih sistema grijanja stambenog, poslovnog i javnog prostora; problem deponije otpada Višnjik, postojanje zagađenja od deponijskog gasa zbog nepostojanja tehničko, tehnoloških i organizacionih mjera kojim bi se onemogućila emisija deponijskog gasa; problem vezan za sektor.

IV.1.10. LOKALNA SAMOUPRAVA

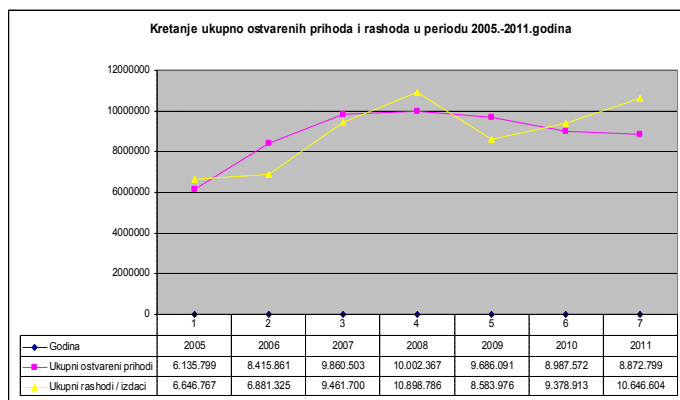
Poslove i zadatke lokalne samouprave iz izravne nadležnosti općine, kao i upravne poslove koji su federalnim i kantonalnim zakonima stavljeni u nadležnost općine vrši općinski organ uprave putem slijedećih službi za upravu i to: Stručna služba Općinskog vijeća i Općinskog načelnika, Općinska služba za opću upravu i inspekcijski nadzor, Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, Općinska služba za urbanizam i komunalne poslove,

Općinska služba za privredu, razvoj i finansije, Općinska služba za geodetske i imovinsko-pravne poslove i Služba civilne zaštite. U organu lokalne uprave zaposlena su ukupno 103 uposlenika. Od ukupnog broja zaposlenih, muškaraca je 57 ili 55,34%, a žena 46 ili 44,66%. Zakonodavnu vlast na području općine Gradačac obavlja Općinsko vijeće Gradačac, koje ima 30 vijećnika.

Sa trenutnim raspoloživom kvalifikacionom strukturom uposlenika postojeća općinska administracija nije u mogućnosti pratiti potrebe građana a posebno privrednika. U tom kontekstu potrebno je nastaviti kvalitetno razvijati kapacitete administracije i na adekvatan način odgovoriti na njihove zahtjeve.

IV.1.11. ANALIZA BUDŽETA

Analiza trenda ukupnih prihoda u odnosu na ukupne rashode u periodu od 2005.-2008.godina, ukazuje da su prihodi iz godine u godinu rasli, a od 2009.godine bilježi se kontinuiran pad prihoda. Nasuprot tome, rashodi bilježe rast, a zatim sporiju dinamiku pada u odnosu na prihode, te ponovni rast na kraju posmatranog perioda. Razlog tome su preuzete obaveze za finansiranje infrastrukturnih projekata, koje su između ostalog višegodišnjeg karaktera.

*Slika: Ostvareni prihodi i rashodi u periodu od 2005-2011. godine
Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije*

Ako posmatramo strukturu ukupnih prihoda, evidentan je značajan rast poreskih prihoda u periodu od 2005.-2008.godine, i to se prvenstveno odnosi na pozitivne efekte uvođenja PDV-a, da bi u 2009.godini došlo do pada ove vrste prihoda, što je posljedica ekonomske krize i pada privredne aktivnosti. Dakle, kada je riječ o poreznim приходima, njihov udio u ukupnim приходima, kreće se u prosjeku oko 62%. Kada je riječ o neporeznim приходima, kao kategoriji koja je uglavnom rezultat ekonomske aktivnosti Organa uprave, može se uvidjeti da se udio ove vrste prihoda kreće oko 22%. Razlog za ovakve, relativno niske vrijednosti ovih pokazatelja, treba potražiti u nemogućnosti naplate određenih potraživanja, ali i samoj opravdanosti/neopravdanosti visine pojedinih kategorija naknada.

U periodu 2005.-2011. evidentan je rast kapitalnih grantova i kapitalnih potpora i primitaka. Prosječan iznos navedenih grantova kreće se oko 8% od ukupnih prihoda, dok su prosječni kapitalni primici u navedenom periodu evidentirani u iznosu oko 6% od ukupnih prihoda. Navedene kategorije prihoda i primitaka odnose se na slijedeće – primljeni grantovi od viših nivoa vlasti, primici od mjesnih zajednica, primici od prodaje stalnih sredstava, te su usko vezani za realizaciju određenih kapitalnih projekata. Ako posmatramo strukturu rashoda (bez kapitalnih izdataka) za 2011.godinu, možemo uvidjeti da 40% od ukupnih tekućih rashoda odlazi na plaće i naknade troškova zaposlenih, 31% na materijalne izdatke, 26% na tekuće grantove, a 3% na kapitalne grantove.

Kada je riječ o relativno visokom učešću materijalnih izdataka u ukupnim rashodima, bitno je naglasiti da oni podrazumijevaju veoma značajne budžetske stavke, kao što je javna rasvjeta, ljetno i zimsko čišćenje i održavanje puteva, protiv-gradna odbrana, deminiranje,

kao i drugi brojni segmenti javne potrošnje (sa manjim učešćem u ukupnim rashodima), poput administrativnih troškova za materijal i usluge, neophodnih za funkcionisanje javne uprave i dr.

Općina Gradačac u prethodnom periodu izdvajala je i izdvaja značajna sredstva za kapitalne izdatke. Ukoliko se uzme u obzir činjenica da od navedenih kapitalnih izdataka, dio sredstava može biti alociran za finansiranje projekata, ukupan iznos koji će se moći koristiti za ove namjene u 5-godišnjem periodu iznosio bi 12-15 miliona KM. Pored planiranih budžetskih sredstava za realizaciju strategije neophodno je oko 30 miliona KM eksternih izvora sredstava. Ta dva iznosa nam daju okvir od 40 do 45 miliona KM za realizaciju strategije razvoja općine Gradačac. Ovaj iznos se odnosi na petogodišnji period realizacije Strategije. Općina Gradačac bi svakako u budućem periodu povećati kapacitiranost za privlačenje EU i drugih bilateralnih fondova, koji će biti u funkciji realizacije strateških razvojnih projekata. Kada je riječ o Budžetu Općine Gradačac, poželjno je utvrđivanje proporcija određenih izdataka u odnosu na ukupne izdatke, čime bi se uvelo racionalnije ponašanje u vezi sa podizanjem neproduktivne javne potrošnje i plata zaposlenih u lokalnoj upravi. Potrebno je i usvojiti metodologiju planiranja srednjoročnog okvira budžeta (3 godine) u skladu sa već usvojenim praksama na državnom i entitetskom nivou. Može se zaključiti da je u narednim godinama potrebno raditi, kako na jačanju fiskalne discipline, sanaciji unutrašnjeg duga, te iznalaženju načina za povećanje uštede ograničenih budžetskih sredstava. Navedeno, prije svega podrazumijeva jačanje „samokontrole“, kada je riječ o rashodima. Pored toga, potrebno je dalje raditi na vezivanju određenih prihoda sa namjenom utroška sredstava. Tako bi se npr. sredstva prikupljena od poreza na imovinu i komunalnih taksa mogla vezivati za razvoj i unaprijeđenje komunalne infrastrukture i životne sredine.

IV.2. STRATEŠKO FOKUSIRANJE

IV.2.1. SWOT ANALIZA

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Povoljan geografski položaj (blizina graničnog prelaza sa Hrvatskom i Srbijom, aerodrom Tuzla i blizina koridora 5C)</i> • <i>Povoljni uslovi za razvoj poljoprivrede (voćarstvo, stočarstvo, povrtlarstvo) i prateća prerađivačka industrija</i> • <i>Iskusna radna snaga u oblasti prerađivačke industrije</i> • <i>Uspostavljene industrijske zone I i II</i> • <i>Izražena ekonomska aktivnost stanovništva (jedna od vodećih općina u regiji po broju preduzeća po stanovniku)</i> • <i>Preduzetnička tradicija</i> • <i>Veliki broj obrta</i> • <i>Konkurentna metalna industrija (industrija automobila)</i> • <i>Tekstilna industrija</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Problem vodosnabdijevanja (učestale redukcije, oko 8000 stanovnika ima problem sa vodosnabdijevanjem)</i> • <i>Neriješeno pitanje odlaganja otpada</i> • <i>Neriješeni imovinsko pravni odnosi (značajno utiče na privredu i poljoprivredu)</i> • <i>Usitnjenost posjeda (značajan uticaj na poljoprivredu)</i> • <i>Velika zagađenost zraka u gradskoj zoni naročito tokom sezone grijanja</i> • <i>Nepostojanje sistema toplifikacije gradskog područja</i> • <i>Neusklađenost kapaciteta i ljudskih resursa općinske administracije sa zahtjevima savremenog poslovanja i potrebama stanovništva i privrede</i>

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Blizina autoputa Beograd-Zagreb</i> • <i>Kvalifikovana radna snaga u oblasti poljoprivrede, metalne i prerađivačke industrije</i> • <i>Kvalifikovana radna snaga u zdravstvu, školstvu i ostalim javnim uslugama</i> • <i>Izvozno orijentisna industrija</i> • <i>Potencijal u oblasti građevinarstva</i> • <i>Potencijal za razvoj turizma na osnovu kulturno-historijskog naslijeđa, jezera Hazna i Vidara, banje Ilidža, sportskog centra, lovnih i ribolovnih potencijala i dr.</i> • <i>Izvozno orijentisana proizvodnja u oblasti voćarstva</i> • <i>Gradačac-sajamski grad</i> • <i>Razvijena mreža osnovnog i srednjeg obrazovanja</i> • <i>Mlada i obrazovana radna snaga</i> • <i>Podrška obrazovanju kroz stipendiranje</i> • <i>Podrška inicijativama volontiranja</i> • <i>Dovoljan i kvalifikovan nastavni kadar</i> • <i>Lječilište Banja Ilidža</i> • <i>Stručan zdravstveni kadar</i> • <i>Zadovoljavajuća infrastruktura u oblasti sporta</i> • <i>Posvećenost u radu sa mladim u oblasti sporta</i> • <i>Razvijene sportske organizacije u odbojci, nogometu, rukometu, košarci</i> • <i>Postojanje sportskih organizacija za osobe sa invaliditetom</i> • <i>Postojanje biblioteke sa izdavačkom djelatnošću</i> • <i>Tradicionalni Gradačački književni susreti</i> • <i>Razvijeno civilno društvo u oblasti kulture</i> • <i>Zadovoljavajuća sigurnost građana u odnosu na šire okruženje</i> • <i>Osnivanje javnog preduzeća za brigu o javnim površinama</i> • <i>Postojanje centra za pružanje usluga građanima</i> • <i>Uspostavljen organizovan odvoz otpada na teritoriji općine</i> • <i>Postojanje javne rasvjete u svim mjesnim zajednicama</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Neusklađenost prostorno-planske dokumentacije</i> • <i>Nedovoljna promocija lokalnih snaga (turizam, privreda, poljoprivreda i dr.)</i> • <i>Nelikvidnost općinskog budžeta, nizak budžet po glavi stanovnika i trend smanjenja budžetskih prihoda</i> • <i>Nedovoljan broj i kapacitet mehanizama i instrumenata za ostvarivanje prihoda iz turizma</i> • <i>Neusklađenost kvalifikacione strukture sa tržištem rada</i> • <i>Neusklađenost kvalifikacione strukture nezaposlenih sa potrebama privrede i tržišta rada</i> • <i>Nedovoljno efikasna mjesna samouprava (mjesne zajednice)</i> • <i>Depopulacija stanovništva</i> • <i>Nerazvijeno predškolsko obrazovanje</i> • <i>Nedovoljna ravnopravnost spolova u sportu</i> • <i>Problem netretiranja komunalnog i industrijskog otpada</i> • <i>Nedostatak kapaciteta Centra za kulturu</i> • <i>Neizgrađeni kapaciteti NVO-a iz svih oblasti</i> • <i>Nedovoljni kapaciteti vatrogasne i spasilačke službe</i> • <i>Nepostojanje odgovarajuće infrastrukture i sadržaja za mlade</i> • <i>Nedostatak bolničkih i gerijatrijskih kapaciteta</i> • <i>Nepostojanje sistemskog pristupa za socijalno uključivanje ranjivih grupa</i> • <i>Nepostojanje i nedostupnost specijaliziranog kadra u zdravstvu</i> • <i>Nedovoljna opremljenost zdravstvenih ustanova dijagnostičkim aparatima</i> • <i>Nedovoljno razvijena mreža porodične medicine</i> • <i>Neadekvatno upravljanje javnim površinama</i> • <i>Neadekvatno organizovan javni gradski prevoz</i> • <i>Neadekvatni kapaciteti za pružanje usluga građanima u centru za pružanje usluga građanima -šalter sala (zakonska obaveza obezbjeđenja adekvatnih uslova)</i>
---	--

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Dobra cestovna povezanost na lokalnom nivou</i> • <i>Izgradnja centra za kulturu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Problem pružanja zdravstvenih usluga nakon 15.00 sati</i> • <i>Nepokrivenost općine pitkom vodom</i> • <i>Nepokrivenost općine i gradskog dijela kanalizacionom mrežom</i> • <i>Nepostojanje sanitarne deponije za odlaganje otpada</i> • <i>Neadekvatno uređeno gradsko groblje</i> • <i>Nepostojanje stočnog groblja</i> • <i>Nekvalitetna povezanost cesta sa autoputem, brzim cestama i koridorom 5c</i> • <i>Nekvalitetna cestovna infrastruktura</i> • <i>Veliki broj registrovanih klizišta</i> • <i>Nekontrolisana upotreba pesticida i hemijskih zaštitnih sredstava u poljoprivredi</i> • <i>Neredovno održavanje i neuređenost riječnih tokova (bujice i poplave)</i> • <i>Nepostojanje lokalnog ekološkog akcionog plana (LEAP)</i> • <i>Nepostojanje plana održivog upravljanja energijom (SEAP)</i>
<p>PRILIKE</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Izgradnja koridora 5c u neposrednoj blizini općine</i> • <i>Strane investicije i projekti podrške novoizgrađenoj industrijskoj zoni</i> • <i>Jeftin energent za potrebe industrije u poređenju sa regionom</i> • <i>Proces povezivanja turističke ponude u regionu</i> • <i>Postojanje pristupnih fondova EU i međunarodnih razvojnih agencija i institucija</i> • <i>Početak primjene zakona o javno privatnom partnerstvu</i> • <i>Potražnja za poljoprivrednim proizvodima sa područja Gradačca (organizovan nastup na tržištu, kvalitet i količina proizvoda)</i> • <i>Saradnja sa partnerskim općinama</i> • <i>Direktan poticaj stranih investitora u sektorima mljekarstva, metalne industrije i poljoprivrede</i> • <i>Ulazak Hrvatske u EU i izlazak iz CEFTE zbog mogućeg premještanja pogona u BiH</i> • <i>Proces povećanja energetske efikasnosti u javnim objektima i sistemima</i> • <i>Zakon i strategija socijalnog uključivanja u BiH</i> • <i>Proces razvoja socijalnog preduzetništva</i> 	<p>PRIJETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ekonomska kriza</i> • <i>Nizak nivo prihoda i dohotka</i> • <i>Loše socijalno stanje građana</i> • <i>Loša politička situacija u FBiH i TK</i> • <i>Regulativa o tretiranju otpada</i> • <i>Odsustvo programa obrazovanja, edukacije i prekvalifikacije, podržanih od strane viših nivoa vlasti</i> • <i>Zemljište kontaminirano minama</i> • <i>Nepostojanje laboratorija i drugih službi za kontrolu i praćenje kvaliteta, kao i organizovanog izvoza poljoprivrednih proizvoda</i> • <i>Izostavljanje općine Gradačac iz planova povezivanja brzim cestama sa koridorom 5c</i>

IV.2.2. STRATEŠKI FOKUSI

U cilju identifikacije strateških fokusa, općinski razvojni tim se usaglasio oko izdvajanja sljedećih elemenata SWOT analize:

SNAGE

- Preduzetnička tradicija, razvijena ekonomska aktivnost stanovništva (broj preduzeća po glavi stanovnika) i izražen potencijal metalne, tekstilne i građevinske industrije.
- Povoljni uslovi, kapaciteti i resursi za razvoj poljoprivrede (voćarstvo, mljekarstvo, povrtlarstvo) i prateće prerađivačke industrije.
- Potencijal za razvoj turizma na osnovu kulturno-historijskog naslijeđa, jezera Hazna i Vidara, Banje Ilidža, sportskog centra, lovnih i ribolovnih potencijala i dr.

SLABOSTI

- Izražen problem vodosnabdijevanja (učestale redukcije, oko 8000 stanovnika ima problem sa vodosnabdijevanjem).
- Velika zagađenost zraka u urbanoj zoni, naročito tokom sezone grijanja.
- Nepostojanje odgovarajuće infrastrukture i aktivnosti za mlade.
- Nedovoljna promocija lokalnih snaga (turizam, privreda, poljoprivreda i dr.)
- Neusklađenost kapaciteta i ljudskih resursa općinske administracije sa zahtjevima savremenog poslovanja i potrebama stanovništva i privrede
- Nepostojanje sistemskog pristupa za socijalno uključivanje ranjivih grupa.
- Neadekvatno pružanje zdravstvenih usluga.

PRIILIKE

- Postojanje pristupnih fondova EU i međunarodnih razvojnih agencija i institucija
- Potražnja za poljoprivrednim proizvodima sa područja Gradačca (organizovan nastup na tržištu, kvalitet i količina proizvoda)
- Strane investicije i projekti podrške novoizgrađenoj industrijskoj zoni
- Proces povećanja energetske efikasnosti u javnim objektima i sistemima

PRIJETNJE

- Ekonomska kriza
- Loša politička situacija u FBiH i TK

Izdvajanjem jedinstvenih konkurentskih prednosti i njihovim uparivanjem sa vanjskim prilikama, s jedne strane, i povezivanjem slabosti i prijetnji, s druge strane, izvlače se odgovarajući fokusi na koje treba koncentrirati resurse u narednom strateškom periodu.

Razvojni tim općine Gradačac se opredijelio za sljedeće strateške fokuse:

- ***Razvoj poduzetništva u sektorima metalne, tekstilne, prerađivačke i građevinske industrije a naročito u izvozno orijentisanim djelatnostima i oblastima sa značajnim udjelom stranih investicija.***

Ovaj strateški fokus je značajan iz razloga što na području općine već duži niz godina, posluju preduzeća koja se isključivo bave prerađivačkom industrijom a naročiti u oblasti proizvodnje auto dijelova, drvnoj industriji, posebno proizvodnja kuhinjskog namještaja,

tekstilnoj industriji, proizvodnja gotovih odjevnih predmeta, prerada mlijeka i prerada voća i povrća, te građevinskoj industriji. Ova preduzeća zapošljavaju najveći broj stručne radne snage, što je dovoljan potencijal i znak stranim ulagačima da svoje investicije usmjeravaju ka općini Gradačac. Pored toga dobar dio preduzeća sa područja ove općine koja se bave proizvodnjom izvozno su orijentisana.

- ***Razvoj i podrška sektorima poljoprivrede (voćarstvo, mljekarstvo, stočarstvo, povrtlarstvo) i turizma (na osnovu kulturno-historijskog naslijeđa, jezera Hazna i Vidara, banje Ilidža, sportskog centra, lovnih i ribolovnih potencijala i dr.)***

Ostvareni dohodak u poljoprivrednoj proizvodnji je sigurno značajan za stanovništvo ove općine. Ulaganja u razvoj poljoprivredne proizvodnje do sada su bila značajna, što je doprinijelo da su poljoprivrednici sa područja ove općine dobili značajna podsticajna sredstva. Samo poljoprivredno zemljište te položaj općine Gradačac, omogućavaju da se u toku godine na istoj parceli uzgoji više kultura. Općina je posebno postala prepoznatljiva po proizvodnji šljive, a sve više se vrši sadnja i ostalog voća, a posebno jabuke i kruške. Po proizvodnji mlijeka općina je vodeća na području Tuzlanskog kantona i šire, što je opredijelilo velike prerađivačke kompanije mlijeka da na području ove općine otvore svoje pogone. Veliko broj plastenika opredjeljuje poljoprivrednike da se bave uzgojem ranog povrća. Prema procjenama na području općine se oko 4.000 domaćinstava bavi poljoprivrednom proizvodnjom.

Gradačac spada u kategoriju gradova sa značajnim turističkim potencijalima. Dohodak u ovoj grani privrede je već prepoznatljiv. Općinu svake godine posjeti veliki broj turista, posebno đakih ekurzija. Postojeće kulturno historijsko naslijeđe Kula «Zmaja od Bosne» sa Sahat kulom i kapijama, čini mjesto koje će oduševiti svakog posjetioca, a jezera Hazna i Vidara, sa parkom i ostalim turističkim atraktivnostima omogućavaju potpuni turistički doživljaj. Banja «Ilidža» sa svojim kapacitetima, postala je prepoznatljiva u široj regiji. Hipodrom sa nekoliko sportskih priredbi privlači posjetioce koji vole ovaj sport. Tradicionalni Gradačaćki sajam je duži niz godina, najznačajniji sajam poljoprivrede u BIH i regiji. Sve ovo daje mogućnost daljnjeg razvoja turizma na području općine uz potrebno definiranje nosilaca razvoja ove grane privrede.

- ***Izgradnja tehničke infrastrukture (vodovod, kanalizacija, deponovanje otpada i toplifikacija) u cilju unaprijeđenja kvaliteta života građana, poboljšanja usluga privredi i zaštiti okoliša.***

U cilju poboljšanja usluga u privredi, zaštite okoliša, te podizanja kvaliteta života građana, potrebno je fokusirati se na izgradnju tehničke infrastrukture. Poseban problem predstavlja što oko 16.000 građana, koji žive u južnom dijelu općine nisu na kvalitetan način snabdijevani pitkom vodom. Deponovanje otpada se vrši na gradsku deponiju koja nije uređena, i čije uređene i izmještanje je jedan od najvažnijih infrastrukturnih zadataka. Pored toga veliki broj privatnih kotlovnica i nekontrolisano spaljivanje smeća, zimi zagađuje posebno gradsko područje i industrijsku zonu što otvara mogućnost izgradnje gradske toplane. Postojeća kanalizaciona mreža i prečistač, zahtijevaju daljnju izgradnju i rekonstrukciju.

- ***Poboljšanje kvalitativnih i kvantitativnih kapaciteta općinske administracije s ciljem praćenja potreba stanovnika i privrede a naročito kroz: promociju lokalnih snaga i prednosti, prekograničnu i međuopćinsku saradnju te efikasno korištenje javnih sredstava.***

Postojeća općinska administracija nije u mogućnosti pratiti potrebe građana a posebno privrednika. Usvajanjem Prostornog plana značajno će se poboljšati mogućnosti zadovoljavanja potreba privrednika. Kvalifikaciona struktura zaposlenih u općini nije na zadovoljavajućem nivou. Novom reorganizacijom i sistematizacijom organa uprave koja je usvojena početkom 2013. godine, daje se mogućnost popunjavanja radnih mjesta sa visokostručnim kadrovima.

- ***Razvoj infrastrukture i aktivnosti za mlade u sektorima obrazovanja, sporta, kulture i zdravstva te razvoj instrumenata koji će zadržati visoko obrazovani kadar na području općine Gradačac.***

Do sada su izdvajana značajna sredstva za izgradnju infrastrukture za mlade i razvoj sporta na području općine Gradačac. U oblasti obrazovanja, Također se može reći da je infrastruktura zadovoljavajuća. Izgradnjom objekta kulturnog centra značajno će se poboljšati uslovi u oblasti kulturnog života građana.

IV.3. VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI

IV.3.1. VIZIJA

Ovo je GRADAčac:

Zajednica obrazovanih, inovativnih, ekološki osviještenih, sigurnih i ravnopravnih građana, koji razvijeni duhom i naprednom društveno-poslovnim infrastrukturom, njeguju tradiciju i promoviraju nove vrijednosti i mogućnosti, te grade temelje za odgovorno partnerstvo u razvoju sjeveroistočne BiH.

IV.3.2. STRATEŠKI CILJEVI

1. Razvijeno poduzetništvo u sektoru metalne, tekstilne, prehrambeno – prerađivačke, drvene i građevinske industrije, a naročito u izvozno orijentisanim djelatnostima čime su izgrađeni kapaciteti za aktivno i odgovorno partnerstvo u razvoju sjeveroistočne BiH.
2. Modernizovana i standardizovana poljoprivredna proizvodnja (u skladu sa savremenim evropskim i svjetskim standardima) koja predstavlja prepoznatljivu konkurentnu prednost.
3. Dobro organizovana i efikasna općinska administracija, koja obezbjeđuje razvijenu infrastrukturu i aktivnosti u sektorima obrazovanja, sporta, kulture, zdravstva i socijalne sigurnosti, čime se osiguravaju uslovi za rad i zadržavanje visokoobrazovanog i mladog kadra na području općine Gradačac.
4. Unaprijeđen kvalitet života građana, zaštićen okoliš, moderna komunalna i turistička infrastruktura, kao i promocija prepoznatljivih proizvoda našeg podneblja, uz kontinuirano povećanje energetske efikasnosti i upotrebu obnovljivih izvora energije.

V. SEKTORSKI RAZVOJNI PLANOVI

V.1. PLAN LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA

V.1.1. FOKUSIRANJE

SWOT analiza- ekonomski razvoj

Sektorski plan lokalnog ekonomskog razvoja općine Gradačac se izrađuje na osnovu rezultata socio-ekonomske analize, definisane vizije razvoja i strateških ciljeva kao i analize snaga, slabosti, prilika i prijetnji u sektoru ekonomije. Unutar utvrđene vizije i strateških ciljeva evidentno je da se ekonomski razvoj oslanja na poduzetnički duh, industrijsku proizvodnju i poljoprivredne resurse uz naglasak na segmente ekonomije koji ostvaruju značajniji izvoz proizvoda i usluga.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Povoljan geografski položaj (blizina graničnog prelaza sa Hrvatskom i Srbijom, aerodrom Tuzla i blizina koridora 5C) i cestovna povezanost • Povoljni uslovi za razvoj poljoprivrede (voćarstvo, stočarstvo, povrtlarstvo) i prateća prerađivačka industrija te izvozno orijentisana poljoprivredna proizvodnja • Iskusna radna snaga u oblasti prerađivačke industrije (metalna, prehrambena, tekstilna i drvna) • Uspostavljene industrijske zone I i II • Izražena ekonomska aktivnost stanovništva (jedna od vodećih općina u regiji po broju preduzeća po stanovniku) • Razvijena preduzetnička tradicija sa velikim broj obrta i iskusnom i kvalifikovanom radnom snagom • Konkurentna metalna (industrija automobila) i tekstilna industrija • Potencijal u oblasti građevinarstva • Potencijal za razvoj turizma na osnovu kulturno-historijskog naslijeđa, jezera Hazna i Vidara, banje Ilidža, sportskog centra, lovnih i ribolovnih potencijala i dr. • Gradačac-prepoznatljiv sajamski grad	<ul style="list-style-type: none"> • Problem vodosnabdijevanja (učestale redukcije, oko 8000 stanovnika ima problem sa vodosnabdijevanjem) i neriješeno pitanje odlaganja otpada • Neriješeni imovinsko pravni odnosi (značajno utiče na privredu i poljoprivredu) i usitnjenost posjeda • Nedovoljni kvalitativni i kvantitativni kapaciteti općinske administracije koji mogu pratiti potrebe privrede • Neusklađenost prostorno-planske dokumentacije • Nedovoljna promocija lokalnih snaga (turizam, privreda, poljoprivreda i dr.) • Nelikvidnost općinskog budžeta, nizak budžet po glavi stanovnika i trend smanjenja budžetskih prihoda • Nedovoljan broj i kapacitet mehanizama i instrumenata za ostvarivanje prihoda iz turizma • Neusklađenost kvalifikacione strukture tržišta rada i obrazovne ponude

MOGUĆNOSTI/PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja koridora 5c u neposrednoj blizini općine • Strane investicije i projekti podrške novoizgrađenoj industrijskoj zoni • Jeftin energent za potrebe industrije u poređenju sa regionom • Proces povezivanja turističke ponude u regionu • Postojanje pristupnih fondova EU i aktivnosti međunarodnih razvojnih agencija i institucija • Početak primjene zakona o javno privatnom partnerstvu • Potražnja za poljoprivrednim proizvodima sa područja Gradačca (organizovan nastup na tržištu, kvalitet i količina proizvoda) • Saradnja sa partnerskim općinama • Direktan poticaj stranih investitora u sektorima mljekarstva, metalne industrije i poljoprivrede 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomska kriza • Nizak nivo prihoda i dohotka • Loša politička situacija u FBiH i TK • Zemljište kontaminirano minama • Nepostojanje laboratorija i drugih službi za izvoz poljoprivrednih proizvoda • Izostavljanje općine Gradačac iz planova povezivanja brzim cestama sa koridorom 5c

U cilju identifikacije sektorskih fokusa vrši se izdvajanje konkurentskih prednosti i njihovo uparivanje sa prilikama, s jedne strane, i s druge strane povezivanjem slabosti i prijetnji. Pored toga, za potrebe fokusiranja u okviru sektora ekonomskog razvoja, razmatrani su i konsultovani strateški ciljevi koji su primarno usmjereni na oblast lokalnog ekonomskog razvoja. Razvojni tim općine Gradačac identifikovao je sljedeće fokuse ekonomskog razvoja:

1. *Uz strateški cilj 1: Razvijeno poduzetništvo u sektoru metalne, tekstilne, prehrambeno – prerađivačke, drvne i građevinske industrije, a naročito u izvozno orijentisanim djelatnostima čime su izgrađeni kapaciteti za aktivno i odgovorno partnerstvo u razvoju sjeveroistočne BiH.*

- Podsticaj daljem razvoju metalne industrije naročito onih preduzeća i struktura koja se nalaze u oblasti proizvodnje autodijelova. Dalji razvoj ovog segmenta se planira kroz izgradnju i stavljanje u funkciju dodatne poslovne infrastrukture u postojećim industrijskim zonama. Pored toga, razvojni tim prepoznaje mogućnost daljeg napretka ovog dijela privrede kroz podršku u zapošljavanju kvalifikovane i kvalitetne radne snage.

- Podrška izvozno orijentisanim preduzećima u oblastima metalne, tekstilne i prerađivačke industrije. Ova podrška bi se mogla ogledati u organizovanju zajedničkog nastupa na tržištu, saradnji sa inostranim partnerima i općinama te pružanje institucionalne podrške. Ova preduzeća zapošljavaju veliki broj stručne radne snage, što je dovoljan potencijal i znak stranim ulagačima da svoje investicije usmjeravaju ka općini Gradačac.
  - Poticanje poduzetništva kroz asistenciju malim i srednjim preduzećima (MSP) u zapošljavanju, izgradnji i stavljanju u funkciju poslovne infrastrukture i pojednostavljenje procesa unutar općine koji se odnose na poslovanje privrednih subjekata.
  - Obezbjedenje daljeg razvoja primjenjivih znanja i vještina radne snage u oblastima metalne i prehrambeno-prerađivačke industrije. Kroz prethodne analize kao i socio-ekonomsku analizu došlo se do zaključka da je jedna od konkurentnih prednosti Gradačca kvalifikovana radna snaga. Ovom strategijom razvoja se nastoji osigurati kontinuitet takvih kompetencija koje će i u narednom periodu biti element privlačenja investitora.
2. *Uz strateški cilj 2: Modernizovana i standardizovana poljoprivredna proizvodnja (u skladu sa savremenim evropskim i svjetskim standardima) koja predstavlja prepoznatljivu konkurentnu prednost.*
- Jačanje kapaciteta poljoprivrednih proizvođača u oblasti voćarstva, naročito kod proizvodnje šljive, jabuke i kruške, jer ostvareni dohodak u ovim oblastima predstavlja značajan izvor prihoda za stanovništvo općine. Samo poljoprivredno zemljište te položaj općine Gradačac, omogućavaju da se u toku godine na istoj parceli uzgoji više kultura. Općina je posebno postala prepoznatljiva po proizvodnji šljive, a sve više se vrši sadnja i ostalog voća, a posebno jabuke i kruške. Jačanje kapaciteta u ovom dijelu se očekuje kroz podršku edukaciji proizvođača, rekultivaciji zemljišta, okrupnjavanju zemljišta radi racionalnije poljoprivredne proizvodnje, izdavanje pod zakup ili koncesiju državnog poljoprivrednog zemljišta i druge mjere.
  - Proširenje kapaciteta i povećanje broja farmi za uzgoj muznih krava s ciljem proširenja baze i tržišta nabave za kompanije za preradu mlijeka. Po proizvodnji mlijeka općina Gradačac je vodeća na području Tuzlanskog kantona i šire, što je opredijelilo velike prerađivačke kompanije za proizvodnju mlijeka i mliječnih proizvoda da na području ove općine otvore svoje pogone.
  - Povećanje broja poljoprivrednih proizvođača koji primjenjuju evropski i svjetski priznate standarde u poljoprivrednoj proizvodnji i proizvodnji hrane. Uz angažovanje eksternih i internih eksperata za standardizaciju poljoprivredne proizvodnje te uvođenje i primjenu Global GAP, HACCP, Halal i drugih standarda kvaliteta nastoji se obezbijediti dalji rast i izvozni potencijal gradačačke poljoprivrede.

V.1.2. RAZVOJNI CILJEVI EKONOMSKOG RAZVOJA

Uzimajući u obzir strateške ciljeve zajedno sa fokusima ekonomskog razvoja općine Gradačac, razvojni tim je identificirao ciljeve ekonomskog razvoja kako je naznačeno u narednoj tabeli.

Ciljevi ekonomskog razvoja	Veza sa strateškim ciljevima	Veza sa razvojnim ciljevima u drugim sektorima
Sektorski cilj 1: Do 2018. godine najmanje 100 novozaposlenih radnika u postojećim i novim industrijskim zonama.	Strateški cilj 1 ¹	<u>DRUŠTVENI RAZVOJ:</u> Cilj 5: Do 2018. god. poboljšati sigurnost građana kroz unaprijeđenje infrastrukture i stvaranje uslova za smanjenje broja nesreća i broja društveno neprihvatljivog ponašanja za 20%. <u>ZAŠTITA OKOLIŠA:</u> Cilj 1: Do kraja 2018. godine obezbijediti kontinuirano i kvalitetno vodosnabdijevanje putem javnog vodovoda za najmanje 30.000 stanovnika općine Gradačac. Cilj 3: Do 2018.god. unaprijeđen sistem prikupljanja, odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda na području općine Gradačac za 30.000 ekvivalent stanovnika.
Sektorski cilj 2: Do 2018. godine povećati obim izvoza i dohotka od izvoza u oblastima metalne i tekstilne industrije te poljoprivredne proizvodnje za najmanje 10%.	Strateški cilj 1 ¹ Strateški cilj 2 ²	<u>DRUŠTVENI RAZVOJ:</u> Cilj 3: Unaprijediti kvalitet pružanja javnih usluga u oblastima građanskih stanja za 15% do 2018. god. <u>ZAŠTITA OKOLIŠA:</u> Cilj 6: Unaprijeđenjem i zaštitom prirodnog i kulturno-historijskog nasljeđa povećana turistička ponuda općine Gradačac do 2018. godine.
Sektorski cilj 3: Najmanje 10 novih MSP sa najmanje 100 novozaposlenih do 2018. godine	Strateški cilj 1 ¹	<u>DRUŠTVENI RAZVOJ:</u> Cilj 1. Do 2018. god. unaprijediti sportsko- kulturni život građana stvaranjem prostornih i tehničkih uslova za povećanje broja tradicionalnih,

¹ Strateški cilj 1: Razvijeno poduzetništvo u sektoru metalne, tekstilne, prehrambeno – prerađivačke, drvne i građevinske industrije, a naročito u izvozno orijentisanim djelatnostima čime su izgrađeni kapaciteti za aktivno i odgovorno partnerstvo u razvoju sjeveroistočne BiH.

² Strateški cilj 2: Modernizovana i standardizovana poljoprivredna proizvodnja (u skladu sa savremenim evropskim i svjetskim standardima) koja predstavlja prepoznatljivu konkurentnu prednost.

	Strateški cilj 2 ²	<p>kulturnih i obrazovnih događaja za 15% i sportsko-rekreativnih aktivnosti za 20%.</p> <p>Cilj 3: Unaprijediti kvalitet pružanja javnih usluga u oblastima građanskih stanja za 15% do 2018. god.</p> <p><u>ZAŠTITA OKOLIŠA:</u></p> <p>Cilj 4: Usvajanjem planske dokumentacije do 2018. godine, stvoreni preduslovi za realizaciju novih projekata iz oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije i monitoring životne sredine.</p>
<p>Sektorski cilj 4: Do kraja 2018. godine 500 proizvođača zadovoljava EU standarde u poljoprivrednoj proizvodnji.</p>	Strateški cilj 2 ²	<p><u>DRUŠTVENI RAZVOJ:</u></p> <p>Cilj 1. Do 2018. god. unaprijediti sportsko- kulturni život građana stvaranjem prostornih i tehničkih uslova za povećanje broja tradicionalnih, kulturnih i obrazovnih događaja za 15% i sportsko-rekreativnih aktivnosti za 20%.</p> <p>Cilj 3: Unaprijediti kvalitet pružanja javnih usluga u oblastima građanskih stanja za 15% do 2018. god.</p> <p>Cilj 4: Uspostaviti mehanizme unaprijeđenja kvaliteta života mladih, stanja ljudskih prava i rodne ravnopravnosti i poboljšati uslove života za najmanje 100 porodica u stanju socijalne potrebe do 2018. god.</p> <p><u>ZAŠTITA OKOLIŠA:</u></p> <p>Cilj 4: Usvajanjem planske dokumentacije do 2018. godine, stvoreni preduslovi za realizaciju novih projekata iz oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije i monitoring životne sredine.</p>

<p>Sektorski cilj 5: Do kraja 2018. godine novih 50.000 sadnica voća, 5.000 m² plastenika i 40 muznih grla uz povećanje obima proizvodnje i prihoda za najmanje 10%.</p>	<p>Strateški cilj 2²</p>	<p><u>DRUŠTVENI RAZVOJ:</u> Cilj 4: Uspostaviti mehanizme unaprijeđenja kvaliteta života mladih, stanja ljudskih prava i rodne ravnopravnosti i poboljšati uslove života za najmanje 100 porodica u stanju socijalne potrebe do 2018. god.</p>
--	-------------------------------------	---

Ciljevi ekonomskog razvoja su duboko prožeti sa strateškim ciljevima a posebna veza se može uspostaviti i sa ciljevima druga dva sektora, društvenog razvoja i zaštite okoliša. Pored veze na nivou ciljeva, ona je evidentna i na nivou aktivnosti i projekta koji doprinose navedenim ciljevima. Kao primjer navesti ćemo vezu trećeg cilja ekonomskog razvoja, koji se odnosi na uspostavljanje centra za pružanje usluga preduzećima i poduzetnicima sa trećim ciljem društvenog razvoja koji glasi: “Unaprijediti kvalitet pružanja javnih usluga u oblastima građanskih stanja za 15% do 2018. god.“. Jednostavnim uparivanjem ova dva cilja nije moguće napraviti konkretnu vezu ali treći cilj društvenog razvoja uzima u obzir projekte uspostavljanja e-uprave, geografskog informacionog sistem (GIS-a) i sl., tako da te aktivnosti direktno doprinose radu centra za pružanje usluga preduzećima i poduzetnicima naročito u dijelu izdavanja građevinskih i svih drugih dozvola, odnosno doprinos trećem ekonomskom cilju.

Integracija sa strateškim dokumentima viših nivoa

Sektorski ciljevi ekonomskog razvoja imaju svoje jako uporište u dokumentima strategija sa viših nivoa, planova i zakona. Naime, ciljevi ekonomskog razvoja u skladu su sa sljedećim ciljevima strategija viših nivoa vlasti:

- Prvi cilj ekonomskog razvoja koji se odnosi na formiranje poslovne infrastrukture ima direktnu vezu sa strateškim ciljem 2. Povećanje konkurentnosti i strateškim ciljem 4. Zapošljavanje u okviru Strategije razvoja BiH 2010.-2014. Nadalje, ovaj cilj je u vezi sa strateškim ciljem 2. Konkurentnost i output i ciljem 4. Zapošljavanje unutar Strategija razvoja FBiH 2010-2020 te u vezi sa strateškim ciljem 1. Ubrzanje ekonomskog razvoja Strategije razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013.
- Drugi cilj ekonomskog razvoja, koji se odnosi na uspostavljanje poslovnog odbora i mreže za podršku izvozu, ima direktnu vezu sa strateškim ciljem 2. Povećanje konkurentnosti u okviru Strategije razvoja BiH 2010-2014. Nadalje, ovaj cilj je u vezi sa strateškim ciljem 2. Konkurentnost i output i to posebno konkurentnost u izvozu unutar Strategija razvoja FBiH 2010-2020 te u vezi sa strateškim ciljem 1. Ubrzanje ekonomskog razvoja i strateškim ciljem 3. Građenje prepoznatljivog identiteta i promocije TK unutar Strategije razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013.
- Treći cilj ekonomskog razvoja, koji se odnosi na uspostavljanje centra za pružanje usluga preduzećima i poduzetnicima, ima direktnu vezu sa strateškim ciljem 2. Povećanje konkurentnosti i strateškim ciljem 4. Zapošljavanje u okviru Strategije razvoja BiH 2010-2014. Nadalje, ovaj cilj je u vezi sa strateškim ciljem 2. Konkurentnost i output u to u dijelu poboljšavanje poslovne okoline, modernizacija i standardizacija poslovanja i ciljem 4. Zapošljavanje unutar Strategija razvoja FBiH 2010-2020 te u vezi sa strateškim ciljem 1.

Ubrzanje ekonomskog razvoja i strateškim ciljem 3. Građenje prepoznatljivog identiteta i promocije TK unutar Strategije razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013.

- Četvrti cilj ekonomskog razvoja, koji se odnosi na uvođenje standarda u poljoprivrednoj proizvodnji, ima direktnu vezu sa strateškim ciljem 3. Održivi razvoj i strateškim ciljem 5. Slijeđenje EU puta u okviru Strategije razvoja BiH 2010-2014. Nadalje, ovaj cilj je u vezi sa strateškim ciljem 5. Održivi rast i razvoj- Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj i ciljem 4. Zapošljavanje unutar Strategija razvoja FBiH 2010-2020 te u vezi sa strateškim ciljem 1. Ubrzanje ekonomskog razvoja unutar Strategije razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013.
- Peti cilj ekonomskog razvoja, koji se odnosi na podršku povećanju obima poljoprivredne proizvodnje, ima direktnu vezu sa strateškim ciljem 3. Održivi razvoj u okviru Strategije razvoja BiH 2010-2014. Nadalje, ovaj cilj je u vezi sa strateškim ciljem 5. Održivi rast i razvoj- Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj i ciljem 4. Zapošljavanje unutar Strategija razvoja FBiH 2010-2020 te u vezi sa strateškim ciljem 1. Ubrzanje ekonomskog razvoja unutar Strategije razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013.

V.1.3. PROGRAMI, PROJEKTI I MJERE

Za realizaciju plana ekonomskog razvoja općine Gradačac definisano je 15 projekata i mjera koji su grupisani u 4 programa i to:

1. Program izgradnje poslovne infrastrukture;
2. Program podrške malim i srednjim preduzećima (MSP)
3. Program poboljšanja materijalnih resursa i kapaciteta poljoprivrednih proizvođača;
4. Program povećanja proizvodnje u sektoru poljoprivrede.

PROGRAM	PROJEKAT/MJERA
Program izgradnje poslovne infrastrukture	Projekat 1.1.: Izgradnja putne infrastrukture unutar industrijske zone 2.
	Projekat 1.2.: Izgradnja komunalne infrastrukture unutar industrijske zone 2.
	Projekat 1.3.: Stavljanje u funkciju saobraćajnice unutar industrijske zone 1.
	Projekat 1.4.: Izrada planske i provedbene dokumentacije potrebne za uspostavljanje industrijske zone Kerep.
Program podrške MSP	Projekat 2.1.: Uspostavljanje Poslovnog odbora općine Gradačac
	Projekat 3.1.: Formiranje Centra za pružanje usluga biznisima
	Projekat 3.2.: Izrada projektne dokumentacije i sanacija dijela objekta starog srednjoškolskog centra u Gradačcu za potrebe MSP-a

Program poboljšanja materijalnih resursa i kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	Projekat 4.1.: Uvođenje standarda u poljoprivrednoj proizvodnji
	Projekat 4.2.: Sufinansiranje poboljšanja materijalnih resursa poljoprivrednih proizvođača u cilju dostizanja standarda u poljoprivrednoj proizvodnji i proizvodnji hrane
	Projekat 4.5.: Edukacija proizvođača voća i meda u svrhu prevencije negativnih uticaja na proizvodnju meda i organizacija sajma pčelarstva
	Projekat 4.3.: Subvencija za obavezan veterinarski nadzor
Program povećanja proizvodnje u sektoru poljoprivrede	Projekat 4.4.: Izrada općinskog plana razvoja poljoprivrede
	Projekat 5.1.: Projekat povećanja proizvodnje u sektoru voćarstva
	Projekat 5.2.: Projekat povećanja proizvodnje u sektoru povrtlarstva
	Projekat 5.3.: Projekat povećanja proizvodnje u sektoru mljekarstva

Finansijska konstrukcija i dinamika implementacije projekata se nalazi u okviru priloga 4. ove strategije.

V.1.4. INICIJATIVE MEĐUOPĆINSKE SARADNJE

Međuopćinska saradnja ima posebno mjesto u programsko-projektnom dijelu svakog sektorskog plana razvoja. Ovdje se uključuju i projekti prekogranične i međunarodne suradnje. Općina Gradačac je uspostavila saradnju, odnosno ima uspostavljene partnerske odnose sa gradovima iz Njemačke, Turske, Ukrajine, Republike Češke, Italije kao i sa brojnim gradovima iz Republike Hrvatske, Slovenije, Crne Gore i Srbije. Saradnja sa partnerskim gradovima doprinijela je izgradnji kapaciteta javnih ustanova, javnih preduzeća, kao i sektoru nevladinih organizacija. Tokom izrade ove strategije razvoja, pokrenuta je inicijativa povezivanja privrednika sa područja općina Gradačac i Vlasenica.

V.1.5. PROCJENA OČEKIVANIH ISHODA SA INDIKATORIMA

Svakom cilju ekonomskog razvoja doprinosi jedan ili više programa/projekata ili mjera. Svaki projekat ima svoje pokazatelje realizacije koji objedinjeni formulišu pokazatelje ispunjenja ciljeva lokalnog ekonomskog razvoja. U nastavku su predstavljeni pokazatelji za svaki od ciljeva lokalnog ekonomskog razvoja.

Sektorski cilj	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
Sektorski cilj 1: Do 2018. godine najmanje 100 novozaposlenih radnika u postojećim i novim industrijskim zonama.	<p>⇒pokretanje proizvodnje u najmanje dva preduzeća</p> <p>⇒povećanje broja zaposlenih za najmanje 100</p>
Sektorski cilj 2: Do 2018. godine povećati obim izvoza i dohotka od izvoza u oblastima metalne i tekstilne industrije te poljoprivredne proizvodnje za najmanje 10%.	<p>⇒povećan broj preduzeća koja izvoze za najmanje 5</p> <p>⇒povećanje obima izvoza i dohotka od izvoza za 10%</p>
Sektorski cilj 3: Najmanje 10 novih MSP sa najmanje 100 novozaposlenih do 2018. godine.	<p>⇒na godišnjem nivou najmanje 300 preduzeća i poduzetnika koristilo usluge centra za podršku biznisima</p> <p>⇒povećanje broja zaposlenih za najmanje 100</p>
Sektorski cilj 4: Do kraja 2018. godine 500 proizvođača zadovoljava EU standarde u poljoprivrednoj proizvodnji.	<p>⇒500 novih certificiranih poljoprivrednih proizvođača</p> <p>⇒izrađen plan razvoja poljoprivrede</p> <p>⇒uspostavu i primjenu standarda u poljoprivrednoj proizvodnji za najmanje 500 poljoprivrednih proizvođača</p>
Sektorski cilj 5: Do kraja 2018. godine novih 50.000 sadnica voća, 5.000 m ² plastenika i 40 muznih grla uz povećanje obima proizvodnje i prihoda za najmanje 10%.	<p>⇒povećan obim proizvodnje kod najmanje 300 poljoprivrednih proizvođača</p> <p>⇒formirano 20 novih poljoprivredno prerađivačkih kapaciteta</p> <p>⇒povećan dohodak iz poljoprivredne proizvodnje u odnosu na 2012. godinu za 10%</p>

V.2. PLAN DRUŠTVENOG RAZVOJA

V.2.1. FOKUSIRANJE

SWOT analiza – društveni razvoj

Sektorskim fokusiranjem se određuju težišta društvenog razvoja u narednom periodu. Polazna osnova za fokusiranje je SWOT analiza društvene infrastrukture i usluga, koristeći sljedeće podloge:

- odgovarajuće dijelove socio-ekonomske analize;
- dijelove hijerarhijski viših sektorskih strategija i planova;
- integralnu SWOT analizu;
- odabrane strateške fokuse.

Koristeći se prethodno navedenim izvorima informacija, razvojni tim općine Gradačac se odlučio na identifikaciju sljedećih elemenata SWOT matrice:

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • <u>Kvalifikovana radna snaga u školstvu, zdravstvu i javnim uslugama</u> • <u>Razvijena mreža osnovnih i srednjih škola</u> • <u>Postojanje biblioteke sa izdavačkom djelatnošću</u> • <u>Postojanje savremenog centra za pružanje usluga građanima</u> • <u>Podrška obrazovanju i zapošljavanju kroz stipendiranje i volontiranje</u> • Razvijene sportske organizacije i klubovi • Zadovoljavajuća sigurnost građana i imovine • Razvijeno civilno društvo u oblasti kulture i njegovanja tradicije • Tradicionalne kulturne manifestacije • Značajan broj organizacija civilnog društva koji se brinu o osobama sa invaliditetom 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Nepostojanje objekta centra za kulturu</u> • <u>Neusklađenost kvalifikacione strukture sa tržištem rada</u> • <u>Nepostojanje sistemskog pristupa za socijalno uključivanje ranjivih grupa stanovništva</u> • <u>Nepostojanje bolničkih i gerijatrijskih usluga i kapaciteta</u> • <u>Nedovoljno razvijeni kadrovski i infrastrukturni kapaciteti socijalne zaštite</u> • Nedovoljno efikasna mjesna samouprava i nedovoljno razvijeni kapaciteti lokalne i regionalne samouprave • Nekvalitetni infrastrukturni objekti i neuspostavljen rodni balans • Nedovoljno zaštićena i afirmisana kulturna baština • Nepovoljna disperzija i nedovoljan broj predškolskih ustanova • Nedovoljno razvijeni ljudski potencijali organizacija civilnog društva • Dotrajala tehnička oprema radija Gradačac • Nedovoljan broj učioničkih, radioničkih i fiskulturnih prostorija • Nelikvidnost općinskog budžeta i trend smanjenja budžetskih prihoda i izdvajanja za društveni razvoj • Nedovoljna uključenost u projekte preko granične saradnje i ostale međunarodne projekte

MOGUĆNOSTI/PRIILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • <u>Raspoloživa finansijska sredstava za izgradnju kulturnih centara</u> • <u>Pretpristupni i razvojni fondovi i strane investicije</u> • <u>Proces povećanja energetske efikasnosti u javnim objektima i sistemima</u> • <u>Saradnja sa partnerskim općinama</u> • <u>Postojanje lokalnih politika (strategija za mlade, akcioni plan za ravnopravnost spolova, akcioni plan za sigurnost zajednice)</u> • Zakoni i strategija socijalnog uključivanja • Proces razvoja socijalnog poduzetništva 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Loša ekonomska situacija i nizak nivo prihoda stanovništva</u> • <u>Politička situacija u BiH i TK</u> • <u>Hiperprodukcija kadrova u obrazovanju</u> • <u>Porast broja penzionera i starih lica u stanju socijalne potrebe</u> • <u>Loša komunikacija sa višim nivoima vlasti po pitanju društvenog razvoja</u>

Na bazi izrađene sektorske SWOT analize, pristupilo se fokusiranju nekoliko najbitnijih težišta društvenog razvoja za naredni period.

Za izbore fokusa, razvojni tim općine Gradačac se opredijelio za strategiju djelovanja koja koristi snage za smanjenje opasnosti (SS strategija). U tom kontekstu definisani su sljedeći sektorski fokusi:

- Iskoristiti kvalifikovanu radnu snagu u javnom sektoru i dostupna finansijska sredstva kako bi se stvorili prostorni i tehnički preduslovi za kulturne aktivnosti njegovanja tradicionalnih kulturnih vrijednosti i manifestacija.
- Poboljšati kvalifikacionu strukturu stanovništva i uskladiti je sa tržištem rada kroz implementaciju strategije za mlade, što uključuje uspostavljanje novih programa edukacije, profesionalne orijentacije i prekvalifikacije.
- Kroz međuopćinsku saradnju i korištenjem raspoloživih razvojnih fondova, poboljšati usluge socijalne zaštite kroz osnivanje bolničkog i gerijatrijskog centra. Iskoristiti iskustva OCD(Organizacije civilnog društva) u oblasti brige o starim i iznemoglim licima, kao i osobama sa invaliditetom kako bi se ispoštovali standardi u socijalnoj zaštiti
- Poboljšati efikasnost mjesne samouprave i nastaviti graditi kapacitete lokalne samouprave korištenjem kvalitetnih lokalnih kadrova i međunarodnih fondova.

V.2.2. RAZVOJNI CILJEVI DRUŠTVENOG SEKTORA

Uzimajući u obzir strateške ciljeve zajedno sa fokusima društvenog razvoja općine Gradačac, razvojni tim je identificirao ciljeve društvenog razvoja kako je naznačeno u narednoj tabeli.

Ciljevi društvenog razvoja općine Gradačac	Veza sa strateškim ciljevima	Veza sa razvojnim ciljevima u drugim sektorima
Cilj 1. Do 2018. god. unaprijediti sportsko- kulturni život građana stvaranjem prostornih i tehničkih uslova za povećanje broja tradicionalnih, kulturnih i obrazovnih događaja za 15% i sportsko-rekreativnih aktivnosti za 20%.	Strateški cilj 3 ³	<p><u>EKONOMSKI RAZVOJ:</u> <i>Cilj 1:</i> Do 2018. godine najmanje 100 novozaposlenih radnika u postojećim i novim industrijskim zonama.</p> <p><u>ZAŠTITA OKOLIŠA:</u> <i>Cilj 6:</i> Unaprijeđenjem i zaštitom prirodnog i kulturno-historijskog nasljeđa povećana turistička ponuda općine Gradačac do 2018. godine.</p>
Cilj 2: Obuhvatiti svu djecu predškolskog uzrasta pred polazak u osnovnu školu programom predškolskog obrazovanja do kraja 2015.g.	Strateški cilj 3	
Cilj 3: Unaprijediti kvalitet pružanja javnih usluga u oblastima građanskih stanja za 15% do 2018. god.	Strateški cilj 3	<p><u>EKONOMSKI RAZVOJ:</u> <i>Cilj 1:</i> Do 2018. godine najmanje 100 novozaposlenih radnika u postojećim i novim industrijskim zonama. <i>Cilj 2:</i> Do 2018. godine povećati obim izvoza i dohotka od izvoza u oblastima metalne i tekstilne industrije te poljoprivredne proizvodnje za najmanje 10%.</p> <p><u>ZAŠTITA OKOLIŠA:</u> <i>Cilj 4:</i> Usvajanjem planske dokumentacije do 2018. godine, stvoreni preduslovi za realizaciju novih projekata iz oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije i monitoring životne sredine.</p>
Cilj 4: Uspostaviti mehanizme unaprijeđenja kvaliteta života mladih, stanja ljudskih prava i rodne ravnopravnosti i	Strateški cilj 3.	<p><u>EKONOMSKI RAZVOJ:</u> <i>Cilj 5:</i> Do kraja 2018. godine novih 50.000 sadnica voća, 5.000 m² plastenika i 40 muznih grla uz povećanje obima proizvodnje i prihoda za najmanje 10%.</p>

³ Strateški cilj 3: Dobro organizovana i efikasna općinska administracija, koja obezbjeđuje razvijenu infrastrukturu i aktivnosti u sektorima obrazovanja, sporta, kulture, zdravstva i socijalne sigurnosti, čime se osiguravaju uslovi za rad i zadržavanje visokoobrazovanog i mladog kadra na području općine Gradačac.

poboljšati uslove života za najmanje 100 porodica u stanju socijalne potrebe do 2018. god.		<p><u>ZAŠTITA OKOLIŠA:</u> Cilj 3: Do 2018. god. unaprijeđen sistem prikupljanja, odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda na području općine Gradačac za 30.000 ekvivalent stanovnika.</p>
Cilj 5. Do 2018. god. poboljšati sigurnost građana kroz unaprijeđenje infrastrukture i stvaranje uslova za smanjenje broja nesreća i broja društveno neprihvatljivog ponašanja za 20%.	<p>Strateški cilj 3</p> <p>Strateški cilj 4⁴</p>	<p><u>EKONOMSKI RAZVOJ:</u> Cilj 1: Do 2018. godine najmanje 100 novozaposlenih radnika u postojećim i novim industrijskim zonama. Cilj 4: Do kraja 2018. godine 500 proizvođača zadovoljava EU standarde u poljoprivrednoj proizvodnji.</p> <p><u>ZAŠTITA OKOLIŠA:</u> Cilj 1: Do kraja 2018. godine obezbijediti kontinuirano i kvalitetno vodosnabdijevanje putem javnog vodovoda za najmanje 30.000 stanovnika općine Gradačac. Cilj 3: Do 2018. god. unaprijeđen sistem prikupljanja, odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda na području općine Gradačac za 30.000 ekvivalent stanovnika. Cilj 4: Usvajanjem planske dokumentacije do 2018. godine, stvoreni preduslovi za realizaciju novih projekata iz oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije i monitoring životne sredine. Cilj 6: Unaprijeđenjem i zaštitom prirodnog i kulturno-historijskog nasljeđa povećana turistička ponuda općine Gradačac do 2018. godine.</p>

Ciljevi društvenog razvoja usko koreliraju sa strateškim ciljevima, kao i ciljevima druga dva sektora, što se može vidjeti iz prethodno navedene tabele. Značajno je naglasiti da mnogi projekti, iako su direktno povezani sa pojedinim ciljevima, u značajnoj mjeri doprinose ostvarivanju drugih ciljeva unutar društvenog sektora, ali i ciljeva druga dva sektora. To ukazuje na činjenicu da se prilikom planiranja posebna pažnja posvećivala integraciji sva tri sektora na nivou lokalnog razvoja općine Gradačac.

Integracija sa strateškim dokumentima viših nivoa

Prilikom izrade sektorskih ciljeva društvenog razvoja, posebno se vodilo računa da oni korespondiraju i da su povezani sa planovima, zakonima i strategijama viših nivoa vlasti. U skladu s tim, ciljevi društvenog razvoja općine Gradačac su usklađeni sa sljedećim ciljevima dokumenata viših nivoa vlasti:

Cilj 1: Do 2018. god. unaprijediti sportsko- kulturni život građana stvaranjem prostornih i tehničkih uslova za povećanje broja tradicionalnih, kulturnih i obrazovnih događaja za 15% i sportsko-rekreativnih aktivnosti za 20%.

⁴ Strateški cilj 4: Unaprijeđen kvalitet života građana, zaštićen okoliš, moderna komunalna i turistička infrastruktura, kao i promocija prepoznatljivih proizvoda našeg podneblja, uz kontinuirano povećanje energetske efikasnosti i upotrebu obnovljivih izvora energije.

Ovaj cilj ima direktnu vezu sa Strategijom razvoja FBiH 2010-2020, Okvirni cilj i strateški prioritetni cilj razvoja Federacije BiH pod brojem 6: Podcilj Razvoj kulture i sporta kroz: Izgradnju i razvoj pravno-institucionalnih kapaciteta i jačanje kulturnog kapitala. Također ovaj sektorski cilj proizlazi i u direktnoj je vezi sa svim primarnim okvirnim ciljevima Kulturne politike BiH 2008, a naročito sa primarnim specifičnim ciljem koji daje posebnu dimenziju i daje (a) poseban (strateški) podsticaj zaštiti, rekonstruiranju, restauriranju, rekultivisanju i multisektorskom promoviranju prirodnog, spomeničkog i graditeljskog naslijeđa u BiH. S druge strane, ovaj sektorski cilj Također želi istaći važnost unaprijeđenja sportske infrastrukture kao temelja razvoja sportskih aktivnosti i animiranja građana da se što više uključe u raznovrsne sportske aktivnosti i poboljšaju svoje psiho-fizičko stanje. U tom kontekstu prvi sektorski cilj je Također usklađen sa Strategijom razvoja FBiH 2010-2020, Okvirni cilj i strateški prioritetni ciljevi razvoja Federacije BiH (6): Podcilj Razvoj kulture i sporta kroz: Razvoj sporta kao posebnog socio-kulturnog sistema. Također je usklađen i sa Strategijom razvoja sporta BiH 2010-2015, koji u Cilju 6.2/Aktivnost 4 ukazuje na važnost unaprijeđenja sportske infrastrukture.

Cilj 2: Obuhvatiti svu djecu predškolskog uzrasta pred polazak u osnovnu školu programom predškolskog obrazovanja do 2015.g.

Ovaj sektorski cilj ima direktnu vezu sa Zakonom o predškolskom obrazovanju TK koji nalaže da sva djeca predškolskog uzrasta mora biti obuhvaćena predškolskim programom obrazovanja u godini pred polazak u školu. Također ovaj sektorski cilj ima usku poveznicu sa Strateškim pravcima razvoja obrazovanja BiH 2008-2015, Strateški cilj 4.2: Modernizacija i razvoj poučavanja i učenja na svim nivoima obrazovanja.

Cilj 3: Unaprijediti kvalitet pružanja javnih usluga u oblastima građanskih stanja za 15% do 2018. god.

Treći sektorski cilj je u direktnoj vezi sa Zakonom o upravi i zakon o matičnim knjigama, koji nalažu da se na adekvatan način i sa odgovarajućim materijalnim resursima efikasno pruži usluga građanima iz oblasti građanskih stanja. Također ovaj sektorski cilj korelira sa ciljevima Strateškog plan razvoja lokalne samouprave u BiH, Strateški Cilj: Osigurati stalno unaprijeđenje kvaliteta i ekonomičnosti usluga.

Cilj 4: Uspostaviti mehanizme unaprijeđenja kvaliteta života mladih, stanja ljudskih prava i rodne ravnopravnosti i poboljšati uslove života za najmanje 100 porodica u stanju socijalne potrebe do 2018. god.

Četvrti sektorski cilj je usklađen sa Revidiranom strategijom Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, kao i sa Okvirnim programom povratka izbjeglica i raseljenih osoba u BiH za period 2009–2014. godine, koji sadrži dinamički plan okončanja procesa povratka u pogledu obnove stambenog fonda i infrastrukture za povratak izbjeglica i raseljenih osoba. Također ovaj cilj ima direktnu vezu sa Strategijom socijalnog uključivanja BiH, koji u podcilju 2 ukazuje na važnost poboljšanja položaja porodica sa djecom, i u podcilju 6 govori o poboljšanju položaja osoba sa invaliditetom. Ovim sektorskim ciljem se Također stavljaju u fokus svi temeljni elementi jednakopravnosti, koji su osnova savremenog demokratskog društva. Unaprijeđenje stanja ljudskih prava predstavlja izazov i obavezu svake lokalne jedinice samouprave u BiH. U tom kontekstu ovaj cilj je u uskoj sprezi sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima; Zakonom o jednakopravnosti spolova FBiH; Zakonom o zabrani diskriminacije, Zakonu o mladima FBiH; GAP-gender akcionom planu BiH i Općinskoj strategiji prema mladima.

Cilj 5: Do 2018. god. poboljšati sigurnost građana kroz unaprijeđenje infrastrukture i stvaranje uslova za smanjenje broja nesreća i broja društveno neprihvatljivog ponašanja za 20%.

Bezbjednost i sigurnost u lokalnoj zajednici predstavljaju jedan od najvažnijih preduslova brzog, kvalitetnog i prosperitetnog lokalnog razvoja. S toga peti sektorski cilj govori upravo o kontinuiranom poboljšanju sigurnosne situacije, a u direktnoj je vezi sa Operativnim planom bezbjednosti općine Gradačac 2014-2018 god., Zakonu o zaštiti od požara i vatrogastva („Službene novine Federacije“, broj: 64/09), Zakonu o bezbjednosti saobraćaja, te sa ciljevima Strategije protivminskog djelovanja u BiH 2009-2019. god.

V.2.3. PROGRAMI, PROJEKTI I MJERE

Za realizaciju plana društvenog razvoja općine Gradačac definisan je 41 projekat i mjera koji su grupisani u 7 programa i to:

- 1 Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga**
- 2 Program jačanja obrazovnih kapaciteta**
- 3 Program jačanja kapaciteta lokalne samouprave**
- 4 Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala**
- 5 Program podrške mladim**
- 6 Program unaprijeđenja sigurnosti građana**
- 7 Program izgradnje lokalne infrastrukture**

Program	Projekat/Mjera
Program izgradnje lokalne infrastrukture	Projekat 1.1.: Izgradnja trga u centru grada
	Projekat 1.2.: Izgradnja kulturnog centra u Gradačcu
	Projekat 5.9.: Izgradnja putne infrastrukture na području općine Gradačac
	Projekat 5.10.: Izgradnja putne infrastrukture u obuhvatu urbanističkog plana općine
Program jačanja obrazovnih kapaciteta	Projekat 1.3.: Jačanje kapaciteta muzičke škole i preseljenje u novi kulturni centar
	Projekat 2.1.: Otvaranje 4 nova punkta za obuhvat djece predškolskog uzrasta u godini pred polazak u školu
	Projekat 5.5.: Uklanjanje azbestnih ploča sa krova škole Ivan Goran Kovačić i rekonstrukcija krova sa odgovarajućim pokrivnim materijalima
Program jačanja kapaciteta lokalne samouprave	Projekat 1.4.: Program međunarodne i međuopćinske saradnje
	Projekat 3.1.: Izgradnja kapaciteta i adaptacija prostora namijenjenog matičnoj službi općine Gradačac
	Projekat 3.2.: Izgradnja kapaciteta općinske administracije i uvođenje elektronske uprave

Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	Projekat 1.5.: Izgradnja objekta nogometnog stadiona Ilidža sa pratećom infrastrukturom
	Projekat 1.6.: Završetak izgradnje objekta fiskulturne sale u OŠ „Musa Čazim Čatić“ Zelinja Donja
	Projekat 1.7.: Izgradnja fiskulturne sale u OŠ „Hamdija Kreševljaković“
	Projekat 1.8.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale Gimnazije u Gradačcu
	Projekat 1.9.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale u OŠ „Edhem Mulabdić“ Međida Donja
	Projekat 1.10.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale u OŠ „Hasan Kikić“ Vida I
	Projekat 1.11.: Izgradnja i uređenje prostora za rekreaciju oko jezera Vidara
	Projekat 1.12. : Izgradnja i sanacija sportskih poligona na području općine Gradačac
Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	Projekat 4.1.: Stambeno zbrinjavanje i poboljšanje uslova života socijalno ugroženih porodica
	Projekat 4.2.: Stambeno zbrinjavanje romskih porodica
	Projekat 4.3.: Uspostavljanje alternativnog porodičnog oblika smještaja djece bez roditeljskog staranja
	Projekat 4.4.: Obnova stambenih jedinica kolektivnog smještaja u naselju Duren
	Projekat 4.9.: Rekonstrukcija i sanacija zgrade stare bolnice u okviru Doma zdravlja
Program podrške mladim	Projekat 4.5.: Uspostavljanje omladinskog dnevnog centra
	Projekat 4.6.: Program podrške razvoju mladih i jačanju omladinskih struktura
	Projekat 4.7.: Projekat profesionalne orijentacije i sajam obrazovanja
	Mjera 4.8.: Neformalno obrazovanje mladih sa ciljem smanjenja društveno neprihvatljivog ponašanja
	Projekat 5.1.: Prevencija vršnjačkog nasilja (SAMHSA), JUOŠ«Ivan Goran Kovačić»
	Projekat 5.2.: Otvaranje dnevnih centara za maloljetnike iz rizičnih grupa
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Projekat 5.3.: Izrada katastra klizišta općine Gradačac
	Projekat 5.4.: Zbrinjavanje pasa lualica
	Projekat 5.6.: Uspostava sistema video nadzora na prioritetnim lokacijama na području općine
	Projekat 5.7.: Izgradnja autobusnog stajališta sa sadržajima pored JU OŠ „Edhem Mulabdić“ u Međidi Donjoj

	Projekat 5.8.: Uspostava i unaprijeđenje horizontalne i vertikalne saobraćajne signalizacije i pješačkih staza škola Hasan Kikić, Mješovita srednja škola i Gimnazija, Dr. Safet Beg Bašagić i Ivan Goran Kovačić
	Projekat 5.17.: Nabavka vozila i opreme za vatrogastvo i izgradnja vatrogasnog doma
	Projekat 5.11.: Izgradnja javne rasvjete na području općine Gradačac
	Projekat 5.12.: Izgradnja javne garaže
	Projekat 5.13.: Digitalizacija opreme za prijenos radio i tv signala
	Mjera 5.14.: Provođenje protivminskih aktivnosti na rizičnim područjima u općini Gradačac
	Mjera 5.15.: Prikupljanje i skladištenje NUS-a
	Mjera 5.16.: Uređenje vodotoka

Finansijska konstrukcija i dinamika implementacije projekata se nalazi u okviru priloga 4. ove strategije.

V.2.4. INICIJATIVE MEĐUOPĆINSKE SARADNJE

Međuopćinska saradnja ima posebno mjesto u programsko-projektnom dijelu svakog sektorskog plana razvoja. Ovdje se uključuju i projekti prekogranične i međunarodne saradnje. Općina Gradačac je uspostavila saradnju, odnosno ima uspostavljene partnerske odnose sa gradovima iz Njemačke, Turske, Ukrajine, Republike Češke, Italije kao i sa brojnim gradovima iz Republike Hrvatske, Slovenije, Crne Gore i Srbije. Saradnja sa partnerskim gradovima doprinijela je izgradnji kapaciteta javnih ustanova, javnih preduzeća, kao i sektoru nevladinih organizacija.

Kroz predviđeni Program međunarodne i međuopćinske saradnje (Projekat 1.4.) nastojaće se u narednom periodu unaprijediti saradnja kroz najmanje dva projekta (Evropa za građane i slični projekti) sa dosadašnjim partnerskim gradovima. Pored toga kroz navedeni program biće uspostavljena saradnja i potpisani dokumenti o partnerstvu sa najmanje dva grada iz okruženja u naredne tri godine. Predviđeni program obuhvata saradnju sa dosadašnjim i novim partnerskim gradovima u pravcu razmjene kulturno-umjetničkih društava, učenika i studenata kao i aktera iz oblasti privrede i poljoprivrede.

V.2.5. PROCJENA OČEKIVANIH ISHODA SA INDIKATORIMA

Svakom cilju društvenog razvoja doprinosi jedan ili više programa/projekata ili mjera. Svaki projekat ima svoje pokazatelje realizacije koji objedinjeni formulišu pokazatelje ispunjenja ciljeva društvenog razvoja. U nastavku su predstavljeni pokazatelji za svaki od ciljeva društvenog razvoja.

Sektorski cilj	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
<p>Sektorski cilj 1: Do 2018. god. unaprijediti sportsko- kulturni život građana stvaranjem prostornih i tehničkih uslova za povećanje broja tradicionalnih, kulturnih i obrazovnih događaja za 15% i sportsko-rekreativnih aktivnosti za 20%.</p>	<p>⇒ Povećan broj tradicionalnih, kulturnih i obrazovnih događaja za 15% u odnosu na 2011. god.</p> <p>⇒ Povećan broj građana koji su prisustvovali tradicionalnim, kulturnim i obrazovnim događajima za 15% u odnosu na 2011. god.</p> <p>⇒ Povećan broj korisnika sportsko rekreativnih aktivnosti za 20% u odnosu na 2011. god.</p>
<p>Sektorski cilj 2: Obuhvatiti svu djecu predškolskog uzrasta pred polazak u osnovnu školu programom predškolskog obrazovanja do 2015.god.</p>	<p>⇒ Uređene 4 nove učionice.</p> <p>⇒ Obuhvaćena sva djeca predškolskog uzrasta pred polazak u školu programom predškolskog obrazovanja</p>
<p>Sektorski cilj 3: Unaprijediti kvalitet pružanja usluga javne uprave građanima u oblastima građanskih stanja za 15% do 2018. god.</p>	<p>⇒ Povećan broj korisnika online usluga za 50% u odnosu na 2011. god.</p> <p>⇒ Uređen i adaptiran matični ured</p> <p>⇒ Povećano zadovoljstvo građana uslugama javne uprave za 15% u odnosu na 2011. god.</p>
<p>Sektorski cilj 4: Uspostaviti mehanizme unaprijeđenja života mladih, stanja ljudskih prava i rodne ravnopravnosti i poboljšati uslove života za najmanje 100 porodica u stanju socijalne potrebe do 2018. god.</p>	<p>⇒ Stambeno zbrinuto 40 socijalno ugroženih i romskih porodica</p> <p>⇒ Uspostavljen alternativni porodični smještaj za djecu bez roditeljskog staranja</p> <p>⇒ Poboljšani uslovi života za najmanje 64 porodice smještene u kolektivnom centru Duren</p> <p>⇒ Uspostavljen dnevni centar za mlade</p> <p>⇒ Uspostavljeno održavanje sajma obrazovanja na godišnjem nivou</p>
<p>Sektorski cilj 5: Do 2018. god. poboljšati sigurnost građana kroz unaprijeđenje infrastrukture i stvaranje uslova za smanjenje broja nesreća i broja društveno neprihvatljivog ponašanja za 20%.</p>	<p>⇒ 20% smanjena visina štete prouzrokovane prirodnim nepogodama u odnosu na 2011. god.</p> <p>⇒ 30% smanjen broj ljudskih žrtava uzrokovanih minama u odnosu na 2011. god.</p> <p>⇒ 50% smanjen broj pasa lualica na javnim površinama u odnosu na 2011. god.</p> <p>⇒ 10% smanjen broj saobraćajnih nesreća</p> <p>⇒ 10% smanjen broj krivičnih djela i narušavanja javnog reda i mira u odnosu na 2011. god.</p>

V.3. PLAN ZAŠTITE OKOLIŠA

V.3.1. FOKUSIRANJE

SWOT analiza- okoliš

Sektorski plan zaštite okoliša općine Gradačac se izrađuje na osnovu rezultata socio-ekonomske analize, definisane vizije razvoja i strateških ciljeva kao i analize snaga, slabosti, prilika i prijetnji u sektoru životne sredine. Unutar utvrđene vizije i strateških ciljeva evidentno je da se problemi zaštite okoliša rješavaju kroz infrastrukturne projekte u sektoru vodosnabdijevanja, prikupljanje i odvod otpadnih voda, zbrinjavanje otpada kao i kroz izradu planske dokumentacije (SEAP i LEAP) koji će njihovim usvajanjem doprinijeti poboljšanju stanja okoliša.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljene industrijske zone I i II sa primijenjenim međunarodnim standardima u oblasti zaštite okoliša • Izvozno orijentisana industrija koja zadovoljava međunarodne i EU procedure po pitanju zaštite okoliša • Izvozno orijentisana proizvodnja u oblasti poljoprivrede • Potencijal za razvoj turizma • Organizovan odvoz otpada na području cijele općine • Uspostavljen sistem odvodnje otpadnih voda u urbanom dijelu grada i postojanje sistema za prečišćavanje • Uspostavljena savjetodavna služba kao servis poljoprivrednim proizvođačima • Urađena investiciono-tehnička dokumentacija za vodosnabdijevanja južnog dijela općine za sanaciju deponije i rekonstrukcije sekundarne mreže gradskog vodovoda • Veliki broj udruženja su aktivnostima povezana sa zaštitom okoliša • Razvojni tim općine	<ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanje LEAP-a (lokalni ekološki akcioni plan) • Nepostojanje SEAP-a(održivi energetska akcioni plan) • Problem vodosnabdijevanja južnog dijela općine • Nepostojanje sistema toplifikacije gradskog dijela općine • Problem neadekvatnog zbrinjavanja otpada i nepostojanja regionalne deponije • Neadekvatno organizovan javni prevoz • Slabi efekti postojećeg prečištača vode • Nepokrivenost ruralnog dijela općine kanalizacionom mrežom • Nepostojanje stočnog groblja • Nekonrolisana upotreba pesticida od strane dijela poljoprivrednih proizvođača • Veliki broj klizišta • Neredovno održavanje i neuređenost riječnih tokova • Nelikvidnost općinskog budžeta

MOGUĆNOSTI/PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljanje regionalne deponije na međuopćinskom nivou (Orašje) • Saradnja sa partnerskim općinama u BiH i EU • Postojanje pristupnih fondova EU i međunarodne zajednice • Početak primjene zakona o javno-privatnom partnerstvu u svrhu izgradnje toplane • Sufinansiranje projekata od strane viših nivo vlasti-institucija, u cilju rekonstrukcije i dogradnje prečistača • Potpisana povelja o energetskej učinkovitosti svih općina TK • Usvajanje zakona o energetskej učinkovitosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomska kriza • Politička situacija u BiH • Nepostojanje laboratorija i drugih službi za izvoz poljoprivrednih proizvoda • Zemljište kontaminirano minama • <i>Prirodne nepogode</i>

U cilju identifikacije sektorskih fokusa vrši se izdvajanje konkurentskih prednosti i njihovo uparivanje sa prilikama, s jedne strane, i s druge strane povezivanjem slabosti i prijetnji. Pored toga, za potrebe fokusiranja u okviru sektora zaštite okoliša, razmatrani su i konsultovani strateški ciljevi koji su primarno usmjereni na oblast zaštite životne sredine i izgradnju infrastrukture. Razvojni tim općine Gradačac identifikovao je sljedeće fokuse zaštite okoliša:

1. Zaštita voda, obezbjeđenje kvalitetne pitke vode i kontinuirano vodosnabdijevanje na području općine Gradačac, uz unaprijeđenje postojećeg i uspostavu novog sistema vodosnabdijevanja koristeći pristupne fondove EU i fondove međunarodne zajednice
2. Unaprijeđenje sistema prikupljanja i adekvatnog zbrinjavanja otpada za stanovništvo i privredne subjekte na području općine Gradačac uz sufinansiranje od strane viših nivoa vlasti (Kanton, FBiH)
3. Unaprijeđenje sistema odvodnje, prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda na području općine Gradačac, koristeći sredstva budžeta FBiH
4. Usvajanje planske dokumentacije sa katalogom projekata za monitoring životne sredine, u cilju zaštite prirodnog i kulturno-historijskog nasljeđa, uz sufinansiranje i korištenje dostupnih fondova od strane EU.
5. Smanjenje emisije štetnih plinova i polutanata na području općine Gradačac realizacijom projekata toplifikacije gradskog dijela općine, energetske efikasnosti, kao i korištenja obnovljivih izvora energije, uz sufinansiranje od strane viših nivoa vlasti (Kanton, FBiH)
6. Unaprijeđenje i razvoj turizma valorizacijom prirodnog i kulturno-historijskog nasljeđa na području općine Gradačac, uz sufinansiranje od strane viših nivoa vlasti (Kanton, FBiH)

V.3.2. RAZVOJNI CILJEVI U OBLASTI ZAŠTITE OKOLIŠA

Uzimajući u obzir strateške ciljeve zajedno sa fokusima u oblasti zaštite okoliša općine Gradačac, razvojni tim je identificirao ciljeve u oblasti zaštite okoliša kako je naznačeno u narednoj tabeli.

Ciljevi zaštite okoliša	Veza sa strateškim ciljevima	Veza sa razvojnim ciljevima u drugim sektorima
Sektorski cilj 1: Do kraja 2018. godine obezbijediti kontinuirano i kvalitetno vodosnabdijevanje putem javnog vodovoda za najmanje 30.000 stanovnika općine Gradačac.	Strateški cilj 4 ⁵	EKONOMSKI RAZVOJ: <i>Cilj 1:</i> Do 2018. godine najmanje 100 novozaposlenih radnika u postojećim i novim industrijskim zonama.
Sektorski cilj 2: Do kraja 2018. godine smanjeno zagađenje tla uspostavljanjem održivog sistema prikupljanja, odvoza i deponovanja komunalnog otpada za 46.000 stanovnika općine Gradačac.	Strateški cilj 4	DRUŠTVENI RAZVOJ: <i>Cilj 5:</i> Do 2018. god. poboljšati sigurnost građana kroz unaprijeđenje infrastrukture i stvaranje uslova za smanjenje broja nesreća i broja društveno neprihvatljivog ponašanja za 20%.
Sektorski cilj 3: Do 2018. god. unaprijeđen sistem prikupljanja, odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda na području općine Gradačac za 30.000 ekvivalent stanovnika.	Strateški cilj 4	EKONOMSKI RAZVOJ: <i>Cilj 1:</i> Do 2018. godine najmanje 100 novozaposlenih radnika u postojećim i novim industrijskim zonama.
Sektorski cilj 4: Usvajanjem planske dokumentacije do 2018. godine, stvoreni preduslovi za realizaciju novih projekata iz oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije i monitoring životne sredine.	Strateški cilj 4	EKONOMSKI RAZVOJ: <i>Cilj 3:</i> Najmanje 10 novih MSP sa najmanje 100 novozaposlenih do 2018. godine.
Sektorski cilj 5: Do kraja 2018. god. realizacijom projekata energetske efikasnosti i korištenjem obnovljivih izvora energije smanjiti emisiju štetnih plinova i polutanata za 10 % na području općine Gradačac.	Strateški cilj 4	DRUŠTVENI RAZVOJ: <i>Cilj 1:</i> Do 2018. god. unaprijediti sportsko- kulturni život građana stvaranjem prostornih i tehničkih uslova za povećanje broja tradicionalnih, kulturnih i obrazovnih događaja za 15% i sportsko-rekreativnih aktivnosti za 20%. <i>Cilj 4:</i> Uspostaviti mehanizme unaprijeđenja života mladih, stanja ljudskih prava i rodne ravnopravnosti i poboljšati uslove života za najmanje 100 porodica u stanju socijalne potrebe do 2018. god.

⁵ Strateški cilj 4: Unaprijeđen kvalitet života građana, zaštićen okoliš, moderna komunalna i turistička infrastruktura, kao i promocija prepoznatljivih proizvoda našeg podneblja, uz kontinuirano povećanje energetske efikasnosti i upotrebu obnovljivih izvora energije.

Sektorski cilj 6: Unaprijeđenjem i zaštitom prirodnog i kulturno-historijskog nasljeđa povećana turistička ponuda općine Gradačac do 2018. godine.	Strateški cilj 4	<u>EKONOMSKI RAZVOJ:</u> <i>Cilj 3:</i> Najmanje 10 novih MSP sa najmanje 100 novozaposlenih do 2018. godine.
---	------------------	--

Ciljevi zaštite okoliša su vidljivo prožeti sa strateškim ciljem 3 gdje se izgradnjom tehničke infrastrukture (vodovod, kanalizacija, deponovanje otpada i toplifikacija) u cilju unaprijeđenja kvaliteta života građana, poboljšavaju usluge privredi i zaštiti okoliša. Sektorski ciljevi zaštite okoliša imaju uspostavljenu vezu sa sektorskim ciljem iz oblasti ekonomskog razvoja i sektorskim ciljevima iz oblasti društvenog razvoja. Ukoliko nije moguće uvidjeti vezu na osnovu formulacije ciljeva, ona svakako postoji na nivou aktivnosti i projekta koji doprinose navedenim ciljevima. Kao primjer navesti ćemo vezu Sektorskog cilja 3 iz zaštite okoliša, koji ima direktnu vezu sa Sektorskim ciljem 1 iz oblasti ekonomskog razvoja gdje se rješavanjem problema otpadnih voda direktno utiče na ekonomski cilj odnosno na razvoj i aktiviranje Industrijske zone 1. i 2.

Integracija sa strateškim dokumentima viših nivoa

Sektorski ciljevi ekonomskog razvoja imaju svoje jako uporište u dokumentima viših strategija, planova i zakona. Naime, ciljevi zaštite okoliša u skladu su sa sljedećim ciljevima strategija viših nivoa vlasti:

- Sektorski cilj 1, je usklađen sa Strategijom zaštite voda i NEAP-om (Nacionalni akcioni plan za zaštitu okoliša)
- Sektorski cilj 2, je usklađen sa Akcionim planom upravljanja otpadom FBiH 2012-2017 i NEAP-om
- Sektorski cilj 3, je usklađen sa Strategijom zaštite voda i NEAP-om (Nacionalni akcioni plan za zaštitu okoliša)
- Sektorski cilj 5, je usklađen sa Strategijom zaštite okoliša FBiH i NEAP.

V.3.3. PROGRAMI, PROJEKTI I MJERE

Za realizaciju plana zaštite okoliša općine Gradačac definisano je 28 projekata koji su grupisani u 6 programa i to:

1. **Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja.**
2. **Program unaprijeđenja sistema prikupljanja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada.**
3. **Program unaprijeđenja sistema odvodnje, prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda.**
4. **Program izrade i usvajanje planske dokumentacije sa katalogom projekata za monitoring životne sredine.**
5. **Program smanjenja emisije štetnih plinova.**
6. **Program unaprijeđenja i razvoj turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa.**

PROGRAM	PROJEKAT/MJERA
<p>Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja</p>	<p>Projekat 1.1.: Izrada plana upravljanja vodama i zaštita voda na području općine Gradačac Projekat 1.2.: Uspostavljanje zaštitne zone, planska zona i uspostava I Faze zaštitne zone Domazić, Ilidža, Mionica III Projekat 1.3.: Rekonstrukcija postojećeg vodovoda i zamjena azbest cementnih cijevi i cijevi manjih profila u dužini od 20km Projekat 1.4.: Proširenje postojećeg vodovodnog sistema na području općine Gradačac u dužini 10 km Projekat 1.5.: Projekat kontrolisanog smanjenja gubitaka u vodovodnom sistemu Projekat 1.6.: Rekonstrukcija i dogradnja postojećeg potisnog cjevovoda od jezera Vidara Projekat 1.7.: Izgradnja vodovoda za južni dio općine Gradačac</p>
<p>Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada</p>	<p>Mjera 2.1.: Uklanjanje divljih deponija otpada na području općine Gradačac Projekat 2.2.: Sanacija postojeće deponije komunalnog otpada Višnjik na lokalitetu Zrnići sa izgradnjom pratećih objekata prilagođenih sanitarnom konceptu odlaganja do njenog zatvaranja Projekat 2.3.: Izrada projektne dokumentacije regionalne deponije Orašje Projekat 2.4.: Projekat spalionice animalnog otpada Mjera 2.5.: Selektivno prikupljanje otpada na području općine Gradačac</p>
<p>Program unaprijeđenja sistema odvodnje, prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda</p>	<p>Projekat 3.1.: Rekonstrukcija prečištača otpadnih voda I i II faza – I faza mašinska faza i uključuje mehanički pred tretman, II faza zamjena sistema aeracije u 2 bazena Projekat 3.2: Proširenje gradske kanalizacije u urbanom dijelu Gradačca</p>
<p>Program izrade planske dokumentacije za monitoring životne sredine</p>	<p>Projekat 4.1.: Izrada lokalnog ekološkog akcionog plana - LEAP-a Projekat 4.2.: Izrada održivog energetske akcionog plana - SEAP</p>
<p>Program smanjenja emisije štetnih plinova</p>	<p>Projekat 5.1.: Izrada dokumentacije za toplifikaciju urbanog dijela Gradačca Projekat 5.2.: Projekat utopljavanja 5 javnih objekata u općini Gradačac Projekat 5.3.: Korištenje solarne energije za pripremu tople vode 5 javnih objekata</p>
<p>Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa</p>	<p>Projekat 6.1.: Nastavak rekonstrukcije Aleje kestenova Gradačac Projekat 6.2.: Uređenje okoliša oko planinarskog doma Projekat 6.3.: Čišćenje i uređenje izvorišta i parka na lokalitetu Stare Banje Projekat 6.4.: Uvođenje jezera Hazna u primarnu funkciju kupališta za građane</p>

	Projekat 6.5.: Izrada projektne dokumentacije sanacije starog grada Projekat 6.6.: Sanacija terena oko starog grada u Gradačcu (projekat odvodnje oborinskih voda) Projekat 6.7.: Aktivnosti razvoja i afirmacije turističkih potencijala općine Gradačac Projekat 6.8.: Postavljanje turističke signalizacije na području općine Gradačac Projekat 6.9.: Program uređenja gradskih zelenih javnih površina i izvorišta
--	---

Finansijska konstrukcija i dinamika implementacije projekata se nalazi u okviru priloga 4. ove strategije.

V.3.4. INICIJATIVE MEĐUOPĆINSKE SARADNJE

Ključna inicijativa međuopćinske saradnje za općinu Gradačac je izgradnje Regionalne deponije za odlaganje komunalnog otpada. Izgradnja ove deponije okuplja općine Orašje, Gradačac, Srebrenik, Odžak, Šamac, Domaljevac, Pelagićevo i Brčko distrikt BiH. Regionalna deponija «Dusine» predstavlja projekat savremenog i zajedničkog upravljanju otpadom na nivou nekoliko općina iz regije. Ovaj projekat je planiran u Federalnom planu upravljanja otpadom, koji prema Zakonu o upravljanju otpadom, predstavlja provedbeni dokument Strategije upravljanja otpadom FBiH 2008-2018, a kojeg finansira Svjetska banka. Njegov je osnovni cilj uspostava integralnog sistema upravljanja otpadom, odnosno identifikovanje trenutnog stanja u sferi prikupljanja, odlaganja i tretmana otpada, te definisanje, na osnovu budućih potreba, potrebnih pravnih i infrastrukturnih zahtjeva/kapaciteta za dostizanje Strategijom postavljenih ciljeva. On, stoga, daje detaljne smjernice za rješavanje problema upravljanja otpadom kroz zatvaranje postojećih nesanitarnih općinskih odlagališta otpada, otvaranje regionalnih centara za upravljanje otpadom čija je glavna infrastrukturna komponenta odlagalište neopasnog otpada i ekonomsko opravdano izdvajanje sekundarnih sirovina iz otpada. Sredstva za njegovo implementiranje planirana su u Dokumentu okvirnog budžeta (DOB) za period 2012-2014 godine, a drugi izvor finansiranja predstavlja Fond za zaštitu okoliša, posebno za saniranje, poticanje izbjegavanja i smanjivanja nastajanja otpada, te iskorištavanje vrijednih svojstava i obrade otpada. Tokom juna 2013. godine Općinsko vijeće donijelo je Zaključak da podržava izgradnju ove Regionalne deponije i ovlastilo Općinskog načelnika na preduzimanju daljih mjera. U skladu sa zaključkom Vijeća Općinski načelnik uputio je Federalnom ministarstvu okoliša i turizma Pismo namjere.

V.3.5. PROCJENA OČEKIVANIH ISHODA SA INDIKATORIMA

Svakom cilju u oblasti zaštite okoliša doprinosi jedan ili više programa/projekata ili mjera. Svaki projekat ima svoje pokazatelje realizacije koji objedinjeni formulišu pokazatelje ispunjenja ciljeva u oblasti zaštite okoliša. U nastavku su predstavljeni pokazatelji za svaki od ciljeva oblasti zaštite okoliša.

Sektorski cilj	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
<p>Sektorski cilj 1: Do kraja 2018. godine obezbijediti kontinuirano i kvalitetno vodosnabdijevanje putem javnog vodovoda za najmanje 30.000 stanovnika općine Gradačac.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Povećana dužina vodovodne mreže za 30km ⇒ Povećan kapacitet distribucije pitke vode za 60% ⇒ Smanjeni gubici vode u sistemu vodosnabdijevanja za 15% ⇒ Povećan broj novih priključaka na sistem za vodosnabdijevanje za 100 novih priključaka
<p>Sektorski cilj 2: Do kraja 2018. godine smanjeno zagađenje tla uspostavom održivog sistema prikupljanja, odvoza i deponovanja komunalnog otpada za 46.000 stanovnika općine Gradačac.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Uklonjeno i sanirano 10 divljih deponija otpada ⇒ Izrađena projektna dokumentacija za regionalnu deponiju ⇒ 1000 domaćinstava razvrstava otpad ⇒ 10% sakupljenog otpada pogodno za reciklažu
<p>Sektorski cilj 3: Do 2018. god. unaprijeđen sistem prikupljanja, odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda na području općine Gradačac za 30.000 ekvivalent stanovnika.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Za 10% poboljššan kvalitet prečišćene otpadne vode-suspendirane materije i biološke potrošnje kisika ⇒ Proširena kanalizaciona mreža za 10km do kraja 2018. godine ⇒ Najmanje 400 novih korisnika koji su priključeni na centralnu kanalizacionu mrežu
<p>Sektorski cilj 4: Usvajanjem planske dokumentacije do 2018. godine, stvoreni preduslovi za realizaciju novih projekata iz oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije i monitoring životne sredine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Izrađen LEAP ⇒ Izrađen SEAP
<p>Sektorski cilj 5: Do kraja 2018. god. realizacijom projekata energetske efikasnosti i korištenjem obnovljivih izvora energije smanjiti emisiju štetnih plinova i polutanata za 10% na području općine Gradačac.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Smanjena potrošnja energenta za 35% ⇒ Smanjena emisija stakleničkih plinova na 5 javnih objekata za 35% ⇒ Smanjena potrošnja električne energije za 20% ⇒ Ostvarena ušteda na energentu za najmanje 10%

<p>Sektorski cilj 6: Unaprijeđenjem i zaštitom prirodnog i kulturno-historijskog nasljeđa povećana turistička ponuda općine Gradačac do 2018. godine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Uređeno 11 zelenih površina ⇒ Rekonstruisana Aleja kestenova u dužini od 500 m (pješačka staza, rasvjeta, stabla) ⇒ Izrađena projektna dokumentacija sanacije starog grada u Gradačcu ⇒ Povećan broj kupaca i gostiju na jezeru za 35% ⇒ Izrađen plan razvoja turizma ⇒ Postavljeno 150 znakova turističke signalizacije
--	---

VI. OPERATIVNI PLAN

VI.1. PLAN IMPLEMENTACIJE INTEGRISANE STRATEGIJE RAZVOJA

VI.1.1. PREGLED PRIORITETNIH PROJEKATA I MJERA ZA PERIOD OD 3 GODINE

PLAN IMPLEMENTACIJE LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA OPĆINE GRADAČAC (2014 – 2016)									
R.b.	Projektat /mjera	Program	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacioni period realizacije			Nosilac realizacije	Općinsko odjeljenje/ odsjek/služba odgovorno za realizaciju	Ciljne grupe-korisnici
				Dinamika implementacije					
				2014	2015	2016			
1.	Projektat 1.2.: Izgradnja komunalne infrastrukture unutar industrijske zone 2.	Program izgradnje poslovne infrastrukture	1.	X	X	X	Općina Gradačac	Služba za privredu, razvoj i finansije	Mala i srednja preduzeća, preduzetnici
2.	Projektat 3.1.: Formiranje Centra za pružanje usluga biznisima	Program podrške MSP	3.	X	X	X	Općina Gradačac	Služba za privredu, razvoj i finansije	Svi socio-ekonomski partneri i građani
3.	Projektat 4.1.: Uvođenje standarda u poljoprivrednoj proizvodnji	Program poboljšanja materijalnih resursa i kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	4.	X	X	X	- Udruženja poljoprivrednih proizvođača - Zadruge - NVO	Služba za privredu, razvoj i finansije	Akteri u oblasti poljoprivrede

4.	Projekat 1.1.: Izgradnja putne infrastrukture unutar industrijske zone 2.	Program izgradnje poslovne infrastrukture	1.	X	X	X	Općina Gradačac	Služba za privredu, razvoj i finansije	Mala i srednja preduzeća, preduzetnici
5.	Projekat 3.2: Izrada projektne dokumentacije i sanacija dijela objekta starog srednjoškolskog centra u Gradačcu za potrebe MSP-a	Program podrške MSP	3.		X	X	- Općina Gradačac - Udruženja privrednika - NVO	Služba za urbanizam i komunalne poslove	Svi socio-ekonomski partneri i građani
6.	Projekat 5.1.: Projekat povećanja proizvodnje u sektoru voćarstva	Program povećanja proizvodnje u sektoru poljoprivrede	5.		X	X	- Udruženja poljoprivrednih proizvođača - Zadruga - NVO	Služba za privredu, razvoj i finansije	Akteri u oblasti poljoprivrede
7.	Projekat 5.3.: Projekat povećanja proizvodnje u sektoru mljekarstva	Program povećanja proizvodnje u sektoru poljoprivrede	5.		X	X	- Udruženja poljoprivrednih proizvođača - Zadruga - NVO	Služba za privredu, razvoj i finansije	Akteri u oblasti poljoprivrede
8.	Projekat 2.1.: Uspostavljanje Poslovnog odbora općine Gradačac	Program podrške MSP	2.	X	X	X	- Udruženja privrednika - Udruženja poljoprivrednih proizvođača - Općina Gradačac	Služba za privredu, razvoj i finansije	Svi socio-ekonomski partneri i građani
9.	Projekat 4.5.: Edukacija proizvođača voća i meda u svrhu prevencije negativnih uticaja na proizvodnju meda i organizacija sajma pčelarstva	Program poboljšanja materijalnih resursa i kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	4.		X	X	Općina Gradačac i udruženje pčelara „Pčela“	Služba za privredu, razvoj i finansije	Akteri u oblasti poljoprivrede

10.	Projekat 4.2.: Sufinansiranje poboljšanja materijalnih resursa poljoprivrednih proizvođača u cilju dostizanja standarda u poljoprivrednoj proizvodnji i proizvodnji hrane	Program poboljšanja materijalnih resursa i kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	4.		X	X	- Udruženja poljoprivrednih proizvođača - Zadruge - NVO - Općina Gradačac	Služba za privredu, razvoj i finansije	Akteri u oblasti poljoprivrede
11.	Projekat 5.2.: Projekat povećanja proizvodnje u sektoru povrtlarstva	Program povećanja proizvodnje u sektoru poljoprivrede	5.		X	X	- Udruženja poljoprivrednih proizvođača - Zadruge - NVO	Služba za privredu, razvoj i finansije	Akteri u oblasti poljoprivrede
12.	Projekat 1.3.: Stavljanje u funkciju saobraćajnice unutar industrijske zone 1.	Program izgradnje poslovne infrastrukture	1.		X	X	Općina Gradačac	Služba za privredu, razvoj i finansije	Mala i srednja preduzeća, preduzetnici
13.	Projekat 4.3.: Subvencija za obavezan veterinarski nadzor	Program poboljšanja materijalnih resursa i kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	4.			X	Veterinarska stanica	Služba za privredu, razvoj i finansije	Akteri u oblasti poljoprivrede
14.	Projekat 4.4.: Izrada općinskog plana razvoja poljoprivrede	Program povećanja proizvodnje u sektoru poljoprivrede	4.		X		Općina Gradačac	Služba za privredu, razvoj i finansije	Svi socio-ekonomski partneri i građani
15.	Projekat 1.4.: Izrada planske i provedbene dokumentacije potrebne za uspostavljanje industrijske zone Kerep.	Program izgradnje poslovne infrastrukture	1.		X	X	Općina Gradačac	Služba za privredu, razvoj i finansije	Mala i srednja preduzeća, preduzetnici

PLAN IMPLEMENTACIJE DRUŠTVENOG RAZVOJA OPĆINE GRADAČAC (2014 – 2016)									
16.	Mjera 5.14.: Provođenje protivminskih aktivnosti na rizičnim područjima u općini Gradačac	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.	X	X	X	BHMAC	Općinska služba Civilne zaštite	Svi socio-ekonomski partneri i građani
17.	Mjera 5.15.: Prikupljanje i skladištenje NUS-a	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.	X	X	X	- BHMAC - Civilna zaštita	Općinska služba Civilne zaštite	Svi socio-ekonomski partneri i građani
18.	Projekat 5.8.: Uspostava i unaprijeđenje horizontalne i vertikalne saobraćajne signalizacije i pješačkih staza škola Hasan Kikić, Mješovita srednja škola i Gimnazija, Dr. Safet Beg Bašagić i Ivan Goran Kovačić	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.	X	X	X	- MUP TK - Direkcije cesta TK i FBiH	Općinska služba za urbanizam i komunalne poslove	Učenici, osoblje škole, roditelji, lokalna zajednica
19.	Projekat 1.2.: Izgradnja kulturnog centra u Gradačcu	Program izgradnje lokalne infrastrukture	1.	X	X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
20.	Projekat 1.8.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale Gimnazije u Gradačcu	Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	1.		X		Općina Gradačac	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Učenici Gimnazije i Građani općine Gradačac
21.	Projekat 4.9.: Rekonstrukcija i sanacija zgrade stare bolnice u okviru Doma zdravlja	Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	4.		X	X	- Općina Gradačac - Dom zdravlja	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Pacijenti i uposleni Doma zdravlja

22.	Projekat 2.1.: Otvaranje 4 nova punkta za obuhvat djece predškolskog uzrasta u godini pred polazak u školu	Program jačanja obrazovnih kapaciteta	2.	X	X		- Osnovne škole - Općina Gradačac	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Djeca predškolskog uzrasta
23.	Mjera 5.16.: Uređenje vodotoka	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.	X	X	X	Općina Gradačac	Općinska služba za urbanizam i komunalne poslove	Svi socio-ekonomski partneri i građani
24.	Projekat 5.9. : Izgradnja putne infrastrukture na području općine Gradačac	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.	X	X	X	- JP Komunalac - Općina Gradačac	Općinska služba za urbanizam i komunalne poslove	Svi socio-ekonomski partneri i građani
25.	Projekat 5.10. : Izgradnja putne infrastrukture u obuhvatu urbanističkog plana općine	Program izgradnje lokalne infrastrukture	5.	X	X	X	Općina Gradačac	Općinska služba za urbanizam i komunalne poslove	Svi socio-ekonomski partneri i građani
26.	Projekat 1.6.: Završetak izgradnje objekta fiskulturne sale u OŠ „Musa Ćazim Ćatić“ Zelinja Donja	Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	1.	X	X	X	Osnovna škola	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Učenici OŠ i Građani MZ Zelinja Donja
27.	Projekat 4.5.: Uspostavljanje omladinskog dnevnog centra	Program podrške mladim	4.		X	X	Vijeće mladih Općine Gradačac	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Mladi Općine Gradačac
28.	Projekat 4.6.: Program podrške razvoju mladih i jačanju omladinskih struktura	Program podrške mladim	4.	X	X	X	Vijeće mladih Općine Gradačac	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Mladi Općine Gradačac
29.	Projekat 4.7.: Projekat profesionalne orijentacije i sajam obrazovanja	Program podrške mladim	4.	X	X	X	- Vijeće mladih Općine Gradačac - Udruženje Kult	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Mladi Općine Gradačac, , Završeni srednjoškolci

30.	Mjera 4.8.: Neformalno obrazovanje mladih sa ciljem smanjenja društveno neprihvatljivog ponašanja	Program podrške mladim	4.	X	X	X	- Vijeće mladih Općine Gradačac - Udruženje Kult	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Mladi Općine Gradačac, , Završeni srednjoškolci
31.	Projekat 1.5.: Izgradnja objekta nogometnog stadiona Ilidža sa pratećom infrastrukturom	Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	1.	X	X	X	Općina Gradačac	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Svi socio-ekonomski partneri i građani
32.	Projekat 5.17.: Nabavka vozila i opreme za vatrogastvo i izgradnja vatrogasnog doma	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.	X	X	X	- Općina Gradačac - Vatrogasno društvo	Služba civilne zaštite	Svi socio-ekonomski partneri i građani
33.	Projekat 1.11.: Izgradnja i uređenje prostora za rekreaciju oko jezera Vidara	Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	1.		X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
34.	Projekat 5.13.: Digitalizacija opreme za prijenos radio i tv signala	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.		X	X	- Radio Gradačac - Općina Gradačac	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Svi socio-ekonomski partneri i građani
35.	Projekat 5.11. : Izgradnja javne rasvjete na području općine Gradačac	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.	X	X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
36.	Projekat 4.1.: Stambeno zbrinjavanje i poboljšanje uslova života socijalno ugroženih porodica	Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	4.	X	X	X	- Općina Gradačac - Centar za socijalni rad	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	30 porodica u stanju socijalne potrebe

37.	Projekat 5.4.: Zbrinjavanje pasa lualica	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.	X	X	X	- Općina Gradačac - Veterinarska stanica	Općinska služba za urbanizam i komunalne poslove	Svi socio-ekonomski partneri i građani
38.	Projekat 5.12.: Izgradnja javne garaže	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.			X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
39.	Projekat 1.9.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale u OŠ „Edhem Mulabdić“ Međida Donja	Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	1.			X	Općina Gradačac	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Učenici Gimnazije i Građani općine Gradačac
40.	Projekat 1.10.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale u OŠ „Hasan Kikić“ Vida I	Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	1.			X	Općina Gradačac	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Učenici Gimnazije i Građani općine Gradačac
41.	Projekat 4.2.: Stambeno zbrinjavanje romskih porodica	Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	4.	X	X	X	- Općina Gradačac - Centar za socijalni rad	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	10 socijalno ugroženih romskih porodica
42.	Projekat 5.6.: Uspostava sistema video nadzora na prioritetnim lokacijama na području općine	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.	X	X	X	- Općina Gradačac - MUP TK	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
43.	Projekat 1.1.: Izgradnja trga u centru grada	Program izgradnje lokalne infrastrukture	1.	X	X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani

44.	Projekat 1.12.: Izgradnja i sanacija sportskih poligona na području općine Gradačac	Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	1.	X	X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Stanovnici općine Gradačac, sportisti i rekreativci
45.	Projekat 4.3.: Uspostavljanje alternativnog porodičnog oblika smještaja djece bez roditeljskog staranja	Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	4.		X	X	Općina Gradačac, Centar za socijalni rad	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Djeca bez roditeljskog staranja
46.	Projekat 4.4.: Obnova stambenih jedinica kolektivnog smještaja u naselju Duren	Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	4.		X	X	- Općina Gradačac - Centar za socijalni rad	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Osobe i porodice u stanju socijalne potrebe u naselju „Duren“
47.	Projekat 5.5.: Uklanjanje azbestnih ploča sa krova škole Ivan Goran Kovačić i rekonstrukcija krova sa odgovarajućim pokrivnim materijalima	Program jačanja obrazovnih kapaciteta	5.			X	- Općina Gradačac - Osnovna Škola Ivan Goran Kovačić	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Učenici, Nastavnici, roditelji
48.	Projekat 5.7.: Izgradnja autobusnog stajališta sa sadržajima pored JU OŠ „Edhem Mulabdić“ u Medidi Donjoj	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.		X		- Općina Gradačac - MZ Medida donja	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Učenici, osoblje škole, roditelji, uža lokalna zajednica
49.	Projekat 3.1.: Izgradnja kapaciteta i adaptacija prostora namijenjenog matičnoj službi općine Gradačac	Program jačanja kapaciteta lokalne samouprave	3.	X	X	X	Općina Gradačac	Općinska služba za opću upravu i inspeksijski nadzor	Svi socio-ekonomski partneri i građani
50.	Projekat 3.2.: Izgradnja kapaciteta općinske administracije i uvođenje elektronske uprave	Program jačanja kapaciteta lokalne samouprave	3.		X	X	Općina Gradačac	Općinska služba za opću upravu i inspeksijski nadzor	Svi socio-ekonomski partneri i građani

51.	Projekat 5.3.: Izrada katastra klizišta općine Gradačac	Program unaprijeđenja sigurnosti građana	5.			X	Općina Gradačac	- Općinska služba za geodetske i imovinsko-pravne poslove - Općinska služba za urbanizam i komunalne poslove - Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ - Služba civilne zaštite	Stanovnici područja zahvaćenih klizištem i područja potencijalnih klizišta
52.	Projekat 5.1.: Prevencija vršnjačkog nasilja (SAMHSA), JUOŠ «Ivan Goran Kovačić»	Program podrške mladim	5.	X	X	X	- Općina Gradačac - JUOŠ Ivan Goran Kovačić"	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Učenici osnovne škole uzrasta 6-15 godina, nastavno osoblje, roditelji, MUP.
53.	Projekat 1.4.: Program međunarodne saradnje	Program jačanja kapaciteta lokalne samouprave	1.	X	X	X	Općina Gradačac	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Učenici, studenti, javni i privatni sektor i nevladine organizacije, sportska i kulturna udruženja Gradačca i partnerskih gradova.
54.	Projekat 5.2.: Otvaranje dnevnih centara za maloljetnike iz rizičnih grupa	Program podrške mladim	5.		X	X	- Općina Gradačac - Centar za socijalni rad	Općinska služba za društvene djelatnosti i BIZ	Maloljetnici iz rizičnih grupa

PLAN IMPLEMENTACIJE ZAŠTITE OKOLIŠA OPĆINE GRADAČAC (2014 – 2016)

55.	Projekat 2.2. Sanacija postojeće deponije komunalnog otpada Višnjik na lokalitetu Zrnići sa izgradnjom pratećih objekata prilagođenih sanitarnom konceptu odlaganja do njenog zatvaranja	Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada	2.	X	X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
56.	Projekat 3.1: Rekonstrukcija prečistača otpadnih voda I i II faza – I faza mašinska faza i uključuje mehanički predtretman, II faza zamjena sistema aeracije u 2 bazena	Program unaprijeđenja sistema odvodnje, prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda	3.	X	X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
57.	Projekat 1.7 : Izgradnja vodovoda za južni dio općine Gradačac	Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	1.	X	X	X	- Općina Gradačac - JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Građani, privatni i javni sektor južnog dijela općine
58.	Projekti 1.3. Rekonstrukcija postojećeg vodovoda i zamjena azbest cementnih cijevi i cijevi manjih profila u dužini od 20km	Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	1.	X	X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Građani, privatni i javni sektor spojeni na postojeći vodovod
59.	Projekti 1.4. Proširenje postojećeg vodovodnog sistema na području općine Gradačac u dužini 10 km	Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	1.	X	X	X	- JP Komunalac - Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Građani, privatni i javni sektor spojeni na vodovodni sistem

60.	Projekat 6.1: Nastavak rekonstrukcije Aleje kestenova Gradačac	Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	6.	X			Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
61.	Projekat 6.4: Uvođenje jezera Hazna u primarnu funkciju kupališta za građane	Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	6.	X	X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Građani, turisti
62.	Projekat 6.3: Čišćenje i uređenje izvorišta i parka na lokalitetu Stare Banje	Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	6.	X	X		- JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
63.	Mjera 2.1. Uklanjanje divljih deponija otpada na području općine Gradačac	Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada	2.		X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani

64.	Mjera 2.5.: Selektivno prikupljanje otpada na području općine Gradačac	Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada	2.		X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
65.	Projekat 6.9.: Program uređenja gradskih zelenih javnih površina i izvorišta	Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	6.	X	X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
66.	Projekat 1.5. Projekat kontrolisanog smanjenja gubitaka u vodovodnom sistemu	Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	1.	X	X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Građani, privatni i javni sektor spojeni na vodovodni sistem
67.	Projekat 5.2.: Projekat utopljanja 5 javnih objekata u općini Gradačac	Program smanjenja emisije štetnih plinova	5.	X	X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Javni sektor
68.	Projekat 3.2:Proširenje gradske kanalizacije u urbanom dijelu Gradačca	Program unaprijeđenja sistema odvodnje, prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda	3.	X	X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Građani, privatni i javni sektor spojeni na sistem kanalizacije

69.	Projekat 6.7: Aktivnosti razvoja i afirmacije turističkih potencijala općine Gradačac	Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	6.	X	X	X	Općina Gradačac	Služba za urbanizam i komunalne djelatnosti	Građani, turisti
70.	Projekat 5.1: Izrada dokumentacije za toplifikaciju urbanog dijela Gradačca	Program smanjenja emisije štetnih plinova	5.	X	X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
71.	Projekat 4.1: Izrada lokalnog ekološkog akcionog plana -LEAP-a	Program izrade planske dokumentacije za monitoring životne sredine	4.	X			Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
72.	Projekat 5.3: Korištenje solarne energije za pripremu tople vode 5 javnih objekata	Program smanjenja emisije štetnih plinova	5.		X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Javni sektor
73.	Projekat 6.8: Postavljanje turističke signalizacije na području općine Gradačac	Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	6.		X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Građani, privatni sektor i turisti
74.	Projekat 1.1. Izrada plana upravljanja vodama i zaštita voda na području općine Gradačac	Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	1.		X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani

75.	Projekat 1.6. Rekonstrukcija i dogradnja postojećeg potisnog cjevovoda od jezera Vidara	Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	1.		X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
76.	Projekat 2.4. Projekat spalionice animalnog otpada	Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada	2.			X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Građani, privatni sektor, poljoprivredni proizvođači
77.	Projekat 6.2: Uređenje okoliša oko planinarskog doma	Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	6.	X	X		Udruženje planinara	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Građani, privatni sektor i turisti
78.	Projekti 1.2. Uspostavljanje zaštitne zone, planska zona i uspostava I Faze zaštitne zone Domazić, Ilidža, Mionica III	Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	1.		X	X	JP Komunalac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
79.	Projekat 6.6: Sanacija terena oko starog grada u Gradačcu (projekat odvodnje oborinskih voda)	Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	6.		X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Građani, privatni sektor i turisti

80.	Projekat 6.5 : Izrada projektne dokumentacije sanacije starog grada	Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	6.	X	X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
81.	Projekat 4.2: Izrada održivog energetskog akcionog plana - SEAP	Program izrade planske dokumentacije za monitoring životne sredine	4.		X		Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani
82.	Projekat 2.3. Izrada projektne dokumentacije regionalne deponije Orašje	Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada	2.		X	X	Općina Gradačac	Odsjek za investicije, nadzor i EE	Svi socio-ekonomski partneri i građani

Za ukupno 82 projekata za naredni period od 3 godine, planirana je potpuna realizacija projekata ili će proces realizacije započeti u tom periodu, te će biti nastavljen u narednim godinama implementacije strategije. Nosioци i/ili partneri većine projekata su Općina Gradačac, JP Komunalac, Centar za socijalni rad, Veterinarska stanica, Vijeće mladih Općine Gradačac, udruženja poljoprivrednih proizvođača i udruženja privrednika. Ova činjenica će zahtijevati od općinske administracije projektni pristup upravljanja ekonomskim i društvenim razvojem, te zaštitom okoliša.

VI.1.2. INDIKATIVNI FINANSIJSKI PLAN ZA PERIOD OD 3 GODINE

Veza sa sektorskim ciljevima	Projekat	Indikatori	Ukupni orijent. Izdaci	Finansiranje iz općinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora								Veza sa budžetom (vrsta rashoda u općinskom budžetu)	
				god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet Kanton	Država	Javna pre.	Privat. izvori	IPA	Donatori	Ost.		
LOKALNI EKONOMSKI RAZVOJ 2014-2016																	
1.	Projekat 1.2.: Izgradnja komunalne infrastrukture unutar industrijske zone 2.	Izgrađena infrastruktura za vodosnabdijevanje, odvodnju otpadnih voda, elektroenergetska mreža, javna rasvjeta i hidrantska mreža oko saobraćajnice „Srednji pristupni put“ do kraja 2018. godine.	680.000	60.000	60.000	60.000	180.000		500.000								Kapitalni izdaci
3.	Projekat 3.1.: Formiranje Centra za pružanje usluga biznisima	Uspostavljen Centar za pružanje usluga biznisima općine Gradačac Kreirana baza podataka privrednih subjekata na području JLS do kraja 2018 Donesena najmanje dva akta (odluke, pravilnici) koje su regulisale, pojednostavile i ubrzale procedure vezane za pokretanje privatnog biznisa na području JLS	265.000		25.000	30.000	55.000							210.000			Kapitalni izdaci Tekući grantovi

4.	Projekat 4.4.: Izrada općinskog plana razvoja poljoprivrede	Unaprijeđena poljoprivredna proizvodnja za 30% Smanjena nezaposlenost obrazovnog kadra za 10% Smanjena nezaposlenost građana sa osnovnim obrazovanjem za 25%	10.000		6.500		6.500		3.500								Materijalni izdaci
1.	Projekat 1.4.: Izrada planske i provedbene dokumentacije potrebne za uspostavljanje industrijske zone Kerep.	U potpunosti finalizirana planska dokumentacija potrebna za uspostavu industrijske zone Kerep	40.000		20.000	20.000	40.000										Materijalni izdaci
UKUPNO EKONOMSKI RAZVOJ 2014.-2016.: 2.985.250 KM			2.985.250	72.500	344.000	404.750	821.250	0	1.493.500	0	0	0	380.500	210.000	80.000	0	
DRUŠTVENI RAZVOJ 2014-2016																	
5.	Mjera 5.14.: Provođenje protivminskih aktivnosti na rizičnim područjima u općini Gradačac	-5 informativnih kampanja - Smanjena rizična površina za 20% - Povećan broj povratnika koji ostaju u rizičnim područjima za 50 lica Smanjen broj požara izazvanih namjernim paljenjem u cilju uništavanja mina u 2014. godini za 20% u odnosu na prethodnu god.	1.590.000	30.000	30.000	30.000	90.000									1.500.000	Kapitalni izdaci

5.	Mjera 5.15.: Prikupljanje i skladištenje NUS-a	- Sprovedene 2 informativne kampanje - 100 prikupljenih/uskladi štenih NUS-a Smanjen broj incidentnih situacija izazvanih NUS-om u odnosu na prethodnu godinu za 20%	18.000	2.000	2.000	2.000	6.000	4.000	8.000						Materijalni izdaci
5.	Projekat 5.8.: Uspostava i unaprijeđenje horizontalne i vertikalne saobraćajne signalizacije i pješačkih staza škola Hasan Kikić, Mješovita srednja škola i Gimnazija, Dr. Safet Beg Bašagić i Ivan Goran Kovačić	- Broj funkcionalnih semafora - Dužina obilježenih i reguliranih pješačkih staza (min. 500m) - Smanjen broj saobraćajnih nesreća za 5%	130.000				0	130.000							Nije primjenjivo
1.	Projekat 1.2.: Izgradnja kulturnog centra u Gradačcu	- Najmanje 12 održanih kulturnih manifestacija godišnje - Najmanje 2 održanih izložbe godišnje - Najmanje 20 održanih predavanja/edukativ nih radionica godišnje - Najmanje 5000 posjetilaca godišnje	2.450.000	0	250.000	200.000	450.000					1.00 0.00 0	1.000.00 0		Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
1.	Projekat 1.8.: Izrada projektna dokumentacije za objekat fiskulturne sale Gimnazije u Gradačcu	Izrađena projektna dokumentacija	25.000	25.000			25.000								Tekući grantovi

4.	Projekat 4.9.: Rekonstrukcija i sanacija zgrade stare bolnice u okviru Doma zdravlja	Površina adaptiranih kapaciteta /gerijatrija/ Doma zdravlja za smještaj najmanje 30 starih iznemoglih osoba.	300.000				0	250.000	50.000						Nije primjenjivo
2.	Projekat 2.1.: Otvaranje 4 nova punkta za obuhvat djece predškolskog uzrasta u godini pred polazak u školu	Najmanje 400 djece koja pohađaju nastavu godišnje - Najmanje 150 održanih školskih sati po grupi	67.000	7.000	6.400		13.400					53.600			Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
5.	Mjera 5.16.: Uređenje vodotoka		150.000	10.000	10.000	10.000	30.000	120.000							Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
5.	Projekat 5.9. : Izgradnja putne infrastrukture na području općine Gradačac ⁶	Izgrađeno, rekonstruisano i modernizovano oko 33.500 metara na području općine Gradačac	2.720.000	600.000	600.000	600.000	1.800.000	200.000			720.000				Kapitalni izdaci
5.	Projekat 5.10. : Izgradnja putne infrastrukture u obuhvatu urbanističkog plana općine	Izgrađeno, rekonstruisano i modernizovano oko 20.000 metara na području općine Gradačac	1.300.000	100.000	100.000	200.000	400.000	900.000							Kapitalni izdaci
1.	Projekat 1.6.: Završetak izgradnje objekta fiskulturne sale u OŠ „Musa Čazim Čatić“ Zelinja Donja	# Izgrađeno 800 m2 sportske sale - Najmanje 500 učenika koristi salu - Najmanje 200 građana koji koriste salu - Najmanje 30 sportskih i kulturnih događaja organizovanih u školskoj sali godišnje	325.000	0	25.000		25.000	250.000						50.000	Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi

⁶ Putna infrastruktura predviđena ovim programom uključuje rekonstrukciju lokalnih i nekategorisanih cesta i ulica prema Programu izgradnje i rekonstrukcije za 2012. godinu usvojenom od strane Općinskog vijeća Gradačac.

1.	Projekat 1.5.: Izgradnja objekta nogometnog stadiona Iliđža sa pratećom infrastrukturom	<ul style="list-style-type: none"> - Najmanje 20 sportskih klubova koji koriste izgrađene - Najmanje 2 kluba/udruženja građana osoba sa invaliditetom koji koriste sportske terene - Najmanje 50 pojedinaca dnevno koriste sportske terene 	1.428.360	62.000	62.000	62.000	186.000	400.000	842.360							Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi	
5.	Projekat 5.17.: Nabavka vozila i opreme za vatrogastvo i izgradnja vatrogasnog doma	<ul style="list-style-type: none"> - Površina izgrađenog vatrogasnog doma - Smanjena visina štete nastale požarima i drugim nesrećama - Nabavljeno 5 kompleta zaštitnih odjela za vatrogasnu jedinicu čime se unaprijeđuje sigurnost vatrogasaca - Nabavljen 1 komplet opreme za spašavanje lica u saobraćajnim nezgodama - Brža i efikasnija intervencija vatrogasne jedinice u saobraćajnim nesrećama kroz smanjenje vremena djelovanja za 20% - Broj nezgoda vatrogasaca u akcijama spašavanja - Formirana profesionalna vatrogasna jedinica 	300.000	30.000	70.000	50.000	150.000	150.000									Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi

1.	Projekat 1.11.: Izgradnja i uređenje prostora za rekreaciju oko jezera Vidara	Izgrađen i uređen prostor za rekreaciju oko jezera Vidara u dužini od najmanje 3km	60.000		10.000	10.000	20.000		40.000							Kapitalni izdaci
5.	Projekat 5.13.: Digitalizacija opreme za prijenos radio i tv signala	Emitovanje se vrši digitalnim signalom, Instalirana oprema za digitalni prijenos slike i zvuka.	30.000		9.000	9.000	18.000		6.000			6.000				Kapitalni grantovi
5.	Projekat 5.11. : Izgradnja javne rasvjete na području općine Gradačac	Postavljeno najmanje 150 novih rasvjetnih tijela području općine Gradačac toku jedne budžetske godine.	150.000	25.000	25.000	25.000	75.000		75.000							Kapitalni izdaci
4.	Projekat 4.1.: Stambeno zbrinjavanje i poboljšanje uslova života socijalno ugroženih porodica	Površina i broj adaptiranih stambenih jedinica, broj korisnika novčane pomoći	90.000	15.000	15.000	15.000	45.000		45.000							Tekući grantovi
5.	Projekat 5.4.:Izrada Programa i projekta za zbrinjavanje pasa lutalica	- Najmanje 200 zbrinutih pasa lutalica godišnje Smanjen broj registrovanih napada pasa lutalica za 30%	94.000	10.000	7.000	7.000	24.000							70.000		Kapitalni izdaci
5.	Projekat 5.12.: Izgradnja javne garaže	Obezbjedeno 150 parking mjesta pod nadzorom Zatvoreni i preuređeni divlji parkinzi za 80 parking mjesta	750.000			250.000	250.000					500.00 0				Kapitalni izdaci
1.	Projekat 1.9.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale u OŠ „Edhem Mulabdić“ Međida Donja	Izrađena projektna dokumentacija	20.000			20.000	20.000									Tekući grantovi

1.	Projekat 1.10.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale u OŠ „Hasan Kikić“ Vida I	Izrađena projektna dokumentacija	20.000			20.000	20.000								
4.	Projekat 4.2.: Stambeno zbrinjavanje romskih porodica	Izgrađeno i sanirano najmanje 10 stambenih jedinica, stambeno zbrinuto 10 romskih porodica, površina izgrađenih/saniranih stambenih jedinica	240.000	40.000	50.000		90.000						150.000		Tekući grantovi
5.	Projekat 5.6.: Uspostava sistema video nadzora na prioritetnim lokacijama na području općine	# Smanjen broj saobraćajnih nesreća, prekršaja i krivičnih djela za 20% # Uspostavljen sistem nadzora	57.000	9.000	9.000	9.000	27.000			30.000					Kapitalni izdaci
1.	Projekat 1.1.: Izgradnja trga u centru grada	- Površina izgrađenog trga 2.200 m2 - Najmanje 5 kulturnih događaja/manifestacija godišnje	700.000	100.000	300.000	200.000	600.000					100.000			Kapitalni izdaci
1.	Projekat 1.12. : Izgradnja i sanacija sportskih poligona na području općine Gradačac	Izgrađeno i rekonstruisano najmanje 10 sportskih poligona na području općine Gradačac do kraja 2018. god.	366.000	72.000	72.000	72.000	216.000			150.000					Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
4.	Projekat 4.3.: Uspostavljanje alternativnog porodičnog oblika smještaja djece bez roditeljskog staranja	Najmanje 8 djece bez roditeljskog staranja zbrinuto na godišnjem nivou, opremljen centar površine 120m2	480.000		96.000	96.000	192.000			288.000					Kapitalni izdaci, Kapitalni grantovi

4.	Projekat 4.4.: Obnova stambenih jedinica kolektivnog smještaja u naselju Duren	Broj i površina obnovljenih stambenih jedinica - Broj osoba i porodica koje koriste obnovljeni smještaj	45.000		5.000	5.000	10.000		35.000							Kapitalni grantovi
5.	Projekat 5.5.: Uklanjanje azbestnih ploča sa krova škole Ivan Goran Kovačić i rekonstrukcija krova sa odgovarajućim pokrivnim materijalima	Sanirano 2600 m2 krova i uklonjene azbestne ploče	120.000			10.000	10.000		110.000							Kapitalni izdaci
5.	Projekat 5.7.: Izgradnja autobusnog stajališta sa sadržajima pored JU OŠ „Edhem Mulabdić“ u Međiđi Donjoj		15.000		2.000		2.000				13.000					Kapitalni izdaci
3.	Projekat 3.1.: Izgradnja kapaciteta i adaptacija prostora namijenjenog matičnoj službi općine Gradačac	- Površina adaptiranog prostora, smanjeno vrijeme izdavanja dokumenata, broj edukovanih službenika	100.000	20.000	20.000	10.000	50.000								50.000	Kapitalni izdaci
3.	Projekat 3.2.: Izgradnja kapaciteta općinske administracije i uvođenje elektronske uprave	- Skraćeno vrijeme izdavanja dokumenata - Smanjeni troškovi usluga za 10% - 20 edukovanih službenika do kraja 2016. - Povećan broj korisnika on-line usluga za najmanje 50%	75.000		15.000	30.000	45.000		30.000							Kapitalni izdaci
5.	Projekat 5.3.: Izrada katastra klizišta općine Gradačac	Izrađen katastar klizišta	25.000				0		25.000							Nije primjenjivo

5.	Projekat 5.1.: Prevenција vršnjačkog nasilja (SAMHSA), JUOŠ «Ivan Goran Kovačić»	- Broj slučajeva agresivnog ponašanja umanjen za 30% - 30 učenika uključeno u praćenje agresivnog ponašanja - Sprovedeno 5 obuka za nastavno osoblje - 2 škole na području općine implementiraju projekat SAMHSA - 6 obučениh trenera u drugim školama	23.000	2.000	2.000	2.000	6.000	12.000					5.000		Tekući grantovi	
1.	Projekat 1.4.: Program međunarodne saradnje	- Unaprijedena saradnja kroz najmanje dva projekta (Evropa za građane i slični projekti) sa dosadašnjim partnerskim gradovima. - Uspostavljena saradnja i potpisani dokumenti o partnerstvu sa najmanje dva grada iz okruženja u naredne tri godine.	188.500	25.000	25.000	25.000	75.000					113. 500			Tekući grantovi	
5.	Projekat 5.2.: Otvaranje dnevnih centara za maloljetnike iz rizičnih grupa	# Uspostavljen dnevni centar do kraja 2016. - Najmanje 50 korisnika centra godišnje.	112.000		9.000	9.000	18.000	34.000						60.000	Kapitalni grantovi	
UKUPNO DRUŠTVENI RAZVOJ 2014.-2016.: 14.709.660 KM			14.709.660	1.194.00 0	1.844.800	1.996.400	5.035.200	0	3.359.00 0	2.350.3 60	50.000	1.339.0 00	1.12 5.50 0	1.208.60 0	242.00 0	

ZAŠTITA OKOLIŠA 2014-2016

2.	Projekat 2.2. Sanacija postojeće deponije komunalnog otpada Višnjik na lokalitetu Zrnići sa izgradnjom pratećih objekata prilagođenih sanitarnom konceptu odlaganja do njenog zatvaranja	Razvrstavanje i deponovanje komunalnog otpada 32000 m2 oslobođeno od otpada	1.200.000	200.000	100.000	100.000	400.000		800.000							Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
3.	Projekat 3.1: Rekonstrukcija prečištača otpadnih voda I i II faza – I faza mašinska faza i uključuje mehanički predtretman, II faza zamjena sistema aeracije u 2 bazena	1. Za 30 % poboljšan kvalitet prečišćene otpadne vode – suspendovane materije (SM) i biološka potrošnja kiseonika (BPK5)	1.200.000					1.200.000								Nije primjenjivo
1.	Projekat 1.7 : Izgradnja vodovoda za južni dio općine Gradačac	1. Povećan kapacitet distribucije pitke vode najmanje za 60%	4.500.000					4.500.000								Nije primjenjivo
1.	Projekti 1.3. Rekonstrukcija postojećeg vodovoda i zamjena azbest cementnih cijevi i cijevi manjih profila u dužini od 20km	Zamjena 10 km azbest cementnih cijevi	1.000.000								1.000.000					Nije primjenjivo
1.	Projekt 1.4. Proširenje postojećeg vodovodnog sistema na području općine Gradačac u dužini 10 km	Povećan broj priključaka na vodovodni sistem Povećana dužina vodovodne mreže za 5 km	1.000.000								1.000.000					Nije primjenjivo

6.	Projekat 6.1: Nastavak rekonstrukcije Aleje kestenova Gradačac	1. Izgrađen novi trotoar u dužini 500 metara 2. Postavljeno 25 novih rasvjetnih tijela 3. Zasađeno 60 stabala kestena	300.000	50000			50.000		250.000							Kapitalni izdaci
6.	Projekat 6.4: Uvođenje jezera Hazna u primarnu funkciju kupališta za građane	Voda u jezeru je zadovoljavajućeg higijensko bakteriološkog kvaliteta	240.000	30.000	30.000	30.000	90.000		150.000							Kapitalni izdaci
6.	Projekat 6.3: Čišćenje i uređenje izvorišta i parka na lokalitetu Stare Banje	1. Izvršena sanitarna zaštita izvorišta termomineralne vode 2. Funkcionalna urbana javna površina (šetalište i park)	100.000						100000							Nije primjenjivo
2.	Mjera 2.1. Uklanjanje divljih deponija otpada na području općine Gradačac	Uklonjeno i sanirano 10 divljih deponija otpada	100.000	5000	5000	5000	15.000		85000							Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
2.	Mjera 2.5.: Selektivno prikupljanje otpada na području općine Gradačac	10 % sakupljenog otpada pogodno za reciklažu 1000 domaćinstava razvrstava otpad	100.000	5000	5000	5000	15.000		85000							Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
6.	Projekat 6.9.: Program uređenja gradskih zelenih javnih površina i izvorišta	Uređeno 10 zelenih javnih površina	300.000	20000	20000	20000	60.000		240000							Kapitalni izdaci
1.	Projekat 1.5. Projekat kontrolisanog smanjenja gubitaka u vodovodnom sistemu	1. Smanjeni gubici vode u sistemu vodosnabdijevanja za 15%. 2. Manje iskorišteno pitke vode i povećanje zaliha na izvorištu	123.000						100000		23000					Nije primjenjivo

5.	Projekat 5.2: Projekat utopljanja 5 javnih objekata u općini Gradačac	1. Smanjena potrošnja energenta za 35% 2. Smanjena emisija štetnih plinova iz 5 javnih objekata za 35%	546.000	10000	40000	60000	110.000				100000	50000	286000			Kapitalni izdaci
3.	Projekat 3.2: Proširenje gradske kanalizacije u urbanom dijelu Gradačca	1. Proširena kanalizaciona mreža za 10 km do kraja 2018. god 2. Najmanje 400 novih korisnika koji su priključeni na centralnu kanalizacionu mrežu do kraja 2018. god.	680.000	30000	100000	100000	230.000		450.000							Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
6.	Projekat 6.7: Aktivnosti razvoja i afirmacije turističkih potencijala općine Gradačac	Izrađena Strategija razvoja turizma općine Gradačac Uspostavljen turistički ured Izvedeno 4 manifestacija koje promovišu turističku ponudu općine	30.000	5000	5000		10.000		20000							Materijalni izdaci
5.	Projekat 5.1: Izrada dokumentacije za toplifikaciju urbanog dijela Gradačca	Usvojen program toplifikacije	250.000						250000							Nije primjenjivo
4.	Projekat 4.1: Izrada lokalnog ekološkog akcionog plana - LEAP-a	Usvojen LEAP-a	20.000	7000			7.000		13000							Materijalni izdaci
5.	Projekat 5.3: Korištenje solarne energije za pripremu tople vode 5 javnih objekata	1. Smanjena potrošnja električne energije za najmanje 20% 2. Smanjena emisija štetnih plinova za 30% 3. Ostvarena mjesečna ušteda na energentu za najmanje 10%	360.000		8000	8000	16.000				50000	100000	100000	94000		Kapitalni grantovi

6.	Projekat 6.8: Postavljanje turističke signalizacije na području općine Gradačac	Postavljeno 150 znakova turističke signalizacije	25.000		3750	3750	7.500		17500							Kapitalni izdaci
1.	Projekat 1.1. Izrada strategije upravljanja vodama i zaštita voda na području općine Gradačac	Izgrađena Strategija upravljanja vodama i zaštiti voda na području općine Gradačac	160.000		20000	20000	40.000			40000				80000		Kapitalni grantovi
1.	Projekat 1.6. Rekonstrukcija i dogradnja postojećeg potisnog cjevovoda od jezera Vidara	Povećana dužina vodovodne mreže za 5 km	150.000		15000	15000	30.000		12000 0							Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
2.	Projekat 2.4. Projekat spalionice animalnog otpada	1. 10 tona spaljenog otpada animalnog porijekla	150.000			8000	8.000		13200 0		10000					Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
6.	Projekat 6.2: Uređenje okoliša oko planinarskog doma	1. 150 zasadenih stabala do kraja 2015. god.	30.000	2400	2400		4.800		22.680					2520		Tekući grantovi
1.	Projekti 1.2. Uspostavljanje zaštitne zone, planska zona i uspostava I Faze zaštitne zone Domazić, Ilidža, Mionica III	Izgrađena zaštitna ograda oko 3 izvorišta dužine cca 3.000 metara dužnih	65.000		22500	22500	45.000				20000					Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
6.	Projekat 6.6: Sanacija terena oko starog grada u Gradačcu (projekat odvodnje oborinskih voda)	1. Izgrađen sistema oborinskih voda u dužini od cca 300 metara	200.000		25000	25000	50.000		15000 0							Kapitalni izdaci Kapitalni grantovi
6.	Projekat 6.5 : Izrada projektne dokumentacije sanacije starog grada	Izrađena projektne dokumentacija za sanaciju Starog grada	110.000	10000	10000	10000	30.000		80000							Materijalni izdaci
4.	Projekat 4.2: Izrada održivog energetskog akcionog plana - SEAP	Usvojen SEAP-a	20.000			7000	7.000		13.000							Materijalni izdaci

2.	Projekat 2.3. Izrada projektne dokumentacije regionalne deponije Orašje	Izrađena projektna dokumentacija za regionalnu deponiju Orašje	317.000		5000	12000	17.000							300000	Kapitalni izdaci
UKUPNO ZAŠTITA OKOLIŠA 2014.-2016.: 13.276.000 KM			13.276.000	374.400	416.650	451.250	1.242.300	5.700.000	3.078.180	0	2.243.000	150.000	386.000	0	476.520
UKUPNO SVI SEKTORI 2014-2016 30.970.910 KM															

Ukupna vrijednost projekata koji će se implementirati ili započeti sa implementacijom u narednom trogodišnjem razdoblju je oko 31 milion KM. Najviše sredstava, oko 26% planira se prikupiti iz sredstava entiteta i kantona odnosno struktura na nivou FBiH i TK (ministarstva, agencije, fondovi, transferi sl.). Sljedeći najznačajniji izvor sredstava predstavlja budžet općine (cca. 23%), zaduživanje/krediti (cca. 18%), te državni nivo (cca 8%) i javna preduzeća (cca.7%). Vrijednost IPA projekata koji se planiraju implementirati u općini Gradačac iznosi 6% ukupnih planiranih sredstava za trogodišnji planski period, a s obzirom da IPA fondovi predstavljaju velike razvojne mogućnosti, potrebno je uložiti posebne napore za pripremu i realizaciju takvih projekata.

Od ukupne vrijednosti svih projekata u petogodišnjem periodu koja iznosi 43.026.860 KM, u narednom trogodišnjem periodu planirano je započinjanje projekata koji imaju ukupnu vrijednost od 30.970.910 KM ili 71,9%.

Indikativni finansijski
okvir Gradacac.xlsx

VI.2. PLAN RAZVOJA ORGANIZACIJSKIH KAPACITETA I LJUDSKIH POTENCIJALA

Integrisana strategija razvoja objedinjuje sve sektore koji su u nadležnosti lokalne vlasti. Uključivanjem svih pitanja kojima se bavi jedna jedinica lokalne samouprave u jednu sveobuhvatnu strategiju otvaraju se mogućnosti za kreiranje sinergije, dodatnih vrijednosti i inovativnosti kroz međusektorsku suradnju. Stoga je važno navesti da je, pored efikasne uspostave i funkcionisanja struktura za planiranje razvoja, kao i struktura koje će pratiti provođenje strateških dokumenata, veoma značajno jačanje sveukupne koordinacije unutar općinske administracije u procesu implementacije strategije. Za uspješnu realizaciju strategije razvoja potrebno je imati organizacijsku strukturu sa odgovarajućim ljudskim kapacitetima, te jasno definisanim operativnim mehanizmom za upravljanje razvojem.

Postojeće stanje i organizacijske pretpostavke za implementaciju strategije

U administraciji općine Gradačac postoji struktura koji vodi brigu o realizaciji strategije kao cjeline i svakog projekta pojedinačno i koja koordinira aktivnosti i aktere ali koja sigurno može unaprijediti svoje kapacitete u pravcu promocije, pripreme i pokretanja projekata, izvođenja, praćenja i izvještavanja. Mora se istaći da je izrada strategije značajno podržana od strane socio-ekonomskih partnera i kroz proces izrade strategije ostvareni su izvrsni sinergetski efekti koju su i dali dodatnu vrijednost i kvalitet strategiji. **Općinsko vijeće** obezbjeđuje organizacione pretpostavke za izradu strategije i ostalih dokumenata. U svrhu izrade strategije razvoja općinsko vijeće je dovoljno uključeno u definisanje pojedinih elemenata strategije. **Načelnik općine** ima ključnu ulogu u operacionalizaciji i implementaciji strategije razvoja putem uspostavljanja jasnih mehanizama i definisanja odgovornosti službi u pogledu implementacije dijelova strategije iz njihove nadležnosti, te osiguranja sveukupne koordinacije. Načelnik općine je aktivno uključen u proces pripreme strategije. **Općinska administracija** ima ključnu ulogu u izradi, realizaciji, praćenju, izvještavanju i ažuriranju strategije razvoja, s ciljem kontinuiranog unaprijeđenja kvalitete života građana. U pogledu prikupljanja, obrade i ažuriranja podataka za planiranje i praćenje razvoja, nitko od zaposlenih u okviru općinske administracije nije zadužen isključivo za ovu oblast, niti postoji sveobuhvatna baza podataka neophodnih za planiranje i praćenje razvoja, već pojedine službe pojedinačno prikupljaju podatke za svoje potrebe i u skladu sa svojim specifičnim formatima.

Kada je u pitanju osoblje unutar službi i odsjeka, koje ima zaduženja u oblasti planiranja i implementacije strategije razvoja, situacija je sljedeća:

- ⇒ u službama Općinskog vijeća i Općinskog načelnika, opće uprave i inspeksijskog nadzora, urbanizma i komunalnih poslova, privrede, razvoja i finansija, geodetskih i imovinsko-pravnih poslova te civilne zaštite trenutno stanje broja zaposlenih nije u potpunosti zadovoljavajuće i prisutna je potreba za novim uposlenicima. Identificirana su sljedeća nedostajuća zanimanja odnosno saradnici za informisanje i web, inspeksijski nadzor, operativno-inženjerske poslove i urbanizam, internu reviziju, imovinsko pravne poslove i profesionalni vatrogasci te rukovodeći kadar odsjeka za razvoj, investicije, nadzor i energetske efikasnost.
- ⇒ u službi za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu trenutno stanje broja zaposlenih je zadovoljavajuće i nisu potrebna dodatna zapošljavanja.
- ⇒ u okviru službi i odsjeka neophodno je provesti obuke iz sljedećih oblasti: upravljanje projektnim ciklusom, finansijsko izvještavanje, specijalizirane teme odnosa sa javnošću, priprema projekata, namicanje finansijskih sredstava, izvještavanje,

komunikacijske vještine, GIS, priprema tendera te uspostavljanje i administriranje e-usluga, javno-privatno partnerstvo, javne nabavke u BiH i EU: pravni i praktični aspekti, instrument za prepristupnu pomoć EU (IPA): politike i prakse, upravljanje bazama podataka, funkcionisanje lokalnih zajednica u EU i dr.

U ovom procesu posebno je važna uloga Odsjek za investicije, nadzor i EE i njegovog budućeg jačanja, kako bi isti kvalitetno odgovorio predstojećim izazovima. Trenutna organizacijska struktura, kadrovska osposobljenost te njegova funkcija i uloga u općinskom organu uprave treba biti unaprijeđena. Kontinuiranom edukacijom i osposobljavanjem uposlenih u oblasti planiranja lokalnog razvoja i implementaciji razvojne strategije, uspostaviti će se stabilna kadrovska struktura koja može obavljati poslove i zadatke u vidu jedinice za upravljane razvojem. Pored ovog odsjeka, na isti način potrebno je ojačati kapacitet Odsjeka za budžet i finansije.

Stoga, ključni koraci obuhvataju sljedeće:

- ⇒ Provođenje analize funkcija, procesa, aktera i uloga u upravljanju lokalnim razvojem, uključujući: pregled minimalnih funkcija upravljanja lokalnim razvojem i pregled procesa, aktera i uloga u planiranju, imlementaciji, praćenju i vrednovanju strategije razvoja.
- ⇒ Identifikacija odgovarajućeg modela uspostavljanja razvojne funkcije općine, gdje je jedno od mogućih rješenja uspostavljanje jedinice za upravljanje razvojem koja će preuzeti nadležnost koordinacije, redovnog praćenja, vrednovanja i izvještavanja o implementaciji strategije. Drugo moguće rješenje bi bilo usklađivanje/dorada postojećih opisa poslova i odgovarajuće jačanje kapaciteta u okviru postojećih službi/odsjeka. S tim u vezi, preporučljivo je da se specifično za potrebe osiguranja stalne, svakodnevne brige o implementaciji strategije dodatno razvije ili uspostavi posebna organizacijska struktura, u vidu jedinice za operativno upravljanje lokalnim razvojem. Ova jedinica, u zavisnosti od specifičnosti i potreba, može funkcionisati kao referat, posebna služba, kao odsjek unutar odgovarajuće službe ili pri kabinetu načelnika. Iako jedinica može i sama implementirati određene projekte njeni primarni zadaci bi obuhvatali sljedeće: promocija strategije i prioriteta; razrada projektnih zadataka; priprema specifičnih projektnih prijedloga; pokretanje projekata; koordinacija izrade finansijske konstrukcije za realizaciju strategije/projekata; koordinacija projekata i aktivnosti implementatora; izrada sistema za praćenje i ocjenjivanje ostvarenja strategije; priprema izvještaja o realizaciji strategije za načelnika, partnersku grupu, vijeće; dopuna strategije (iz godišnje i višegodišnje perspektive); izrada sveobuhvatne baze podataka u svrhu strateškog planiranja, praćenja i ocjenjivanja razvoja, koja obuhvata društvene, ekonomske i ekološke parametre i relevantne indikatore.

Za uspješnu realizaciju strategije neophodno je osigurati da sve službe i odsjeci blisko sarađuju, kako bi se međusektorskom saradnjom osigurala odgovarajuća sinergija. Stoga je veoma važno jačanje sveukupne systemske koordinacije unutar općinske uprave, kako u procesu implementacije strategije, tako u procesima njenog praćenja, vrednovanja, izvještavanja i ažuriranja. Posebno je važna koordinacija sa jedinicom za upravljanje razvojem (Odsjek za investicije, nadzor i energetska efikasnost) u pogledu redovnog prikupljanja podataka iz nadležnosti datih službi u svrhu praćenja implementacije strategije i akcionog planiranja za naredne godine. Unutar plana upravljanja organizacijskim i ljudskim resursima, poseban prioritet je stavljen na pripremu seta razrađenih projektnih prijedloga kao i pripremu projekata spremnih za implementaciju za održivi ekonomski i društveni razvoj, te zaštitu okoliša, u skladu sa planom implementacije strategije.

Efikasna implementacija strategije razvoja zahtijeva odgovarajuća znanja i vještine svih uključenih. S tim u vezi, potrebno je osigurati da pojedinačni opisi poslova, koji se tiču planiranja lokalnog razvoja i implementacije strategije, odražavaju specifične zahtjeve u pogledu stručne spreme, iskustva, znanja i vještina.

Uloge i odgovornosti

U donjoj tabeli dat je kratak pregled ključnih uloga i odgovornosti u pogledu koordinacije, implementacije, monitoringa i evaluacije lokalne razvojne strategije:

Uloga	Nadležnost (ko?)
Definisanje odgovornosti u pogledu koordinacije implementacije strategije razvoja;	Načelnik općine
Definisanje nadležnosti pojedinačnih službi/odsjeka za pripremu projektnih prijedloga i implementaciju projekata iz akcionog plana;	Načelnik općine i pomoćnici načelnika
Razrada projektnih prijedloga i osiguravanje izvora finansiranja;	Općinske službe i odsjeci
Provođenje procedura javnih nabavki;	Općinske službe za upravu, Službenik za javne nabavke, Komisija za javne nabavke,
Praćenje implementacije strategije i redovno izvještavanje;	Odsjek za investicije, nadzor i energetska efikasnost/JURA Stručna služba Općinskog vijeća i Općinskog načelnika
Uspostavljanje i redovno ažuriranje baze podataka relevantnih za razvoj;	Odsjek za investicije, nadzor i energetska efikasnost/JURA
Razrada i usvajanje operativnih i finansijskih planova za naredne godine implementacije strategije (trogodišnje);	Načelnik općine i pomoćnici načelnika Općinsko vijeće
Ažuriranje i revizija sektorskih planova i strategije;	Načelnik općine i pomoćnici načelnika
Definisanje ključnih potreba za izgradnjom kapaciteta osoblja uključenog u implementaciju strategije (Priprema plana i sistemska izgradnja kapaciteta za djelotvornu implementaciju strategije razvoja);	Načelnik općine sa pomoćnicima načelnika i imenovanim Koordinatorom za implementaciju strategije/JURA
Sveukupna komunikacija u pogledu implementacije strategije razvoja sa akterima van općinske uprave (građani, Lokalno razvojno partnerstvo), mediji, poslovni sektor, nevladin sektor, potencijalni finansijeri, viši nivoi vlasti, itd.).	Načelnik općine sa pomoćnicima načelnika i imenovanim Koordinatorom za implementaciju strategije/JURA

VI. 3. PRAĆENJE, OCJENJIVANJE I AŽURIRANJE STRATEGIJE RAZVOJA

Stvarni rezultati razvoja, koji proizlaze iz implementacije integrirane strategije razvoja, mogu biti vidljivi i mjerljivi jedino ukoliko općinska administracija, kao najodgovornija za implementaciju strategije, bude sistemski provodila praćenje i vrednovanje realizacije strategije.

Sistemsko praćenje i vrednovanje (monitoring i evaluacija) realizacije strategije omogućava mjerenje nivoa ostvarenja postavljenih ciljeva, dajući Također mogućnost za poduzimanje pravovremenih mjera u cilju eventualnih korekcija, te ocjenjivanje sveukupne uspješnosti realizacije strategije.

Praćenje podrazumijeva sistem prikupljanja i obrade podataka u svrhu usporedbe postignutih rezultata sa planiranim. *Vrednovanje* je zasnovano na nalazima praćenja i daje sveukupnu ocjenu ostvarenja postavljenih ciljeva. Da bismo upravljali implementacijom strategije, kao i implementacijom projekata, moramo biti u mogućnosti mjeriti nivo ostvarenja definisanih ciljeva i rezultata u određenom vremenskom periodu, za što nam služe objektivno **provjerljivi indikatori**.

Indikatori praćenja

Strategija razvoja, kao konkretan i operativan alat za dugoročni razvoj općine, postavlja set mjerljivih operativnih/sektorskih ciljeva, podržanih nizom konkretnih indikatora, a koji će se koristiti za mjerenje ukupnog napretka i ostvarenja strategije. Stoga će se provođenje redovnog praćenja napretka u implementaciji strategije oslanjati na mjerljivim sektorskim (društveni, ekonomski i ekološki) ciljevima i njihovim indikatorima, kao što je navedeno u nastavku. Odsjek za investicije, nadzor i energetska efikasnost/JURA će provoditi proces monitoringa i evaluacije uz koordinaciju sa drugim općinskim službama. Proces monitoringa i evaluacije, za sektor lokalnog ekonomskog razvoja, koordiniraće se sa općinskom službom za privredu, razvoj i finansije, za sektor društvenog razvoja sa općinskom službom za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu te za sektor zaštite okoliša sa općinskom službom za urbanizam i komunalne poslove.

Sektor	Sek.cilj	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima	Izvori informacija i metoda prikupljanja
Lokalni ekonomski razvoj	1.	Pokretanje proizvodnje u najmanje dva preduzeća; Povećanje broja zaposlenih za najmanje 100.	- Registar biroa za zapošljavanje - Registar uprave za indirektno oporezivanje - Evidencija općinskog suda u Tuzli Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.
	2.	Povećan broj preduzeća koja izvoze za najmanje 5; Povećanje obima izvoza i dohotka od izvoza za 10%.	- Izvještaji Udruženja privrednika - Evidencija Privredne komore TK - Evidencija Vanjskotrgovinske komore BiH Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti te putem intervjua.
	3.	Na godišnjem nivou najmanje 300 preduzeća i preduzetnika koristilo usluge centra za podršku biznisima; Povećan broj zaposlenih za najmanje 100.	- Izvještaj iz baze podataka Centra za pružanje usluga biznisima - Registar biroa za zapošljavanje - Registar uprave za indirektno oporezivanje Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.
	4.	500 novih certificiranih poljoprivrednih proizvođača; Izrađen plan razvoja poljoprivrede; Uspostavu i primjenu standarda u poljoprivrednoj proizvodnji za najmanje 500 poljoprivrednih proizvođača.	- Izvještaj općinske službe za privredu, razvoj i finansije o stanju poljoprivrede - Službeni glasnik općine - Registar poljoprivrednih proizvođača na kantonalnom i entitetskom nivou Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.
	5.	Povećan obim proizvodnje kod najmanje 300 poljoprivrednih proizvođača; Formirano 20 novih poljoprivredno prerađivačkih kapaciteta.	- Izvještaj općinske službe za privredu, razvoj i finansije o stanju poljoprivrede - Registar poljoprivrednih proizvođača na kantonalnom i entitetskom nivou Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.
Društveni razvoj	1.	Povećan broj tradicionalnih, kulturnih i obrazovnih događaja za 15% u odnosu na 2011. god.; Povećan broj građana koji su prisustvovali tradicionalnim, kulturnim i obrazovnim događajima za 15% u odnosu na 2011. god.; Povećan broj korisnika sportsko rekreativnih aktivnosti za 20% u odnosu na 2011. god.	- Izvještaj rukovodstva kulturnog centra - Izvještaj službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu o stanji i broju kulturnih događaja - Izvještaj rukovodstva Sportskog saveza Gradačac - Zapisnici o tehničkom prijemu izgrađenih i rekonstruisanih sportsko-rekreativnih objekata i poligona Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.

	2.	Uređene 4 nove učionice; Obuhvaćena sva djeca predškolskog uzrasta pred polazak u školu programom predškolskog obrazovanja.	<ul style="list-style-type: none"> - Zapisnici o tehničkom prijemu rekonstruisanih objekata - Izvještaji direktora osnovnih škola - Izvještaji rukovodstva Pedagoškog zavoda - Izvještaji rukovodstva obdaništa <p>Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.</p>
	3.	Povećan broj korisnika online usluga za 50% u odnosu na 2011. god.; Uređen i adaptiran matični ured; Povećano zadovoljstvo građana uslugama javne uprave za 15% u odnosu na 2011. god.	<ul style="list-style-type: none"> - Izvještaj IT administratora - Zapisnik o tehničkom prijemu rekonstruisanog matičnog ureda - Izvještaj iz knjige utisaka građana <p>Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Anketa o zadovoljstvu građana uslugama općinske administracije.
	4.	Stambeno zbrinuto 40 socijalno ugroženih i romskih porodica; Uspostavljen alternativni porodični smještaj za djecu bez roditeljskog staranja; Poboľjšani uslovi života za najmanje 64 porodice smještene u kolektivnom centru Duren; Uspostavljen dnevni centar za mlade; Održavanje sajma obrazovanja na godišnjem nivou.	<ul style="list-style-type: none"> - Evidencija i izvještaj Centra za socijalni rad - Izvještaji općinske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu - Zapisnici o tehničkom prijemu rekonstruisanih i adaptiranih objekata - Izvještaj rukovodstva dnevnog centra za mlade <p>Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.</p>
	5.	20% smanjena visina štete prouzrokovane prirodnim nepogodama u odnosu na 2011. god.; 30% smanjen broj ljudskih žrtava uzrokovanih minama u odnosu na 2011. god.; 50% smanjen broj pasa lotalica na javnim površinama u odnosu na 2011. god.; 10% smanjen broj saobraćajnih nesreća; 10% smanjen broj krivičnih djela i narušavanja javnog reda i mira u odnosu na 2011. god.	<ul style="list-style-type: none"> - Izvještaj rukovodstva Centra za socijalni rad - Izvještaj rukovodstva Policijske uprave Gradačac - Izvještaj i evidencija službe za civilnu zaštitu - Izvještaj rukovodstva Doma zdravlja Gradačac - Izvještaj rukovodstva vatrogasnog društva Gradačac <p>Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.</p>
Zaštita okoliša	1.	Povećana dužina vodovodne mreže za 30 km; Povećan kapacitet distribucije pitke vode za 60%; Smanjeni gubici vode u sistemu vodosnabdijevanja za 15%; Povećan broj novih priključaka na sistem za vodosnabdijevanje za 100 novih priključaka.	<ul style="list-style-type: none"> - Izvještaj i evidencija javnog komunalnog preduzeća - Izvještaj o radu općinske službe za urbanizam i komunalne poslove - Zapisnici o tehničkom prijemu izvedenih radova na izgradnji i rekonstrukciji vodovodne mreže - Druga građevinska dokumentacija <p>Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.</p>
	2.	Uklonjeno i sanirano 10 divljih deponija otpada; Izrađena projektna dokumentacija za regionalnu deponiju; 1000 domaćinstava razvrstava otpad; 10% sakupljenog otpada pogodno za reciklažu.	<ul style="list-style-type: none"> - Izvještaj i evidencija javnog komunalnog preduzeća - Izvještaj o radu općinske službe za urbanizam i komunalne poslove - Građevinska dokumentacija o saniranju deponija

		Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.
3.	Za 10% poboljšanje kvaliteta prečišćene otpadne vode-suspendirane materije i biološke potrošnje kisika; Proširena kanalizaciona mreža za 10 km do kraja 2018. godine; Najmanje 400 novih korisnika koji su priključeni na centralnu kanalizacionu mrežu.	<ul style="list-style-type: none"> - Izvještaj higijensko epidemiološke službe pri Domu zdravlja Gradačac - Izvještaj i evidencija javnog komunalnog preduzeća - Zapisnici o tehničkom prijemu izvedenih radova na proširenju kanalizacione mreže - Evidencija općinske službe za urbanizam i komunalne poslove Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.
4.	Izrađen LEAP; Izrađen SEAP.	<ul style="list-style-type: none"> - Službeni glasnik općine Gradačac - Arhiva Stručne službe Općinskog vijeća i Općinskog načelnika Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.
5.	Smanjena potrošnja energenta za 35% u 5 javnih objekata; Smanjena emisija stakleničkih plinova na 5 javnih objekata za 35%; Smanjena potrošnja električne energije za 20%; Ostvarena ušteda na energentu za najmanje 10%;	<ul style="list-style-type: none"> - Izvještaj rukovodstva javnih ustanova - Računi za utrošenu energiju ili energent - Izvještaj službenika za energetske efikasnost Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.
6.	Uređeno 11 zelenih površina; Rekonstruisana Aleja kestenova u dužini od 500 m (pješačka staza, rasvjeta, stabla); Izrađena projektna dokumentacija sanacije starog grada u Gradačcu; Povećan broj kupača i gostiju na jezeru za 35%; Izrađen plan razvoja turizma; Postavljeno 150 znakova turističke signalizacije	<ul style="list-style-type: none"> - Izvještaj o radu općinske službe za urbanizam i komunalne poslove - Građevinska dokumentacija (zapisnici o tehničkom prijemu, izvještaji nadzornog organa i dr.) o provedenim radovima - Izvještaj općinske službe za privredu, razvoj i finansije o stanju turizma Podaci će biti prikupljeni slanjem upita i dostavljanjem po službenoj dužnosti.

Ključni zadaci i pristup praćenju i vrednovanju strategije

Praćenje provedbe strategije će se organizovati kroz sljedeće zadatke:

- Definisane podatke potrebnih za razradu indikatora i utvrđivanje odgovornosti za njihovo prikupljanje;
- Sistematizacija polaznih podataka na osnovu dostupnih informacija iz socio-ekonomske analize te prikupljanje eventualno nedostajućih podataka;
- Prikupljanje podataka u zahtijevanim intervalima (kvartalno ili semestralno);
- Analiza rezultata, procjena napretka u odnosu na postavljene ciljeve i indikatore;
- Proces prikupljanja podataka za potrebe praćenja će biti organizovan kroz uspostavu baze podataka, koja će omogućiti sistemsko ažuriranje podataka;
- Praćenje će biti Također usklađeno sa ciklusom pripreme polugodišnjih i godišnjih izvještaja od strane odgovarajućih statističkih i drugih institucija.

Odgovornost za praćenje i vrednovanje strategije

Na osnovu ažuriranih podataka praćenje realizacije strategije vršiti će Odsjek za investicije, nadzor i energetska efikasnost/JURA. Godišnje vrednovanje će provoditi Također Odsjek za investicije, nadzor i energetska efikasnost/JURA i izvještavati Načelnika općine, Općinsko vijeće i Partnersku grupu.

Vremenska dinamika praćenja i vrednovanja

Aktivnosti praćenja, vrednovanja i ažuriranja pojedinih dijelova strategije biće provedene u određenim vremenskim periodima, datim u narednoj tabeli.

Aktivnost praćenja i vrednovanja	Vremenski okvir
<i>Praćenje realizacije programa (projekata, mjera)</i>	Godišnje
<i>Kontrolno vrednovanje</i>	Nakon 3 godine za sektorske planove, a nakon 5 godina za strategiju
<i>Ažuriranje sektorskih planova</i>	Djelimično nakon 3 godine, a kompletno nakon 5 godina
<i>Ažuriranje strategije</i>	Djelimično nakon 5 godina, a kompletno nakon 10 godina
<i>Finalno vrednovanje</i>	Nakon 5 godina za sektorske planove, a nakon 10 godina za strategiju

Okvirni podsjetnik sa kalendarom za godišnje ažuriranje strategije razvoja nalazi se u prilogu 5.

PRILOZI

PRILOG 1 - SOCIO-EKONOMSKA ANALIZA

III.1.1. OSNOVNI PODACI O OPĆINI GRADAČAC

Slika 1. Geografski položaj općine Gradačac

Općina se, geografski posmatrano, nalazi na sjeveroistoku Bosne i Hercegovine, u dijelu koji je administrativnom podjelom države nazvan Federacija BiH. Federacija ima deset kantona, a općina Gradačac pripada Tuzlanskom kantonu, koji se još označava i kao kanton broj 3. Tuzlanski kanton zahvata površinu od 2.649 km² što je 10% ukupne površine Federacije. Sa 499.221 stanovnika i gustom od 188,5 stanovnika na km² najbrojniji je i najgušće naseljeni kanton. Administrativni centar kantona je općina Tuzla koja je istovremeno i najveća općina Kantona.

Općina Gradačac zahvata južni i nešto jugoistočnog dijela srednje Posavine koja se proteže na dio sjeverne Bosne i padinski dio planina Majevice i Trebave i zauzima prostor od 218 km². Reljef područja na kojem se nalazi općina dijeli se u dvije zone: ravničarsku i zona uspona. Ravničarska zona pripada Posavini. Zona uspona nastavlja se na ravničarsku zonu, a završava se na padinama Majevice i Trebave. Zona uspona čine tri mikro zone: valovito- talasasta, brežuljkasta i bregovita. Visinski odnosi nisu izraženi i kreću se od 100 – 600 m nadmorske visine. Gradačac se nalazi na 129m nadmorske visine.

Prije posljednjeg rata je površina općine iznosila 420 km². Dejtonskim sporazumom oko 50% teritorije dodijeljen je Republici Srpskoj (općina Pelagićevo, Modriča). Lokacija općine je geografski povezana ne samo sa općinama Federacije i Republike Srpske, Brčko Distrikta, već i sa Republikom Hrvatskom, a preko nje i svim dijelovima centralne i istočne Evrope. Saobraćajnu vezu sa navedenim područjima općina uglavnom ostvaruje kopnenim putem. Na lokalitetu Ormanice koji se nalazi na 14 km udaljenosti od centra općine, ulazi se u kontaktnu zonu puteva Tuzla-Županja i puta za Gračanicu, koja je od Gradačca udaljena 36 km. Asfaltnim putem ostvaruje se veza sa magistralnom saobraćajnicom Beograd - Zagreb. U Gradačac je Također moguće doći asfaltnim putevima iz četiri pravca: Modriče, Bosanskog Šamca, Orašja i Ormanice. Udaljenost od Tuzla je 60 km, Sarajeva 180 km i Zagreba 341 km.

Udaljenost od Tuzlanskog aerodroma je oko 80 km. Ovaj objekat s obzirom na udaljenost može biti od važnosti za razvoj općine Gradačac. Aerodrom je smješten 8 km jugoistočno od Tuzle i 5 km istočno od Živinica i do njega je iz pravca Gradačca moguće doći regionalnim putem Orašje - Tuzla - Sarajevo.

Na području općine Gradačac organizovano je 36 mjesnih zajednica i to: Bukva, Biberovo Polje, Bagdale-Ahmetaši, Centar, Grabov Gaj, Hrgovi Donji, Kerep, Jasenica, Jelovče Selo, Lukavac Gornji, Ledenice Gornje, Ledenice Donje, Mionica Centar, Mionica 1, Mionica 2, Mionica 3, Međida Srednja, Međida Donja, Međida Gornja, Novalići, Okanovići, Požarike, Rajska, Sibovac, Srnice Donje, Srnice Gornje, Svirac, Škorići, Toke, Tramošnica Gornja, Varoš, Vida 1, Vida 2, Vučkovci, Zelinja Donja i Zelinja Srednja.

III.1.2. HISTORIJSKI ASPEKTI RAZVOJA OPĆINE GRADAČAC

Iako malobrojna, dosadašnja arheološka istraživanja na gradačaćkom području potvrđuju kontinuitet života još od prahistorijskog doba. Gradačac se prvi put spominje u Fojničkoj hronici 1461. godine. Najburniji period tadašnji Gračac doživljava u periodu nakon pada i podjele Bosne od strane Ugarske kraljevine i Osmanskog carstva. Prve podatke o gradačaćkom području iz osmanskog perioda imamo u popisnom teferu iz 1533. godine.

Kraj 18. i početak 19. stoljeća obilježen je velikom graditeljskom aktivnošću gradačaćkih kapetana. Po tome se posebno isticao Husejn Kapetan Gradašćević.

Kompleks starog grada – Gradina sa kulom Husein Kapetana Gradašćevića iz 18 stoljeća, Husejnija džamija sagrađena 1826. godine i Sahat kula sagrađena 1824. god ubrajaju se u vrijedne spomenike bosansko-hercegovačke prošlosti.

III.1.3. PRIRODNO NASLIJEĐE OPĆINE GRADAČAC

U Gradačcu je 1882. godine na izvorištu vrlo kvalitetne termalne vode sagrađen prvi banjaski objekat, banjasko lječilište Ilidža. Temperatura vode je 29,3 °C. Njene indikacije su: hronične reumatične bolesti, bolesti reumatizma, mialgije i neuralgije, te hronične ženske bolesti. Terapija: tople kupke sa hidroterapijom, mineralnim blatom i elektroterapijom sprovodi se po najsavremenijim metodama liječenja i pod nadzorom medicinskih stručnjaka i specijalista. Objekat banjaskog lječilišta je sa kapacitetom od 160 ležaja u potpunosti u funkciji. Privatni smještaj obezbjeđuje još preko 600 ležaja za pacijente koji dolaze na terapiju, što je preko 700 ležaja u toku jene smjene. Lokalitet na kojem se nalazi nova banja u neposrednoj je blizini jezera. Konfiguracija terena i prateći objekti pogodni su za pripreme sportista (nogometni stadion, sportska dvorana i otvoreno igralište za male sportove pružaju idealne uvjete za razvoj sportskog turizma).

Vještačka jezera - Vidara površine oko 7,00 km² i Hazna površine oko 1,00 km² sa uređenim plažama za kupanje, pored turističke ponude, pružaju dobre mogućnosti za ribolov i druge sportske aktivnosti na vodi.

Gradačac raspolaže bogatim prirodnim i kulturno - historijskim potencijalima za razvoj turizma. Površine pod šumama zahvataju 50,3 km² što je 23% ukupne zemljišne površine (96,22% svih šuma je u privatnoj svojini). Šume ovog kraja oduvijek su bile poznate ne samo po vrlo lijepoj vegetaciji već i brojnim životinjskim vrstama koje su tu nastanjene što daje mogućnosti za

daljnji razvoj lovnog turizma, koji je već prepoznatljiv na širem području BiH, i susjednih država.

Gradačac je sa svojom okolinom uvijek važio kao poznati voćarski kraj. Dominira proizvodnja šljive i trešnje a u posljednje vrijeme proizvodnja jabuka te se, po broju stabala i po količinama koje se proizvode, svrstava u jedan od najvećih proizvodnih i trgovačkih centara ovog voća u Bosni i Hercegovini. Gradačac je šljivu i trešnju promovirao u gradski simbol i posvetio im sajamsko privredno turističku-manifestaciju "Sajam šljive" i kulturno-zabavno manifestacija "Trešnjarevo".

Klima je umjereno-kontinentalna. Količine padavina, koje godišnje u prosjeku iznose 862 mm, dovoljne su za normalnu poljoprivrednu proizvodnju u svim vegetativnim fazama. Ovo područje po hidrotermičkim koeficijentima zadovoljava zahtjeve uspješne voćarske proizvodnje. Intenzitet vjetrova je slab, mrazevi samo izuzetno predstavljaju opasnost, grad zahvata samo uže pojaseve i rijetko se pojavljuje dva ili više puta na istom području u toku godine.

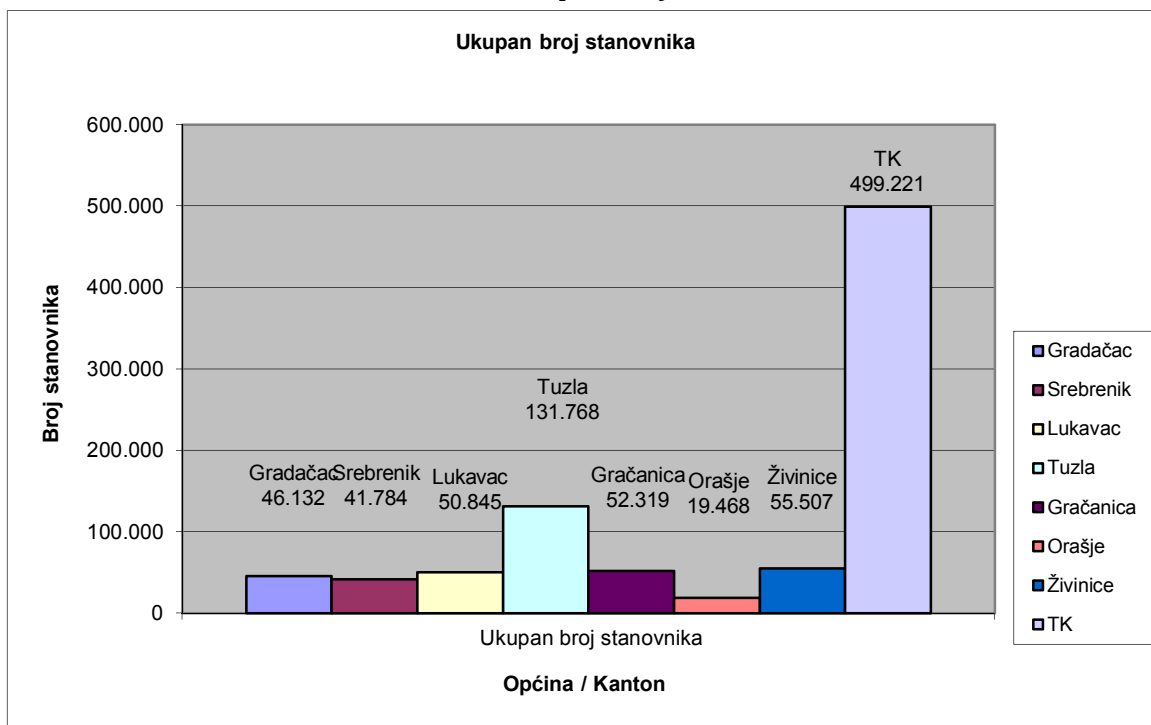
Posljednjih godina, gradačačko područje postaje sve interesantnije sa aspekta proizvodnje zdrave, tj. zdravstveno i ekološki ispravne hrane. Stanovništvo pokazuje namjeru da još intenzivnije razvije proizvodnju povrća (paprika, paradajz, kornišoni, kupus, patlidžan i krompir), naročito u ravničarskim dijelovima gdje postoje uslovi za navodnjavanje priručnim pumpama i sistemima za navodnjavanje. Sjetvene površine gotovo svih povrtlarskih kultura povećane su. Ovo područje se, od ostalih područja kantona, izdvaja po specifičnim uslovima za uzgoj vrbovog pruča koje se koristi za izradu ukrasne galanterije i namještaja (stolice, stolovi, korpe i drugi predmeti).

III.1.4. DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE I UKUPAN BROJ STANOVNIKA

Prema podacima iz posljednjeg službenog popisa stanovnika na području općine Gradačac, živjelo je ukupno 56.378 stanovnika. Međutim, pošto je oko 50% područja općine Gradačac, prema Dejtonskom sporazumu, pripalo općinama Modriča i Pelagićevo, sada prema procjenama na području općine Gradačac, živi 46.132 stanovnika. Stanovništvo živi u 36 mjesnih zajednica i to : Bukva 3.500, Biberovo Polje 700, Bagdale – Ahmetaši 850, Centar 4.992, Grabov Gaj 200, Hrgovi Donji 500, Kerep 1.000, Jasenica 250, Lukavac Gornji 1.300, Ledenice Gornje 520, Ledenice Donje 200, Mionica Centar 1.600, Mionica 1.- 1.520, Mionica 2. -1.700, Mionica 3.- 1.300, Međida Srednja 700, Međida Donja 1.600, Međida Gornja 800, Novalići 550, Okanovići 300, Požarike 2.000, Rajska 1.050, Sibovac 900, Srnice Donje 200, Srnice Gornje 1.050, Svirac 2.100, Škorići 760, Toke 400, Tramošnica Gornja 690, Varoš 2.000, Vida 1.- 2.000, Vida 2.- 900, Vučkovci 3.500, Zelinja Srednja 1.500, Zelinja Donja 2.000, (Procjena izvršena na osnovu podataka dobivenih iz MZ). Iz navedenih podataka, vidljivo je da je najviše naseljenih stanovnika na području Mjesnih zajednica Centar, Bukva, Vučkovci, Mionica 1,2 i 3. Zelinja Donja .

Slika 2: Ukupan broj stanovnika

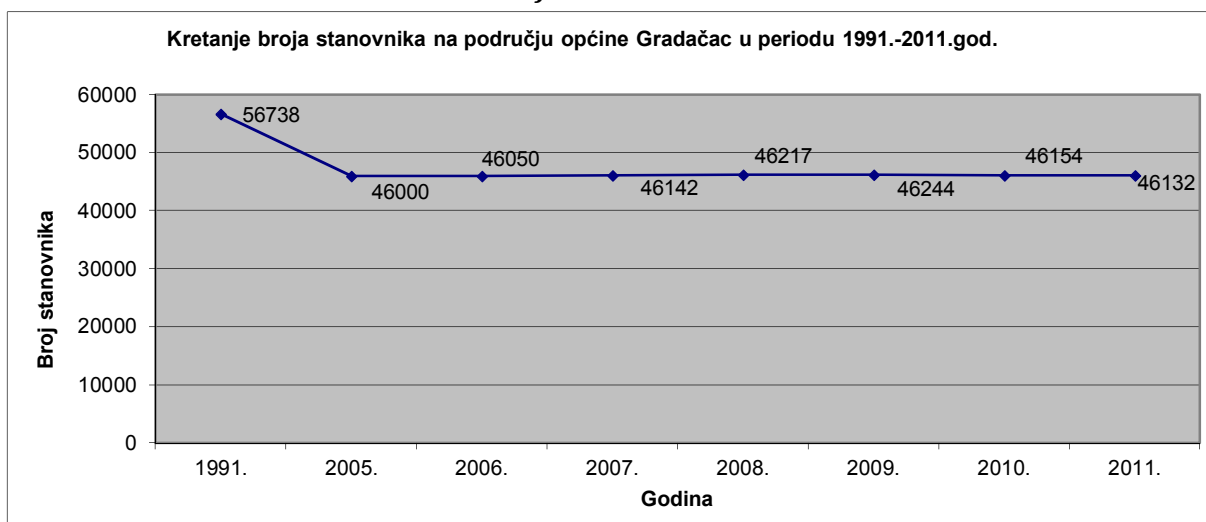

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Kada je u pitanju poređenje broja stanovnika sa susjednim općinama, vidljivo je da općina Gradačac sa ukupnim brojem stanovnika od 46.132 ima približno isti broj stanovnika u odnosu na općine koje su istog nivoa razvijenosti (srednje razvijene općine). Od ukupnog broja stanovnika Tuzlanskog kantona (499.221), na području općine Gradačac živi oko 9,24% stanovništva.

III.1.4.1. Kretanje i struktura stanovništva

Slika 3: Kretanje i struktura stanovništva

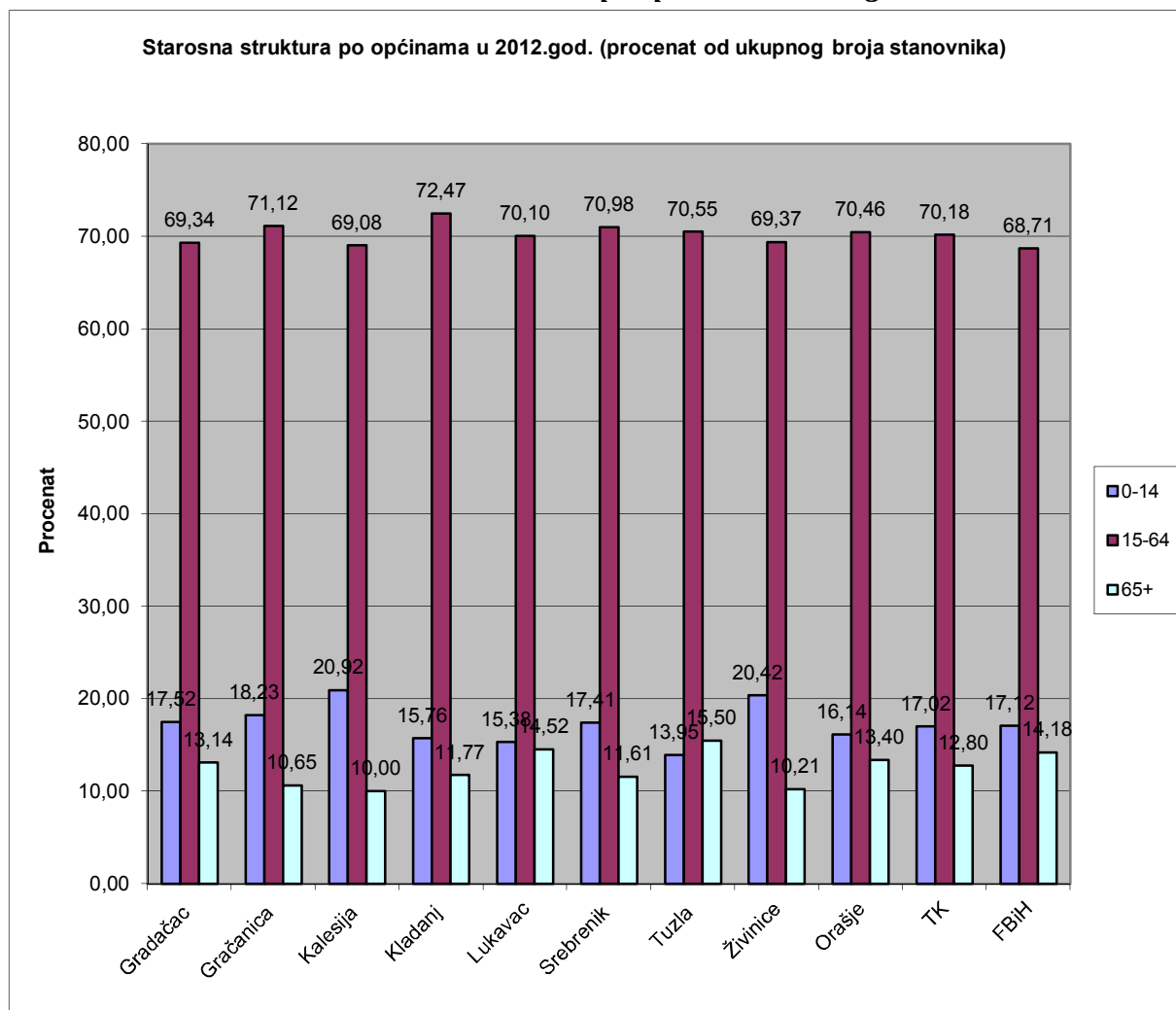

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Smanjenje teritorije općine Gradačac, uzrokovalo je i značajniji pad u broju stanovnika koji žive na području općine Gradačac. Navedeno je naročito izraženo analizom brojnog stanja stanovništva u periodu 1991-2005, gdje je vidljivo smanjenje broja stanovnika za 18,69%.

Prema podacima broj stanovnika od 2005. godine, bilježi tendenciju blagog rasta. Uzročnik blagog rasta je povratak raseljenog stanovništva .

Slika 4: Starosna struktura po općinama u 2012.godini

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Kada posmatramo starosnu strukturu stanovništva na području općine Gradačac u odnosu na općine u okruženju, vidljivo je da i na području ove općine, prevladava populacija od 15-64 godine starosti, te da je broj lica ove dobne starosti približno isti kao i u ostalim općinama i prosjeku FBiH i Kantona. Kada je u pitanju populacija preko 65 godina, općina Gradačac spada u općine sa nešto višim procentualnim učešćem ove starosne grupe u ukupnoj populaciji. Za populaciju od 0-14 godina, može se konstatovati da je približno ista u općinama u okruženju, FBiH i Kantonu.

Tabela 1: Starosna struktura po općinama za period od 2008.-2012.godine

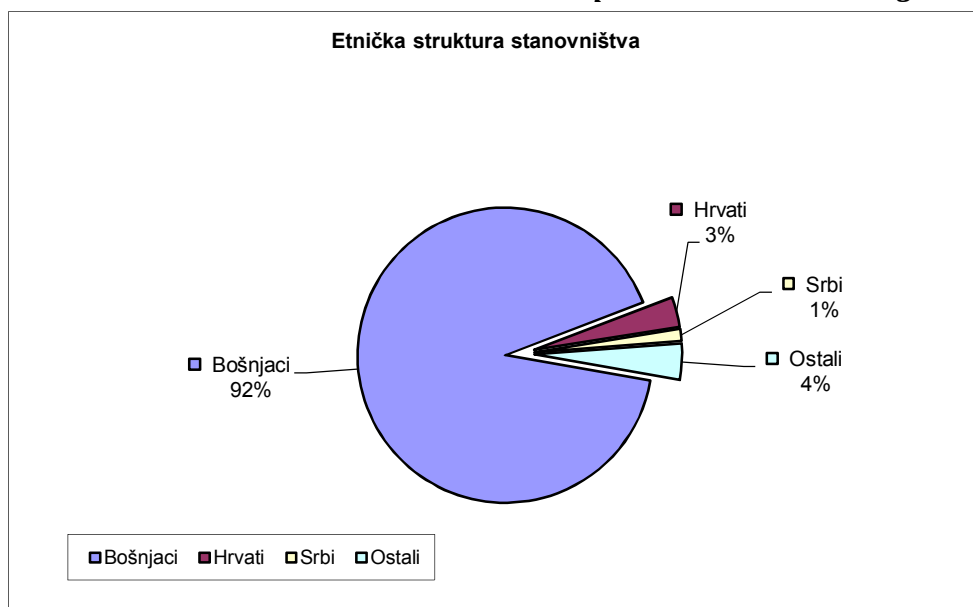
Općina / Kanton / FBiH	2008.			2009.			2010.			2011.			2012.		
	0-14	15-64	65 +	0-14	15-64	65 +	0-14	15-64	65 +	0-14	15-64	65 +	0-14	15-64	65 +
Gradačac	18,34	68,40	13,26	18,34	68,40	13,26	18,33	68,40	13,27	18,10	68,84	13,05	17,52	69,34	13,14
Gračanica	18,96	70,46	10,58	18,96	70,46	10,58	18,96	70,46	10,58	18,74	70,68	10,58	18,23	71,12	10,65

Kalesija	22,40	67,68	9,92	22,40	67,68	9,92	22,40	67,68	9,92	21,93	68,20	9,87	20,92	69,08	10,00
Kladanj	17,58	70,81	11,61	17,59	70,81	11,61	17,59	70,80	11,61	17,42	71,04	11,54	15,76	72,47	11,77
Lukavac	16,15	69,36	14,49	16,15	69,36	14,49	16,15	69,36	14,49	16,06	69,54	14,40	15,38	70,10	14,52
Srebrenik	20,39	68,13	11,48	20,39	68,13	11,48	20,39	68,13	11,48	20,24	68,27	11,50	17,41	70,98	11,61
Tuzla	15,72	68,94	15,34	15,72	68,94	15,34	15,72	68,94	15,34	14,84	69,82	15,34	13,95	70,55	15,50
Živinice	18,56	52,45	28,99	23,59	66,66	9,75	23,59	66,66	9,75	23,33	66,83	9,84	20,42	69,37	10,21
Orašje	16,05	70,68	13,27	16,06	70,68	13,27	16,06	70,67	13,27	16,06	70,53	13,41	16,14	70,46	13,40
TK	18,43	68,87	12,70	18,44	68,87	12,70	18,44	68,86	12,69	18,07	69,28	12,65	17,02	70,18	12,80
FBiH	18,04	67,88	14,08	18,05	67,88	14,07	18,05	67,88	14,07	17,95	68,00	14,05	17,12	68,71	14,18

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Starosna struktura stanovništva na području općine Gradačac, posmatrano za period 2008-2012. godina približno je ista, odnosno populacija od 0-14 godina, bilježi blagi pad, populacija od 15-64 godine, bilježi od 2011. godine, blagi rast dok populacija od 65+ je na približno istom nivou.

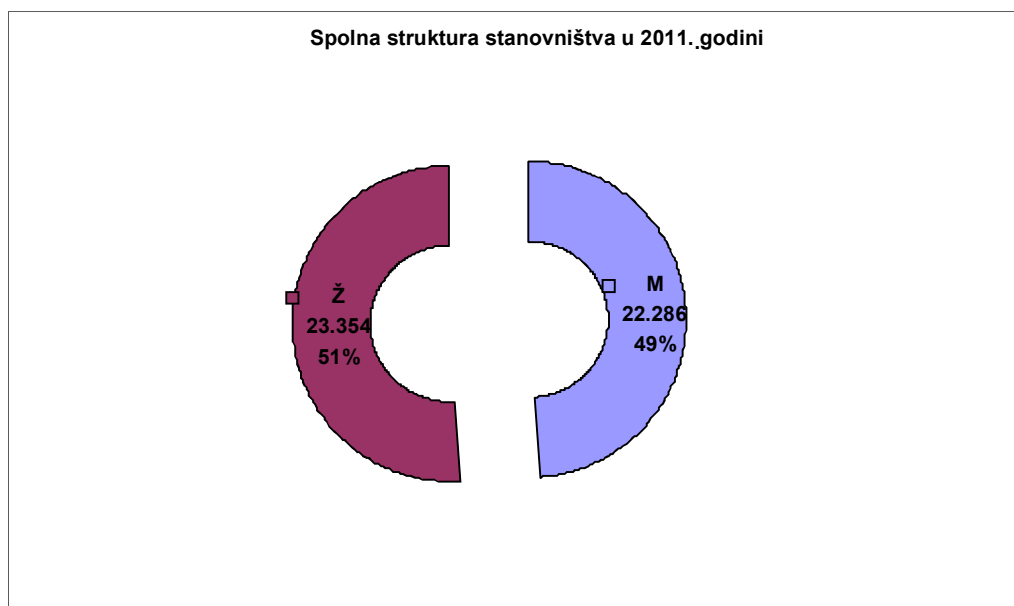
Slika 5: Etnička struktura stanovništva općine Gradačac u 2011. godini

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Podaci o etničkoj strukturi stanovništva u 2011. godini su dati na bazi procjena. Isti su uzrokovani ratnim dešavanjima, migracijama, kao i teritorijalnom podjelom općine Gradačac, kojom su naseljena mjesta sa pretežno srpskim i hrvatskim stanovništvom pripala općinama Modriča i Pelagićevo. Sada na području općine Gradačac živi 92% Bošnjaka, 3% Hrvata, 1% Srba i 4% ostalih.

Slika 6: Spolna struktura stanovništva općine Gradačac u 2011.godini

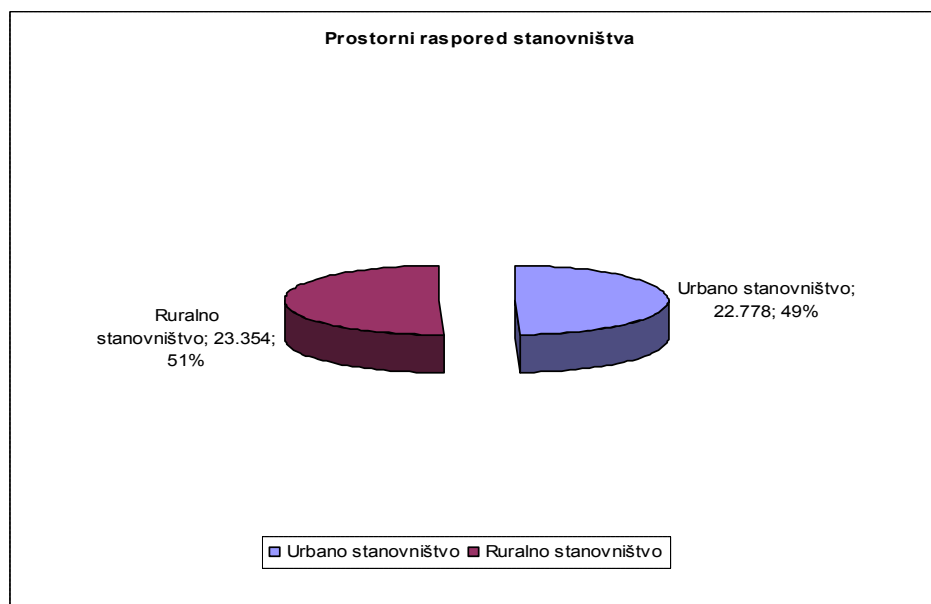

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Kada je u pitanju spolna struktura stanovništva, prema procjenama, udio žena u ukupnom broju stanovnika općine Gradačac je nešto veći od udjela muškaraca (23.354 žena ili 51% i 22.286 ili 49% muškaraca).

III.1.4.2. Prostorni raspored stanovništva i gustina naseljenosti

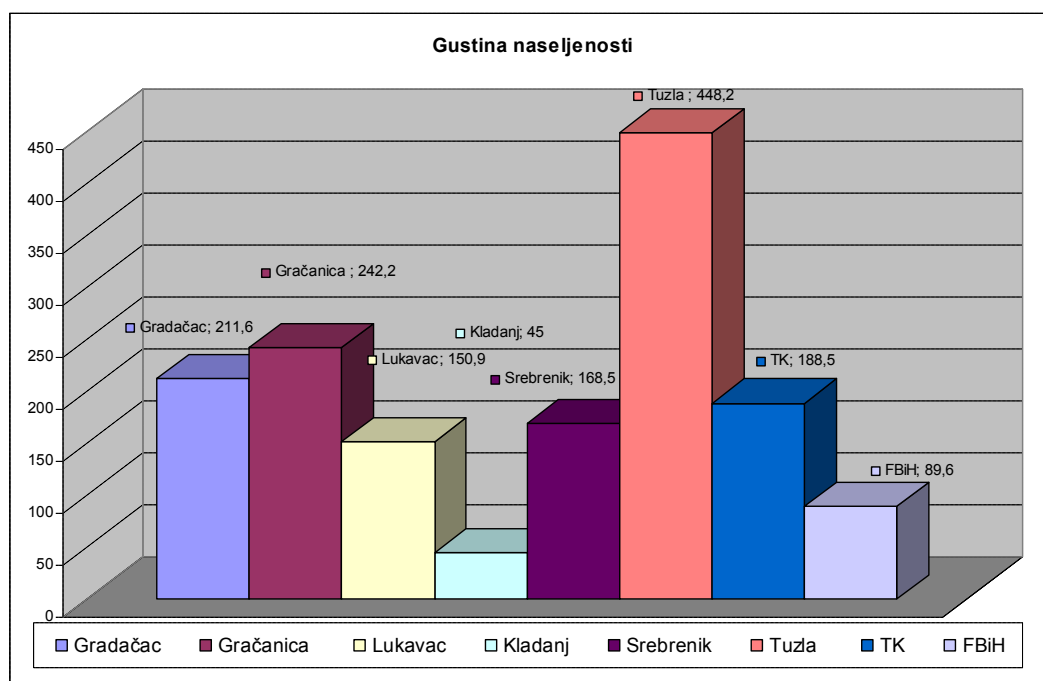
Slika 7: Prostorni raspored stanovništva općine Gradačac

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Prema procjenama, broj stanovnika koji živi u urbanom području (gradsko i prigradsko stanovništvo) 49% je približno isti broju ruralnog stanovništva 51%. Koncentracija stanovništva u urbano područje je uglavnom iz razloga što su privredni subjekti najvećim dijelom koncentrisani u gradu i bližoj okolini, koncentraciji obrazovnih ustanova, te zbog prostornog smanjenja općine Gradačac, koje ne dozvoljava ravnomjeran razvoj.

Slika 8: Gustina naseljenosti po općinama

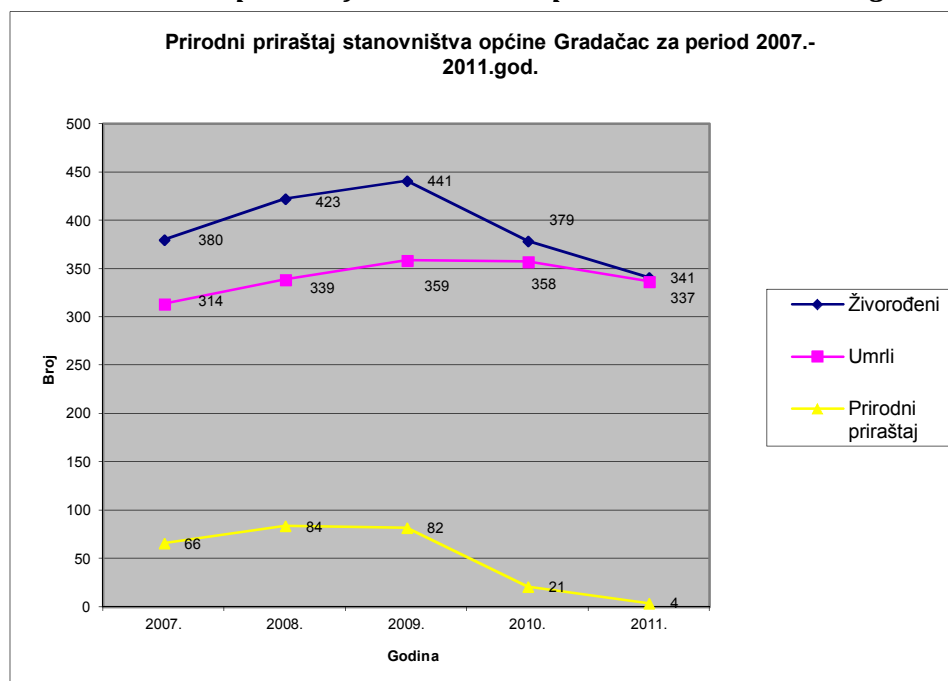

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Sa površinom od 218 km², općina Gradačac spada u općine sa manjom površinom na području Tuzlanskog kantona. Istovremeno, u poređenju sa drugim općinama, kao i odnosu na prosječnu gustinu naseljenosti stanovnika po km² površine, općina Gradačac spada u gusto naseljene općine sa 211,6 stanovnika po km².

III.1.4.3. Prirodni priraštaj stanovništva

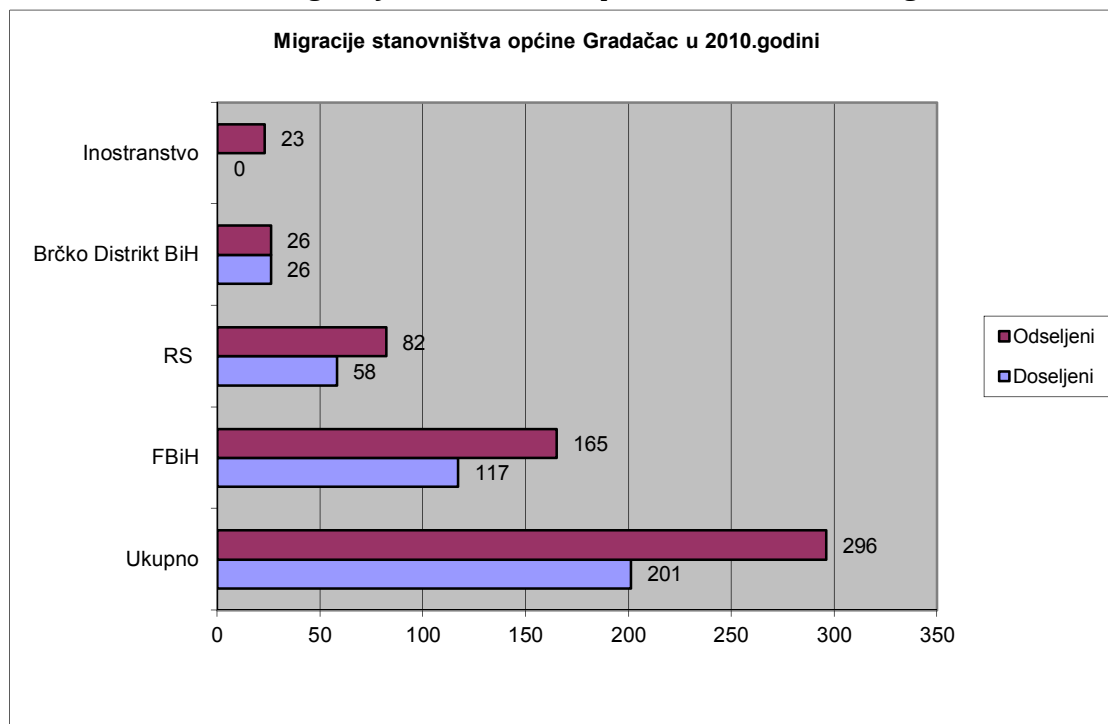
Slika 9: Prirodni priraštaj stanovništva općine Gradačac za 2011.godinu

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Broj rođenih u posmatranom periodu od 2007-2009, bilježi rast, a zatim nagli pad u periodu od 2009 godine pa do 2011. godine, što znatno utiče na prirodni priraštaj. Uzimajući u obzir ovaj trend pretpostavljamo da će se ukupan broj stanovnika na području općine početi smanjivati, posebno ako se u obzir uzmu tzv. socijalne i ekonomske migracije ka većim urbanim područjima ili odlasku u inostranstvo.

Slika 10: Migracije stanovništva općine Gradačac u 2010.godini

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Kada su u pitanju podaci o migracijama, zvanične procjene postoje samo kod Federalnog zavoda za statistiku. Prema tim podacima, tokom 2010. godine odselilo se 296 lica, a doselilo 201. lice. Znači, od ukupnog broja, doseljenih je 40,44%, a odseljenih 59,56%. Najveći broj migracija odnosi se na migracije unutar FBiH, zatim RS i manji broj na inostranstvo (23 lica).

Demografske karakteristike općine Gradačac, u odnosu na druge općine u okruženju, izvršene su na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku i procjene Općinske službe za privredu, razvoj i finansije.

Posebnu prepreku prilikom procjene, predstavlja podatak da je općina Gradačac, Dejtonskim sporazumom, podjeljena na dva dijela. Dakle, cca 50% općine teritorijalno je pripalo općinama Modriča i Pelagićevo. S tim u vezi, nije bilo moguće vršiti procjene po zvaničnom popisu iz 1991. godine. Teritorijalnom podjelom općine, smanjen je broj stanovnika, tako da na području općine Gradačac, u 2012. godini živi 46.132 stanovnika. Broj stanovnika ostao je približno isti u odnosu na posmatrani period 2005-2011. godina. Ovom podjelom znatno je promijenjena nacionalna struktura stanovništva, tako da na području općine živi 92% Bošnjaka, 3% Hrvata, 1% Srba i 4% Ostalih. Općina Gradačac sa 211,6 stanovnika po km², spada u općine koje su gusto naseljene.

Posmatranjem starosne strukture stanovništva na području općine Gradačac u odnosu na općine u okruženju, vidljivo je da i na području ove općine, prevladava populacija od 15-64 godine starosti, te da je broj lica ove dobne starosti približno isti kao i u ostalim općinama i

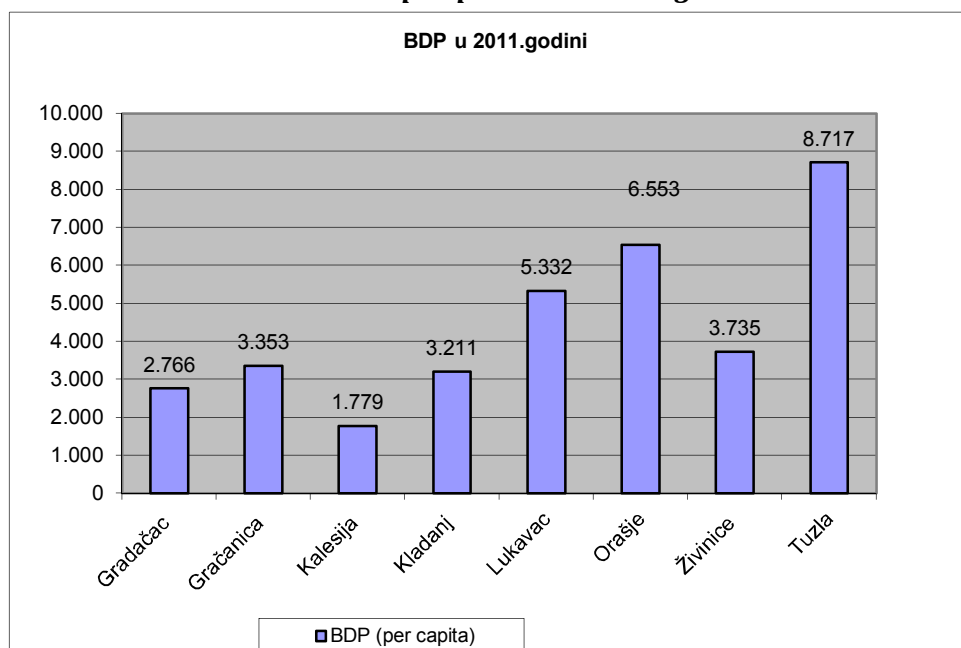
prosijeku FBiH i Kantona. Kada je u pitanju populacija preko 65 godina, općina Gradačac spada u općine sa nešto višim procentualnim učešćem ove starosne grupe u ukupnoj populaciji. Za populaciju od 0-14 godina, može se konstatovati da je približno ista u općinama u okruženju, FBiH i Kantonu.

Udio žena u ukupnom broju stanovnika općine Gradačac je nešto veći od udjela muškaraca (23.354 žena ili 51% i 22.286 ili 49% muškaraca). Prema procjenama, broj stanovnika koji živi u urbanom području (gradsko i prigradsko stanovništvo) 49% je približno istu broju ruralnog stanovništva 51%. Kada je u pitanju prirodni priraštaj za 2011. godinu, posmatrajući općinu Gradačac u odnosu na općine u okruženju, može se konstatovati da je isti veoma nizak i iznosi 4 (odnos: broj novorođenih i umrlih). Također, prirodni priraštaj i u drugim općinama u 2011. godini je nizak. Ukoliko se nastavi ovakav tren pada priraštaja stanovništva očekuje se smanjenje broja stanovnika. Kada su u pitanju podaci o migracijama, zvanične procjene postoje samo kod Federalnog zavoda za statistiku. Prema tim podacima tokom 2010. godine odselilo je 296 lica a doselilo 201 lice. Znači, od ukupnog broja, doseljenih je 40,44%, a odseljenih 59,56%. Najveći broj migracija odnosi se unutar FBiH, zatim RS i manji broj na inostranstvo (23 lica).

III.1.5. ANALIZA EKONOMSKOG SEKTORA OPĆINE GRADAČAC

III.1.5.1. Bruto domaći proizvod i plaće

Slika 11: BDP po općinama u 2011.godinu

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

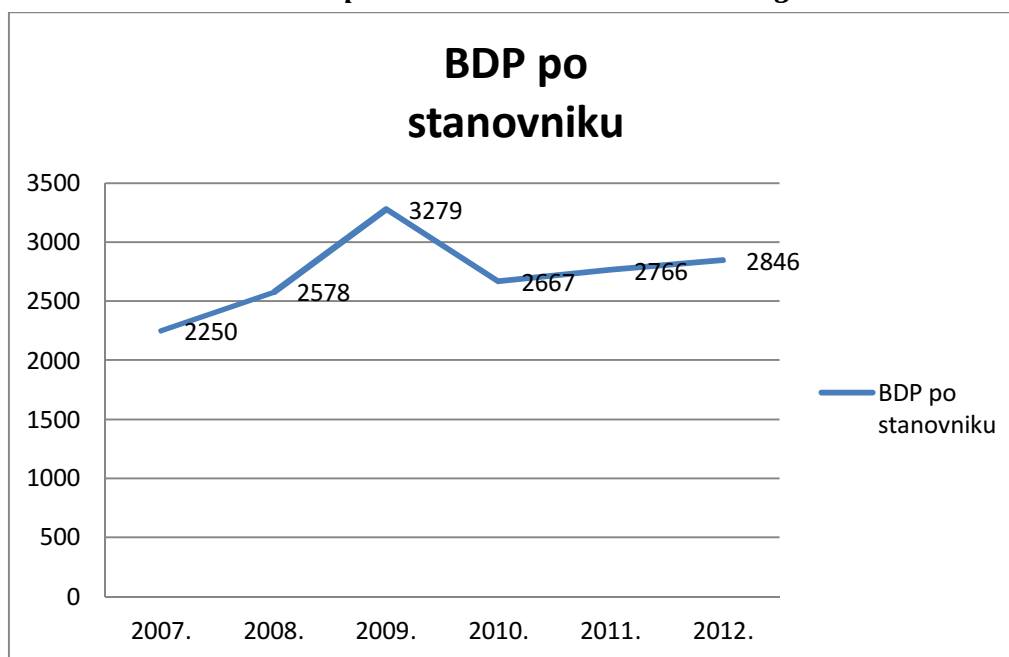
Kada je riječ o BDP po glavi stanovnika, vidljivo je da je BDP na području općine Gradačac, znatno niži u odnosu na BDP drugih općina u okruženju, a posebno u odnosu na općine istih i sličnih kapaciteta. To se posebno ogleda u činjenici da na području općine Gradačac nema velikih industrijskih sistema, posebno energentskih, rudnika i sl. te zato što je evidentno da na području općine radi veliki broj lica „na crno“ koji ne prikazuju dohodak te koji ne plaćaju bilo kakve obaveze prema nadležnim organima.

Pored navedenog, veliki broj zaposlenih je prijavljen na minimalnu plaću, što obzirom na metodu izračuna BDP-a znatno smanjuje BDP. Također, Općina nije administrativni centar (kao Orašje i Tuzla, npr.) te je relativno mali broj osoba zaposlen u državnim službama.

BDP po stanovniku je u posljednjih nekoliko godina imao faze značajnog rasta ali i pada tokom 2010 godine. Kada posmatramo BDP po stanovniku primjećujemo da je u prosjeku rastao za oko 6%. U posmatranom periodu došlo je do značajnog porasta BDP-a u 2009. godini i to za 27,2% da bi već u narednoj godini došlo do smanjenja od 18,7%.

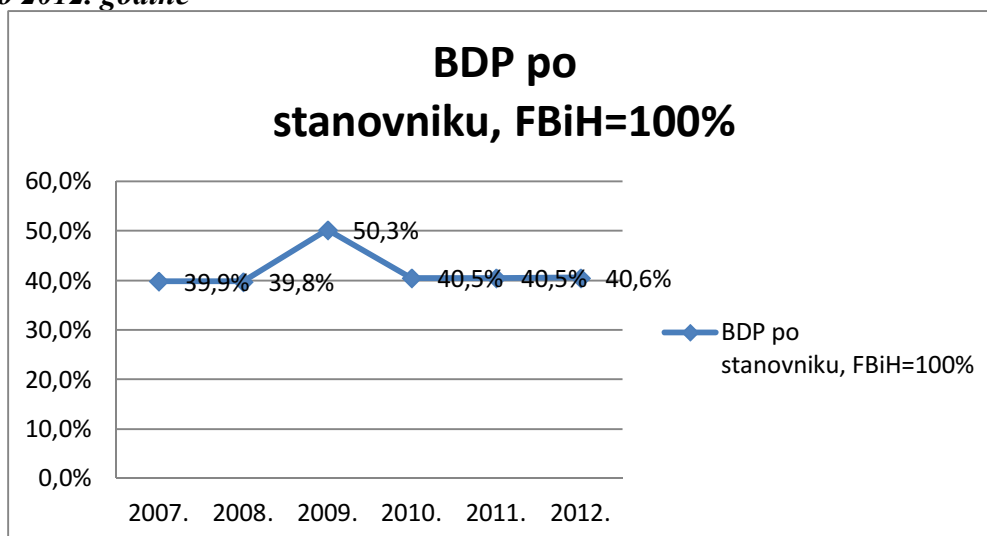
Slika 12. BDP po stanovniku do 2007. do 2012. godine

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Kada posmatramo kretanje BDP-a po stanovniku općine Gradačac naspram BDP-a po stanovniku FBiH u proteklih 6 godina onda možemo primijetiti da se odnos nije mnogo mijenjao, osim u 2009. godini, i da se kretao na nivou od oko 40% BDP-a po stanovniku FBiH.

Slika 13. Kretanje BDP po stanovniku općine Gradačac prema BDP po stanovniku FBiH od 2007. do 2012. godine

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

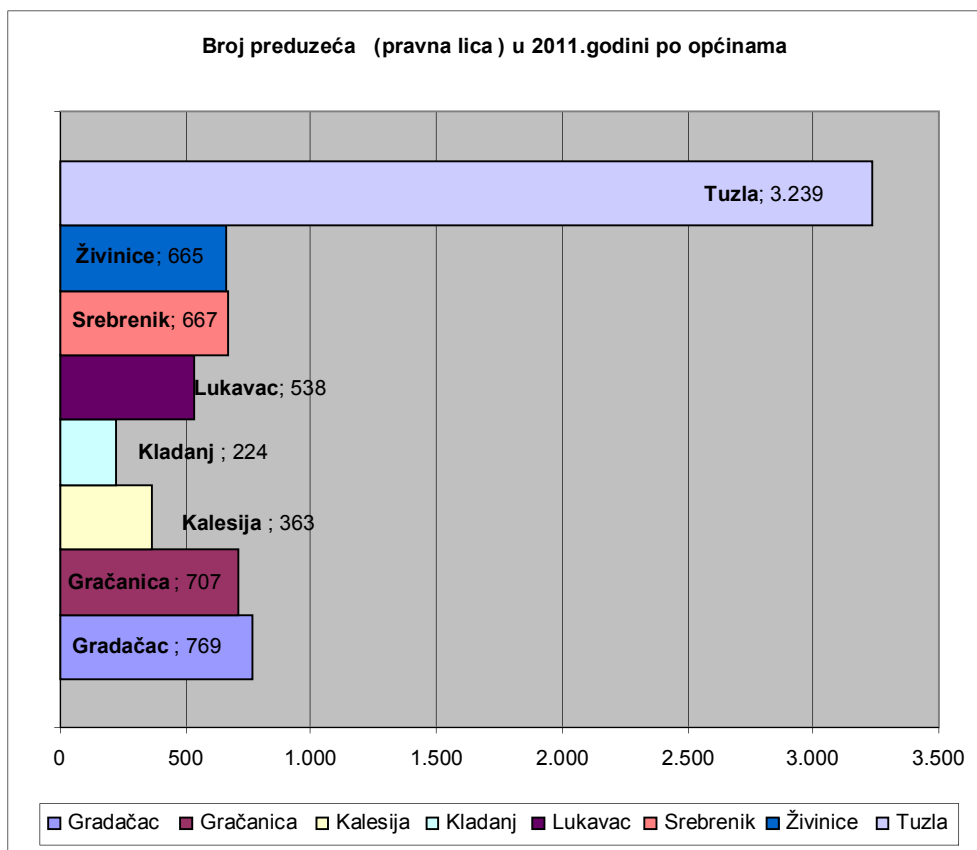
Prema procjenama razvojnog tima najveći doprinos BDP imaju sektori trgovine, prerađivačke industrije, poljoprivrede, građevinarstva, transporta i skladištenja. U okviru prerađivačke industrije kao najznačajnije proizvodne grane prednjače oblasti metalne, tekstilne, prehrambene i drvne industrije.

III.1.5.2. Struktura ekonomije općine Gradačac

Prema podacima u 2011. godini, općina Gradačac je sa 769 registrovanih preduzeća (pravnih lica) pored općine Tuzla, vodeća općina u Kantonu. Ovaj podatak u svakom slučaju može biti od značaja za predstavljanje veličine ekonomije ove općine. (Slika 13.)

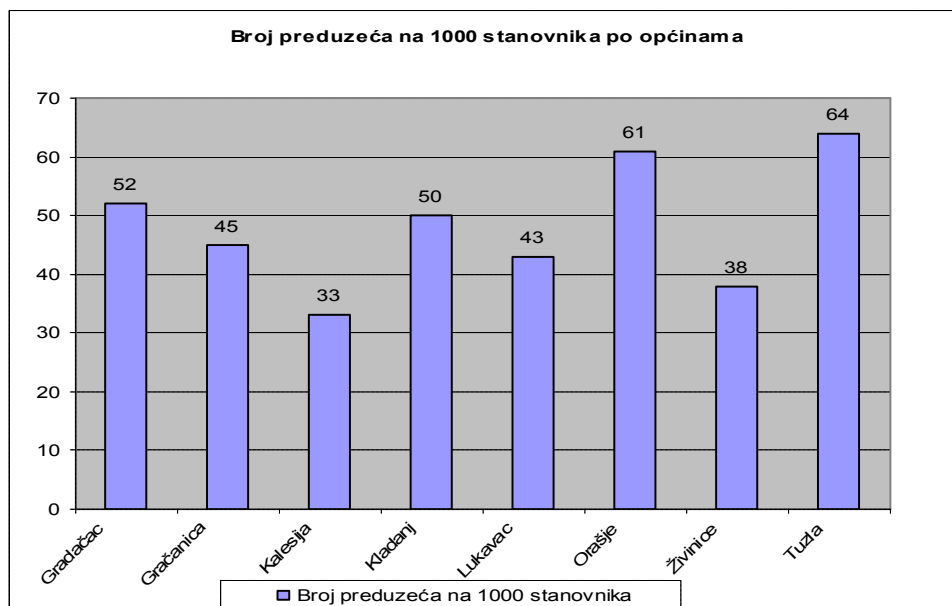
Međutim, broj preduzeća na 1.000 stanovnika mogao bi dati nešto drugačiju sliku. Ovisno o broju stanovnika, neke općine sa manjim brojem preduzeća, mogu imati mnogo veću ekonomsku aktivnost stanovništva od onih sa više preduzeća. Općina Gradačac u 2011. godini na 1000 stanovnika ima 52 preduzeća. Uspoređujući ovaj podatak sa drugim općinama u okruženju, može se konstatovati da općina Gradačac, spada u sam vrh općina u Kantonu po broju preduzeća na 1000 stanovnika. (Slika 14.)

Slika 14: Broj preduzeća po općinama u 2011.godini

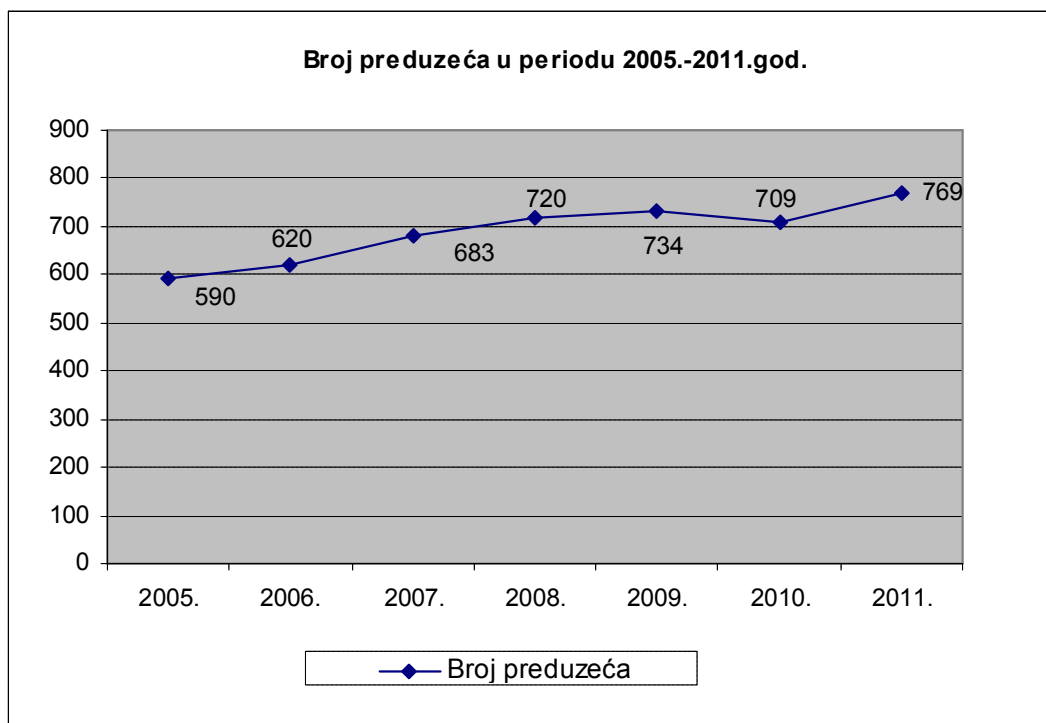
Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Slika 15: Broj preduzeća na 1000 stanovnika (po općinama) u 2011. godini

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Slika 16: Broj preduzeća u periodu od 2005-2011.godine

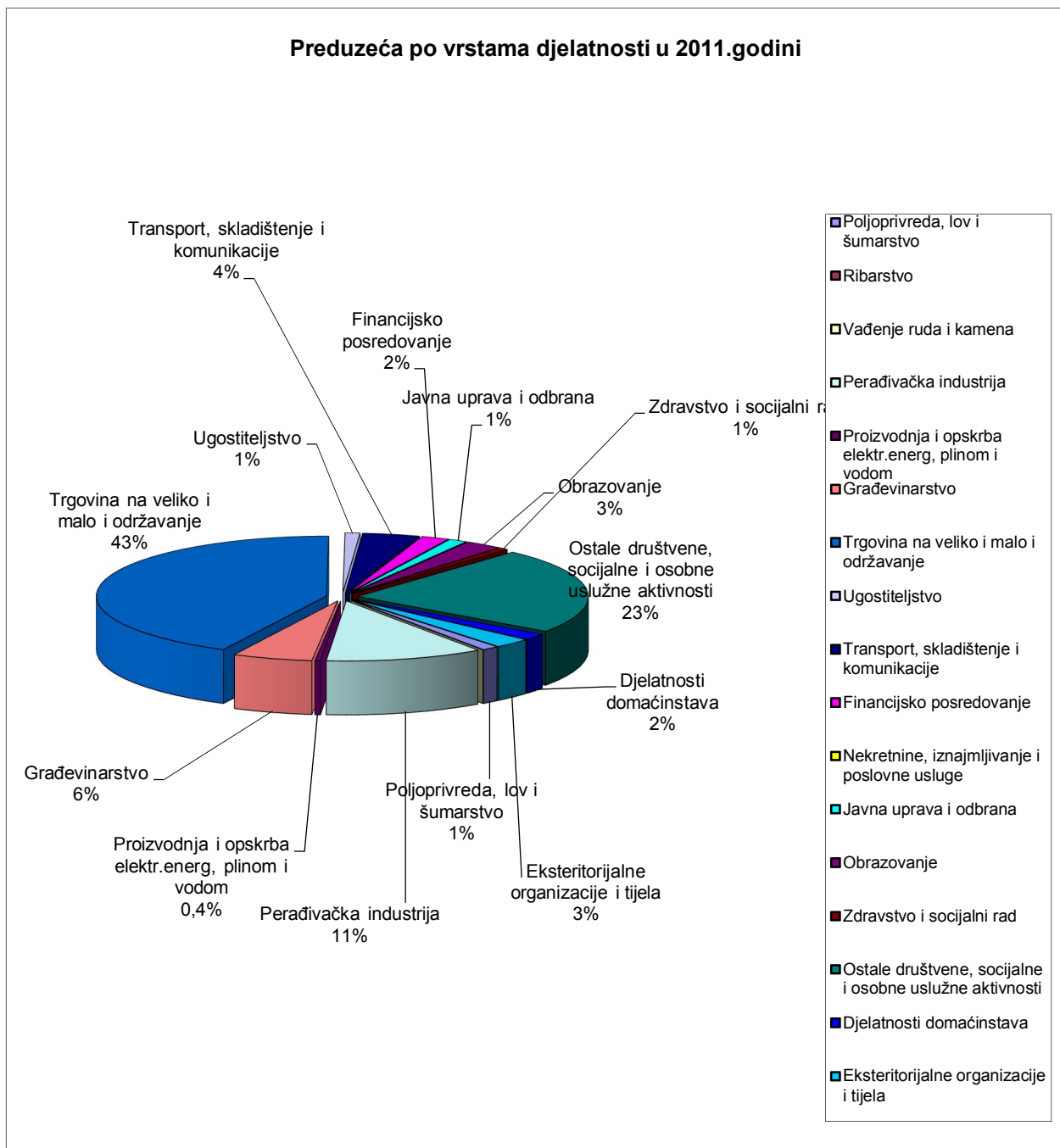

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Rast broja preduzeća tj. broj novih preduzeća, bitan je indikator privredne dinamike. Posmatrajući period od 2005. godine pa do 2011. godine primjetan je uzlazni trend novoosnovanih preduzeća. Broj novoosnovanih preduzeća veći je za 179 ili 26,28 %.

U ukupnom broju preduzeća prema djelatnostima sa 43% zastupljena je trgovina na veliko i malo. Prerađivačka industrija sa 11,00 %, građevinarstvo sa 6%, Transport i skladištenje sa 4%, Obrazovanje 3% , Eksteritorijalne organizacije i tijela sa 3%, Djelatnost domaćinstava sa 2%, Ugostiteljstvo sa 1% , Poljoprivreda, lov i šumarstvo sa 1% itd. Uspoređujući ove pokazatelje, bez obzira što preovladavaju preduzeća čija je osnovna djelatnost trgovina na veliko i malo, može se konstatovati da općina Gradačac ima prilično dobro zastupljene i ostale djelatnosti. To se prije svega odnosi na prerađivačku industriju i građevinarstvo (ukupno 17% preduzeća) po čemu je općina Gradačac prepoznatljiva.

Slika 17: Preduzeća po vrstama djelatnosti u 2011. godini

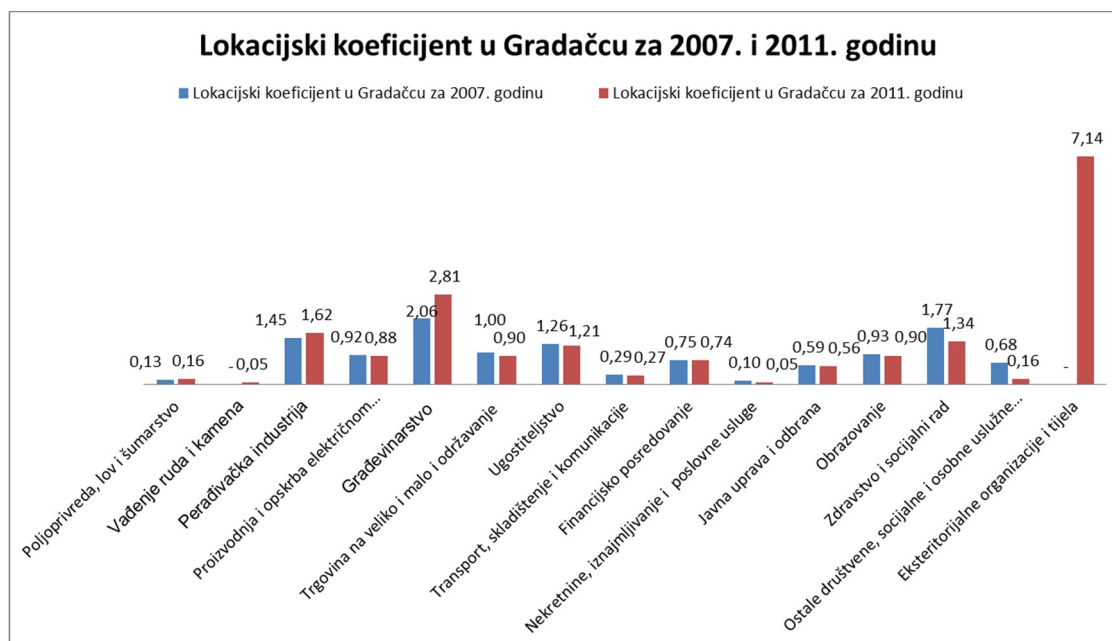

Kada govorimo o prerađivačkoj industriji onda se mora istaći učešće metalne, prehrambene, tekstilne i drvne industrije sa najznačajnijim predstavnicima navedenim u narednoj tabeli.

1. TMD Ai
2. IMK KULA D.D.
3. NAMJEŠTAJ
4. GRADEX
5. TMD GROUP
6. DUKAT
7. DUHAN D.D.
8. VEGAFRUIT
9. PILKOM DOO
10. POLJOVET DOO
11. ZOTT SEE d.o.o.

Alat koji pomaže u dijagnosticiranju kritičnih ili relativno sigurnih i održivih radnih mjesta u lokalnoj ekonomiji je lokacijski koeficijent. Primjenom ovog alata lokalna ekonomija se poredi sa ekonomijom FBiH, gdje se nastoje identificirati ključne djelatnosti koje je potrebno održati i dodatno podržati i pozicioniranje lokalne u odnosu na nacionalnu ekonomiju. Lokacijski koeficijent predstavlja udio neke privredne djelatnosti u lokalnoj ekonomiji prema udjelu iste djelatnosti u nacionalnoj ekonomiji odnosno ekonomiji FBiH. Ukoliko ovaj koeficijent ima vrijednost veću od 1 onda se proizvodnja u toj djelatnosti na lokalnom nivou može smatrati prilično razvijenom koja prevazilazi lokalne potrebe i omogućava izvoz dobara. Ukoliko je vrijednost manja od jedan onda imamo suprotnu situaciju da je nivo proizvodnje u ovoj djelatnosti nedovoljan da zadovolji lokalne potrebe te je nužan uvoz proizvoda. Ukoliko posmatramo sljedeću sliku možemo primijetiti da je lokacijski koeficijent iznad 1 za djelatnosti prerađivačke industrije, građevinarstva, ugostiteljstva, zdravstva i socijalnog rada kao i aktivnosti eksteritorijalnih organizacija i tijela. Svaka od ovih djelatnosti je ostala na nivou iznad jedan i u 2007. i u 2011. godini s tim da povećanje lokacijskog koeficijenta za 2011. godinu u djelatnostima prerađivačke industrije i građevinarstva može biti vrlo ohrabrujuće. Te djelatnosti daju jasne signale da se u njima ostvaruje značajan nivo proizvodnje, da se proizvodnja u ovim djelatnostima na lokalnom nivou smatra prilično razvijenom i da prevazilazi lokalne potrebe te da omogućava izvoz dobara. Tu se prije svega unutra prerađivačke industrije misli na oblasti metalne, prehrambene, tekstilne i drvne industrije. Ovi sektori zajedno sa građevinarstvom, ugostiteljstvom i turizmom trebaju biti u fokusu ekonomskog razvoja općine Gradačac. Naravno da je osnova za prehrambenu prerađivačku industriju poljoprivredna proizvodnja koja zbog neevidentiranja statistički nije zastupljena ali svakako postoji i predstavlja snagu i potencija za budući razvoj.

Slika 18. Lokacijski koeficijent u Gradačcu za 2007. i 2011. godinu

Izvor: Federalni zavod za statistiku

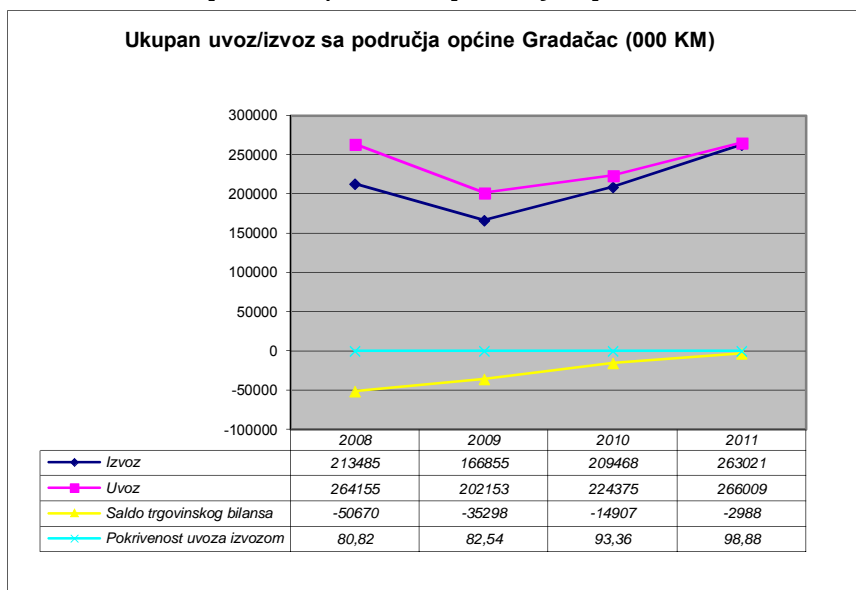
III.1.5.3. Razvoj privatnog sektora, malih i srednjih preduzeća i poduzetništva

Mikro preduzeća na području općine Gradačac u posmatranom periodu 2005-2011. godina, bilježe konstantan rast. Tako kada usporedimo početnu godinu posmatranja (2005.) sa krajnjom godinom (2011), evidentan je rast ove kategorije preduzeća za 35,5%. Mala preduzeća Također u periodu od 2005-2008. godine, bilježe rast, a zatim blagi pad. U posmatranom periodu broj ovih preduzeća povećan je za 4,82%. Srednja i velika preduzeća imaju isti trend u posmatranom periodu.

Tabela 2: Razvoj privatnog sektora

Vrsta preduzeća	2007		2008		2009		2010		2011	
	Privatno	Državno	Privatno	Državno	Privatno	Državno	Privatno	Državno	Privatno	Državno
Mikro (do 9 zaposlenih)	382		417		431		408		468	
Mala (od 10 do 49)	270		272		272		270		270	
Srednja (50-250)	20	6	20	6	20	6	20	6	20	6
Velika (preko 250)	5		5		5		5		5	
Ukupno	677	6	714	6	728	6	703	6	763	6

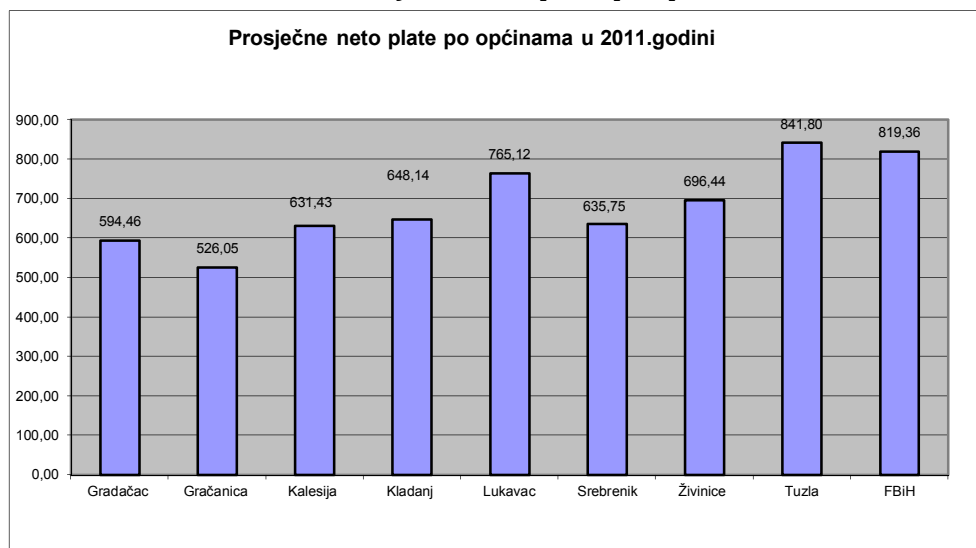
Slika 19: Ukupan uvoz/izvoz sa područja općine Gradačac

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Ukupan izvoz i uvoz na području općine u posmatranom periodu doživio je pad u periodu 2008-2009. godina, međutim, od 2009. godine, ponovo ima trend rasta. Ono što je najvažnije za općinu je da su uvoz i izvoz ostali prilično uravnoteženi. Prema zvaničnim podacima općina Gradačac je vodeći izvoznik na području Tuzlanskog kantona. Taj podatak je značajan i za strana ulaganja po čemu je ova općina prepoznatljiva.

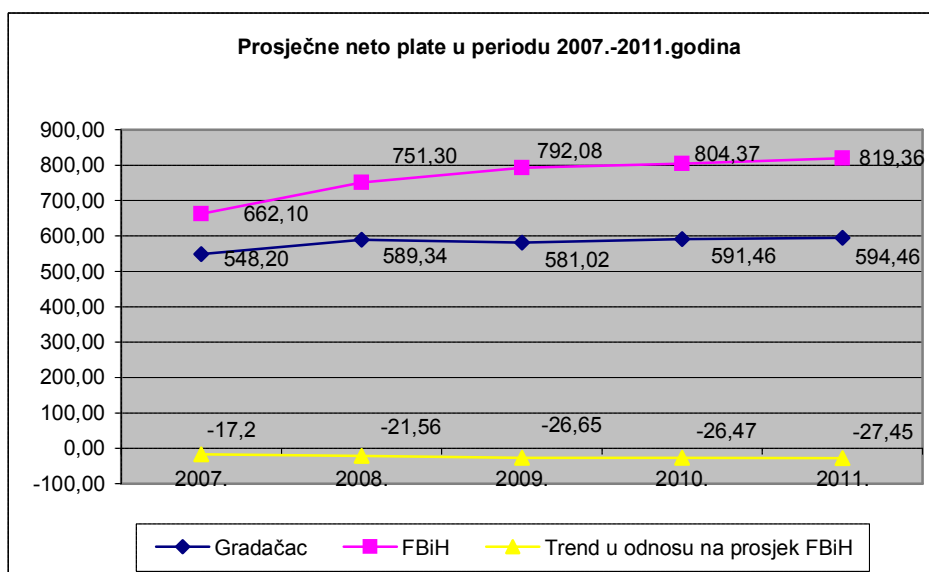
Slika 20: Prosječne neto plate po općinama

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

U odnosu na općine u okruženju, prosječna neto plata na području općine Gradačac (594,46 KM) u 2011. godini, je nešto manja, a u odnosu na prosječnu neto platu u FBiH, manja je za 224,90 KM, ili za 27,45%. Veliki broj ljudi radi na prijavljenoj minimalnoj plaći jer je relativno mali broj administracije i velikih poslovnih subjekata (tipa rudnici, termoelektrane i sl.)

Slika 21: Prosječne neto plate u periodu 2007.-2011. godina

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

U posmatranom periodu (2007-2011 godina) neto plata na području općine Gradačac, konstantno je manja od prosječne neto plate u FBiH. Dok u FBiH neto plata bilježi rast, neto plata na području općine Gradačac ostaje približno ista, s tim da je u 2008. godini, zabilježen blagi rast, da bi u naredne tri godine, zabilježen blagi pad, a zatim mali nominalni rast. Tendencije blagog rasta nisu usklađene sa tendencijom rasta troškova života. Rezultat neusklađenosti plata na području općine Gradačac i prosjeka plata u FBiH je taj što veći broj radnika na području ove općine radi na sivom tržištu, gdje poslodavci ne prikazuju dohodak.

Tabela 3: Broj registriranih obrtnika

Vrsta obrta	Broj registriranih obrtnika						
	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Trgovačke radnje	492	582	490	418	418	360	328
Ugostiteljske radnje	102	84	88	90	90	86	99
Zanatske radnje	490	481	450	453	400	401	380
Poljoprivredna djelatnost	0	0	70	110	152	180	190
Prevoznici	35	36	28	18	18	18	18
Auto škole	6	7	2	2	2	2	2
Taksi – prevoznici	25	25	14	14	14	14	14
Tezge na pijaci	400	380	300	315	320	305	286
Ostali	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	1550	1595	1442	1420	1414	1366	1317

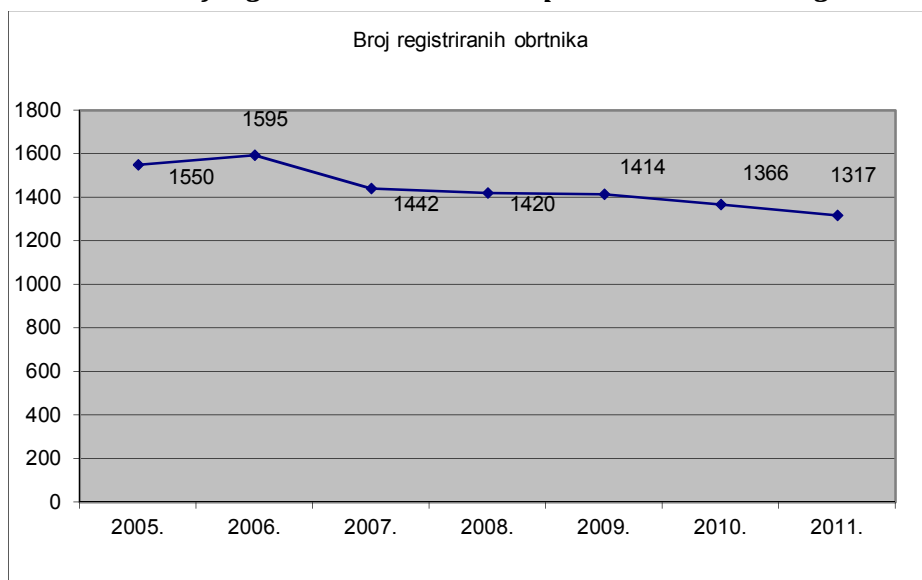
Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Broj registriranih obrtnika od 2005. godine pa do kraja 2011. godine, bilježi pad i manji je za 233 obrta. Rezultat tog pada je što su neki obrtnici odjavili radnje i osnovali mala i mikro preduzeća, ili je na području općine Gradačac, došlo do otvaranja tržnih centara, što je uzrokovalo smanjenje broja trgovačkih radnji na području općine za 164 radnje. Stanje na tržištu, te potreba za zanatskim proizvodima, doprinijelo je smanjenju zanatskih radnji za 110 radnji. Broj ugostiteljskih objekata ostao je približno isti u posmatranom periodu.

Donošenjem Zakona o cestovnom prevozu u FBiH, propisani su novi uslovi registracije auto-prevoza, auto škola i taxi prevoza, što je prouzrokovalo određene odjave obavljanja ove djelatnosti i drugačiji način registrovanja. Mnogi prevoznici, registrovali su vozila u okviru poljoprivredne djelatnosti. Broj tezgi na pijacama, znatno je smanjen. Posebna ekspanzija otvaranja ovog obrta, evidentirana je početkom 2005. godine, nakon otvaranja Nove pijace u Porebrićama. Nedostatkom posla primjetan je znatan pad zatvaranja i odjave ove vrste obrta.

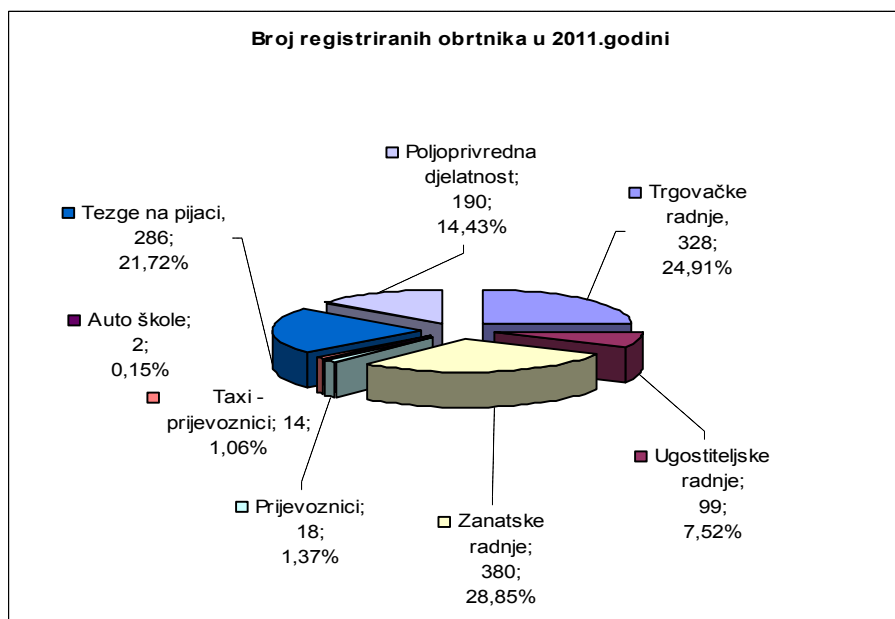
Slika 22: Broj registriranih obrtnika u periodu 2005.-2011. godina

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Broj registriranih obrta, na području općine u posmatranom periodu bilježi konstantan pad i u posmatranom periodu 2005-2011. godina, manji je za 14%.

Slika 23: Broj registriranih obrtnika u 2011. godini

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

U ukupnom broju registriranih obrtnika u 2011. godini preovladavaju zanatske radnje sa 380 ili 28,85%, Trgovačke radnje sa 328 ili 24,91%, Tezge na pijaci sa 286 ili 21,72%, Poljoprivredna

djelatnost 190 ili 14,43%, Ugostiteljske radnje 99 ili 7,52% itd. Iz navedenih podataka, može se konstatovati da je struktura registrovanih obrta raznovrsna, i što je posebno još uvijek značajan registrovani broj zanatskih radnji koje pružaju razne vrste usluga ili se bave proizvodnjom u manjem obimu, te broj registrovanih poljoprivrednih djelatnosti.

Na teritoriji općine Gradačac trenutno postoji Industrijska zona I koja po svojoj namjeni daje karakter i privredne zone (radi se o čisto industrijskim kapacitetima poslovnih subjekata) zatim Industrijska zona II koja je po karakteru tipično proizvodna, zatim poslovne zone u Kerepu, Hrgovima i Mionici.

Osim Industrijske zone I koja je infrastrukturno zadovoljavajuće izgrađena, sve ostale zone nemaju izgrađenu adekvatnu infrastrukturu, te je neophodno u narednom periodu dati prioritet projektima kojima je za cilj izgradnja infrastrukture i projektima podrške razvoja istih.

Kako bi se unaprijedilo postojeće stanje objekata i neophodne infrastrukture, kao prvi korak podrške, urađen je novi prostorni plan općine i njegovo usvajanje očekuje se početkom 2014. godine.

U Industrijskim zonama I i II koje teritorijalno čine jednu cjelinu lociran je najveći broj privrednih subjekata sa sljedećim djelatnostima: metaloprerađivačka, tekstilna, građevinska, drvena, prehrambena (prerada voća i povrća, mlijeka, žitarica i duhana) kao i drugi privredni objekti iz oblasti trgovine, prometa i usluga. Prema raspoloživim podacima, procjena je da je u okviru poslovnih subjekata koji privređuju u navedenim zonama trenutno oko 2.500 uposlenih.

III.1.5.4. Turistički potencijali i turistička infrastruktura

III.1.5.4.1. Dostignuti nivo razvoja turizma na području općine Gradačac

Na području općine Gradačac, s obzirom na obilje prirodnih atraktivnosti i bogatog kulturno-historijskog naslijeđa, turizam je jedna od bitnih komponenti razvoja općine Gradačac. Općina Gradačac se sa svojim turističkim potencijalom nametnula kao iznimno atraktivna turistička destinacija. Međutim, postavilo se pitanje u kojoj mjeri postoji spremnost da se odgovori na danas vrlo visoke zahtjeve gostiju, imajući u vidu da u Gradačac od sredine aprila mjeseca stižu sve veće grupe turista, posebno đачkih ekurzija. Ova oblast uređena je sa više Zakona i propisa kojima se uređuje obavljanje i uvjeti sa obavljanje ove grane privrede. Nosioци razvoja ove grane privrede na području općine Gradačac su prije svega JZU « Banja Ilidža », «Gradačaćki sajam», «Zebed» d.o.o. Udruženje lovaca «Jelen» Udruženje ribolovaca te « Hipodrom Vuković ».

Na području općine, prema raspoloživim podacima u ovoj grani privrede zaposleno je oko 500 lica, a BDP ostvaren u 2012. godini, procjenjuje se na 2.500.000-3.000.000,00 KM ili oko 2% ukupno ostvarenog BDP-a na nivou općine. Broj posjetilaca u 2012. godini, prema procjenama iznosio je oko 30.000, što je nešto manje u odnosu na 2011. godinu.

Tabela 4: Broj posjetilaca i dohodak u turizmu u periodu od 2008.-2012.godine

Godina	2008 .	2009.	2010.	2011.	2012.
Broj posjetilaca	27.100	37.800	34.200	33.000	30.000
Ostvaren doh. u KM (procjena)	3.700.000	4.100.000	3.550.000	3.200.000	3.000.000

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Prema gore navedenim podacima evidentno je da je dohodak u ovoj grani privrede, kao i broj posjetilaca, počeo opadati ukidanjem Turističkih zajednica općina. Svu ulogu vezanu za djelatnost Turističkih zajednica, preuzela je Turistička zajednica Tuzlanskog kantona.

Iako Gradačac po svojim turističkim atraktivnostima spada u kategoriju značajnijih i razvijenijih gradova, do sada sa sjedištem u Gradačcu nije osnovan turistički ured. Općinsko vijeće je razmatrajući izvještaje u ranijem periodu zauzimalo stavove i donosilo zaključke da se pod hitno pristupi otvaranju turističkog ureda u Gradačcu.

Tokom 2012. godine, uz pomoć Agencije Handicap International, izrađena je turistička monografija, koja predstavlja općinu Gradačac sa njenim turističkim atraktivnostima i ponudama.

III.1.5.4.2. Gradačac kao objekat turističke ponude

Općina Gradačac je jedno od rijetkih mjesta koje može kompletno sa svim svojim sadržajem biti objekat turističke ponude . Ono što stoji kao preduvjet ponude je:

- jedinstveni kulturno – historijski spomenici (Kula Husein Kapetana Gradaševića sa kompleksom džamije, Sahat kula, pravoslavna i katolička crkva i dr. vjerski objekti)
- zavičajna muzejska zbirka
- oklopni voz i niz drugih spomenika i mjesta iz perioda odbrambeno – oslobodilačkog rata 1992 – 1995 . godina
- dva jezera, od koji je kupalište na jezeru « Hazna » djelimično u funkciji ,
- hipodrom,
- izuzetna mogućnost razvoja zdravstvenog turizma u okviru « Banje Ilidže »
- sportsko – rekreativni turizam (sportski tereni i sportska dvorana)
- kongresni turizam,
- lovište Gradašnica u površini od 17000 ha kojim gazduje Lovačko društvo „Jelen“ Gradačac je jedno od najkvalitetnijih područja u BiH,
- mogućnosti za sportski ribolov na jezerima Hazna i Vidara, kao i rječicama u slivu rijeke Mala Tinja
- značajni kulturni događaji (Gradačački književni susreti, Kikićevi susreti , koncerti, izložbe i sl.
- Međunarodni sajam poljoprivrede i prehrambene industrije-Sajam šljive, kao najposjećenija privredna manifestacija u zemlji,
- prekrasan okoliš, kompleks gradskog parka u podnožju Kule Husein Kapetana Gradaševića,
- Planinarski dom Jasenica,
- ekološki čist grad, pun zelenila.

III.1.5.4.3. Kulturno historijski spomenici i kulturne manifestacije

Kulturno historijski spomenici odnosno kompleks gradine sa džamijom «Husejnijom » je već i do sada bio primamljiv za posjetioce iz zemlje i inostranstva. Ovom dijelu ponude potrebno je posvetiti posebnu pažnju jer površna adaptacija nije dovoljna, a sređivanje okoliša mora biti prevashodna zadaća nadležnih službi općine ali i Turističke zajednice .

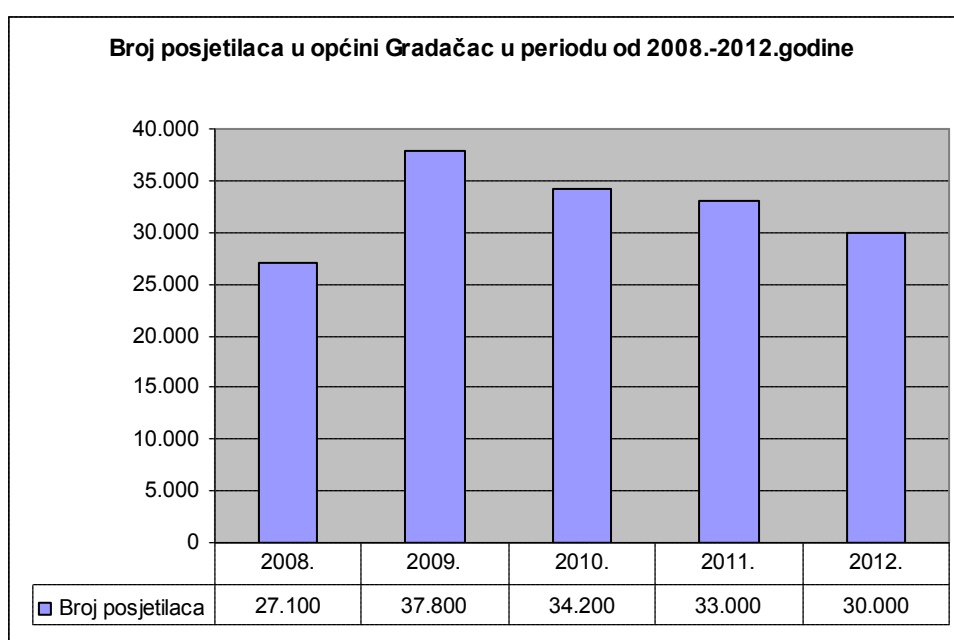
Što se tiče same gradine, potrebno je što hitnije osmisliti njene sadržaje odnosno odrediti šta se od tog objekta očekuje. Zato je potrebno u što kraćem roku donijeti i osmisliti tu vrlo važnu odluku.

Sigurno je da će od te odluke zavisiti i sama obnova i uređenje tog vrlo važnog spomenika. Od sadržaja će zavisiti i mogućnost njegovog održavanja i daljnjeg uređenja, te bi to trebala biti stvar šire rasprave .

Potpuno isti slučaj je i sa zavičajnom muzejskom zbirkom, gdje je potrebno obezbijediti adekvatno vođenje turističkih grupa. Ovi turistički sadržaji su osnova turističke ponude Gradačca i dio koji je neizbježan u posjetama od djece, omladine i starijih osoba. Iz tog razloga oni moraju biti uređeni na visokom nivou.

Kada su u pitanju kulturne manifestacije sigurno je da su iste izdefinisane i da postaju tradicionalne te da okupljaju sve veći broj poklonika. Za Gradačačke književne susrete i druge manifestacije i susrete udruženja već su utvrđeni datumi održavanja, tako da u godini ima 5-6 kulturnih manifestacija .

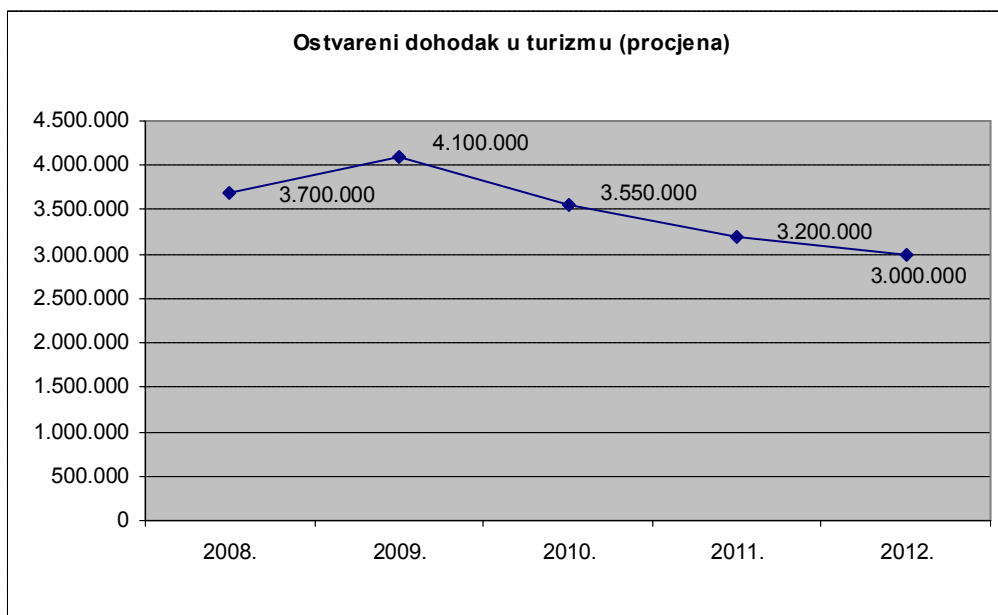
Slika 24: Broj posjetilaca u općini Gradačac u periodu od 2008.-2012. godine

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Posmatrajući period 2008. do 2012. godina, evidentno je da je broj posjetilaca do 2009. godine, bilježio rast, a da poslije 2009. godine, bilježi stalni pad.

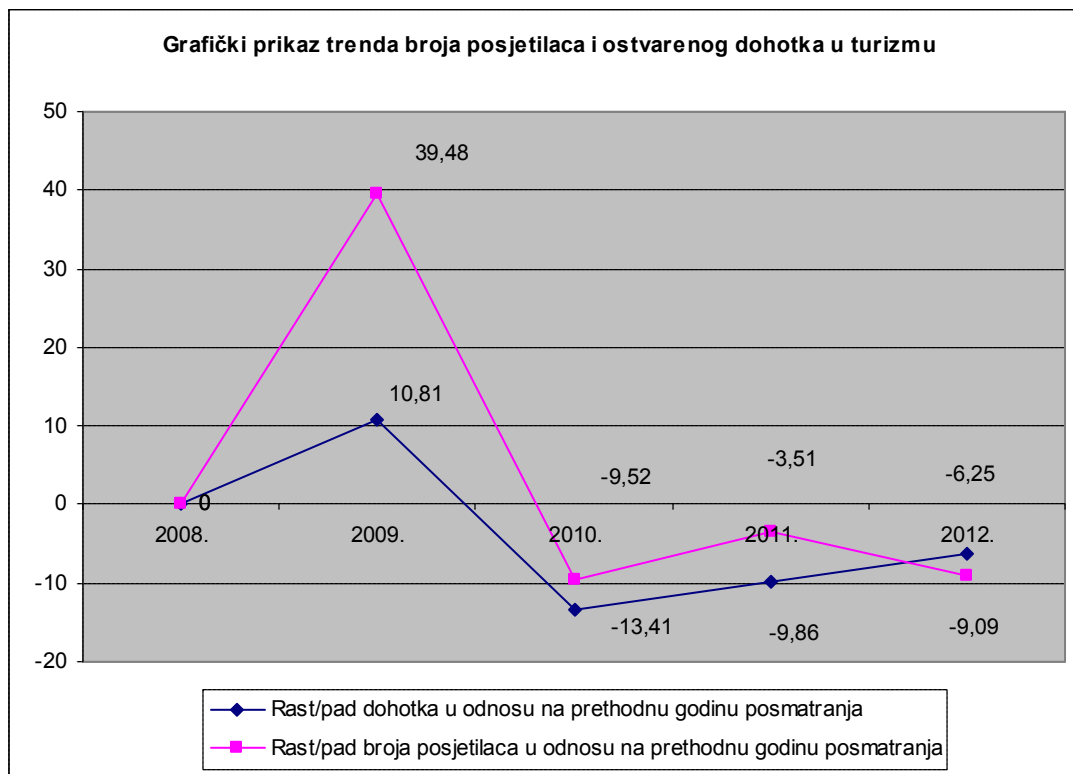
Slika 25: Ostvareni dohodak u turizmu u periodu od 2008.-2012.godine

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Smanjenjem broja posjetilaca od 2009. godine, konstantno pada i dohodak u ovoj grani privrede. Ostvareni dohodak po posjetioцу iznosi u 2012. godini 100 KM.

Slika 26: Grafički prikaz trenda posjetilaca i ostvarenog dohotka u turizmu periodu od 2008.-2012.godine

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Rast broja posjetilaca od 2008. do 2009. godine bilježi rast za 39,48%, da bi poslije 2009. godine, bilježio stalni pad i to u 2010. godini 9,52%, u 2011. godini 3,51% a u 2012. godini 6,25%. Isti slučaj je i sa dohotkom ostvarenim u ovoj grani privrede, koji od 2008. godine pa do 2009. godine, bilježi rast za 10,81%, a zatim konstantan pad i to u 2010. godini 13,41%, 2011. 9,86% a u 2012. godini 9,09%.

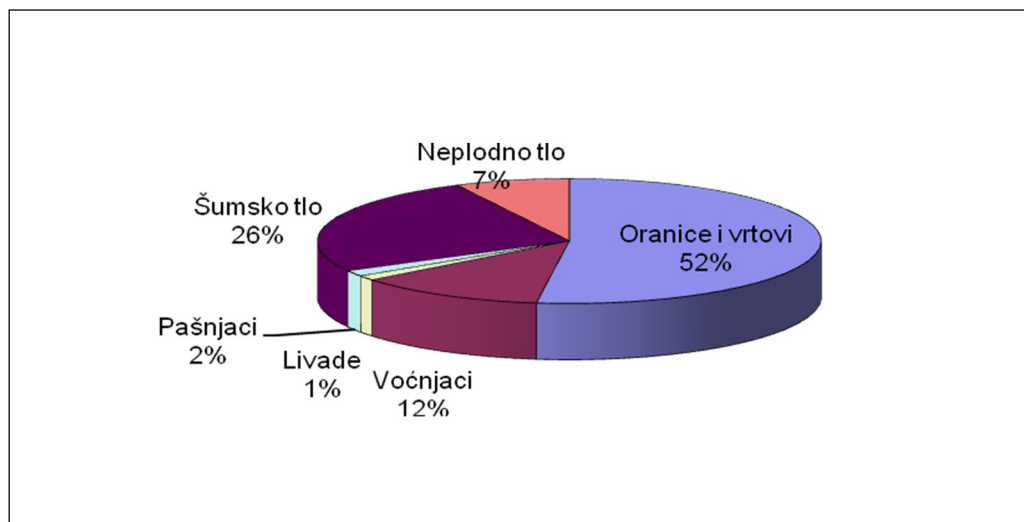
S obzirom da se većina turističkih posjeta vezuje za zdravstveni, kulturno-historijski i manifestacioni turizam, općinska administracija u narednom period mora uložiti više napora i sredstava da se objekti kulturno-historijskog naslijeđa očuvaju i unaprijede kao i da se infrastruktura vezana za zdravstveni i manifestacioni turizam poboljša kako bi se turistički potencijali iskoristili. Ovakav pristup infrastrukturi zajedno sa osnivanjem turističkog ureda koji bi promovirao turističke potencijale, bi zasigurno povećao broj turista i povećanje ekonomske aktivnosti u ovom sektoru.

III.1.5.5. Poljoprivreda

III.1.5.5.1. Poljoprivredno zemljište, šume i drvena masa

Općina Gradačac raspolaže površinom od 21.538 ha zemljišta. Zbog ratnih dejstava Općina Gradačac je izgubila 49% površine koja je 1992. iznosila 41.724 ha. Kvalitetnije zemljište i ono koje je bilo uređeno u smislu navodnjavanja, drenaža i kvalitetnijih fizičkih i ostalih svojstava je pripalo Republici Srpskoj, tako da je općini Gradačac u sadašnjim okvirima pripalo zemljište locirano uglavnom u brdskim predjelima, i nešto u ravničarskim predjelima. Usprkos tim negativnim trendovima, na raspoloživim površinama koje posjeduje Općina organizuje se intenzivna proizvodnja u svim oblastima poljoprivrede.

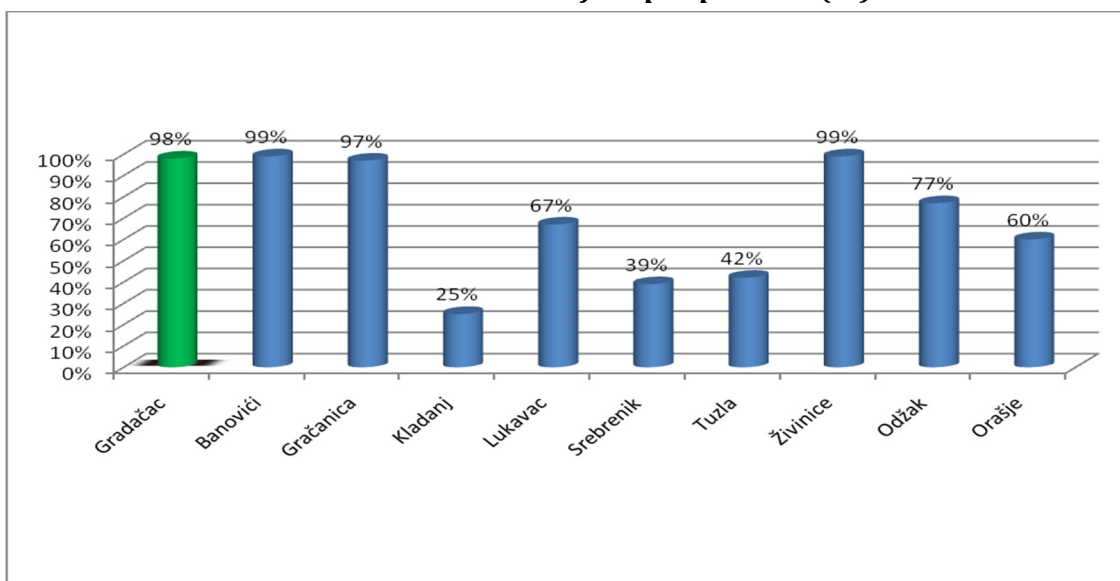
Slika 27: Struktura zemljišta u 2011. godini

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

U strukturi zemljišta posmatrano s grafikona oranice i vrtovi zauzimaju 52%, voćnjaci 12%, livade 1%, pašnjaci 2%, šumsko tlo 26% i neplodno 7%. Oranice i vrtovi koji predstavljaju 52% od ukupne površine služe uglavnom za ratarsku proizvodnju, sjetvu raznih ratarskih kultura (pšenice, kukuruza, soje, povrtnog i krmnog bilja).

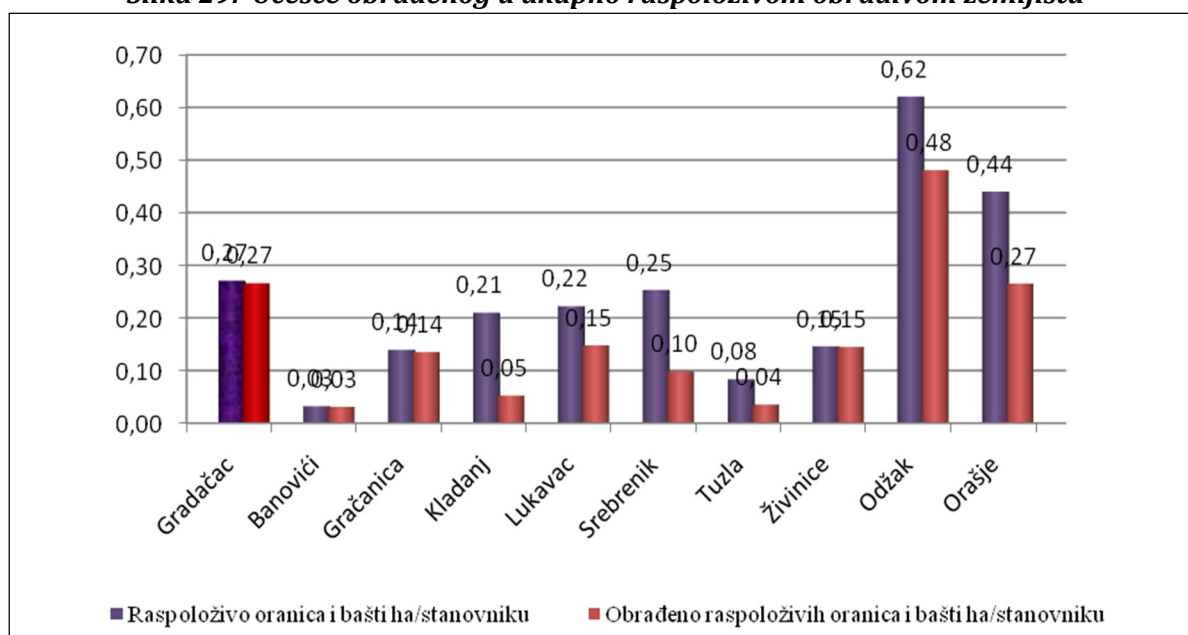
Slika 28: Obradivo zemljište po općinama (%)

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Prema podacima Općinske službe za privredu, razvoj i finansije od ukupnih raspoloživih površina od 14.110 obrađuje se 98% što ukazuje na interes poljoprivrednih proizvođača da se bave poljoprivrednom proizvodnjom kao osnovnom djelatnošću. Ovako visok procenat korištenja poljoprivrednog zemljišta može se usporediti sa manjom uposlenošću u industriji i drugim granama privrede tako da je stanovništvu ostalo da se bavi poljoprivredom kao osnovnim izvorom privređivanja odnosno življenja. U odnosu na ostale općine koje su prikazane na grafikonu smatramo da je iskorištenost realna za područje Općine i da se mjesno stanovništvo uz dosta znanja i educiranja bavi poljoprivredom što se može izvući iz niza parametara kao npr. novčanih podrški u okviru Kantona odnosno Federacije. Naime, Općina odnosno poljoprivredni proizvođači sa područja Općine uz maksimalno učešće općinske administracije povlače 40-50% sredstava koji se izdvajaju za novčanu podršku.

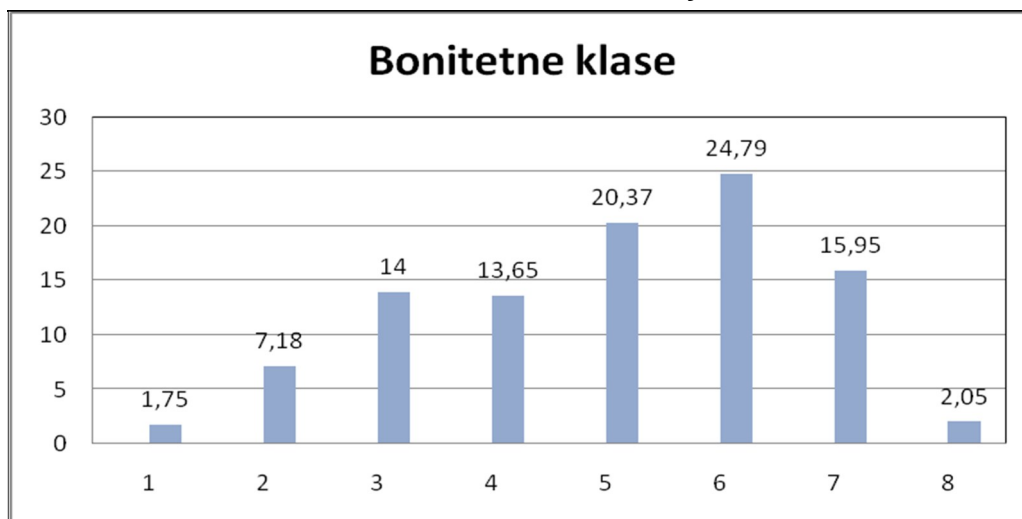
Slika 29: Učešće obrađenog u ukupno raspoloživom obradivom zemljištu

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Općina Gradačac ima 0,266 ha po stanovniku oranica. U dostupnim literaturama često se citiraju 2 standarda vezana za raspoloživost zemljišta po stanovniku koje je ostalo dostatno za proizvodnju koja omogućava prehranu stanovništva. Ti standardi se kreću između 0,24-0,4 ha/st obradivih površina koje omogućavaju proizvodnju koja je u stanju prehraniti jednu osobu. Ako pogledamo koliko je trenutna površina oranica koje se obrađuju po stanovniku vidimo da je nivo proizvodnje u okviru standarda i da poljoprivredna proizvodnja na području Općine Gradačac može zadovoljiti dio minimalnih potreba lokalnog stanovništva.

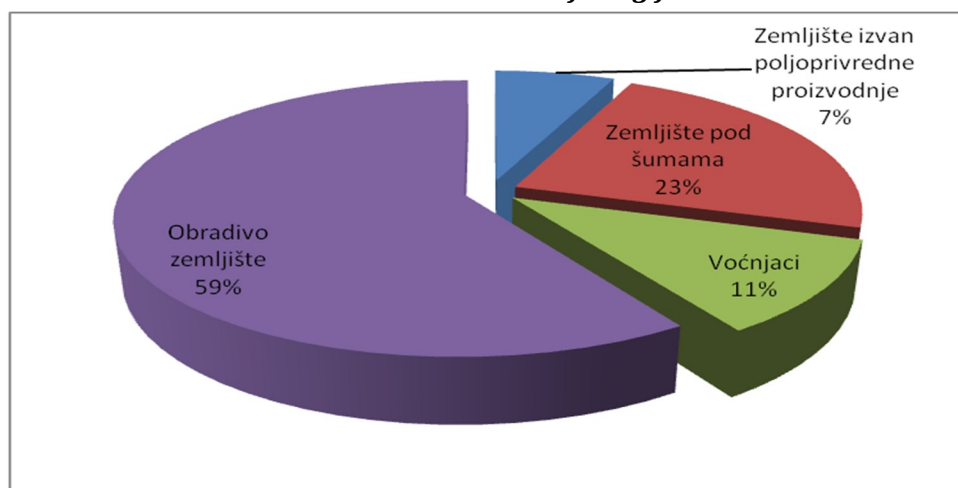
Slika 30: Bonitetne klase zemljišta

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Prema izvršenoj kategorizaciji zemljišta 2011. godine na visokokvalitetno zemljište (najlakše obradivo i sa sadržajem humusa i ostalih svojstava što ga čine u toj grupi) otpada 1,75%. U drugu i treću klasu spada zemljište sa nešto manjim fizičkim svojstvima koje čine ta zemljišta i od ukupne površine na to zemljište otpada 7,18% i 14%. Ova zemljišta su najviše ugrožena što je u suprotnosti sa Zakonom o poljoprivrednom zemljištu (od strane gradnje i proširivanja industrijskih zona). Najveći postotak zauzima zemljište 5 i 6 klase gdje nije moguće ostvariti maksimalne prinose koje poznaje literatura odnosno na daleko kvalitetnijim zemljištima uz ista ulaganja. Na kraju 7. klasa zauzima 15,95% i 8. klasa 2,05% koja su smještene u brdskim područjima Općine.

Slika 31: Struktura zemljišnog fonda

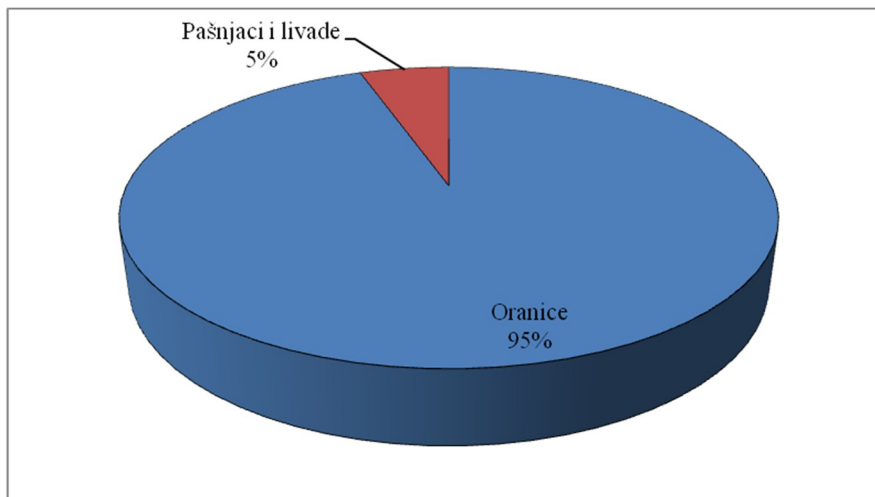

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

U ukupnoj strukturi zemljišnog fonda od 21.538 ha izvan poljoprivredne proizvodnje (neplodno) je 7%, voćnjaci zauzimaju 11%, obradivog zemljišta je 59% a zemljišta pod šumama je 23%.

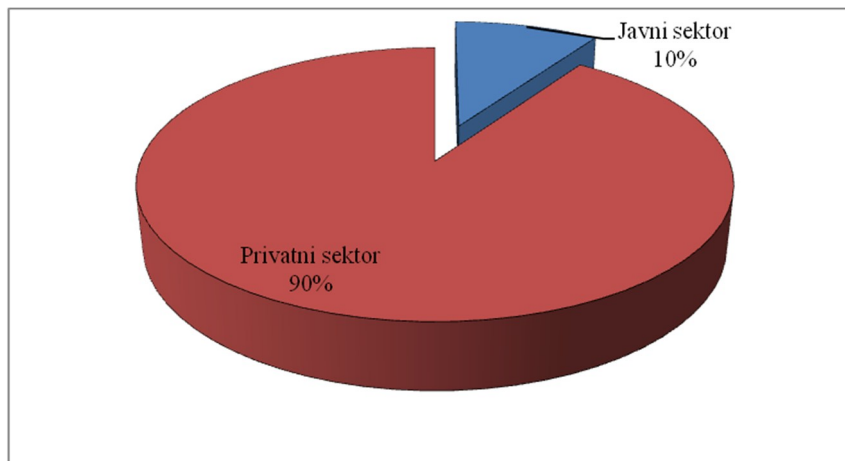
Slika 32: Struktura obradivog zemljišta

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

U strukturi obradivog zemljišta oranice zauzimaju 95% zemljišta i na njima je organizovana proizvodnja, pašnjaci i livade 5% gdje se vrši sijanje raznih travno-djetelinskih smjesa i manji dio se koristi za ispašu.

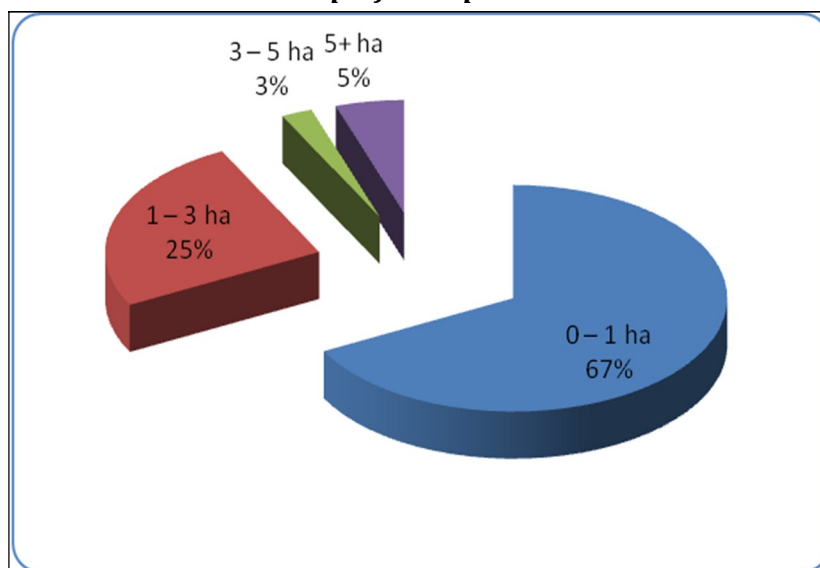
Slika 33: Struktura korisničkog statusa ukupnog zemljišnog fonda

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

U ukupnoj strukturi zemljišnog fonda na privatni sektor otpada 90% zemljišta. Radi se uglavnom o manjim površinama gdje je organizovana intenzivna poljoprivredna proizvodnja. Javni sektor zauzima 10% od ukupnog zemljišnog fonda i raspoređen je na tri subjekta tj. "Bosnaprodukta" i PD DP "Napredak" i zemljište u vlasništvu općine. Na tim površinama je organizovana proizvodnja po zakupodavnim odnosima. Manje površine u vlasništvu Općine su smještene uz saobraćajnice, vodotoke, kanale itd. i nisu za neki vid organizovane proizvodnje.

Slika 34: Veličina posjeda u privatnom vlasništvu

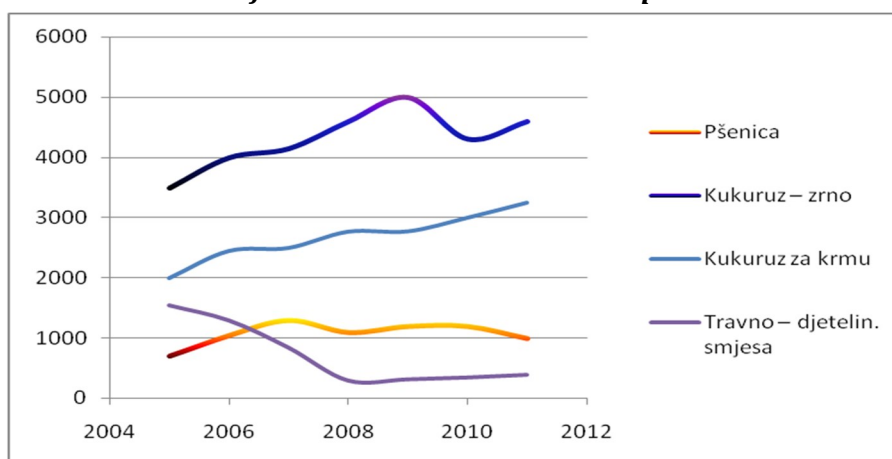

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Ako se posmatra zemljišni fond sa aspekta veličine posjeda vidi se da 67% posjeda veličine između 0-1 ha što čini osnovni dio za poljoprivrednu proizvodnju kao usitnjeno gdje se koriste najnovija dostignuća nauke kako bi se postigao maksimalni prinos po jedinici površine. Površine od 1-3 ha od ukupnog zemljišnog posjeda zauzimaju 25% što je solidna osnova za bavljenje komercijalnom poljoprivrednom proizvodnjom. Površine od 3-5 ha zauzimaju 5% što se odnosi na prepoznatljive poljoprivredne proizvođače i na kraju površine preko 5 ha kojih ima 2% gdje je moguće organizovati i organizuje se značajnija poljoprivredna proizvodnja.

III.1.5.5.2. Dominantne ratarske kulture

Slika 35: Sjetvene kulture na oraničnim površinama

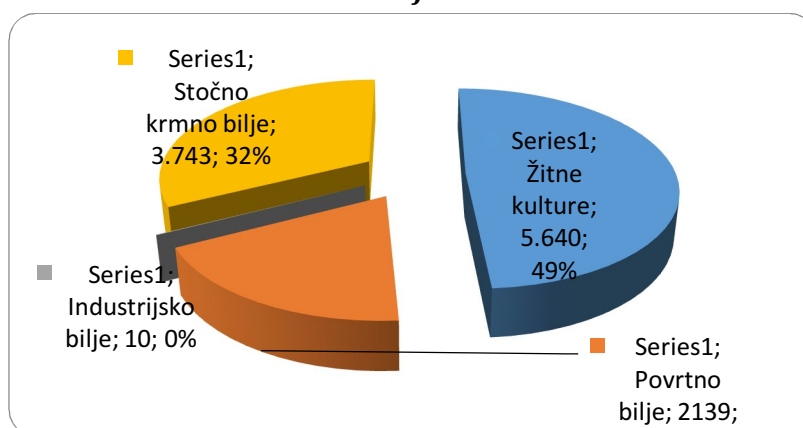

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

U strukturi sjetve najzastupljenija kultura je kukuruz (merkantilni i silažni), na drugom mjestu je pšenica te travno djetelinske smjese i ostale. Uzimajući u obzir zemljišne površine, fizička i ostala svojstva, prinosi koji se ostvaruju po jedinici površine zadovoljavaju mada su daleko ispod maksimalnih prinosa. U zavisnosti od mikro lokaliteta biraju se sorte onih grupa koje zadovoljavaju i od kojih se može očekivati dobar prinos a sve u cilju postizanja rentabilne proizvodnje. Kad je u pitanju pšenica uzimajući u obzir novčanu podršku primjetan je uspon.

Pšenica služi kao slama za prostirku i industrijsku preradu tj. proizvodnju brašna (prerada u mlinovima Nezić, Rabić i Djedović), a manje se koristi kao stočna hrana. U budućim planiranjima akcentat bi trebalo obratiti na kukuruz kako zrno tako i za krmu te travno djetelinske smjese kao stočnu hranu pa onda tek pšenicu prvenstveno zbog plodoreda koji je potreban u ratarskoj proizvodnji. Pored kultura koje su prikazane na grafiku na području općine značajne sjetvene površine su krompira uglavnom za industrijsku preradu kao i kupusa koji se distribuira na pijacama širom BiH.

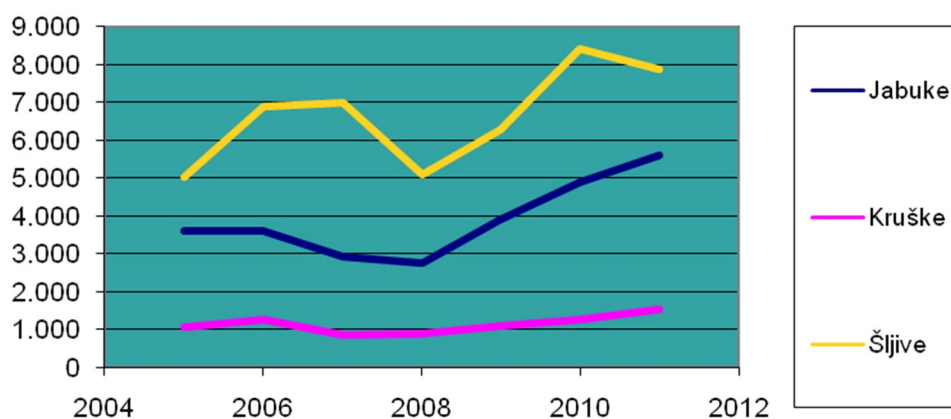
Slika 36: Udjeli zasijanih poljoprivrednih kultura u ukupno obrađenom poljoprivrednom zemljištu

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Iz grafikona je vidljivo da najveće površine zauzimaju žitne kulture u koje spadaju kukuruz, pšenica, ječam, zob. Na drugom mjestu je stočno krmno bilje gdje spadaju razne leguminoze i na kraju povrtno bilje gdje prednjači krompir i kupus. Sve kulture se proizvode uz primjenu sve agrotehnike kao i kvalitetnog sjemenskog, sadnog materijala uz ostvarivanje solidnih prinosa na zemljištima koja dominiraju u ovoj Općini.

Slika 37: Proizvodnja voća u tonama

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

U sektoru voćarstva, sa raspoloživim sortimentom voća za ovo područje, primjetan je porast proizvodnje, a što je vidljivo iz grafikona. Na prvom mjestu je šljiva, jabuka pa kruška. Općina Gradačac spada u vodeću općinu na Kantonu kao i Federaciji po proizvodnji koštuničavog voća, prvenstveno šljive koja je prepoznatljiva širom Evropske unije.

U samoj proizvodnji voća postoje veliki resursi za uskladištenje plodova, konstantno se vrši proširenje nasada tipa intenzivne proizvodnje, provodi se izgradnja sušnica, hladnjača, sistema za navodnjavanje, protugradnih mreža, dok se prerada odvija u okviru firme “Vegafruit” (sokovi, džemovi itd.).

III.1.5.5.3. Stočni fond

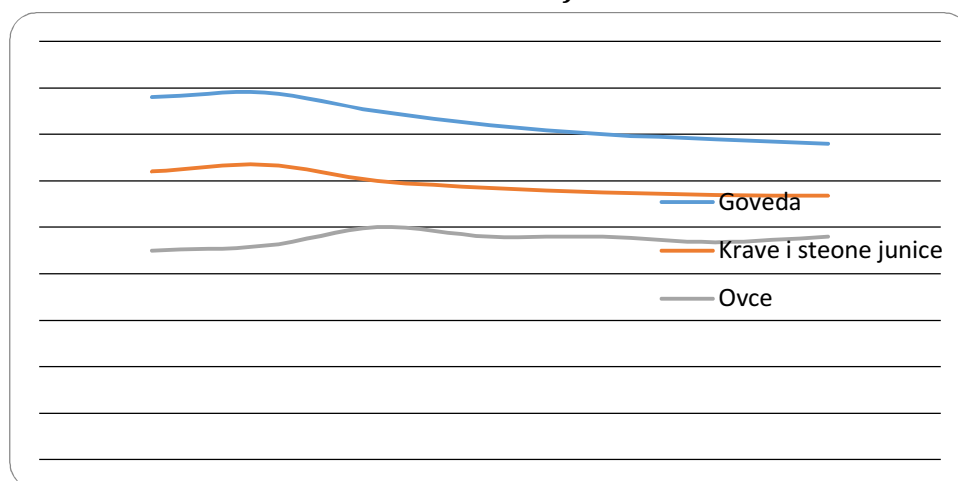
Stočarstvo predstavlja jednu od vodećih grana poljoprivrede koja ima tendenciju okrupnjavanja.

Tabela 5: Stočni fond

Vrsta stoke	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Goveda	7.800	7.900	7.500	7.200	7.000	6.900	6.800
Krave i steone junice	6.200	6.350	6.000	5.850	5.750	5.700	5.680
Ovce	4.500	4.600	5.000	4.800	4.800	4.680	4.800
Ovce za priplod	2.700	3.000	3.400	3.300	3.200	3.100	3.200
Svinje	550	600	500	510	540	600	620
Krmače i suprasne nazimce	200	240	210	240	230	260	275
Konji	150	140	120	100	110	100	110
Kobile i ždrebne omice	55	50	45	40	40	40	50
Perad (.000 grla)	390000	400000	410000	400000	410000	415000	405000
Koke nosilice (.000 grla)	145000	150000	155000	150000	155000	160000	150000
Koze	250	230	210	200	170	160	150
Kunići	0	0	0	0	0	0	0
Košnice pčela	2700	2750	3000	3500	3700	3750	3720

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Slika 38: Stočni fond

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Iz tabele i grafikona je vidljivo da je ukupno brojno stanje goveda u blagom padu, krava kao i steonih junica dok je broj ovaca u blagom porastu. Kada su u pitanju ovce radi se o nomadskom držanju gdje na području Općine imamo 30-ak držalaca ovaca a ostale se drže sporadično u okviru porodičnog domaćinstva. U ovoj proizvodnji treba razmišljati o štalskom čuvanju ovaca uz određene ispuste jer nomadska ispaša predstavlja problem zbog nekontrolisane ispaše što je u suprotnosti sa odredbama Zakona o poljoprivrednom zemljištu. Kada su u pitanju goveda

najviše je zastupljen uzgoj tovnih junadi. Ovaj trend je u silaznoj putanji iz razloga što je teško obezbijediti stočnu hranu, niska otkupna cijena i nesigurna novčana podrška što predstavlja granicu rentabilnosti poslovanja. Uzgoj goveda u okviru svakog domaćinstava, što je bilo prisutno minulih godina, nestaje tako da se ovaj uzgoj bazira na okrupnjavanju preostalih poljoprivrednih proizvođača prvenstveno visokomliječnih krava i junadi za proizvodnju mesa. Pored goveda i ovaca primjetna je proizvodnja meda odnosno brojno stanje košnica pčela. Poljoprivredni proizvođači su iz hobija prerasli u vid komercijalne proizvodnje gdje pojedinci imaju i preko 100 pčelinjih legala (košnica).

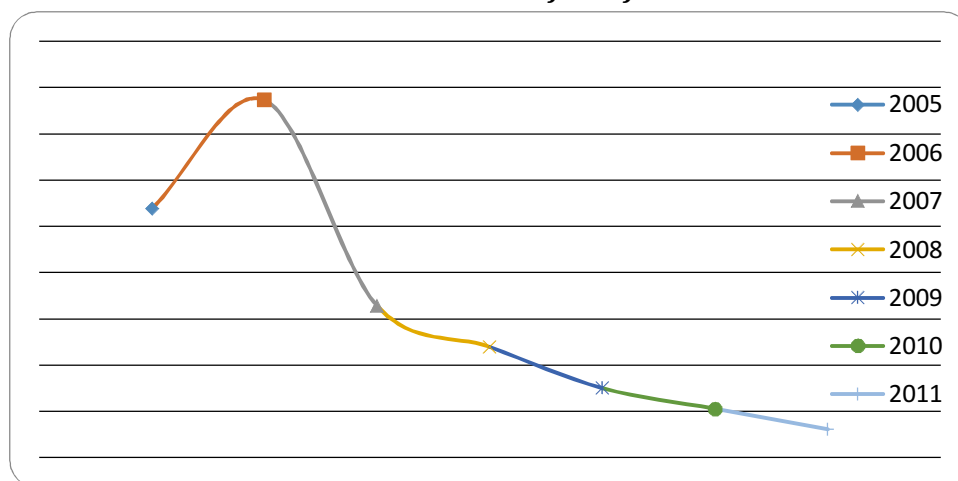
III.1.5.5.4. Proizvodnja mlijeka, vune, jaja i meda

Tabela 6: Proizvodnja mlijeka, vune , jaja i meda period 2005-2011. godina

Opis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kravlje mlijeko (hilj.litara)	9.676.800	10.146.009	9.256.000	9.078.000	8.900.000	8.811.000	8.722.000
Po muženoj kravi (litara)	0	0	0	0	0	0	0
Ovčije mlijeko (hilj.litara)	48.000	51.000	54.000	49.500	42.177	40.936	42.177
Po muženoj ovci (litara)	0	0	0	0	0	0	0
Kozije mlijeko (hilj. litara)	11.200	9.800	8.400	5.600	7.700	6.300	5.600
Po muženoj kozi (litara)	0	0	0	0	0	0	0
Vuna (tona)	2,21	2,33	2,34	2,5	2,6	2,4	2,4
Po ovci (kg)	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Jaja (hilj. komada)	14.055.000	15.035.000	14.550.00	15.035.00	15.520.00	15.035.00	14.550.00
Po kokoši (komada)	97	97	97	97	97	97	97
Med (tona)	20,6	22,3	26,3	16,7	13,2	18,5	16,8
Po košnici (kg)	7,5	7,5	7,5	4,5	3,5	5	4,5

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Slika 39: Proizvodnja mlijeka

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

U grafikonu je prikazana proizvodnja kravljeg mlijeka gdje je evidentan blagi pad. Blagi pad se može obrazložiti skupom stočnom hranom, nesigurnim plasmanom mlijeka kao i niskom novčanom podrškom. Ako se nastavi ovakav trend moguće je da dođe do još većeg smanjenja proizvodnje.

Proizvodnja mlijeka se bazira na prerađivačkim kapacitetima (Inmer i Zott) koji na području Općine postoje i imaju mogućnost da prihvate sve tržišne viškove koji se proizvedu na ovom području. Ono što bi država trebala učiniti da bi održala postojeću proizvodnju mlijeka je blagovremeno isplaćivanje novčanih podrški i sa primjerenom cijenom 1 l/KM. Osim kravljeg mlijeka manje količine mlijeka proizvode se od ovaca i koza. Ove vrste mlijeka se prodaju na pijacama ili se vrši manja prerada.

Tabela 7: Proizvodnja i prodaja šumskih sortimenata (u 1000m³)

Opis	Proizvodnja						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ogrjevno drvo liščara	1.300	189	235	282	39	30	181
Ostalo grubo obrađeno drvo	1.520	410	388	553	51	45	498

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Šume u Općini Gradačac su uglavnom u privatnom sektoru i ono što je ostalo u društvenom sektoru je tokom rata isječeno tako da se vrši prirodno podmlađivanje uz nekontrolisani rast i gustinu rasta. Iz tabele se može vidjeti da je proizvodnja i prodaja šumskog sortimenta u naglom opadanju. Razlog tome je u komplikovanoj proceduri prilikom odobravanja sječe drvene mase te građani pribjegavaju bespravnoj sječi, prometu i prodaji ogrjevnog i ostalog drveta. Da bi se izbjegao opadajući trend proizvodnje i prodaje šumskih sortimenata bilo bi nužno urediti ovu oblast i dati je u nadležnost lokalnoj samoupravi.

III.1.5.5.5. Ukupan dohodak individualnog sektora poljoprivrede

Tabela 8: Ostvarene bruto vrijednosti poljoprivredne proizvodnje u 2011. godini

Red. br.	Izvori	Vrijednost proizvodnje (prinos) u KM
1.	Žita	8.900.400
2.	Uzgedni proizvodi žita	1.383.188
3.	Povrtno bilje	7.297.285
4.	Industrijsko bilje	373.880
5.	Stočno krmno bilje	4.289.390
6.	Livade i pašnjaci	80.000
7.	Sirovo voće i grožđe	10.674.626
8.	Prerada voća i grožđa	3.189.052
9.	Prirast stoke	2.791.348
10.	Uzgedne djelatnosti	12.240
11.	Proizvodi stočarstva	5.885.897
12.	Proizvodi živine	2.903.250
13.	Proizvodi pčela	192.400
UKUPNO:		47.972.955

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Ukupan dohodak individualnog sektora poljoprivrede za 2009. g iznosio je 14.400 000, 2010.g. 12.500.000 i 2011.g. 12.539.997,43 KM. Dohodak individualnog sektora varira u zavisnosti od prinosa i ostvarenih cijena. Na prinose između ostalih faktora dosta utiču i limitiraju klimatski uslovi (padavine, mraz, grad, suša itd.). Kada posmatramo vrijednost poljoprivredne proizvodnje možemo istaći da je za 2011. godinu njeno učešće u BDP-u općine Gradačac iznosilo 37,6%. Iz tabele je vidljivo da najveća vrijednost proizvodnje ostvarena u voćarstvu što ovaj kraj čini prepoznatljiv u bližem i širem okruženju. Pored voćarstva dolazi vrijednost žitarica, povrtnog bilja, stočarstva itd.

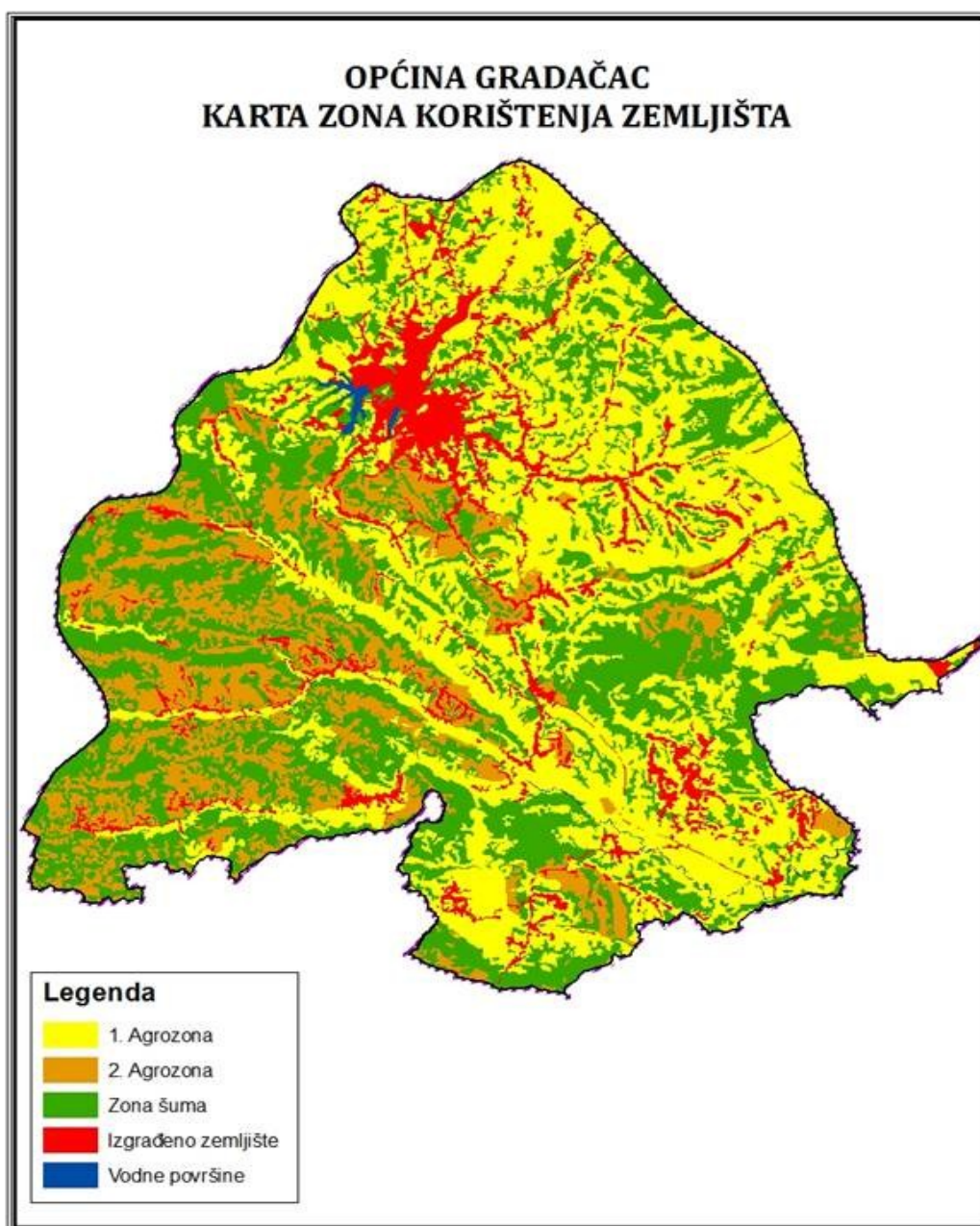
III.1.5.5.6. Stanje zemljišta

Kada posmatramo zemljište na području Općine Gradačac možemo konstatovati da je u optimalnom stanju. Kada kažemo optimalnom mislimo prvenstveno na zemljišta koja se koriste i koja su očišćena ali nisu primijenjene sve agrotehničke i ostale mjere koje doprinose poboljšanju samog plodnog potencijala. Zemljišta Općine Gradačac su usitnjena i teško je organizovati proizvodnju koja bi bila konkurentna na tržištu. Na većim površinama primjenjuju se mjere za poboljšanje strukture, plodnosti tla kroz hidromelioraciju, kalcifikaciju, humanizaciju i druge mjere. Ovdje moramo naglasiti da su zemljišta koja su prije ratnih dejstava bila u sastavu Općine (posavski dio) bila izuzetno dobro uređena i gdje su se ostvarivali zavidni prinosi u bivšoj Jugoslaviji. Mnoga zemljišta čiji su vlasnici van sjedišta Općine su zarasla visokim i niskim rastinjem i kao takva nisu za korištenje. U brdskom dijelu Općine postoje zemljišta sa izraženim procentom nagiba i kao takva sklona su ispiranjima, klizištima i sl. Na takvim zemljištima bilo bi nužno saditi ili sijati kulture sa razvijenim korijenovim sistemom koji bi mogao spriječiti klizanje, eroziju i sl. Radi racionalnog korištenja zemljišta bilo bi potrebno izvršiti analize svih parcela i dobivena pedološka analiza bila bi smjernica koje energente koristiti odnosno ubacivati u zemljište kako bi se postigao maksimalni efekat po jedinici površine. Općina Gradačac upravlja zemljištem koje je u vlasništvu Općine kroz posjedovnu strukturu i ta zemljišta su usitnjena kraj rijeka, saobraćajnica, jezera itd. i nisu za neku intenzivniju poljoprivrednu proizvodnju.

Općina Gradačac je među prvim općinama u BiH koja ima urađenu Studiju upotrebne vrijednosti zemljišta (2013.god.). Stoga je zadatak da se u narednom periodu pravilno iskoristi zemljište za unaprijeđenje i razvoj poljoprivredne proizvodnje, kao i sprovede mjere zaštite od neadekvatnog korištenja i zagađenja zemljišta. Također, potrebno je voditi računa o korištenju zemljišta kod izrade prostorno-planske dokumentacije, poštujući Bonitetnu kartu sa definisanim agrozonama, zonama šuma i zonama urbanih prostora i površina isključenih iz sfere biljne proizvodnje.

Značajno je istaći da Studija uključuje smjernice za dalji razvoj i upotrebu zemljišta u općini, te da je pripremljena GIS baza podataka sa 13 multimedijских geografskih informacija (kartografske podloge, slike, tabele i tekstualni podaci).

Slika 40. Karta zona korištenja zemljišta na području općine Gradačac

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Na kraju može se izvući zaključak da se svo raspoloživo zemljište, privatno, društveno i koje je u funkciji koristi za poljoprivrednu proizvodnju. Ona zemljišta koja su zarasla a vlasnici su odsutni treba urediti u skladu sa odredbama Zakonu o poljoprivrednom zemljištu i na taj način privesti ga njegovoj namjeni.

Tabela 9: Biodiverzitet zemljišta

Opis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Broj hektara "divljeg zemljišta"	90	90	80	70	100	50	50
Broj hektara močvarnog zemljišta	10	10	9	9	10	8	8
Broj hektara "ramsarskog" staništa	2	4	5	6	6	7	7
Broj zaštićenih staništa	7	6	6	7	7	7	7
Broj zaštićenih staništa koji imaju usvojen plan upravljanja	3	3	3	3	3	3	3
Broj ugroženih biljnih vrsta	6	6	5	4	6	4	5
Broj ranjivih biljnih vrsta	10	9	9	10	10	10	10
Broj ugroženih životinjskih vrsta	7	6	6	7	7	7	7
Broj ranjivih životinjskih vrsta	7	7	7	7	7	7	7

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Gornji pokazatelji iz tabele biodiverziteta su više statistički. Općinske službe ne vode evidencije o ugroženim, ranjivim, zaštićenim i ostalim biljnim vrstama tako da je ta oblast prepuštena sama sebi. Postoji potreba za praćenjem i egzaktnim pokazateljima iz stavki opisanih u gornjoj tabeli.

Tabela 10. „Trošenje zemljišta“

Trošenje zemljišta	Degradirane površine	Eksploataciona polja	Odlagališta, deponije	privremeno neupot. (mine)
	/	/	/	624

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Iz tabele je vidljivo da je 624 ha minirano. Veći dio zemljišta se nalazi u ravničarskom dijelu i predstavlja dobar resurs za poljoprivrednu proizvodnju a ostalo su šume i nepristupačni tereni. Minirano zemljište potrebno je što prije deminirati i privesti ga njegovoj namjeni.

Tabela 11: Fizički gubitak zemljišta i kontaminacija

Opis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Fizički gubitak zemljišta (kopovi, erozija, saobraćajnice, naselja, vodne akumulacije, ind. objekti)-ha	1,2	1,2	3,8	1,79	1,3	1,5	1,7

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Fizički gubitak zemljišta posmatrano iz tabele ima svoj uspon. Ovdje se prvenstveno misli na klizišta (privremeni gubitak zemljišta) kojih je na području Općine Gradačac svake godine sve više. Ovom prilikom nećemo analizirati uzorke klizišta ali bi bilo nužno djelovati tamo gdje iziskuje manje investicije kako bi se zemljište vratilo u prvobitni položaj odnosno privelo svojoj namjeni. Dalje napominjemo da postoji iz dana u dan sve veći pritisak na kvalitetna zemljišta u vezi dizanja novih naselja, stambenih, poslovnih i ostalih infrastrukturnih objekata što sa stanovišta struke nije dopustivo. Da bi se izbjegao fizički gubitak zemljišta treba primijeniti svu legislativu iz oblasti poljoprivrednog zemljišta.

III.1.5.5.7. Opšte stanje poljoprivredne proizvodnje sa zemljišnim resursima

Poljoprivredna proizvodnja na području općine Gradačac se organizuje na ukupnoj površini od 21.538 ha. Na oraničnim površinama koje iznose 14.110 ha na kojima se organizuje uglavnom

ratarska, povrtlarska, plastenička proizvodnja gdje se ostvaruju zavidni rezultati. U okviru voćarstva najzastupljenija je voćna kultura šljiva sa svim svojim sortama i raznim uzgojnim oblicima. Od sortimenta dominira Stenley. Druga voćna vrsta po brojnom stanju je jabuka (dominira sorta Ajdared). Od većih kompleksa možemo izdvojiti zemljište po posjedovnoj strukturi "Bosnprodukta" i PD DP "Napredak". Ovo zemljište se koristi po sklopljenim ugovorima između subjekata i poljoprivrednih proizvođača.

Subjekti koji su nosioci poljoprivredne proizvodnje su DD "Duhan", Doo "Vegafruit", Doo "Inmer", ZZ "Ledenička dolina", Doo „Poljovet“, Doo „Biberkić“, JP Veterinarska stanica, Doo „Greni Smit“, Doo „Moos Group“, ZZ „Zeleni plan 2007“, Doo „Lalax kompani“, ZZ "Food HB", Poljoprivredna zadruha "PMG-VIP", "Poljoobrada" Rajska, "Naturprodukt," Doo Džerikom -Mionica, Doo "Mat trade" Gradačac, Doo "Aes-Trans" Donji Lukavac, Doo "Fruits & More" Gradačac, Doo "Blondy" Gornji Lukavac, Doo "M-DŽ" Mionica, razna udruženja kao što su Udruženje voćara integralne proizvodnje "Voćar" Gradačac, Udruženje povrtlarske proizvodnje (plasteničke i stakleničke) Donje Ledenice, Udruženje proizvođača mlijeka i mesa, Udruženje „Voćar“ Rajska, individualni poljoprivredni proizvođači sa svojim farmama, plastenicima, robnom proizvodnjom i slično.

U pogledu individualnih poljoprivrednih proizvođača na području općine Gradačac ima cca 12.500 domaćinstava i od tog broja procjena je da se poljoprivredom kao isključivom djelatnošću i jedinim izvorom prihoda bavi 55% domaćinstava.

Na području Općine djeluje mreža protivgradnih stanica koja ima za cilj da brani usjeve od prirodnih nesreća konkretno grada. Ovaj projekat se pokazao vrlo uspješnim i postoji potreba za uvezivanje svih općina na kantonu u jedan sistem kako bi se koliko toliko izbjegle nepoželjne posljedice od sve izraženijeg padanja grada.

Na osnovu svega izloženog i sagledavanja ukupnih resursa u poljoprivredi može se istaći da nedostaju sljedeći resursi u oblasti poljoprivrede: laboratorij za ispitivanje plodnosti tla, sušnice za voće, hladnjače prvenstveno voća kao i drugih poljoprivrednih proizvoda, i protivgradne mreže.

Kada posmatramo BDP po stanovniku općine Gradačac primjećujemo da je posljednjih godina u prosjeku rastao za oko 6%. Prema procjenama najveći doprinos BDP imaju sektori trgovine, prerađivačke industrije, poljoprivrede, građevinarstva, transporta i skladištenja. U okviru prerađivačke industrije kao najznačajnije proizvodne grane prednjače oblasti metalne, tekstilne, prehrambene i drvne industrije. Općina Gradačac je sa 769 registrovanih preduzeća pored općine Tuzla, vodeća općina Tuzlanskog kantona. Kada se posmatra broj preduzeća na 1.000 stanovnika, može se konstatovati da općina Gradačac spada u sam vrh na području sjeveroistočne BiH. Zastupljene djelatnosti na području općine Gradačac su trgovina na veliko i malo, prerađivačka industrija, građevinarstvo, transport i skladištenje i dr. Može se konstatovati da općina Gradačac ima razvijenu prerađivačku industriju i građevinarstvo gdje oko jedne petine od ukupnog broja preduzeća pripada ovim sektorima. Ove djelatnosti daju jasne signale da se u njima ostvaruje značajan nivo proizvodnje, da se proizvodnja u ovim djelatnostima smatra prilično razvijenom i da prevazilazi lokalne potrebe te da omogućava izvoz dobara. Unutar prerađivačke industrije misli na oblasti metalne, prehrambene, tekstilne i drvne industrije.

Mikro preduzeća na području općine Gradačac u periodu 2005-2011. godina bilježe konstantan rast. Mala preduzeća Također u periodu od 2005-2008. godine, bilježe rast, a zatim blagi pad. Srednja i velika preduzeća imaju trend rasta a potom blagog pada u posmatranom periodu.

Ono što je najvažnije za općinu je da su uvoz i izvoz ostali prilično uravnoteženi. Prema zvaničnim podacima općina Gradačac je vodeći izvoznik na području Tuzlanskog kantona. Taj podatak je značajan i za strana ulaganja po čemu je ova općina prepoznatljiva.

Rezultat neusklađenosti plata na području općine Gradačac i prosjeka plata u FBiH je taj što veći broj radnika na području ove općine radi na sivom tržištu, gdje poslodavci ne prikazuju dohodak.

Broj registriranih obrtnika od 2005. godine pa do kraja 2011. godine, bilježi pad a rezultat tog pada je što su neki obrtnici odjavili radnje i osnovali mala i mikro preduzeća, s jedne strane i na području općine Gradačac je došlo do otvaranja tržnih centara, što je uzrokovalo smanjenje broja trgovačkih radnji.

Na području općine Gradačac, s obzirom na obilje prirodnih atraktivnosti i bogatog kulturno-historijskog naslijeđa, turizam je jedna od bitnih komponenti razvoja općine Gradačac.

Na području općine, prema raspoloživim podacima u ovoj grani privrede zaposleno je oko 500 lica, a BDP ostvaren u turizmu u 2012. godini čini oko 2% ukupno ostvarenog BDP-a na nivou općine. Općina Gradačac je jedno od rijetkih mjesta koje može kompletno sa svim svojim sadržajem biti objekat turističke ponude. Ono čime općina raspolaže su potencijali kulturno – historijskog naslijeđa, jezera, banje, kulturne manifestacije i sajmovi itd. S obzirom da se većina turističkih posjeta vezuje za zdravstveni, kulturno-historijski i manifestacioni turizam, općinska administracija u narednom period mora uložiti više napora i sredstava da se objekti kulturno-historijskog naslijeđa očuvaju i unaprijede kao i da se infrastruktura vezana za zdravstveni i manifestacioni turizam poboljša kako bi se turistički potencijali iskoristili.

Od ukupnih raspoloživih površina obrađuje se 98% što ukazuje na interes poljoprivrednih proizvođača da se bave poljoprivrednom proizvodnjom kao osnovnom djelatnošću.

Općina Gradačac ima 0,266 ha po stanovniku oranica što je nivo proizvodnje koji može zadovoljiti dio potreba lokalnog stanovništva. Dvije trećine zemljišta je usitnjeno gdje se koriste najnovija dostignuća nauke kako bi se postigao maksimalni prinos po jedinici površine.

U strukturi sjetve najzastupljenija kultura je kukuruz, na drugom mjestu je pšenica te travno djetelinske smjese i ostale.

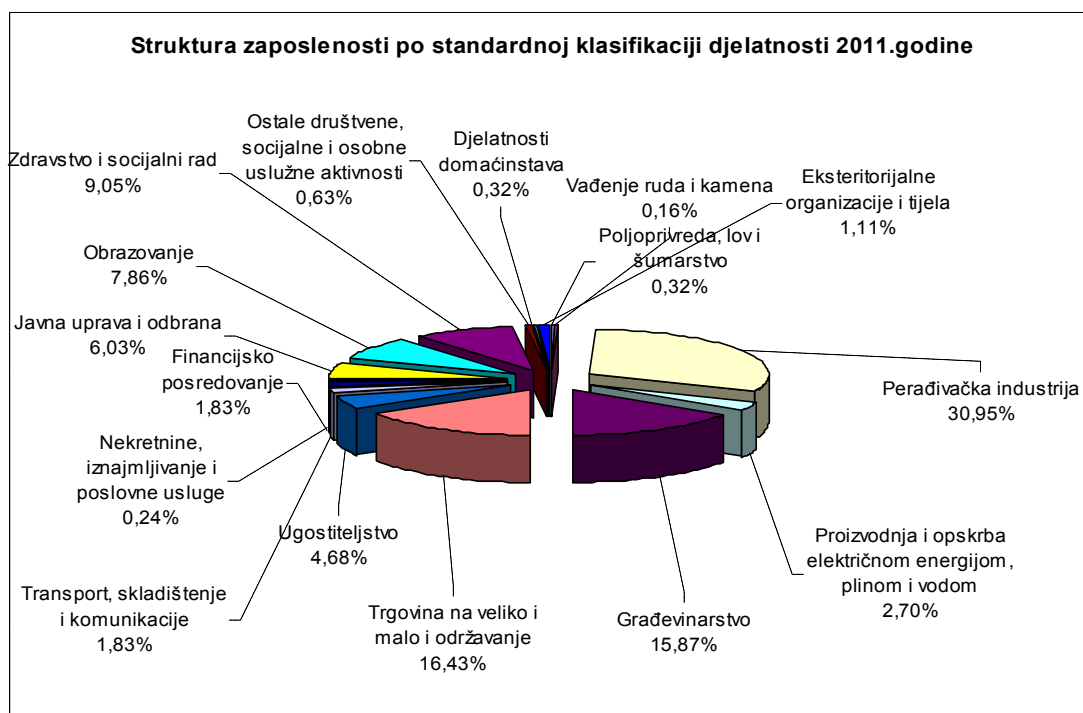
U proizvodnji voćnih vrsta primjetan je porast proizvodnje i to na prvom mjestu šljive, jabuke i kruške. Općina Gradačac spada u vodeću općinu na Kantonu kao i Federaciji po proizvodnji koštičavog voća, prvenstveno šljive koja je prepoznatljiva širom Evropske unije. U samoj proizvodnji voća postoje veliki resursi za uskladištenje plodova, konstantno se vrši proširenje nasada tipa intenzivne proizvodnje, provodi se izgradnja sušnica, hladnjača, sistema za navodnjavanje, protugradnih mreža, dok se prerada odvija u okviru firme “Vegafruit” (sokovi, džemovi itd.). Brojno stanje goveda, krava i steonih junica je u blagom padu, dok je broj ovaca u blagom porastu. Proizvodnja goveda se bazira na okrupnjavanju poljoprivrednih proizvođača prvenstveno visokomliječnih krava i junadi za proizvodnju mesa. Proizvodnja kravljeg mlijeka bilježi blagi pad koji se obrazlaže skupom stočnom hranom, nesigurnim plasmanom mlijeka kao i niskom novčanom podrškom. Ako se nastavi ovakav trend moguće je da dođe do još većeg smanjenja proizvodnje. Proizvodnja mlijeka na području općine se bazira na prerađivačkim kapacitetima (Inmer i Zott) koji imaju mogućnost da prihvate sve tržišne viškove koji se proizvedu na ovom području. Kada posmatramo vrijednost poljoprivredne proizvodnje možemo istaći da je za 2011. godinu njeno učešće u BDP-u općine Gradačac iznosilo 37,6%. Na osnovu svega izloženog i sagledavanja ukupnih resursa u poljoprivredi može se istaći da nedostaju sljedeći resursi u oblasti poljoprivrede: laboratorij za ispitivanje plodnosti tla, sušnice za voće, hladnjače prvenstveno voća kao i drugih poljoprivrednih proizvoda, i protivgradne mreže.

III.1.6. TRŽIŠTE RADA

III.1.6.1. Zaposlenost i nezaposlenost

Na području općine Gradačac u 2011. godini, zaposleno je 6.460 lica. Znatno veći broj zaposlenih osoba su muškarci 4.160, žene 2.300.

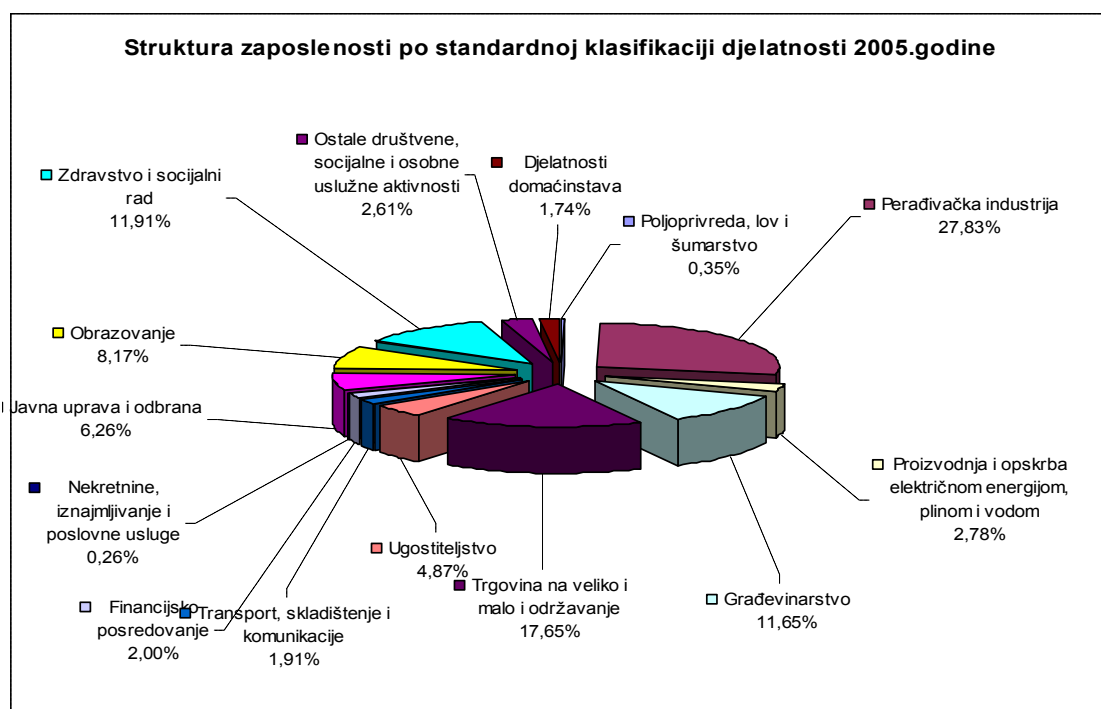
Slika 41: Struktura zaposlenosti po Standardnoj klasifikaciji djelatnosti u 2011. godini.

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Klasificirano prema djelatnostima, najveći broj zaposlenih osoba je u prerađivačkoj industriji (30,95%), trgovini na veliko i malo (16,43%), u građevinarstvu (15,87%), Zdravstvo i socijalni rad (9,05%), obrazovanje (7,86%), Javna uprava i odbrana (6,03%), ugostiteljstvo (4,68%) i ostale djelatnosti sa učešćem manjim od 5%. Najveća snaga na području općine Gradačac leži u prerađivačkoj industriji u kojoj prednjače metalna, prehrambena, tekstilna i drvna industrija.

Slika 42: Struktura zaposlenosti po Standardnoj klasifikaciji djelatnosti 2005. godine

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

U poređenju sa klasifikacionom djelatnosti iz 2005. godine, vidljivo je da je broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji u 2011. godini porastao za 3,13%, a da je u trgovini na veliko i malo smanjen za 1,22%. Ovaj podatak je veoma značajan i općinu Gradačac, izdvaja u odnosu na druge općine, gdje se broj zaposlenih uglavnom smanjuje u prerađivačkoj industriji.

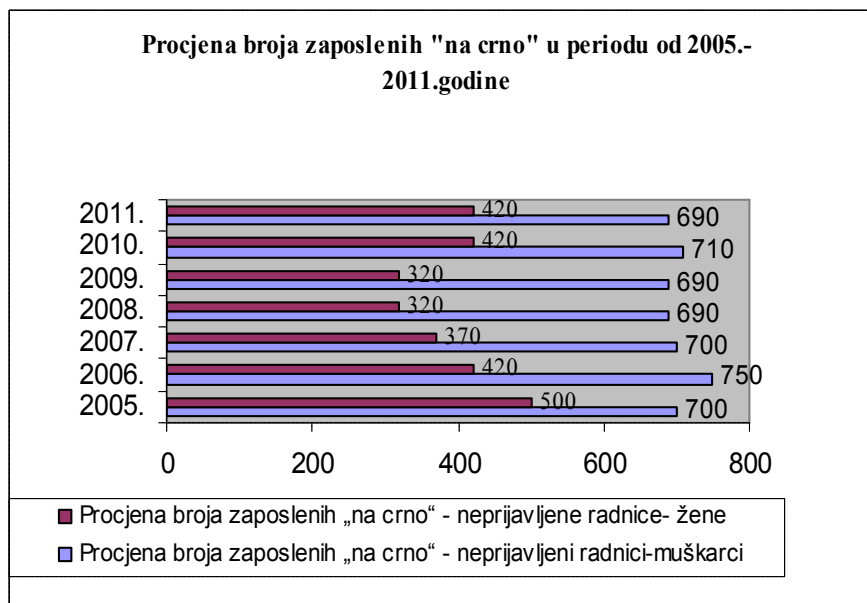
Tabela 12: Zaposleni period 2005-2011. godina (po veličini preduzeća i po spolu).

Preduzeća	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Mikro (do 9 zaposlenih)	220	275	220	280	220	275	310	280	420	255	370	275	375	275
Mala (od 10 do 49 zaposlenih)	800	1195	850	950	800	1195	895	900	1050	1050	1115	1050	1215	736
Srednja (50- 250 zaposlenih)	880	370	930	400	880	370	925	400	1050	375	970	370	990	379
Velika (preko 250 zaposlenih)	1100	910	1200	870	1100	930	1370	870	1380	494	1495	532	1580	910
Ukupno	3000	2750	3200	2500	3000	2770	3500	2450	3900	2174	3950	2227	4160	2300
Ukupno zaposlenih	5750		5700		5770		5950		6074		6177		6460	

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Broj zaposlenih osoba u poređenju 2005-2011. godina bilježi blagi rast. Primjetno je da se broj zaposlenih muškaraca, blago povećava u odnosu na broj zaposlenih žena. U 2011. godini, najviše zaposlenih (2.490) je u tzv. velikim preduzećima, zatim kod malih preduzeća (1.951), kod srednjih preduzeća (1.369), te kod mikro preduzeća (650) .

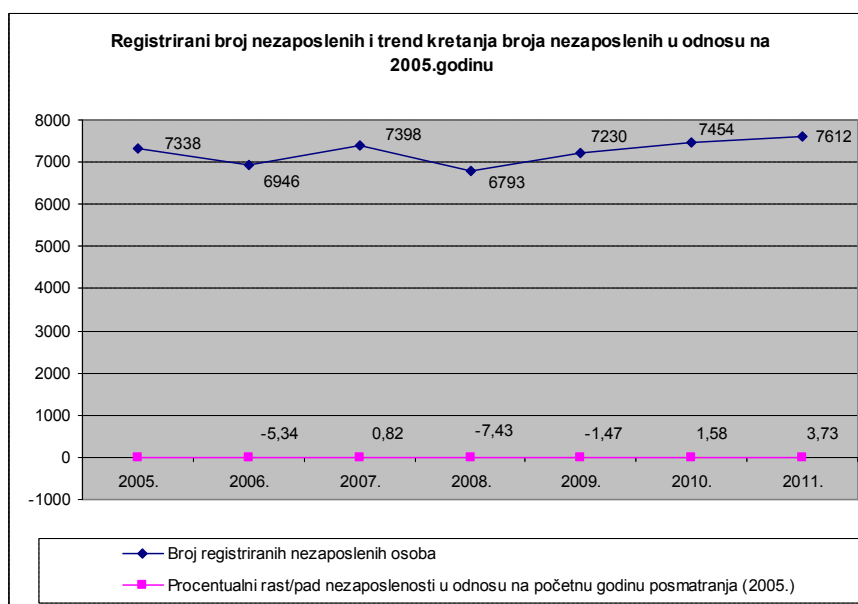
Slika 43: Procjena broja zaposlenih « na crno» u periodu 2005-2011. godina

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Stvarna slika zaposlenih osoba na području općine Gradačac, može se steći posmatranjem broja lica koja su zaposlena „na crno“. Broj zaposlenih lica na ovaj način u posmatranom periodu 2005-2011 godina je konstantan sa manjim promjenama, zavisno od sezonskih radova. U 2005. godini na ovaj način zaposleno je ukupno 1.200 lica od toga muškaraca 700 a žena 500, dok je u 2011. godini „na crno“ zaposleno 1.110 lica od toga 690 muškaraca i 420 žena. Lica koja su zaposlena na ovaj način, znatno narušavaju strukturu zaposlenih lica na području općine Gradačac, posebno odnos muške i ženske radne snage. Najveći broj *zaposlenih* lica na ovaj način, radi u oblasti građevinarstva, trgovine - na pijacama, u ugostiteljstvu, pa i u prerađivačkoj industriji (sezonska radna snaga).

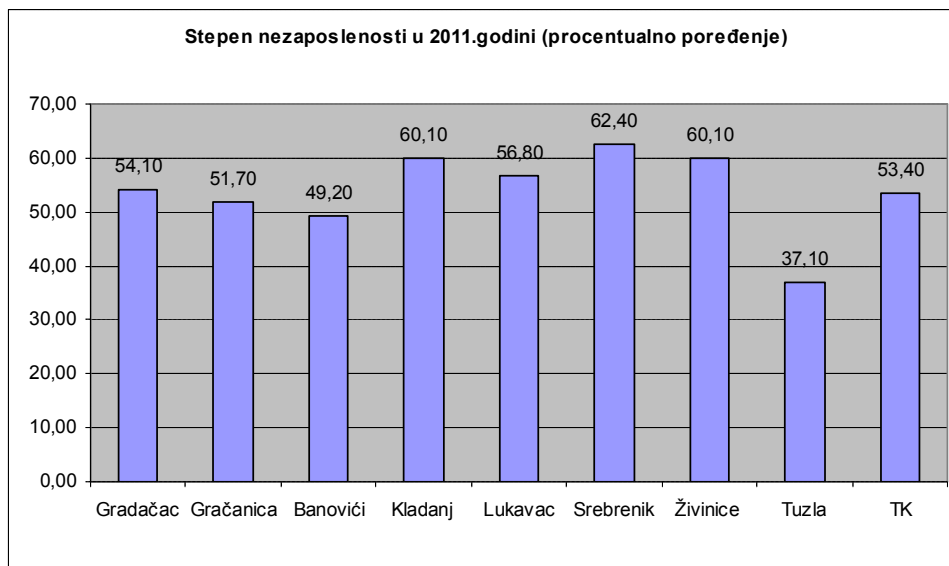
Slika 44: Registrirani broj nezaposlenih i trend kretanja broja nezaposlenih u odnosu na 2005.g.

Izvor: Zavod za zapošljavanje TK.

Na području općine Gradačac u toku 2011. godine broj registriranih nezaposlenih osoba je 7.612, što je 3,73% više u odnosu na 2005. godinu. Broj nezaposlenih samo je smanjen u 2006. godini u odnosu na 2005. godinu i to za 5,34%, da bi do 2011. godine bio u stalnom porastu.

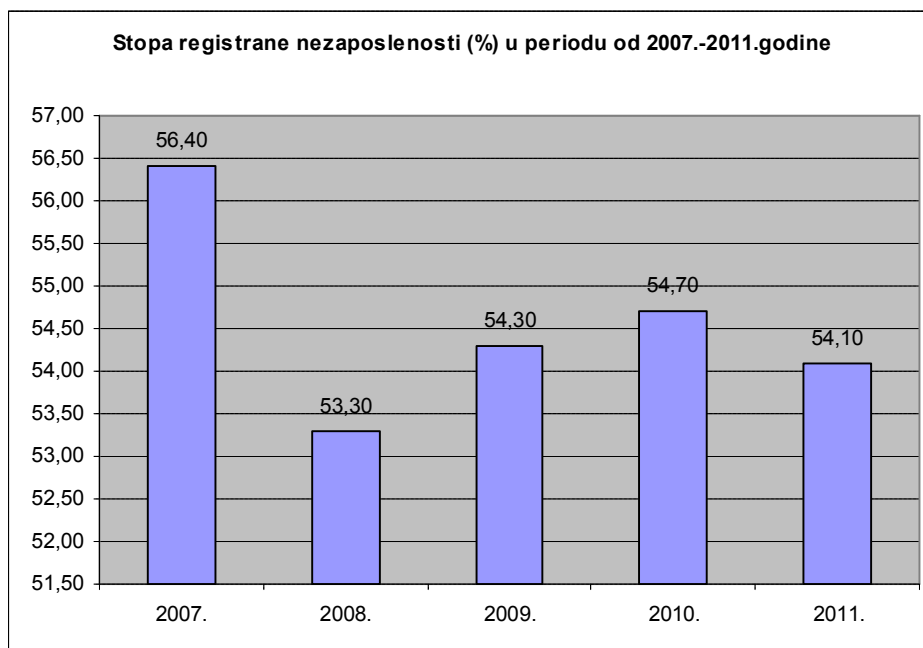
Slika 45: Stepen zaposlenosti u 2011. godini (procentualno poređenje)

Izvor: Zavod za zapošljavanje TK.

Stopa registrirane nezaposlenosti na području općine Gradačac je visoka i u 2011. godini, iznosila je 54,10%. Stopa nezaposlenosti približno je ista stopi nezaposlenosti na području TK (53,40%). U poređenju sa drugim općinama Tuzlanskog kantona vidimo da je u 2011. godini stopa registrirane nezaposlenosti najviša u općini Srebrenik 62,40%, Kladanj i Živinice sa 60,10%, Lukavac 56,80%, dok najmanju stopu nezaposlenosti na području Tuzlanskog kantona ima Tuzla 37,10%.

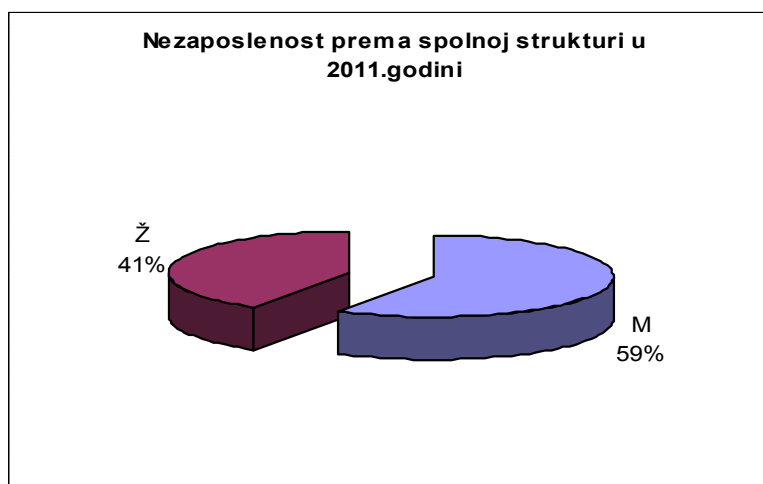
Slika 46: Stopa registrirane nezaposlenosti (%) u periodu 2007-2011. godina

Izvor: Zavod za zapošljavanje TK.

Također, vidimo da se stopa nezaposlenosti smanjila u odnosu na period 2007.-2011 godina za 2,3%. A da je ista od 2008-2011. godine, približno ostala ista.

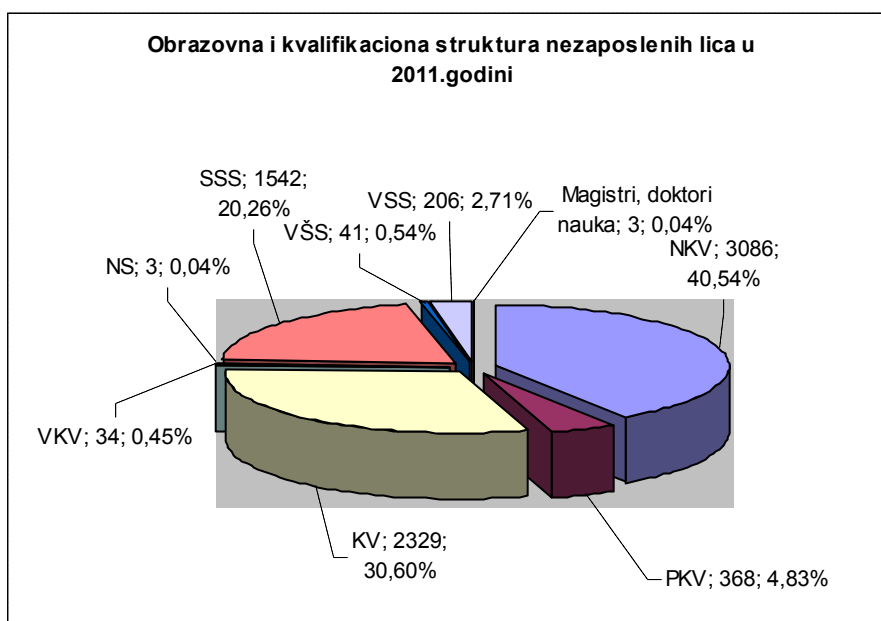
Slika 47: Nezaposlenost prema spolnoj strukturi u 2011. godini.

Izvor: Zavod za zapošljavanje TK.

Broj nezaposlenih muškaraca u 2011. godinu je 4.475 ili 59%, a žena 3.137 ili 41%.

Slika 48: Obrazovna i kvalifikaciona struktura nezaposlenih lica u 2011. godini

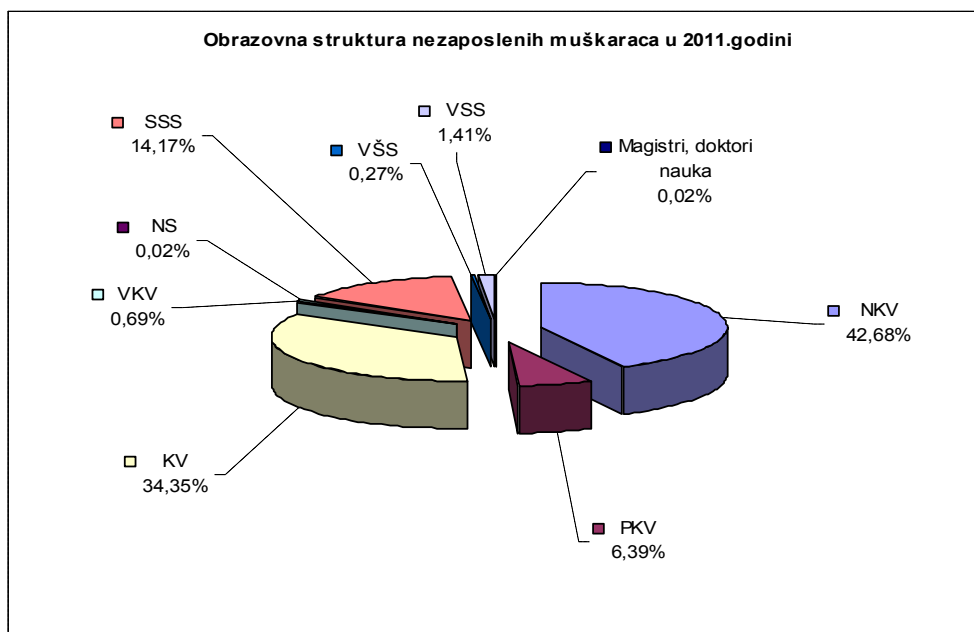

Izvor: Zavod za zapošljavanje TK.

Ako pogledamo kvalifikacionu strukturu nezaposlenih vidimo da najveći broj nezaposlenih čine NKV i KV radnici, koji zajedno sa SSS čine 91,5% nezaposlenih i da buduće aktivnosti zapošljavanja moraju uzeti u obzir ove marginalizovane strukture.

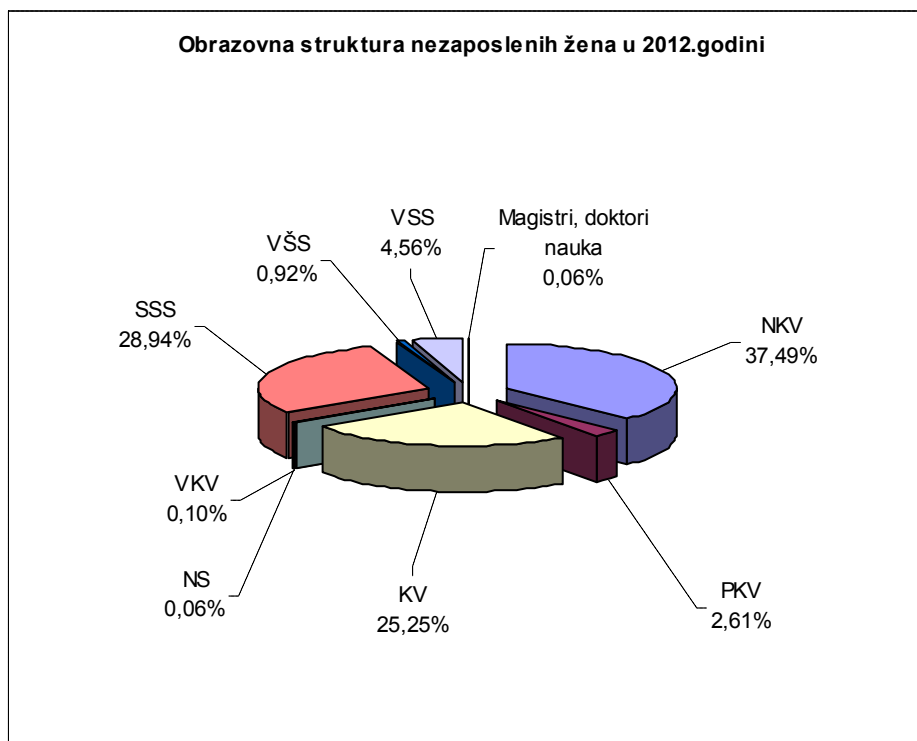
Slika 49: Obrazovna struktura nezaposlenih muškaraca u 2011. godini

Izvor: Zavod za zapošljavanje TK.

U kvalifikacionoj strukturi nezaposlenih muškaraca vidimo da najveći broj nezaposlenih čine NKV radnici sa 42,68%, KV 34,35%, SSS 14,17%, PKV 6,39%, VSS 1,41%, VKV 0,69%, VŠS 0,27%, NS 0,02%, i magistri 0,02%.

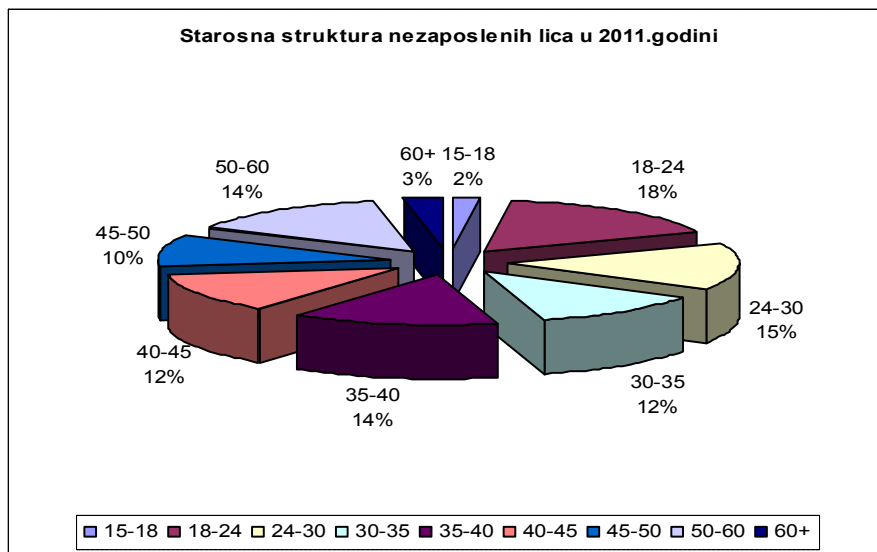
Slika 50: Obrazovna struktura nezaposlenih žena u 2012. godinu

Izvor: Zavod za zapošljavanje TK.

U obrazovnoj strukturi nezaposlenih žena preovladavaju NKV radnici sa 37,49 %, SSS 28,94%, KV 25,25%, VSS 4,56%, VŠS 0,92%, VKV 0,10%, NS 0,06% i magistri 0,06%.

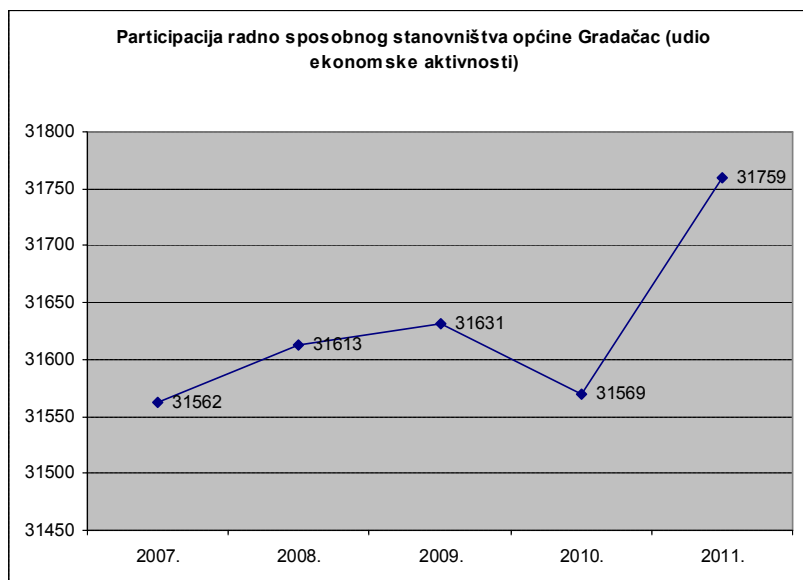
Slika 51: Starosna struktura nezaposlenih lica u 2011. godini

Izvor: Zavod za zapošljavanje TK.

Ako analiziramo starosnu strukturu nezaposlenih lica, vidimo da preovladavaju lica dobne starosti od 18-24 godina sa 18% u ukupnom broju nezaposlenih, 24-30 godina sa 15%, 35-40 godina sa 14%, 50-60 godina sa 14%, 40-45 godina sa 12%, 45-50 godina sa 10%, 60+ sa 3% i 15-18 godina sa 2%.

Slika 52: Participacija radno sposobnog stanovništva općine Gradačac (udio ekonomske aktivnosti)

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Bez obzira na loše stanje na tržištu rada, participacija radno sposobnog stanovništva općine Gradačac (udio ekonomske aktivnosti), može se sa stopom od 68,8 ocijeniti kao relativno povoljna, imajući u vidu da je ista na Tuzlanskom kantu za 2011 godinu iznosila 69,3%. (na kantonu veća za 0,5%).

Slika 53: Broj registrovanih nezaposlenih osoba prema dužini čekanja na zaposlenje 2011. godina

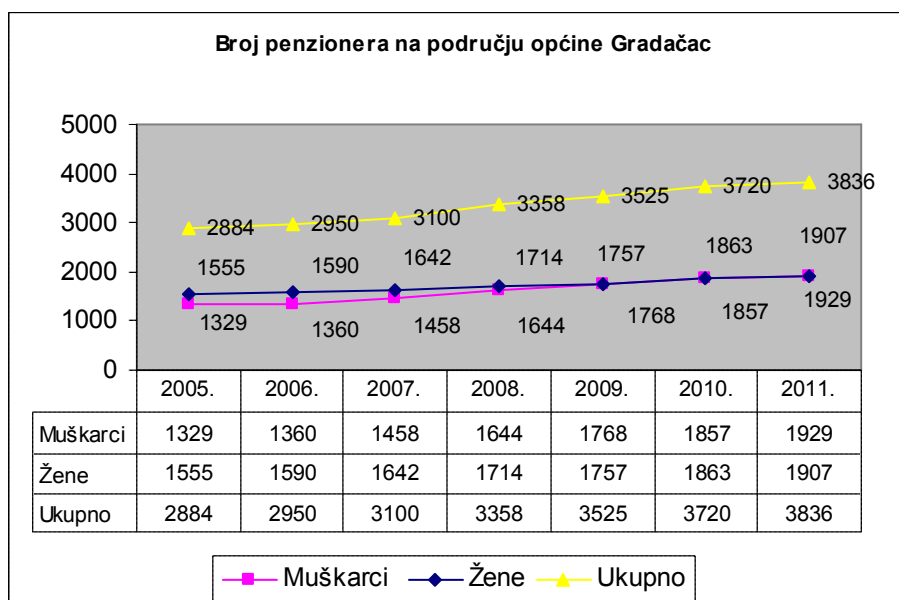

Izvor: Zavod za zapošljavanje TK.

Posmatrajući broj registrovanih nezaposlenih osoba prema dužini čekanja na zaposlenje (2011. godina), može se konstatovati da je najveći broj nezaposlenih sa dužinom čekanja od 7-24 mjeseca 39%, 25-48 mjeseci 38%, do 6 mjeseci 12% i više od 48 mjeseci 11%.

III.1.6.2. Penzioneri-broj, spolna struktura, struktura po vrsti penzije/mirovine

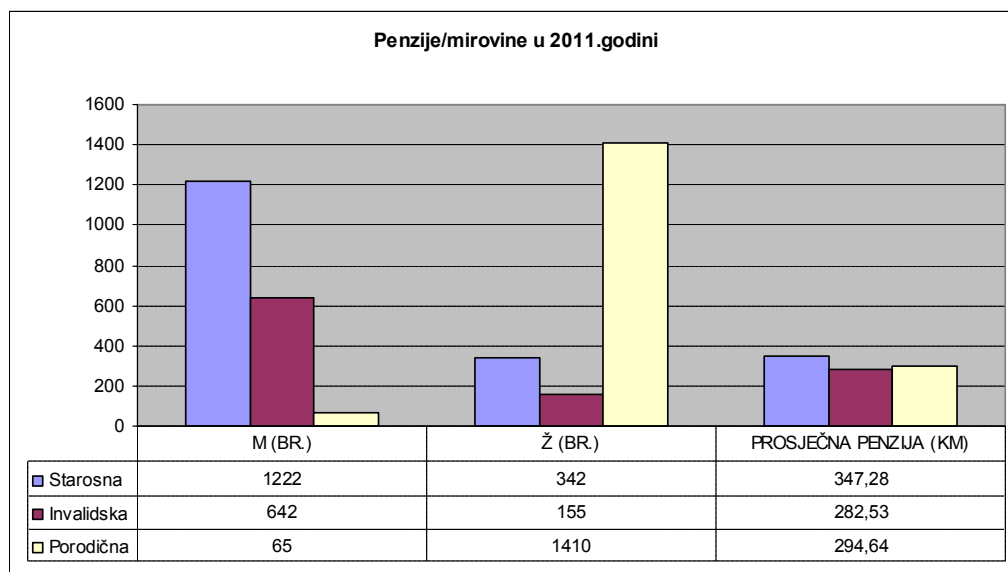
Slika 54: Broj penzionera na području općine Gradačac

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2011. godini na području općine Gradačac, registrovano je ukupno 3.836 penzionera, od toga 1.929 muškaraca i 1907 žena. Posmatrajući period od 2005 pa do 2011. godine, evidentno je da je broj penzionera kontinuirano rastao. Tako ako posmatramo 2011. godinu u odnosu na 2005. godinu broj penzionera je porastao za 33%.

Slika 55: Penzije/mirovine u 2011. godini

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Od ukupnog broja penzionera u 2011 godini, 1546 je starosnih penzija, od toga muškaraca 1222 ili 79% žena 342 ili 21%. Invalidskih penzija je ukupno 797 od toga 642 muškarca ili 80% i 155 žena ili 20%. Porodičnih penzija je 1475 od toga 65 muškaraca ili 0,4% i 1410 žena ili 99,6%.

Od ukupno isplaćenih penzija u 2011. godini, najviše je isplaćeno starosnih penzija 37%, zatim porodičnih 32% te invalidskih 31%. Prosječna visina starosne penzije u 2011. godini iznosi 347,28 KM, porodične penzije 294,64 KM i invalidske 282,53 KM.

Ako stavimo u odnos broj zaposlenih na području općine Gradačac u 2011. godini sa brojem penzionera, dolazimo do podatka da na jednog penzionera dokazi 1,68 zaposlenih. Navedeni podatak je zabrinjavajući, broj penzionera iz godine u godinu raste, a broj zaposlenih ne bilježi znatan rast.

Na području općine Gradačac u 2011. godini zaposleno je 6.460 lica sa znatno većim brojem zaposlenih muškarca nego žena. Klasificirano prema djelatnostima, najveći broj zaposlenih osoba je u prerađivačkoj industriji potom u trgovini na veliko i malo i u građevinarstvu. Najveća snaga na području općine Gradačac leži u prerađivačkoj industriji u kojoj prednjače metalna, prehrambena, tekstilna i drvna industrija.

U poređenju sa zaposlenim djelatnostima iz 2005. godine, vidljivo je da se broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji u 2011. godini povećao te da se u trgovini na veliko i malo smanjio, što je dobar znak za lokalnu ekonomiju. Broj zaposlenih osoba u poređenju u periodu 2005-2011. godina bilježi blagi rast. Primjetno je da se broj zaposlenih muškaraca, blago povećava u odnosu na broj zaposlenih žena. Najviše zaposlenih se nalazi u velikim preduzećima, nakon čega slijede mala, srednja i mikro preduzeća.

Na području općine Gradačac u toku 2011. godine broj registriranih nezaposlenih osoba je 7.612, što je blago povećanje u odnosu na 2005. godinu. Stopa registrirane nezaposlenosti na području općine Gradačac je visoka i u 2011. godini, iznosila je 54,10%. Broj nezaposlenih muškaraca u 2011. godinu uključuje 59% muškaraca i 41% žena.

Ako pogledamo kvalifikacionu strukturu nezaposlenih vidimo da najveći broj nezaposlenih čine NKV i KV radnici koji zajedno sa SSS čine 91,5% nezaposlenih i da buduće aktivnosti zapošljavanja moraju uzeti u obzir ove marginalizovane strukture.

Ako analiziramo starosnu strukturu nezaposlenih lica, vidimo da preovladavaju lica dobne starosti od 18-24 godina. Posmatrajući broj registrovanih nezaposlenih osoba prema dužini čekanja na zaposlenje može se konstatovati da je najveći broj nezaposlenih sa dužinom čekanja od 7-24 mjeseca. Ako stavimo u odnos broj zaposlenih na području općine Gradačac u 2011. godini sa brojem penzionera, dolazimo do podatka da na jednog penzionera dokazi 1,68 zaposlenih. Navedeni podatak je zabrinjavajući jer broj penzionera iz godine u godinu raste, a broj zaposlenih ne bilježi znatan rast.

III.1.7. DRUŠTVENI RAZVOJ

III.1.7.1. Socijalna zaštita

Javna ustanova Centar za socijalni rad Gradačac predstavlja osnovnu i noseću instituciju socijalne i dječje zaštite u lokalnoj zajednici. Ovakav institucionalni pristup socijalnoj zaštiti postoji već više od 40 godina, a kroz ovu ustanovu se razvijao i primjenjivao socijalni rad u ključnim sferama života i rada građana, a Također i u svim periodima razvoja zajednice uključujući naravno i stanja vanrednih elementarnih ili ratnih uslova.

Socijalna zaštita danas, uređena je federalnim i kantonalnim propisima, tako da se prema Programu rada Centra u 2011. godini djelatnost ustanove realizovala kroz slijedeće oblasti djelovanja:

- Poslovi i zadaci neposredne socijalne zaštite,
- Poslovi i zadaci koji proizlaze iz Porodičnog zakona FBiH,
- Poslovi i zadaci vezani za rad sa nevladinim i humanitarnim organizacijama.

U posljednje vrijeme, razvojem civilnih inicijativa i multidisciplinarnim pristupom rješavanju problema u zajednici, počevši od nasilja u porodici, vršnjačkog nasilja, sigurnosnih problema, maloljetničke delinkvencije, pristupa problemima osoba sa posebnim potrebama, problemima pripadnika romske populacije i brojna druga pitanja zahtijevaju uključivanje Centra za socijalni rad i njegovih stručnjaka u rješavanje ovih pitanja kroz timski pristup sa predstavnicima drugih institucija i ustanova.

Osim navedenih poslova u nadležnosti Centra je i kuća za djecu bez roditelja „Duga” nastala iz projekta i ugovorom između HO Kinderberg Stuttgart, Općine Gradačac i JU Centra za socijalni rad. Troškovi funkcionisanja i održavanja objekta podmiruju se iz sredstava općinskog budžeta, a dio troškova za djecu snosi i nadležno Ministarstvo za rad i socijalnu politiku TK.

Osim djece bez roditeljskog staranja, kuća „Duga“ se koristi kao prihvatni centar za djecu sa drugih područja izvan općine koja se nalaze u skitnji na našoj općini.

Osim ovog institucionalnog smještaja djece bez roditeljskog staranja u ustanovu, na području općine je u 2011. godini 21 dijete bez roditeljskog staranja smješteno u 13 hraniteljskih porodica, što Centar u svom radu i preferira kao adekvatnije rješenje od domskog smještaja.

Iznos isplaćenih sredstava za sve vrste socijalnih pomoći, kako je vidljivo iz Tabele 13 bilježi porast iz godine u godinu, iako znatne promjene nastaju uslijed promjene uslova za ostvarivanje nekog prava kao što je to slučaj sa dječjim doplatkom u 2009. godini.

Tabela 13: Iznos isplaćene pomoći putem Centra za socijalni rad Gradačac

Vrsta pomoći	Iznos pomoći u KM/mjesečno (prosjeak)						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
stalna novčana pomoć	31.503,00	36.861,00	36.707,00	40.785,00	46.356,00	51.630,00	50.556,00
novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	25.597,00	16.538,00	430	325	375	375	400
druga materijalna pomoć	0	0	0	0	0	0	0
osposobljavanje za život i rad	0	0	0	0	0	0	0
smještaj u drugu obitelj	10.405,00	9.826,00	10.850,00	12.667,00	14.183,00	14.360,00	12.264,00
smještaj u ustanove socijalne zaštite	0	0	0	0	0	0	0
jednokratne novčane pomoći	3.000,00	3.000,00	3.000,00	3.833,00	3.150,00	4.166,00	2.362,00
zdravstveno osiguranje	0	0	0	0	0	0	0
usluge socijalnog rada i drugog stručnog rada	0	0	0	0	0	0	0
kućna njega i pomoć u kući	0	0	0	0	0	0	0
dječiji dodatak	0	0	35.210,00	78.292,00	4.000,00	53.817,00	57.610,00
naknada umjesto plaće roditelju koji je u radnom odnosu	0	0	0	0	0	0	0
naknada umjesto plaće roditelju koji nije u radnom odnosu	0	0	4.110,00	6.500,00	8.400,00	5.913,00	0
Ukupno sredstava	70505	66225	90307	142402	76464	130261	123192

Izvor: Centar za socijalni rad Gradačac.

Kadrovska struktura i broj zaposlenih u Centru za socijalni rad, (a) nisu u skladu sa standardima i brojem stanovnika i korisnika usluga. Najveći problem je nepopunjenost nekih radnih mjesta, prvenstveno pedagoga, psihologa čija je uloga u timovima i radu Centra nezamjenjiva.

Tabela 14: Statistički pregled zaposlenih u centrima za socijalni rad

Vrsta posla	2005			2006			2007			2008			2009			2010			2011		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
Zaposleni u centrima – ukupno	0	9	9	1	9	9	0	8	8	0	8	8	1	6	7	0	8	8	2	6	8
Direktor	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	0	1	1
Socijalni radnici	0	4	4	0	4	4	0	4	4	0	4	4	0	4	4	0	4	4	1	3	4
Defektolozi	0	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1
Pedagozi	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Psiholozi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Medicinske sestre	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pravnici	0	2	2	0	2	2	0	2	2	0	2	2	1	0	1	0	1	1	1	0	1
Administrativno osoblje	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	2	2	0	2	2
Ostali	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2

Izvor: Federalni zavod za statistiku.

Prihodi Centra za socijalni rad, tj. sredstva općinskog budžeta za obezbjeđenje rada ustanove, u periodu 2005.-2011. godina nemaju konstantan rast, nego od 2009. godine bilježe pad, što se svakako odrazilo na pitanje kadrovske popunjenosti.

Iz budžeta Tuzlanskog kantona finansiraju se oblici materijalnih davanja socijalno ugroženih porodica i to: tuđa njega i pomoć, djeca bez roditeljskog staranja, odrasli u porodici, civilne žrtve rata, dječiji dodatak za djecu nezaposlenih roditelja.

Prostorne mogućnosti za rad Centra su zadovoljavajuće, kao i opremljenost računarskom tehnikom, ali se to ne može reći za raspoloživa dva auta i njihovu dotrajalost.

Problemi sa kojim se suočava centar za socijalni rad Općine Gradačac su nedovoljna i neadekvatna kadrovska popunjenost kao i smanjenje učešća vlastitih prihoda centra u njegovom finansiranju, što se odražava na sve aspekte njegovog rada. Iako je tehnička opremljenost centra na zadovoljavajućem nivou, problem predstavlja dotrajaio vozni park koji umanjuje mobilnost radnika centra i na taj način umanjuje broj terenskih posjeta socijalno ugroženim grupama stanovništva.

III.1.7.2. Obrazovanje

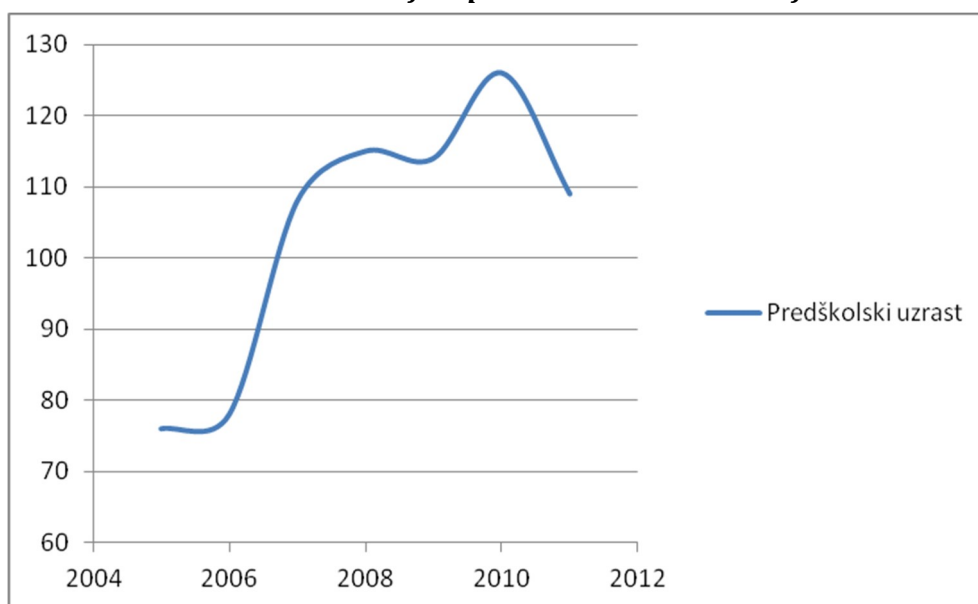
III.1.7.2.1. Predškolsko obrazovanje

Predškolsko obrazovanje se institucionalno provodi u Javnoj ustanovi dječje obdanište “Kolibri”. Predškolska ustanova dječje obdanište postoji i radi više od 40 godina u Gradačcu, a njeni kapaciteti mogu prihvatiti do 140 djece.

Ova ustanova prihvata djecu od jaslčkog do predškolskog uzrasta, organizovanih u pet uzrasnih grupa.

Obuhvat djece predškolskim obrazovanjem na području općine Gradačac nije zadovoljavajući, iako on u periodu 2005.-2011. godina bilježi rast, (od 76 u 2005. do 126 u 2010. godini), međutim to nije dovoljno ako imamo u vidu značaj ranog učenja za kasniji razvoj pojedinca.

Slika 56: Obuhvat djece predškolskim obrazovanjem

Izvor: Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko invalidsku zaštitu.

Značajnije promjene u cilju uključivanja većeg broja djece u predškolsko obrazovanje i odgoj čine se primjenom novih zakonskih obaveza u godini koja prethodi polasku u osnovnu školu.

Tako u školskoj 2011./12. godini na 5 lokacija u ruralnim područjima postoje predškolske grupe za realizaciju ovog programa. Podršku predškolskom programu predstavlja i realizacija UNICEF-ovog projekta uključivanja djece iz ruralnih sredina u predškolski program obrazovanja.

Broj predškolske djece koje pohađaju program predškolskog odgoja na području Općine Gradačac nije zadovoljavajući. Cilj i obaveza na ovom polju je obezbijediti izvršenje pripremnih radnji da sva djeca prije upisa u prvi razred osnovne škole pohađaju i predškolski program.

III.1.7.2.2. Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje ima dobro izgrađenu mrežu centralnih i područnih škola. Pored 7 centralnih škola nastava se odvija i u 16 područnih škola. Ove školske godine osnovnu školu završava i posljednja generacija učenika koji su ovaj vid obrazovanja pohađali prema programu osmogodišnje osnovne škole. Većina objekata osnovnih škola su sanirani nakon ratnih razaranja, dok su u Međiđi Donjoj i Vidi I izgrađeni novi školski objekti.

Najlošije stanje trenutno je u područnoj školi u Jasenici, gdje je školski objekat uništen u ratu, zatim u PŠ Vučkocima, gdje je montažni objekat dotrajavao, neuslovan za rad i nema sanitarni čvor unutar školskog objekta. U izgradnji je nova područna škola na Požarikama i dogradnja tri učionice u OŠ "Hamdija Kreševljaković" u Kamberima.

Osnovne škole u Kamberima, Međiđi Donjoj i Vidi I nemaju sportsku salu, tako da se nastava tjelesnog odgoja odvija na sportskom poligonu kada to vremenski uslovi dozvoljavaju. Uz izgradnju tri učionice u OŠ u Kamberima u fazi je i izgradnja sportske sale, ali su radovi obustavljeni nakon izgradnje temelja i nosivih betonskih greda, jer sredstva za njen dovršetak nisu obezbjeđena.

Kao što je to trend i u drugim sredinama, broj učenika koji pohađaju osnovnu školu bilježi blagi, ali konstantan pad. U narednoj tabeli vidljivo je da je u 2005. u 7 osnovnih škola upisano 4.883 učenika, dok taj broj u 2011. godini iznosi 4164, što predstavlja smanjenje od 14,72%.

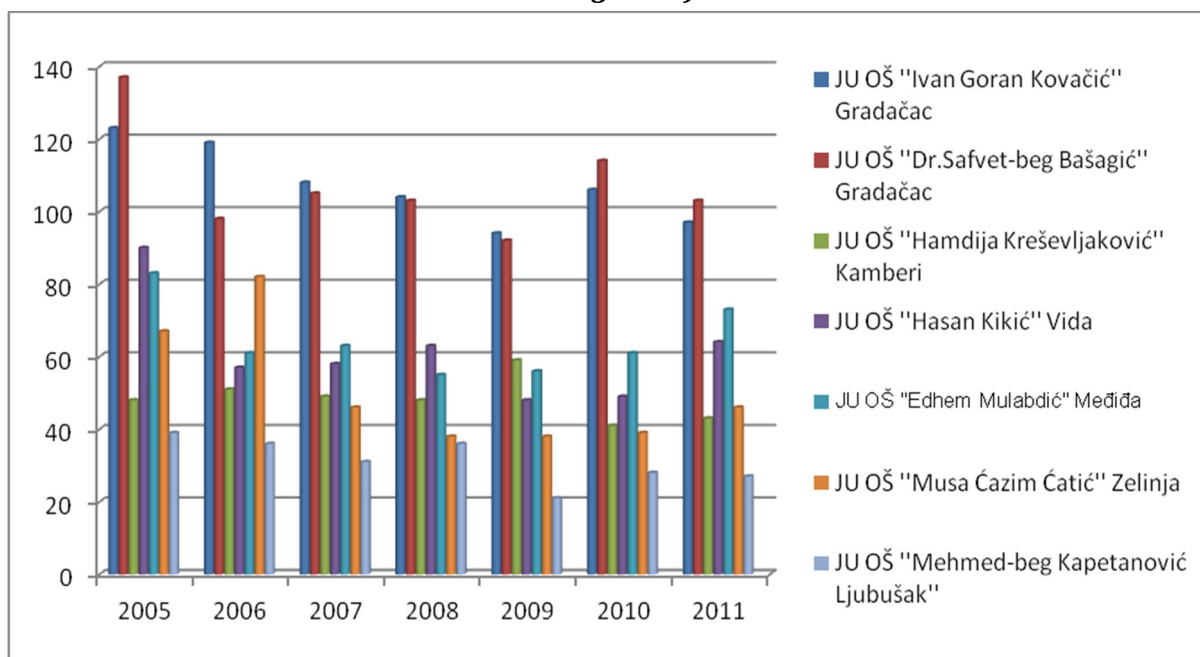

Tabela 15: Pregled obrazovnih ustanova (predškolsko i osnovno obrazovanje

Naziv ustanove	Broj učenika													
	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
JU OŠ "Ivan Goran Kovačić"	508	475	519	472	522	486	521	479	497	467	478	450	454	419
JU OŠ "Dr. Safvet- beg Bašagić"	607	576	604	576	587	548	608	574	584	539	562	505	519	473
JU OŠ "Hasan Kikić"	312	295	305	284	296	272	316	270	299	264	286	259	275	237
JU OŠ "Hamdija Kreševljaković" Kamberi	218	228	221	230	224	231	234	223	239	229	217	210	212	187
JU OŠ " Mehmed beg Kapetanović Ljubušak"	314	325	304	294	293	287	292	287	261	272	255	259	255	259
JU OŠ "Edhem Mulabdić" Međiđa Donja	148	130	149	149	155	151	144	153	133	152	117	128	119	120
JU OŠ "Musa Ćazim Ćatić" Zelinja Donja	192	182	197	198	194	206	180	207	156	196	140	169	147	153

Izvor: Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko invalidsku zaštitu

Slika 57: Pregled broja upisanih učenika u OŠ na području općine (period 2005-2011godina)

Izvor: Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko invalidsku zaštitu.

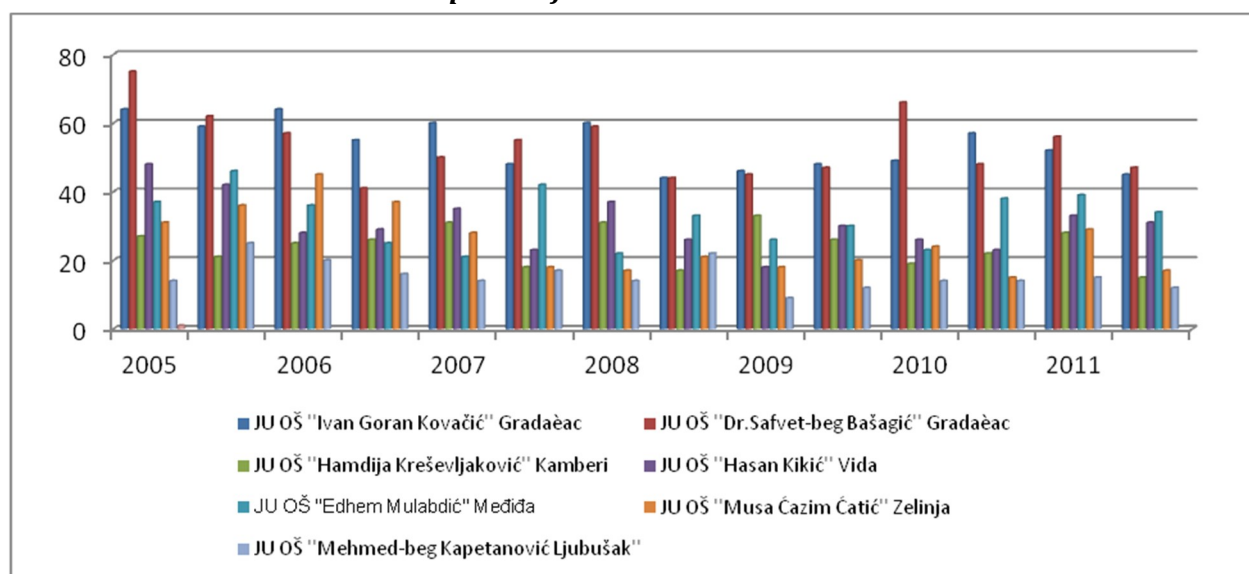
Broj učenika upisanih u prvi razred osnovnih škola Također bilježi značajan pad u periodu od 2005. do 2009. godine za čak 180 učenika, ali se taj trend od 2010. godine počinje zaustavljati i broj djece koja se upisuju u prvi razred osnovne škole postepeno se povećava, što je prikazano u narednoj tabeli .

Tabela 16: Broj upisanih u prvi razred /prvu godinu u školama na području općine Gradačac.

Vrsta obrazovanja	Broj učenika													
	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Osnovno obrazovanje														
JU OŠ "Ivan Goran Kovačić" Gradačac	64	59	64	55	60	48	60	44	46	48	49	57	52	45
JU OŠ "Dr.Safvet-beg Bašagić" Gradačac	75	62	57	41	50	55	59	44	45	47	66	48	56	47
JU OŠ "Hamdija Kreševljaković" Kamberi	27	21	25	26	31	18	31	17	33	26	19	22	28	15
JU OŠ "Hasan Kikić" Vida	48	42	28	29	35	23	37	26	18	30	26	23	33	31
JU OŠ "Edhem Mulabdić" Međida	37	46	36	25	21	42	22	33	26	30	23	38	39	34
JU OŠ "Musa Ćazim Ćatić" Zelinja	31	36	45	37	28	18	17	21	18	20	24	15	29	17
JU OŠ "Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak"	14	25	20	16	14	17	14	22	9	12	14	14	15	12
Srednje obrazovanje	249	181	200	164	214	167	188	125	242	175	221	152	290	257
Visokoškolsko obrazovanje														

Izvor: Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko invalidsku zaštitu

Slika 58: Ukupan broj učenika u osnovnim školama

Izvor: Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko invalidsku zaštitu.

III.1.7.2.3. Srednje obrazovanje

Srednje obrazovanje u Općini Gradačac organizovano je u dvije srednje škole i to Gimnazija „Mustafa Novalić“ i Mješovita srednja škola „Hasan Kikić“

U 2011. godini Gimnaziju je pohađalo 502 učenika u 18 odjeljenja, a MSŠ 1573 učenika u 53 odjeljenja, što ukupno iznosi 2075 učenika.

U Gimnaziji se obrazuju učenici po programu opće gimnazije, dok je Mješovita škola organizovana kao Tehnička i Stručna škola.

Trenutno se u MSS „Hasan Kikić“ obrazuju učenici u slijedećim zanimanjima:

Tehnička škola - Stručna zvanja (usmjerenja)

- Mašinski tehničar za kompjutersko projektovanje,
- Elektrotehničar energetike,
- Elektrotehničar računarske tehnike i automatike,
- Poljoprivredni tehničar (EV),
- Prehrambeni tehničar (EV),
- Tekstilni tehničar,
- Medicinski tehničar – opći smjer.

Stručna škola – stručna zvanja

- Metalostrugar,
- Automehaničar,
- Bravar,
- Električar,
- Stolar,
- Voćar –vinogradar,
- Krojač,
- Konobar,
- Kuhar.

Objekti ovih škola, iako građeni prije desetak godina, prvo objekat MSS, a zatim Gimnazije, po svojim kapacitetima ne zadovoljavaju u potpunosti potrebe učenika što direktno utiče i na kvalitet organizacije nastave. Objekat Gimnazije nema sportsku salu, pa se nastava izvodi u sali MSS, često i za dva odjeljenja u isto vrijeme. Objektu MSS nedostaje učioničkog i radioničkog prostora za kvalitetno planiranje i organizovanje nastave, a neophodne su i građevinske intervencije - zamjena stolarije, saniranje fasade i dr.

U okviru osnovnog i srednjeg obrazovanja kvalitet izvođenja nastave je obezbjeđen angažovanjem kvalitetnog kadra koji izvodi nastavu. Međutim, kako u srednjem tako i u osnovnom obrazovanju, značajan broj školskih objekata ne zadovoljava potrebe učenika, odnosno uočen je nedostatak uslovnih sportskih sala, učioničkih i radioničkih prostora, kao i dotrajalost fasade i vanjske stolarije na objektima gdje se nastava izvodi.

III.1.7.3. Zdravstvo

U oblasti zdravstva na području općine rade dvije javne ustanove: JZU Dom zdravlja Gradačac i JZU Centar za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i banjsko liječenje „Ilidža“ Gradačac i četiri privatne ordinacije: internistička „Bajramović“, ordinacija za uho, grlo, nos dr. Halilović, stomatološke ordinacije dr. Hodžić i stomatološka ordinacija dr. Ajanović.

U JZU Dom zdravlja Gradačac pruža se zdravstvena zaštita licima koja imaju prebivalište na području općine Gradačac i to u tri segmenta: primarna zdravstvena zaštita, vanbolnička konsultativno-specijalistička zdravstvena zaštita i vanbolnička dijagnostička djelatnost.

U okviru ovih segmenata zdravstvene zaštite organizovane su slijedeće službe:

- služba hitne medicinske pomoći,
- služba za očne bolesti,
- služba za interne bolesti,
- opća služba,
- higijensko-epidemiološka služba,
- porodična medicina organizovana u 15 timova,
- dispanzer za zdravstvenu zaštitu žena sa stacionarom,
- dispanzer za plućne bolesti i tuberkulozu,
- dispanzer za zdravstvenu zaštitu djece,
- centar za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju,
- centar za mentalno zdravlje,
- laboratorijska dijagnostika,
- hematološki laboratorij,
- biohemijski laboratorij,
- mikrobiološki laboratorij,
- radiološka dijagnostika,
- ultrazvučna dijagnostika,
- služba medicine rada,
- polivalentna patronaža,
- zdravstvena njega u kući.

Osim u sjedištu Ustanove, u mjesnim zajednicama: Vučkovci, Međida Donja, Zelinja Donja, Srnice Donje i Mionica Centar opremljene su ambulante u kojima rade timovi porodične medicine, gdje građanima olakšan pristup primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

Tabela 17: Broj ustanova zdravstvene zaštite na području općine Gradačac

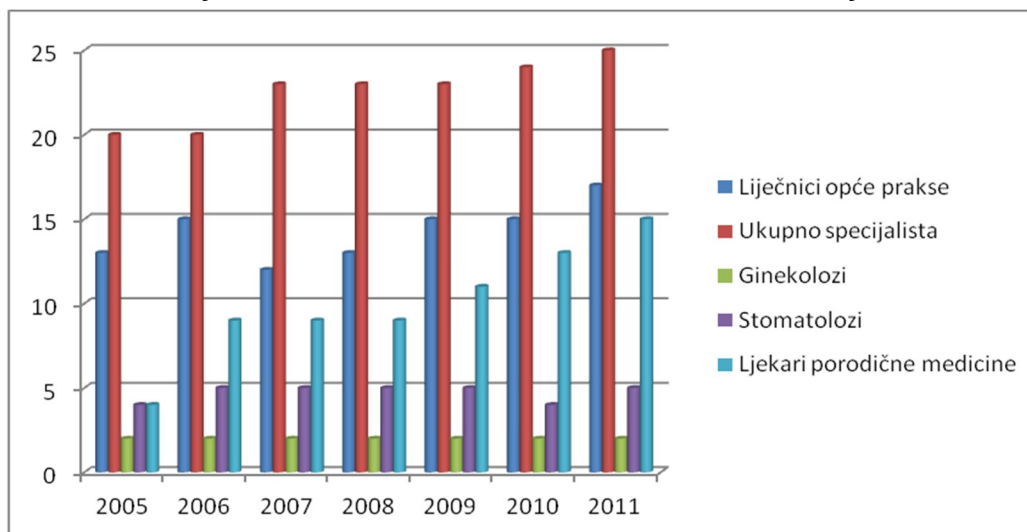
Ustanova	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bolnica							
Privatne poliklinike							
Dom zdravlja	1	1	1	1	1	1	1
Područne ambulante	4	4	4	4	4	5	5
Timovi obiteljske medicine	9	9	9	9	11	13	15
Hitna pomoć	1	1	1	1	1	1	1
Javne ljekarne	1	1	1	1	1	1	1
Privatne ljekarne	5	5	5	6	6	7	8
Savjetovališta koja rade na unaprijeđenju zdravstvene zaštite kroz prevenciju i edukaciju							

Izvor: Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko invalidsku zaštitu

Broj timova porodične medicine se u periodu od 2005. do 2011. uvećao za 66,66% i u 2011. godini je iznosio 15 timova.

Povećanju broja timova porodične medicine prethodilo je povećanje broja i strukture zaposlenih u Domu zdravlja, tj. specijalista porodične medicine, ali i broj ostalih zdravstvenih radnika koji se konstantno povećavao, što je vidljivo iz grafika.

Slika 59: Broj i struktura zdravstvenih radnika u Domu zdravlja Gradačac.

Izvor: Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko invalidsku zaštitu –Dom zdravlja Gradačac.

Prema informacijama JZU Dom zdravlja Gradačac, evidentan je nedostatak specijaliziranog kadra i to specijalista otorinolaringolog, specijalista dermatolog, specijalista mikrobiolog i veći broj specijalista urgentne i porodične medicine. JZU Dom zdravlja nije u mogućnosti u potpunosti pružiti zdravstvenu zaštitu stanovništvu zbog standarda i normativa koji definišu mali broj specijalista na veliki broj osiguranika. Potreba stanovništva je daleko veća, kako zbog adekvatnog pružanja zdravstvene zaštite, tako i zbog objektivnih okolnosti odsustva ljekara sa posla (bolovanja, trudnička bolovanja, odmori i dr.). Ovdje je evidentan raskorak između onoga što zdravstveni sistem može da pruži i onoga što su stvarne potrebe osiguranika.

Centar za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i banjsko liječenje "Ilidža" Gradačac je javna zdravstvena ustanova, u kojoj se primjenjuju savremene metode liječenja i medicinske rehabilitacije, bazirane na ljekovitim svojstvima mineralne vode. Pored zdravstvenih usluga JZU „Ilidža“ Gradačac pruža i usluge iz domena ugostiteljstva i hotelijerstva. Objekat Ustanove je ukupne površine 6.100,00 m², sa četiri etaže, suterenom, prizemljem, podrumom, a ukupan banjski kompleks čini zemljište površine 92.665,00 m², od čega je 51.819,00 m² uz objekat.

Smještajni kapaciteti ustanove su: 151 ležaj u 30 trokrevetnih, 27 dvokrevetne, 2 jednokrevetne sobi i 2 apartmana. Broj noćenja od 2009. godine sa 159 se znatno povećao u 2010. godini na 279, dok je u 2011. zabilježio pad na 228 noćenja. Broj pacijenata u 2010. godini je iznosio 3.959, dok je taj broj za period 2011. godine bio nešto manji i iznosio 3.375.

Tabela 18: Broj i struktura zaposlenog osoblja u JZU Banja «Ilidža» Gradačac

Osoblje	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	S	S	S	S	S	S	S
Ukupno zdravstvenih radnika	22	22	23	23	23	23	26
Liječnici opće prakse	1	1	2	2	2	1	0
Ukupno specijalista	2	2	2	2	2	3	4
Ginekolozi							
Stomatolozi							

Ljekari porodične medicine							
Medicinski tehničari	19	19	19	19	19	19	22
Ostalo osoblje	32	32	33	33	32	34	35

Izvor: Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko invalidsku zaštitu

Struktura zaposlenih, prikazana u tabeli, Također je imala kvalitetno poboljšanje od 2 ljekara specijalista do 3 u 2010. i 4 specijalista u 2011. Godini.

Uz objekat je ustanova izgradila i zatvorene bazene dimenzija 28mx28m koje čine hidroterapeutski i rekreativni bazen koji su u funkciji od 2010. godine čime se bitno uticalo na kvalitet medicinskih usluga koje Ustanova pruža, a stvorena je i nova mogućnost da građani u rekreativne svrhe koriste bazen.

III.1.7.4. Kultura

Ustanove čije su djelatnosti u oblasti kulture su Centar za kulturu „Ahmed Muradbegović“ koji u svom sastavu ima organizacione cjeline – radio Gradačac, gradsko kino, muzejsku i zavičajnu zbirku i Javna ustanova Javna biblioteka „Alija Isaković“.

Centar za kulturu ima ukupno 10 zaposlenih. Najrazvijeniji segment ustanove je informativni, tj. rad radio stanice.

Zajedno sa Javnom bibliotekom, udruženjima HKD „Napredak“ i BZK „Preporod“ i nadležnom općinskom službom ova ustanova organizuje i realizuje najpoznatiju kulturnu manifestaciju u gradu i regionu - Gradačaćke književne susrete. Ova manifestacija osnovana je 1973. Godine, tada pod nazivom „Kikićevi susreti“ i osim prekida u ratnom periodu održava se svake godine u mjesecu maju kroz brojne književne i kulturne sadržaje i gostovanje velikog broja pisaca i umjetnika na njima.

Javna ustanova Javna biblioteka „Alija Isaković“ registrovana kao samostalna ustanova 1996. godine ima danas zavidan fond od 43.193 publikacije. Briga o korisnicima ostvaruje se kroz politiku nabave knjiga i publikacija, reklame i usluge ustanove.

Ustanova ima i pokretnu biblioteku sa 200 učlanjenih korisnika, uglavnom iz prigradskih i ruralnih područja.

Već nekoliko godina u čitaonici Biblioteke djeluje i internet klub sa četiri računara. Ustanova izdaje i časopis za kulturu „Diwan“ sa štampanih 36 brojeva.

Zajednički problem obje ustanove je nepostojanje adekvatnog prostora za održavanje kulturnih manifestacija – književnih večeri, koncerata, izložbi. Prostor gradskog kina svojom površinom i dotrajalošću instalacija i opreme ne pruža potrebne uslove za njihovu realizaciju.

Rješenje ovog problema pokrenuto je u 2011. godini obavljanjem priprema i izradom projekta za izgradnju Kulturnog centra na mjestu sadašnjeg gradskog kina.

Osim javnih ustanova značajan doprinos njegovanju tradicije i kulture daju i BZK „Preporod“ i HKD „Napredak“ organizacijom svojih tradicionalnih manifestacija, izložbi, promocija knjiga.

Kulturno-umjetnička društva „Gradačac“, „Sevdah“ iz Vučkovaca i „Zmaj od Bosne“ osim što okupljaju značajan broj mladih u svojim sekcijama, Također su nosioci smotri i kulturnih i zabavnih sadržaja u gradu.

Iako u Gradačcu egzistiraju dvije, za kulturu izuzetno značajne ustanove, nepostojanje adekvatnog prostora za održavanje kulturnih manifestacija – književnih večeri, koncerata, izložbi predstavlja ozbiljan problem za razvoj kulture a samim tim i preduslova za zadržavanje mladih. Izgradnjom savremenog centra za kulturu stvorili bi se tehnički preduslovi za poboljšanje kvaliteta ponude kulturno-zabavnog sadržaja.

III.1.7.5. Sport

Javni interes u oblasti sporta općina Gradačac ostvaruje kreiranjem uslova za zadovoljavanje lokalnih potreba građana u oblasti sporta i sportske rekreacije. Javni interes se ostvaruje putem sportskog saveza i to kroz sljedeće aktivnosti:

- tjelesne aktivnosti i sportske igre u cilju unaprijeđenja zdravlja djece i omladine,
- sportski odgoj i obrazovanje,
- sportske klubove općinskog i kantonalnog ranga takmičenja,
- sportske klubove kvalitetnog sporta,
- sport za lica sa invaliditetom,
- sportska rekreacija.

U općinskom i kantonalnom rangu takmičenja aktivni su: OFK Međida Donja, NK Jedinstvo, OFK Vida I, FK Mladost Sibovac, FK Sloboda Kerep, NK 12. Decembar Rajska, NK Biberovo Polje, NK Željezničar Jelovče Selo, NK Trebava Zelinja Donja, OFK Mionica 85.

Od ostalih sportova aktivni su 2 karate kluba-„Adnan Bistrić“ i KBS „Zmaj“, rukometni klub „Speed“ Gradačac udruženje sportskih ribolovaca, ženski odbojkaški klub „Filia“, kajak, kanu, rafting klub „Vidara“, kajak, kanu klub „Siniša Mlinarević“, karting klub „Hari“, karting klub „Del Racing“, ronilački klub „Vidara“, šahovski klubovi „Sahat-kula“ i „Vučkovci“, streljački klub „Centar“, sportsko planinarsko društvo „Gradina“, ženski košarkaški klub „Top Ten“ i košarkaški klub „Gradačac“.

U kategoriji sporta za lica sa invaliditetom košarkaški klub invalida „Zmaj“ okuplja sportiste koji se bave košarkom u kolicima. Sportski rezultati ovog kluba su vrlo značajni tako da klub ima i nekoliko članova u reprezentaciji BiH.

U oblasti kvalitetnog sporta najznačajniji su sportski klubovi odbojkaški klub „Kula Gradačac“ koji se takmiči u Premijer ligi BiH, rukometni klub „Gradačac“ koji se takmiči u Prvoj rukometnoj ligi FBiH i nogometni klub „Zvijezda Gradačac“ koji je sportski klub sa najdužom tradicijom i sa svojom školom fudbala najmasovniji sportski klub na području općine.

Mogućnosti za bavljenje sportom prema strukturi sportskih klubova ne zadovoljavaju u istoj mjeri potrebe oba spola. Ženski sportski klubovi organizovani su u odbojci, košarci i karate sportu, i time je izbor ograničen za bavljenje spomenutim sportovima.

Masovnost kroz brojne škole sporta i kvalitetan sport su osnovne karakteristike jako razvijenih sportskih aktivnosti i broja sportskih kolektiva na području općine.

Sportske aktivnosti dvoranskih klubova- trenažni procesi, utakmice, sportske manifestacije odvijaju se u sportskoj dvorani „Gradačačkog sajma“. Stadion „Banja Ilidža“ koji koristi NK „Zvijezda Gradačac“ svojim kapacitetom i površinom zadovoljava potrebe treniranja i održavanja velikih sportskih događaja dok ostali sportski klubovi koriste sportske terene u gradu i u mjesnim zajednicama što je prikazano u Tabeli 19.

Za potrebe finansiranja sporta iz općinskog budžeta redovno se izdvajaju sredstva za rad klubova, tako da je u 2008. godini taj iznos bio 180.000,00 KM, u 2009. i 2010. 250.000,00 KM, a u 2011. izdvojeno je 227.000,00 KM. Ova sredstva nisu dovoljna za rad klubova ali uz podršku sponzora i privrednih subjekata ipak postižu vrhunske rezultate.

Tabela 19: Pregled ustanova sporta (m² korisnog prostora u funkciji)

Naziv ustanove	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sportska dvorana Gradačac	3972	3972	3972	3972	3972	3972	3972
Stadion "Banja Ilidža"	30848	30848	30848	30848	30848	30848	30848
Stadion Vučkovci	10341	10341	10341	10341	10341	10341	10341
Stadion Međida Donja	8538	8538	8538	8538	8538	8538	8538
Stadion Sibovac	12694	12694	12694	12694	12694	12694	12694
Stadion Kerep	12175	12175	12175	12175	12175	12175	12175
Stadion Jelovče Selo	5775	5775	5775	5775	5775	5775	5775
Stadion Rajska	8493	8493	8493	8493	8493	8493	8493
Stadion Biberovo Polje	5120	5120	5120	5120	5120	5120	5120
Stadion Zelinja Donja	9452	9452	9452	9452	9452	9452	9452
Stadion Mionica I	10747	10747	10747	10747	10747	10747	10747
Stadion "Jezero" Mionica III	10098	10098	10098	10098	10098	10098	10098
Stadion "Lipik" Mionica II	11922	11922	11922	11922	11922	11922	11922
Stadion "Popovača" Vida	34171	34171	34171	34171	34171	34171	34171
Sportski poligon "Luke"	4378	4378	4378	4378	4378	4378	4378

Izvor: Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko invalidsku zaštitu

Iako se sportska infrastruktura nalazi na zavidnom nivou, mogućnosti za bavljenje sportom prema strukturi sportskih klubova ne zadovoljavaju u istoj mjeri potrebe oba spola, čime se žene dovode u neravnotežan položaj kada je riječ o izboru učestvovanja u sportskim aktivnostima. Potrebno je raditi na afirmaciji ženskog sporta kroz podršku osnivanju novih ženskih sportskih klubova ili sekcija. Jedna od kočnica razvoju kvalitetnog ženskog sporta predstavlja nepostojanje multifunkcionalnog sportsko-rekreacionog travnatog terena sa pripadajućim pomoćnim objektima u kojima bi se organizovali sadržaji pristupačni ženama kao i ostalim kategorijama stanovništva. Izgradnja ovakvog centra predviđena je prostornim planom razvoja rekreacionog centra Ilidža.

III.1.7.6. Ranjive grupe

Osim kroz javnu ustanovu Centar za socijalni rad, rješavanje problema osoba u stanju socijalne potrebe i ostalih ranjivih grupa u nadležnosti je i rješava se i kod općinskih službi kroz dva referata namijenjena za socijalno zbrinjavanje korisnika boračke zaštite i izbjeglih i raseljenih lica i lokalnog stanovništva.

Za smještaj osoba u stanju socijalne potrebe u tzv. naselju “Duren” postoji 32 objekta, sa 64 stana koji se prema utvrđenim kriterijima dodjeljuju na korištenje porodicama koje se nalaze u teškoj materijalnoj i socijalnoj situaciji. U 2011. godini 220 članova domaćinstva bilo je smješteno u ovom naselju. Korisnici ovih kuća primaju i povremenu socijalnu pomoć i imaju subvencije za korištenje električne energije i komunalnih usluga, koja je u 2011. godini iznosila 4.000,00 KM. Stanje objekata u ovom naselju se nalazi u lošem stanju i potrebna je rekonstrukcija istih koja bi uključivala sanaciju prozora, krova i sanitarne infrastrukture.

Putem nadležne službe također se kroz jednokratne novčane pomoći interveniše u slučajevima teškog socijalnog stanja, iznenadnih i teških oboljenja i dr. slučajeva u kojima se nađu građani. Međutim, ova ograničena sredstva nisu dovoljna da bi se osigurao kvalitetna podrška svim socijalno ugroženim kategorijama.

Tabela 20: Ranjive grupe-odrasli

Ranjive grupe - Odrasli															
Godina	Osobe ometene u psihičkom i fizičkom razvoju i osobe sa invaliditetom			Materijalno neosigurane i za rad nesposobne osobe			Stare osobe bez obiteljskog staranja			Osobe društveno negativnog ponašanja			Osobe i obitelji u stanju soc. potrebe kojima je uslijed posebnih okolnosti potrebna pomoć		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
2005	39	38	77	144	209	353	0	4	4	10	0	10	603	923	1526
2006	41	38	79	143	219	362	0	6	6	12	0	12	590	1560	2150
2007	42	38	80	140	225	365	0	5	5	14	0	14	851	1200	2051
2008	43	39	82	138	225	363	0	4	4	17	0	17	830	1430	2260
2009	44	39	83	146	224	370	0	4	4	16	0	16	687	936	1623
2010	45	42	87	149	235	384	0	5	5	20	0	20	580	1162	1742
2011	49	45	94	153	230	383	0	6	6	32	0	32	478	1080	1558

Izvor: Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko invalidsku zaštitu.

Romi

Romi se na području općine Gradačac suočavaju se sa vrlo kompleksnim socio-ekonomskim izazovima, od kojih se ističu vrlo loši uslovi stanovanja i nizak nivo obrazovanja.

Kroz realizaciju Akcionog plana za Rome, iz sredstava općinskog budžeta obezbjeđuje se sredstva za ishranu učenika u osnovnim školama (3.000KM u 2011.), kupovinu školskog pribora i opreme, sanaciju kuća u romskim naseljima (10.000 KM u 2011. godini).

Potrebno je nastaviti sa projektima i akcionim planovima socijalnog uključivanja Roma koji su u skladu sa Strategijom za Rome u BiH i Dekade Roma 2005-2015.

Mladi

Institucionalno organizovana briga o mladima, omladinsko udruživanje i učestvovanje mladih u donošenju odluka zasniva se na poštivanju ljudskih prava, ustavnog poretka i zakona i uvažavanje međunarodnih standarda i prakse u radu sa mladima. Ove odredbe precizirane su Zakonom o mladima koji prvi puta na području FBiH uređuje pitanja koja se odnose na mlade tj. osobe u životnoj dobi od navršениh 15 do 30 godina starosti.

Na području općine Gradačac omladinski aktivizam razvija se kroz omladinske organizacije i projekte od 2004. godine u cilju poboljšanja položaja mladih u društvu, njihove aktivne uloge i uključivanja u društvene tokove i procese donošenja odluka u zajednici u kojoj žive.

Polako i postepeno, registrovanjem i osnaživanjem omladinskih organizacija formirano je i Vijeće mladih, kao krovna omladinska organizacija u lokalnoj zajednici. Vijeće mladih bi na svim nivoima vlasti trebalo da postane partner vlasti, legitiman predstavnik mladih i njihovih interesa.

Formirano vijeće mladih općine Gradačac čine omladinske organizacije "Kult", "Motiv" i "Speed".

Neke od prepoznatljivih aktivnosti omladinskih organizacija su Dan mladih, Sajam obrazovanja i profesionalne orijentacije, muzički i humanitarni koncerti, projekti međunarodne razmjene i mobilnosti mladih.

Povratnici

Proces povratka na općini Gradačac organizuje se u skladu sa Revidiranom strategijom BiH za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Kao i u mnogim drugim povratničkim općinama, u općini Gradačac povratnici se suočavaju sa mnogim izazovima, od kojih su najistaknutiji nezaposlenost i loša mjesna infrastruktura.

Kao podrška povratničkim i socijalno ugroženim porodicama donatorskim sredstvima izgrađene su tzv. "holandske kuće" tako da 5 kuća sa ukupno 10 stanova koristi oko 50 korisnika - članova porodica.

Općina ima ukupno 35 mjesnih zajednica od kojih je 12 povratničkih. Do 2012. godine na područje Općine Gradačac vratilo se 2.886 porodica, odnosno 10.637 lica. Od ukupnog broja 2.324 devastiranih povratničkih stambenih jedinica obnovljeno je 2.216, odnosno 95,35%.⁷

---

⁷ Izvor: <http://uzopibih.com.ba/povratak/gradacac.html>, posljednji put posjećeno 02.08.2013.

Tabela 21. Povratak u pojedinim mjesnim zajednicama Općine Gradačac⁸

Mjesne zajednice	Br. povratnika (lica)	Br. povratničkih domaćinstava	Br. obnovljenih objekata	Br. neobnovljenih objekata
GRABOV GAJ I AVRAMOVIĆA	250	70	40	10
HRGOVI DONJI	352	110	60	-
LEDENICE GORNJE	380	124	121	3
LEDENICE DONJE	250	80	100	-
MEĐIDA DONJA	1500	450	-	-
NOVALIĆI	352	100	90	10
POŽARIKE	1920	642	540	-
RAJSKA	1007	250	240	10
SIBOVAC	1366	200	240	10
SRNICE DONJE	196	60	35	15
TRAMOŠNICA	1054	350	300	50
ZELINJA DONJA	2010	450	450	-
UKUPNO	10.637	2.886	2.216	108

Izvor: <http://uzopibih.com.ba/povratak/gradacac.html>

Općina Gradačac je tokom 2012. godine planom realizacije budžeta izdvojila 99.000 KM na ime održivog povratka, alternativnog smještaja i rekonstrukcije ratom porušenih kuća, što predstavlja značajan napredak u odnosu na 2011. godinu kada nije bilo zabilježeno izdvajanja javnih sredstava za ovu namjenu.

Osobe sa invaliditetom

Položaj u kojem se nalaze karakterišu veliki stepen socijalne isključenosti, kao i još uvijek prisutni različiti oblici diskriminacije, kako od strane osoba bez invaliditeta (poslodavci, institucije, pojedinci), tako i među samim osobama sa invaliditetom (nejedinstvo uzrokovano ostvarivanjem nejednakih prava koja se stiču prvenstveno po osnovu uzroka nastanka i stepena invaliditeta). Primjere takvog ponašanja primjećujemo i u svim oblastima života od interesa za ovu populaciju kao što su zdravstvo, školstvo, obrazovanje, rad i zapošljavanje, mobilnost.

Broj osoba sa invaliditetom - Procenat osoba sa invaliditetom u ukupnoj populaciji Federacije Bosne i Hercegovine je cca 15%, procjena je da ih je na području TK oko 62 000, dok je procjenu ukupnog broja OSI za općinu Gradačac vrlo teško dati. Svaka od općinskih službi, ustanova ili udruženja vode sopstvenu evidenciju (Centar za socijalni rad -94, udruženja RVI-664 i civilnih žrtava-150), ali je veliki broj osoba sa invaliditetom koje ne spadaju u kategoriju ratnih vojnih invalida, osoba sa invaliditetom koje ostvaruju pravo na novčanu nadoknadu po osnovu invaliditeta ili članova udruženja, tako da je taj dio osoba sa invaliditetom isključen iz bilo kakve evidencije. Zbog toga je procjena da na području općine, od ukupno 46.132 stanovnika, njih oko 5.000-5.500 su osobe sa invaliditetom, što govori da skoro 4.000 osoba sa invaliditetom uopšte nije registrovano, niti obuhvaćeno nekim vidovima podrške.

⁸ Stanje u pojedinim povratničkim mjesnim zajednicama detaljno je opisano u Aneksu 1 ovog dokumenta

Sama činjenica da ne postoji ažurna i sveobuhvatna evidencija njihovog broja (u vidu jedinstvenog registra na nivou općine) je, zbog toga, jedna od većih prepreka ozbiljnijem planiranju programa za unaprijeđenje stanja u kojem se trenutno nalazi ova kategorija stanovništva. Organizacija osoba sa invaliditetom je relativno malo, nisu ujedinjene u jedinstven pokret koji bi artikulirao interese, zastupao ih i promovisao prava ove populacije.

Socijalna isključenost - Pošto se pokazalo da je model dosadašnjeg odnosa društva koji je uglavnom realiziran kroz socijalna davanja društveno i ekonomski neodrživ, donošenje Strategije o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji BiH je od posebnog značaja za uređivanje stanja u oblasti invalidnosti, prvenstveno zbog toga što se promoviše napuštanje postojećeg modela i prelazak na model koji više promoviše rad i zapošljavanje kao osnovu uključivanja ove populacije u sve društveno-ekonomske tokove. Zbog toga, a u sklopu generalnih napora za rješavanje problematike socijalnog uključivanja, naročito problematike zapošljavanja osoba sa invaliditetom u BiH, ali istovremeno i vezujući se na procese i aktivnosti koji su dio sveukupnih reformi u BiH, ubrzavanje procesa operacionalizacije *Strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom FBiH* (usvojena od strane Doma naroda – 28.7.2011.) je od izuzetne važnosti za uređivanje stanja u ovoj oblasti. Ova strategija obavezuje kantone i općine da urade lokalne akcione planove za njenu implementaciju, te da u svojim budžetima obezbjede finansiranje i uvođenje posebnog budžetskog koda na kojem će se planirati potrebna finansijska sredstva. Nažalost, niti u Tuzlanskom kantonu, niti u općini Gradačac do sada nije bilo nikakvog napretka u tom smjeru. Govoreći o uslugama/servisima za podršku (personalni asistenti, gestovni tumači, asistenti u nastavi, savjetovanje, informisanje, prekvalifikacija), evidentno je da je i u općini Gradačac prisutnost i nivo usluga nedovoljan, te da se i na tom polju trebaju uložiti dodatni napor.

Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje – Stopa nezaposlenosti osoba sa invaliditetom je izuzetno visoka i procjenjuje se na oko 75% (dok je za ostale građane BiH 43,6%, TK 53,40%, a u samoj općini Gradačac je 54,10%). S druge strane, njihovo učešće na tržištu radne snage izuzetno nisko, tako da je na području općine Gradačac u toku 2011. godine od ukupnog broja registriranih nezaposlenih osoba (7.612), tek njih 253 su osobe sa invaliditetom (RVI – 201; ostale OSI - 52), što pokazuje da je njihovo učešće na tržištu radne snage zanemarivo (cca 3%), te da će u budućnosti biti potrebno ozbiljnije pristupiti planiranju unaprijeđenja situacije u ovoj oblasti. Nadalje, profesionalna rehabilitacija i stručno osposobljavanje osoba sa invaliditetom su jako bitni preduslovi za uspješno pronalaženje posla. Biro za zapošljavanje Gradačac nema kapacitete i infrastrukturu koja bi mu omogućila da se bavi projektima stručnog osposobljavanja i prekvalifikacije. Takvi programi su uglavnom skoncentrisani u većim centrima i politika zapošljavanja bi trebala ove okolnosti uzeti u obzir kod budućeg planiranja ovih programa. To je jedna od većih prepreka za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom i jedno od područja koje treba unaprijeđivati. Iako postoje pozitivni primjeri („Kula“ Gradačac, obdanište „Kolibri“), lokalne vlasti, nadležne za provođenje reformi u ovoj, ali i svim drugim oblastima od interesa za osobe sa invaliditetom treba da pokažu istinsku predanost za potpuno angažovanje samih osoba sa invaliditetom u procesu izrade samih planova, a tako proveden proces će omogućiti donosiocima odluka i svim ključnim akterima da pitanja od interesa za OSI uzmu u obzir i ugrade u sadašnje i buduće razvojne programe, primijene integrirano budžetiranje i koordiniraju različita sredstva za kreiranje projekata u oblasti zapošljavanja.

Zdravstvena zaštita – Karakterišu je neujednačena prava osoba sa invaliditetom zbog decentraliziranog sistema zdravstvenog osiguranja i zaštite u FBiH, različitim ekonomskom moći kantona i svake od općina, nejednak pristupom kvalitetnim pomagalima i uslugama, različitim pravima prema kategorijama invalidnosti, što uzrokuje nejednaka prava na uživanje pune zdravstvene zaštite i unutar same ove populacije.

Obrazovanje – Situaciju u ovoj oblasti karakterišu nedovoljan broj educiranih kadrova za rad sa osobama sa invaliditetom, nedovoljna opremljenost škola, kao i nepristupačno okruženje (fizičko i informacijsko).

Mobilnost – I općina Gradačac, kao uostalom i većina drugih općina u kantonu, još uvijek ima jako veliki broj javnih ustanova, obrazovnih i zdravstvenih ustanova, ali i kompletne gradske infrastrukture koji nisu prilagođeni ili onemogućavaju pristup i kretanje osoba sa invaliditetom (arhitektonske barijere).

Zbog svega toga, neki od mogućih budućih pravaca djelovanja za unaprijeđenje stanja i položaja osoba sa invaliditetom bi trebali biti:

1. Podizanje kapaciteta organizacija osoba sa invaliditetom
2. Formiranje jedinstvene evidencije/registra osoba sa invaliditetom
3. Povećanje nivoa informisanosti osoba sa invaliditetom o njihovim pravima
4. Identifikacija subjekata za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i motivacija za zapošljavanje
5. Decentralizacija programa edukacije/profesionalne rehabilitacije osoba sa invaliditetom
6. Neophodno je obezbijediti adekvatnu pristupačnost prostorijama javnih ustanova, odnosno otkloniti arhitektonske barijere.

Porodice teškog socijalno-imovinskog stanja koje su smještene u kolektivnom centru u naselju Duren, žive u izuzetno teškim uslovima. Stanje objekata u ovom centru u kojem je smješteno oko 220 porodica je izuzetno loše i potrebna je adaptacija istih koja bi se odnosila na popravku krova, vanjske stolarije i sanitarnih čvorova.

Romi se na području općine Gradačac suočavaju se sa izraženim lošim uslovima stanovanja i niskim nivoom obrazovanja. Potrebno je nastaviti podržavati projekte stambenog zbrinjavanja Roma kojeg sufinansiraju Tuzlanski kanton i Vlada Federacije BiH, te u narednom periodu nastaviti izdvajati sredstva za školski pribor, ishranu i prevoz đacima romske populacije.

Više od 95% devastiranih povratničkih kuća je obnovljeno, te postoji tendencija nastavka finansiranja obnove kuća porodicama koje su izrazile namjeru za povratkom, u skladu sa revidiranom strategijom za provedbu aneksa VII dejtonskog mirovnog sporazuma 2010-2014. Finansiranje obnove kuća će obezbijediti kantonalne i entitetske vlade, sa minimalnim učešćem općina i gradova. Iako se obnova ratom porušenih i devastiranih kuća na području općine Gradačac odvija zadovoljavajućom dinamikom, povratnici se suočavaju sa problemima nezaposlenosti i nepristupačne mjesne infrastrukture, od kojih su najistaknutiji putevi, vodovod i kanalizacija. Potrebno je u narednom periodu u okviru projekata sanacije i izgradnje lokalne infrastrukture prioritetno uključivati i povratničke mjesne zajednice i na taj način doprinijeti održivom povratku.

Položaj u kojem se nalaze osobe sa invaliditetom karakterišu veliki stepen socijalne isključenosti, kao i još uvijek prisutni različiti oblici diskriminacije, kako od strane osoba bez invaliditeta (poslodavci, institucije, pojedinci), tako i među samim osobama sa invaliditetom (nejedinstvo uzrokovano ostvarivanjem nejednakih prava koja se stiču prvenstveno po osnovu uzroka nastanka i stepena invaliditeta). Procjena je da na području općine, od ukupno 46.132 stanovnika, njih oko 5.000-5.500 su osobe sa invaliditetom. Nezaposlenost osoba sa invaliditetom je izuzetno visoka i procjenjuje se na oko 75% na području općine Gradačac. Kao i u većini drugih općina, još uvijek ima jako veliki broj javnih ustanova, obrazovnih i zdravstvenih ustanova, ali i kompletne gradske infrastrukture koji nisu prilagođeni ili onemogućavaju pristup i kretanje osoba sa invaliditetom.

III.1.7.7. Nevladine organizacije

U suštini djelovanje udruženja čini povezivanje pojedinaca bez posredovanja ili kontrole države, radi ostvarivanja nekog zajedničkog cilja ili afiniteta. Udruženja su svojevrsne alternative u rješavanju mnogobrojnih problema na raznim poljima ljudskih djelatnosti koji nisu obuhvaćeni ili se ne rješavaju kroz postojeće državne institucije i organizacije.

Na području općine Gradačac djeluje više od 50 nevladinih organizacija u različitim misijama. Među najaktivnijim udruženjima su: BZK "Preporod", HKD "Napredak", Udruženje "KULT", omladinska organizacija, Mreža žena BiH "Veliko srce", Centar za građansku saradnju, Centar za promociju civilnog društva Gradačac, Centar za afirmaciju, edukaciju i promociju pozitivnih vrijednosti "Motiv", Ekološki pokret "Eko zeleni", Udruženje za pomoć osobama sa mentalnom retardacijom „Kutak radosti“, Udruženje osoba sa invaliditetom Gradačac, Humanitarna organizacija "BOS-IT", Udruženje penzionera/umirovljenika Gradačac, Udruženje penzionera "Solidarnost", Crveni križ, Udruženje dijabetičara Gradačac, UG Civilne žrtve rata, Merhamet, Udruženje građanki muslimanki "Sumejja", UG Kulturno-umjetničko društvo Gradačac, Udruženje Inovatora, UG kulturno-umjetničko društvo "Sevdah" Vučkovci, KUD "Zmaj Gradačac", UG Lovačko društvo "Jelen", UG Planinarsko društvo „Gradina“, UG Ljubitelji pasa "Zmaj", Klub uzgajivača golubova visokoletača BH 6 "Letač".

U razvoju društva i servisiranju potreba građana udruženja i lokalna uprava imaju različite ali dopunjavajuće uloge: lokalni organi uprave razvijaju koncept kvalitetnog servisa građana a udruženja promovišu razvoj građanskog društva.

Najveći problem sa kojim se suočavaju organizacije civilnog društva su neadekvatno i nekonzistentno finansiranje. Mnoge nemaju izgrađene kapacitete za kreiranje projektnih prijedloga i apliciranje na razne EU fondove namjenjene razvoju civilnog sektora. Dodatni problem većini organizacija predstavljaju i neuslovni prostori u kojima djeluju.

Ovakvom saradnjom na području općine Gradačac, saradnjom i partnerskim djelovanjem nevladinih organizacija i općinskih službi realizuju se brojne aktivnosti, manifestacije i projekti: aktivnosti strateškog planiranja, održavanje tradicionalnih kulturnih manifestacija - gradačački književni susreti, zajednički projekti iz oblasti sigurnosti, položaja ranjivih grupa i manjina u zajednici i slično.

Općina Gradačac je uspostavila saradnju, odnosno ima uspostavljene partnerske odnose sa gradovima: Düren - SR Njemačka, Sivas - Republika Turska, Striy - Ukrajina, Frýdek-Místek - Republika Češka i Castanedolo - Italija. Pored navedenih gradova općina Gradačac je uspostavila saradnju i sa brojnim gradovima iz Republike Hrvatske, Slovenije, Crne Gore i Srbije. Saradnja sa partnerskim gradovima doprinijela je izgradnji kapaciteta javnih ustanova, javnih preduzeća, kao i sektoru nevladinih organizacija.

Postoji veći broj organizacija civilnog društva, međutim zbog ograničenosti sredstava budžeta, Općina u skladu sa definisanim kriterijima direktno finansira samo nekoliko. Lošu finansijsku situaciju u kojoj se nalaze mnoge organizacije uslošnjava činjenica da nemaju izgrađene kapacitete za kreiranje projektnih prijedloga i apliciranje na razne EU fondove namjenjene razvoju civilnog sektora. Također se suočavaju sa problemom adekvatnog prostora u kojem djeluju. Izgradnjom kulturnog centra omogućiti će se osnovni preduslovi za poboljšanje uslova rada organizacija civilnog društva, naročito Vijeća mladih koji su izuzetno aktivni i okupljaju nekoliko omladinskih organizacija.

III.1.8. CIVILNA ZAŠTITA I STANJE SIGURNOSTI

U funkciji obezbjeđivanja sigurnosti građana i lične imovine, na području općine Gradačac djeluju Služba civilne zaštite i Policijska uprava Gradačac.

U sklopu Službe civilne zaštite funkcioniše Operativni centar CZ, sa jednim uposlenikom. Pokrivenost rada centra je radnim danom od 07,30 do 16,00. Preostalo vrijeme pokriva se preusmeravanjem telefona na Kantonalni operativni centar CZ u Tuzli.

Od sredstava veze trenutno Centar raspolaže telefonskom vezom – 121 odnosno 816-985 a odnedavno raspolaže i sa FX - fiksnom radio-stanicom Motorola DM – 3600, koja je uvezana u sistem veza Kantonalnog operativnog centra i preko koje će se ostvarivati kontakt sa Kantonalnim i općinskim operativnim centrima CZ na TK.

U oblasti sigurnosti, prikazana je analiza stanja elemenata koji bitno utiču na kvalitet života i bezbjednost života u JLS i to: klizišta, ugroženost poplavama, zaštita od požara, bespravna gradnja, zemljište kontaminirano minama, kriminaliteta i javni red i mir i struktura.

III.1.8.1. Klizišta

Tabela 22: Pregled klizišta

Opis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Broj registriranih klizišta na području JLS	96	20	/	2	1	226	3
Broj stanovnika direktno ugroženog klizištima	450	191	/	13	7	584	7
Broj saniranih klizišta	/	1	/	/	/	14	/
Nivo investicija u sanaciju klizišta (KM)	/	/	/	/	106.267	118.410	89.298

Izvor: Služba civilne zaštite

Na području općine Gradačac evidentirano je preko 400 klizišta, a vidljivo je da je tokom 2005. i 2010. godine evidentiran najveći broj klizišta. Također u toku ovih godina, zabilježen je i najveći broj građana koji su direktno ugroženo ovom pojavom. Broj saniranih klizišta ne prati tendenciju rasta ove pojave, tako je samo u 2010. godini interventno sanirano 14 klizišta. Od 2010-2013 godine sanirano je dodatnih 7 klizišta.

III.1.8.2. Ugroženost poplavama

Tabela 23: Pregled poplava

Opis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dužina vodotoka na području JLS (km)	122	122	122	122	122	122	122
Dužina uređenih vodotoka na području JLS (km)	10,2	8,15	1,2	5,5	3,5	/	/
Dužina poplavno rizičnih vodotoka na području JLS (km)	122	122	122	122	122	122	122
Broj stanovnika koji su potencijalno ugroženi poplavama	2500 0	2500 0	2500 0	25000	25000	2500 0	2500 0
Dužina godišnje saniranih vodotoka na području JLS	/	0,5	0,6	/	/	/	/
Nivo ukupnih investicija u sanaciju vodotoka (KM)							
Nivo investicija JLS u sanaciju vodotoka (KM)	4926 7	5905 4	7176 5	11588 1	75238	/	/

Izvor: Služba civilne zaštite

U prethodnoj tabeli, prikazani su podaci o stanju vodotoka na području općine Gradačac i procjenama broja stanovnika ugroženih ovom pojavom. Nivo investicija u sanaciji vodotoka je značajan u periodu od 2005. do 2010. godine, dok u 2010. i 2011. godini, nije bilo ulaganja.

III.1.8.3. Zaštita od požara

U sklopu Službe CZ formiran je Odsjek za zaštitu od požara i vatrogastvo – PVJ koji je trenutno popunjen samo Šefom odsjeka (Komandir jedinice). U ovom odsjeku predviđeno je 13 vatrogasaca i to: 4 Šefa smjene – vatrogasca, 8 vozača-vatrogasaca i vatrogasac-serviser. Za sada navedena mjesta nisu popunjena.

Na području Općine Gradačac trenutno je organizovana i djeluje samo vatrogasna jedinica VD Gradačac. Ova jedinica operativno pokriva cijelu teritoriju Općine Gradačac. Sjedište jedinice je u Gradačcu u Vatrogasnom domu. Jedinica zapošljava ukupno 8 profesionalnih vatrogasaca čiji je prosjek godina starosti vatrogasaca preko 45 godina. Jedinica ima organizovano stalno dežurstvo.

Tabela 24: Stanje ugroženosti požarima na području Općine Gradačac

Godina	Broj požara								Procjena mat. štete (KM)
	Indust. i proiz. objekti	Drugi poslovni objekti	Stamb. objekti	Stočna hrana	Šume	Otvoreni prostori	Vozila	Ostalo	
2002	3	8	12	7	-	5	-	-	46.150
2003	3	9	11	6	8	4	4	1	195.600
2004	-	4	10	3	3	1	5	4	39.850
2005	1	4	5	4	-	-	5	1	13.950
2006	2	12	7	6	4	5	6	3	16.850
2007	1	3	14	5	9	25	2	7	-
2008	2	1	16	5	6	20	3	12	-
2009	2	4	18	2	3	15	5	9	
2010	4	2	7	4	-	3	3	7	-
2011	-	3	10	9	20	46	3	9	-
TOTAL	18	50	110	51	53	124	36	53	312.400

Izvor: Služba CZ općine Gradačac

Problemi i izazovi sa kojima se suočava općina u pogledu zaštite od požara su dotrajalost vozila i vatrogasne opreme, kao i neadekvatni uslovi rada u sadašnjem vatrogasnom domu. Također jedan od ključnih problema predstavlja nedostatak kadrova. U narednom periodu je potrebna izgradnja funkcionalnog vatrogasnog doma, nabavka kvalitetne vatrogasne opreme i kadrovsko popunjavanje profesionalne vatrogasne jedinice.

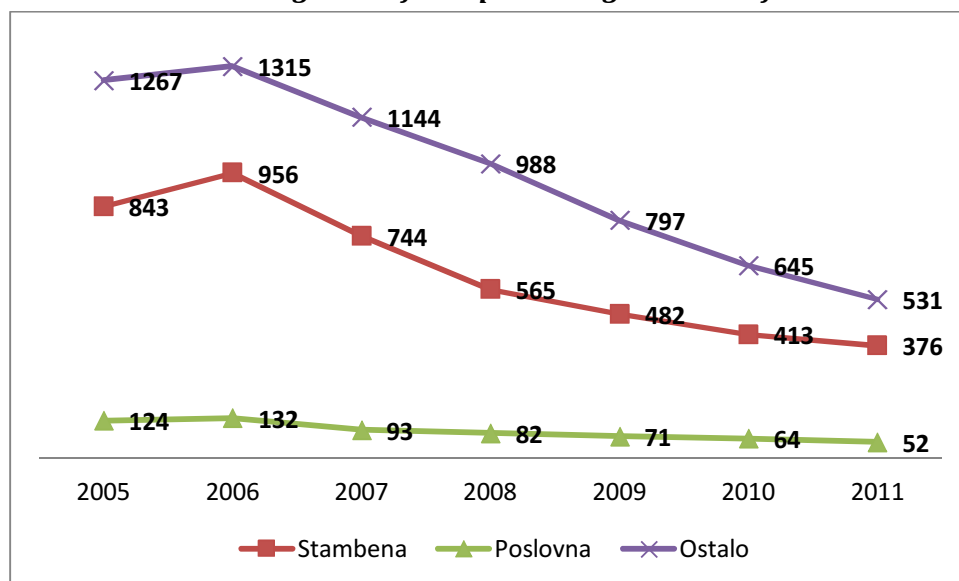
Obzirom na pokazatelje iz prethodne tabele i u skladu sa članom 16. Zakona o zaštiti od požara i vatrogastva („Službene novine Federacije”, broj: 64/09), Općina Gradačac je početkom 2013. godine donijela Procjenu ugroženosti od požara i Plan zaštite od požara gdje je konstatovano da se na području općine Gradačac nalazi 28 lokacija na kojima su uskladištene veće količine zapaljivih tečnosti i gasova, eksplozivnih materija i drugih opasnih materija, kao i više objekata u kojima se skuplja i boravi veći broj osoba. Također je utvrđeno da postojeći ljudski kapaciteti i opremljenost vatrogasnog društva nisu dovoljni da se adekvatno odgovori na opasnosti uzrokovane požarom.

Uzimajući u obzir prethodno rečeno, generalni zaključak procjene je da postoji povećana ugroženost od požara na području općine Gradačac.

III.1.8.4. Bespravna gradnja

Kada je u pitanju bespravna gradnja, broj bespravno izgrađenih objekata bilježi rast tokom 2005. i 2006. godine, da bi od 2007. pa do 2011. godine bilježio značajan pad. Ovo stanje sigurno predstavlja rezultat finansijske krize, evidentirane od 2007. godine.

Slika 60: Pregled broja bespravno izgrađenih objekata.

Izvor: Odsjek za inspekcije.

III.1.8.5. Zemljište kontaminirano minama

Tabela 25: Zemljište kontaminirano minama

Kategorija	Površina (ha)	% ukupne površine JLS
I – lokaliteti koji su u svakodnevnoj civilnoj upotrebi, lokacije repatrijacije izbjeglica i raseljenih osoba, lokacije za obnovu i rekonstrukciju infrastrukture i ekonomije		
II – lokaliteti koji su povremeno u upotrebi ili su u kontakt-zoni sa lokacijom iz I kategorije, ekonomski resursi		
III – periferni lokaliteti		
Ukupno	624	2,76

Izvor: Služba civilne zaštite

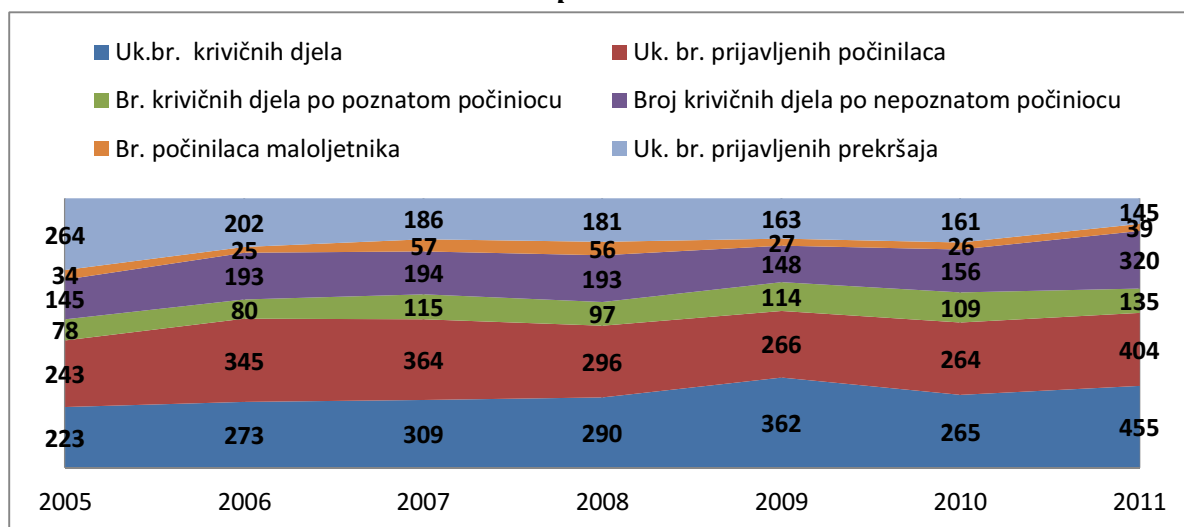
Na osnovu Strategije protivminskog djelovanja Bosne i Hercegovine od 2009. do 2019. godine (usvojena na sjednici Vijeća Ministara BiH, održanoj dana 24.04.2008. godine), planirane su aktivnosti PMA za općinu Gradačac:

- Do 2019. godine, potpuno eliminisati sumnjivu površinu I i II kategorije prioriteta, kroz redukciju iste tokom generalnog i tehničkog izviđanja i čišćenja mina na rizičnim lokacijama.
- Do 2019. godine, potpuno eliminisati sumnjive površine III kategorije prioriteta, kroz preduzimanje mjera zabrani kretanja i aktivnosti za izviđanje.

Pored smanjenja rizika od stradanja od mina, općina Gradačac je isključivo poljoprivredni i voćarski kraj, te je deminiranje zemljišta veoma značajno da se isto deminira i stavi lokalnom stanovništvu na raspolaganje i obradu, a posebno za održiv povratak, obzirom da se lokalno povratničko stanovništvo bavi poljoprivrednom proizvodnjom.

III.1.8.6. Kriminalitet i javni red i mir: stepen otkrivenosti i struktura

Slika 61: Pregled kriminaliteta i narušavanja javnog reda i mira na području općine Gradačac u periodu 2005.-2011.

Izvor: PU Gradačac.

Kada je u pitanju ukupan broj krivičnih dijela u periodu 2005. –2011. godina, vidljivo je da broj krivičnih dijela bilježi rast, naročito u 2011. godini. Također i broj prijavljenih počinitelja bilježi značajan rast. Broj prijavljenih prekršaja u posmatranom periodu bilježi značajan pad što je sigurno rezultat preduzetih mjera i aktivnosti službenika PU na terenu.

Tabela 26: Pregled strukture kriminaliteta

Opis	2007		2008		2009		2010		2011	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Krvni delikti	22	7,12	20	6,9	24	9,16	17	6,42	24	5,2
Organizirani i privredni kriminal	0	0	0	0	0	0	3	1,13	0	0
Imovinski delikti	206	66,67	192	66,21	140	53,44	152	57,36	322	70,77
Narkomanija	10	3,24	9	3,1	8	3,05	3	1,13	2	0,44
Trgovina ljudima-prostitucija	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ostala krivična djela	71	23	69	24	90	34	90	34	107	24
Ukupan broj/procent	309	/	290	/	262	/	265	/	455	/
Maloljetnička delikvencija	45	15	52	18	31	12	26	10	37	8

Izvor: PU Gradačac.

U navedenoj tabeli, dat je prikaz strukture kriminaliteta na području općine Gradačac. Broj krvnih delikata, približno je isti u posmatranom periodu 2005.- 2011. godina, imovinski delikti bilježe značajan rast, sa izuzetkom što je tokom 2009. i 2010. godine kada je zabilježen manji pad ovih krivičnih dijela. Značajno je napomenuti da broj krivičnih dijela iz oblasti narkomanije u 2010. i 2011. godini bilježi pad. Maloljetnička delikvencija, približno je ista tokom posmatranog perioda, s tim što je 2009. i 2010. godine, zabilježen blagi pad.

Sigurnost građana je jedan od stubova ugodnog življenja svake lokalne zajednice i mora predstavljati jedan od prioriteta održivog razvoja. Bez obzira koliko se činilo da je sigurnost građana relativno zadovoljavajuća, ona se konstantno mora poboljšavati, naročito ako se u obzir uzme činjenica da broj krivičnih dijela bilježi rast, dok se veliki broj registrovanih klizišta ne sanira i predstavlja ozbiljnu prijetnju sigurnosti građana. Prisutnost velikog broja minskih polja, naročito velika zagađenost poljoprivrednih površina minama, još uvijek predstavlja problem naročito povratničkim porodicama, kojima je poljoprivreda osnovni izvor prihoda. Problem neadekvatne kadrovske popunjenosti i neopremljenosti vatrogasne jedinice predstavlja dodatnu prijetnju bezbjednosti građana kada je u pitanju ugroženost požarima. Neuređenost vodotoka, kao i smanjenje ulaganja u njihovo regulisanje može dovesti do većih negativnih posljedica po stanovništvo, naročito posljednjih godina kada je evidentno povećan problem odvoda velikih količina oborinskih voda.

Općina Gradačac je izradila Operativni plan za bezbjednost 2014-2018 god. u kojem je definisala najvažnije pravce djelovanja u oblasti sigurnosti. U cilju daljeg poboljšanja sigurnosne situacije na području općine, neophodno je osigurati da se predviđeni operativni plan implementira u zadatom vremenskom periodu.

III.1.9. PROSTORNO PLANIRANJE

Općina Gradačac ima usvojen urbanistički plan za period 2000-2020. godina. Na osnovu ovog plana općina Gradačac je naručila i usvojila regulacioni plan „Centar“ i regulacioni plan zone jezera „Hazna i Vidara, banjske i sportsko-rekreacione zone“, te regulacioni plan „slobodne industrijske zone II u Gradačcu“.

Kada je riječ o višem nivou planske dokumentacije, općina ima trenutno u izradi prostorni plan općine Gradačac, koji je prošao fazu nacрта, te je pred usvajanjem.

Na osnovu prostornog plana Tuzlanskog kantona općina je uradila i niz drugih planskih dokumenata, kao što su: regulacioni plan privredne zone Porebrice, regulacioni plan privredne zone Vučkovci, kao i pripremu za izradu niza manjih planova koji će definisati interesantna privredna područja na području kompletne teritorije općine Gradačac.

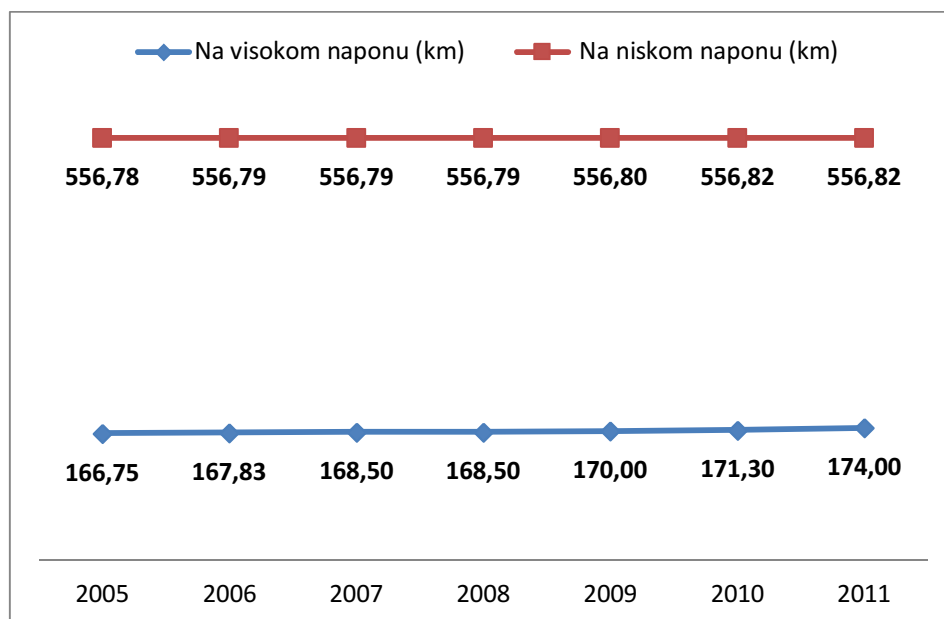
Što se tiče nižeg nivoa planske dokumentacije općina ima urađen Urbanistički projekat trga Alija Izetbegović u Gradačcu. Shodno gore navedenom može se konstatovati da je područje općine Gradačac dosta dobro pokriveno planskom dokumentacijom.

III.1.10. STANJE TEHNIČKE INFRASTRUKTURE

III.1.10.1. Elektroenergetska infrastruktura

Distribucija i snabdijevanje električnom energijom na području općine Gradačac vrši se iz elektro-energetskog sistema Federacije BiH i u potpunosti je pokriveno ovom mrežom. Dužina mreže na visokom naponu u 2011. godini iznosila je 174 km, odnosno na niskom naponu mreže 556,74 km. Vrijednosti visokonaponske mreže se nisu mijenjale u posljednjih 7 godina, dok se dužina niskonaponske elektro-energetske mreže znatno povećala u odnosu na 2005. godinu.

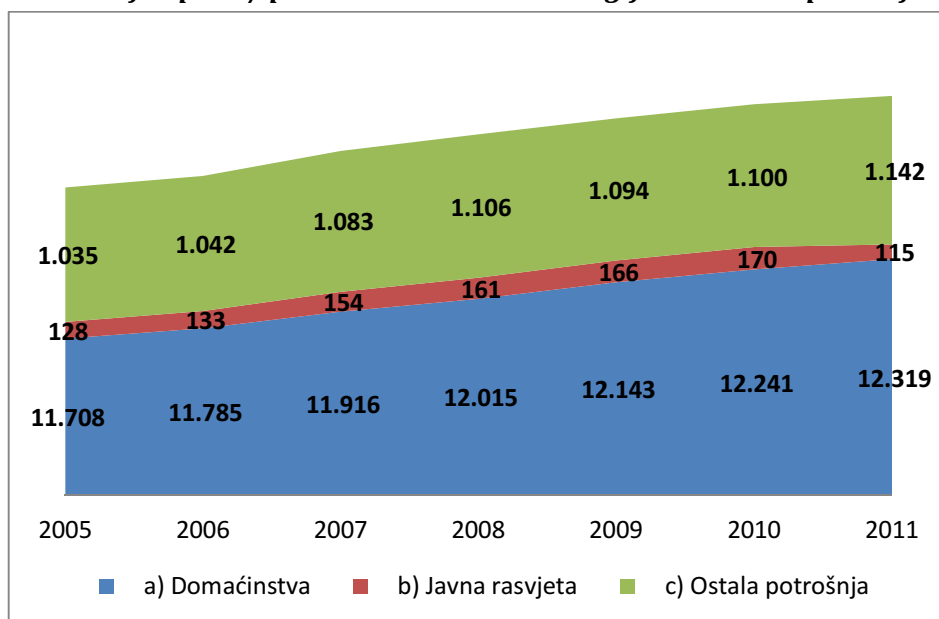
Slika 62: Stanje elektro-distributivne mreže na području općine Gradačac za period 2005.-2011.

Izvor: Podružnica Elektro distribucija Tuzla

Na području općine nema registrovanih domaćinstava bez obezbijeđenog priključka na električnu energiju, dok se s druge strane zabilježio rast potrošača električne energije i u 2011. godini je iznosio 27.171, od toga je 27.152 na niskom naponu a 19 (industrija) na visokom.

Slika 63: Broj kupaca / potrošača električne energije na niskonaponskoj mreži

Izvor: Podružnica Elektrodistribucija Tuzla

Broj potrošača u javnoj rasvjeti je bilježio konstantan rast od 2005 do 2010. godine, međutim u 2011. g bilježi nagli pad na 115, što je manje čak i u odnosu na 2005. godinu. Ovo bi se moglo negativno odraziti na sigurnosnu situaciju u lokalnoj zajednici, te je potrebno utvrditi uzroke ovakvom negativnom trendu.

III.1.10.2. Telekomunikacije

Na području Općine Gradačac 20 mjesnih zajednica imaju telefonsku mrežu i mogućnost pristupa Internetu, dok je cjelokupna općina pokrivena signalom mobilne mreže.

U 2011. godini registrovano je 7.820 fiksnih telefonskih priključaka, što je manje u odnosu na 2007.g. kada je broj fiksnih priključaka iznosio 9.711. Ovakav trend smanjenja fiksnih priključaka može se pripisati pokrivenosti područja općine kvalitetnim signalom mobilne telefonije i povećanjem broja korisnika mobilne telefonije, kao i ubrzanim razvojem ADSL tehnologije i mobilnog Interneta.

Procjene govore da je u 2010. godini broj internet korisnika iznosio 844, dok se taj broj u 2011. uvećao za 34,6% i iznosi 1.136, sa tendencijom povećanja u narednom periodu.

III.1.11. STANJE JAVNE INFRASTRUKTURE I JAVNIH USLUGA

III.1.11.1. Investicije

Kada su u pitanju veće investicije koje je općina Gradačac realizovala u posljednjih par godina, treba spomenuti sljedeće:

- Rekonstrukcija gradske ulice Kadić Mahala u Gradačcu cca 750.000,00 KM
- Rekonstrukcija ulice Šehida u Gradačcu cca 350.000,00 KM
- Uređenje gradskog parka sa njegovom okolicom cca 500.000,00 KM
- Izgradnja i modernizacija lokalnih puteva u općini Gradačac (u posljednje 4 godine) cca 2.500.000,00 KM
- Izgradnja saobraćajnica u slobodnoj industrijskoj zoni II u Gradačcu 500.000,00 KM
- Uređenje rijeke Gradašnice kroz slobodnu industrijsku zonu II u Gradačcu cca 750.000,00 KM

Općina je unazad par godina realizovala i niz drugih investicija koje svojim iznosom nisu prelazile 200.000,00 KM.

Općina Gradačac u svakom trenutku ima petnaestak projekata spremnih za implementaciju i kandidaturu prema višim nivoima vlasti i raznim fondovima. Veći projekti koje općina trenutno ima spremne za implementaciju su: izgradnja vodovodne mreže južnog dijela općine Gradačac sa izvorišta Domažić (cca 15.000.000,00 KM), izgradnja kulturnog centra u Gradačcu (3.200.000,00 KM), rekonstrukcija i dogradnja prečistača za tretman otpadnih voda u Gradačcu (cca 750.000,00 KM).

Kada je riječ o uređenju kompleksa starog grada, potrebno je naglasiti da su započete aktivnosti na realizaciji projekta koji će, kako poboljšati postojeću stanje infrastrukture u ovoj oblasti, te bitno doprinijeti zaštiti i očuvanju kulturno-historijskog naslijeđa. Navedeno bi u konačnici uticalo na jačanje turističkih kapaciteta i afirmaciju samog imidža Gradačca, kao značajnog kulturno-historijskog centra. Potrebno je naglasiti da je riječ o višemilionskom projektu, čija vremenska dinamika će se odvijati u narednih par godina. U toku je izrada projektne dokumentacije za realizaciju ovog projekta.

III.1.11.2. Saobraćajna infrastruktura

III.1.11.2.1. Cestovna mreža

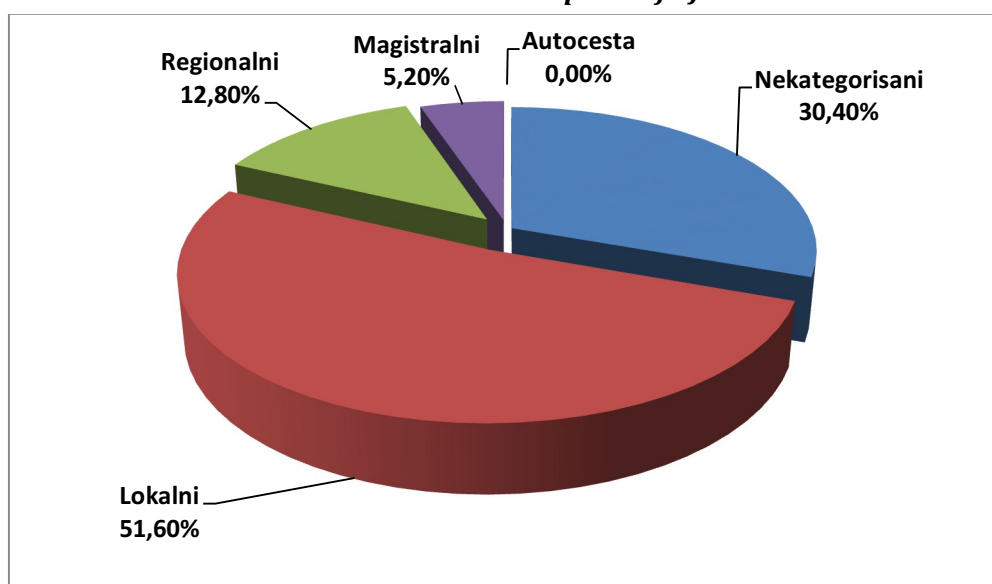
Općina Gradačac i sve mjesne zajednice Općine su povezani sa susjednim općinama Tuzlanskog kantona mrežom magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva koji prolaze kroz naseljena mjesta naše općine.

Dužina cestovne mreže na području općine je 287,66 km u čiju rekonstrukciju i održavanje su kontinuirano ulagana sredstva a u 2012.godini je uloženo 809.999,00 KM.

Cestovnu mrežu na teritoriji općine Gradačac čine slijedeće ceste:

- Dionice dvije magistralne ceste u dužini od 15 km ili 5% cestovne mreže na području općine:
  - o M-18 Orašje - Tuzla
  - o M-14.1 Modriča - Gradačac - Pelagićevo, od čega je dionica od 2 km tunel-Hrgovi Donji u lošem stanju.
- Dionice četiri regionalne ceste u dužini od 36,76 km, ili 13% cestovne mreže na području općine:
  - o R-462.1 Ormanica - Gradačac
  - o R-465.2 Gradačac Šamac
  - o R-460.1 Gračanica - Srnice
  - o R-465a.1 Kerep - Zelinja,
  - o R-463 Gradačac - Orašje,od čega je dionica od 8,000 km Kerep-Gradačac u lošem stanju.
- Lokalne ceste čine 52% cestovne mreže na području JLS, odnosno 148,4 km od čega je 29km neasfaltirano
- Nekategorizirane ceste čine 30% cestovne mreže na području JLS, odnosno 87,5 km od čega su 43 km ulice (3,000 km neasfaltirano) i 44,5 km ostale nekategorizirane ceste, od čega je 18,5 km neasfaltirano.

Slika 64: Cestovna mreža na području JLS

Izvor: Općinska služba za privredu, budžet i finansije

Gradačac ima relativno dobro razvijenu cestovnu infrastrukturu a u narednom periodu potrebno je izvršiti finansijska ulaganja u rekonstrukciju lokalne i nekategorisane ceste odnosno izvršiti asfaltiranje trenutno neasfaltiranih cesta.

III.1.11.2.2. Željeznička mreža

Na području općine Gradačac, pored 287,66 km cestovne mreže postoji još i željeznička infrastruktura u dužini od oko 10 km, od čega je van upotrebe 7 km.

Željeznička pruga, Brčko - Tuzla, prolazi samo kroz Ormanicu, i to u dužini od oko 3 km. Na toj dionici se nalazi i jedna stanica i jedan pružni prijelaz u nivou.

Prijeratna pruga Gradačac - Modriča, (oko 7 km na teritoriji Općine Gradačac) nije u funkciji jer je većim dijelom uništena/uklonjena.

Postojeća željeznička mreža u Gradačcu je većinom uništena i van upotrebe. U narednom periodu bi se trebalo pokrenuti aktivnosti na uspostavljanju uništene mreže, jer prevoz industrijske robe su u Gradačcu trenutno odvija cestom sa kamionima a prevoz željezničkom mrežom bi bio znatno jeftiniji.

III.1.11.3. Vodovodna mreža, investicije i potrošnja vode

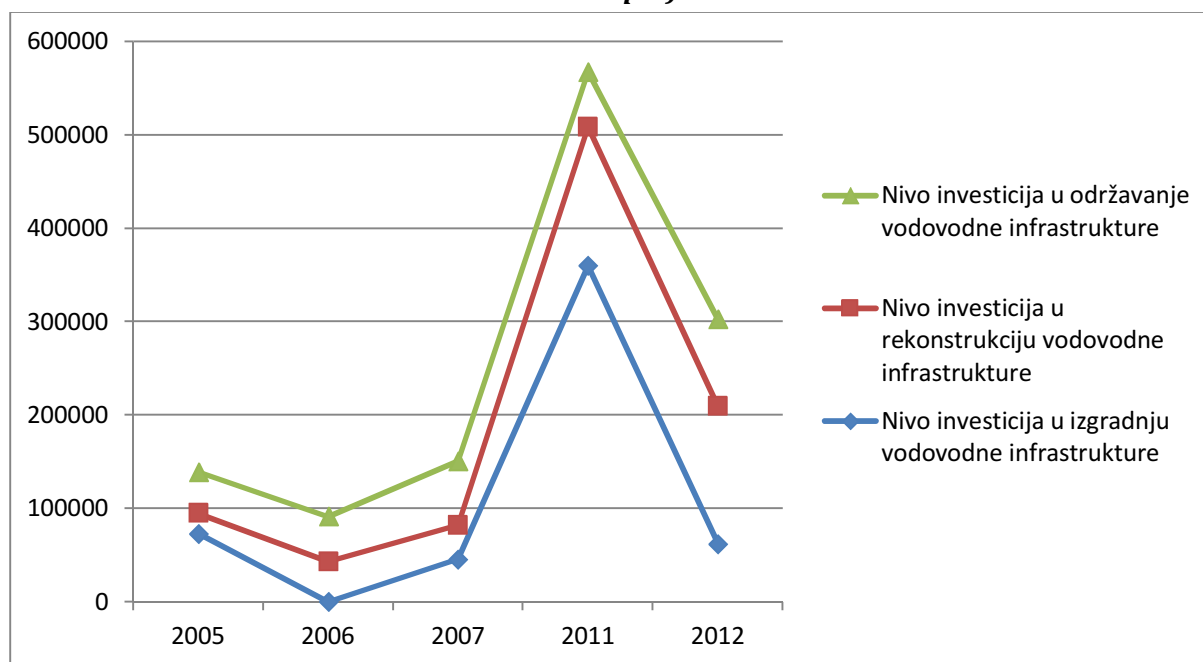
Vodosnabdijevanje i upravljanje vodovodom urbanog dijela grada povjereno je preduzeću JP "Komunalac" DD Gradačac, a riješeno je gradskim sistemom snabdijevanja sa izvorišta vode iz bunara u Okanovićima-Filomena.

Tabela 27: Vodovodna mreža, potrošnja vode i projekcija potreba količina vode (podaci za 2008, 2009 i 2010 nisu bili dostupni)

Opis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Br. kilometara vodovodne mreže na području JLS	256,9	250,4	251,3	/	/	/	269,1	300,8
Br. potrošača vode sa javnog vodovoda	9.091	9.145	9.334	/	/	/	10.004	10.143
% gubici vode	44,25	41,5	37,75	/	/	/	31,5	31
Potrebe za vodom (l/s)	157	157	158	/	/	/	165	171
Br. domaćinstava u koja koriste vodu iz lokalnih vodovoda	9.091	9.145	9.334				10.004	10.143
Prosječna cijena m3 vode u KM	0,88	0,98	1,06	/	/	/	1,01	1,04
% naplate usluga vodosnabdijevanja	81	81,33	76,66	/	/	/	78,33	78

Slika 65: Nivo investicija u održavanje, rekonstrukciju i izgradnju vodovodne infrastrukture na području općine Gradačac (podaci za 2008, 2009 i 2010 nisu bili dostupni)

Izvor: Općinski razvojni tim

Snabdijevanje vodom na nivou ostalih mjesnih zajednica riješeno je mjesnim vodovodima iz prirodnih izvorišta i bunara.

Većina ovih vodovoda ne zadovoljava zahtjeve građana niti kapacitetom niti organizaciono, dok su u ljetnom periodu svi vodovodi nalaze u režimu restrikcija. Kvalitetno rješavanje snabdijevanja svih građana pitkom vodom, bez restrikcija, predstavlja osnovu kvalitetnog življenja i održivog razvoja na području općine Gradačac.

III.1.11.4. Otpadne vode i kanalizaciona mreža

Na području općine Gradačac postoji prečistač otpadnih voda kojim je obuhvaćeno oko 45% otpadnih voda, što nije dovoljno.

Kanalizacijom je obuhvaćeno gradsko i prigradsko područje sa priključenih 3.855 domaćinstava i 490 pravnih subjekata, a procjenjuje se da oko 8.000 domaćinstava nema priključak na kanalizacionu mrežu, i uglavnom nemaju kvalitetno zbrinjavanje otpadnih voda.

Cijena 1m³ otpadne vode iznosi 0,275 KM, a naplativost je 80%.

Neadekvatno i nekvalitetno zbrinjavanje otpadnih voda i veliki broj domaćinstava koja nisu priključena na kanalizacionu mrežu predstavljaju ogromnu prijetnju zaštiti okoliša i zdravstvenoj bezbjednosti građana. Lokalna uprava kao jedan od prioriteta mora postaviti daljnju izgradnju nove i rekonstrukciju postojeće kanalizacione mreže, kako bi se poboljšao kvalitet života svih građana općine Gradačac .

III.1.11.5. Odvoz smeća i otpada

Usluge odvoza smeća na području JLS obavlja JP "Komunalac" d.d. Gradačac i ovom uslugom je teritorijalno obuhvaćeno cijelo područje općine ali ne i sva domaćinstva ili drugi subjekti.

U 2012. godini broj korisnika usluga odvoza smeća je iznosio 5.643, od čega je 5.168 domaćinstava i 475 pravnih lica. Prikupljena količina otpada tokom godine iznosi oko 5000 tona otpada godišnje ili 22.057 m³ i isto se odlaže na privremeno odlagalište Višnjik. Oni subjekti (domaćinstava i dr.) koji nisu obuhvaćeni organizovanim prikupljanjem otpada stvore oko 7.000 tona otpada i isti odlaže u prirodu na divlja odlagališta otpada, zatrpavanjem, paljenjem ili direktnim bacanjem na zemljište ili direktnim bacanjem u rijeke i potoke. Cijena usluga odvoza smeća je 8,00 KM po domaćinstvu, a naplativost je oko 80%.

Shodno postojećoj *Strategiji upravljanja otpadom u FBiH*, urađenom *Planu prilagođavanja upravljanja otpadom i Glavnom projektu sanacije deponije Višnjik na lokalitetu Zrnići i izgradnje pratećih objekata prilagođenih sanitarnom konceptu odlaganja do njenog zatvaranja*, započete su aktivnosti upravljanja krutim otpadom u smislu razvrstavanja i pripreme za reciklažu. Za očekivati je da će sa formiranjem pravnih subjekata za otkup sekundarne sirovine, doći do značajnog smanjenja količine otpada koji se deponuje.

U narednom periodu potrebno je raditi na aktivnostima na uvođenju u sistem prikupljanja i odvoza otpada za subjekte (pravna i fizička lica), koji nelegalno odlažu otpad na divlje deponije.

III.1.11.6. Groblja

Na području Općine Gradačac postoje stotine parcela na kojima se vrše ukopi. Organizovanih groblja ima u svim mjesnim zajednicama, i to na više lokacija. Održavanje groblja se finansira iz sredstava prikupljenih u zajednicama na kojima ista postoje. Prema prikupljenim podacima broj slobodnih ukopnih mjesta ne zadovoljava trenutne i buduće projekcije potreba za pokopnim uslugama.

U gradskom dijelu općine Gradačac planira se manja rekonstrukcija i proširenje postojećih mezarja na lokaciji u ulici Šehida i mezarje Šehitluci, dok se Planskom dokumentacijom predviđa izgradnja novog gradskog groblja na području „Ilovac,„. Regulacionim planom će se odrediti površina i tačan broj ukopnih mjesta.

III.1.11.7. Parkirališta

Na području Općine Gradačac, u užem centru grada, ima oko 1.000 obilježenih i neobilježenih javnih parking mjesta. Pored njih, ispred privrednih subjekata i trgovinskih centara postoji veliki broj uređenih parkirališta koja su u funkciji obavljanja djelatnosti. Naplata se vrši na oko 20% javnih parking mjesta (oko 200 parkirnih mjesta), a cijena je 2 KM/h za parking mjesto.

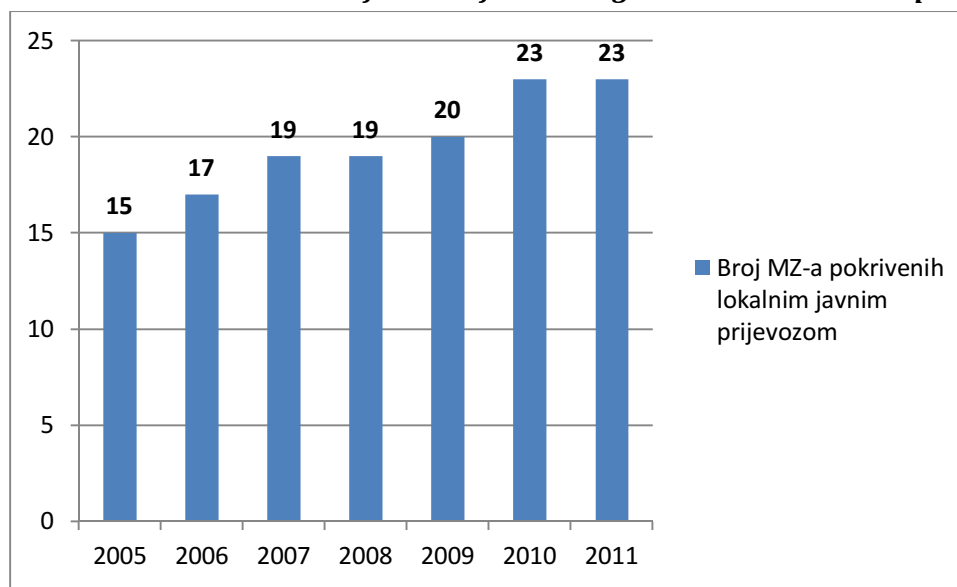
U 2013. godini pokrenut je postupak regulacije i naplate parkirališta u urbanom dijelu grada.

U narednom periodu potrebno je nastaviti sa aktivnostima uspostave regulacije i naplate parkirališta u urbanom dijelu grada.

III.1.11.8. Lokalni prevoz

Od postojećih 36 mjesnih zajednica, 23 mjesne zajednice su pokrivena općinskim prevoznim linijama, koje održavaju 4 pravna lica sa područja naše općine. Mjesne zajednice povezane su prigradskim međugradskim linijama. Međugradske linije su Gradačac-Tuzla, Gradačac-Tuzla-Kalesija, federalna linija Gradačac-Sarajevo.

Slika 66: Trend obuhvaćenosti mjesnih zajednica organizovanim lokalnim prevozom

Izvor: Općinski razvojni tim

U okviru općine Gradačac postoji i organizovan prevoz đaka osnovnih škola. Ovaj prevoz organizovan je u okviru redovnih prevoznih linija u ukupnoj dužini od 210 km. Ova prevozna linija obuhvata prevoz đaka čije je mjesto boravka udaljeno 4 km od škole. Troškove ovog prevoza snosi nadležno kantonalno ministarstvo.

III.1.11.9. Zelene površine

Na području urbanog dijela Općine Gradačac u 2012. godini postoji 5.983 m² uređene parkovske površine. Održavanje parkovskih površina povjereno je JP "Komunalac" DD Gradačac.

U narednom periodu potrebno je nastaviti sa aktivnostima održavanja zelenih površina u gradu a na prostorima gdje se vrši gradnja novih stambenih objekata vršiti ozelenjavanje površina prema postojećem regulacionom planu općine Gradačac.

III.1.12. STANJE ZAŠTITE OKOLINE

III.1.12.1. Sektor voda

Na području općine Gradačac identifikovani su sljedeći vodni resursi (rijeke, potoci, jezera): rijeka Gradašnica, jezera Hazna i Vidara. Rijeka Tinja koja se nalazi na području općine Srebrenik ima uticaj na plavno područje uglavnom poljoprivrednog zemljišta općine Gradačac.

Stanovništvo i privreda općine Gradačac utiču na zagađenje vodnih resursa zbog sljedećih razloga:

- Procjedne vode deponije otpada Višnjik imaju negativan uticaj na jezero Vidara i izvorište pitke vode Okanovići sa zagađujućim materijama, kao što su biorazgradive organske materije, nutrijenti, teški metali i opasne supstance.
- Privatni, javni i poslovni subjekti koji su spojeni na sistem javne kanalizacije općine

Gradačac sa otpadnim vodama zagađuju rijeku Gradašnicu i jezero Hazna. Otpadne vode sadrže kabasti materijal, biorazgradive organske materije i nutrijente.

- Otpadne vode iz svih naselja općine Gradačac koja nemaju sistem javne kanalizacije i koja otpadne vode ispuštaju u septičke jame, prelive, kanale koji vode do najbližih vodnih tijela. U tim otpadnim vodama se nalaze zagađujuće materije, kao što su kabasti materijal, biorazgradive organske materije i nutrijenti. Otpadne vode sa farmi i sa poljoprivrednih dobara, Također utiču na kvalitet vodnih resursa.
- Neuređene i divlje deponije otpada omogućavaju stvaranje procjednih otpadnih voda koje sa biorazgradivim organskim materijama, nutrijentima, teškim metalima i opasnim supstancama vrše zagađenje rijeka. Najveće opterećenje se dešava na rijeci Gradašnici i jezerima Hazna i Vidara.
- Industrijske otpadne vode zagađuju prvenstveno rijeku Gradašnicu. Te vode sadrže kabasti materijal, biorazgradive organske materije, nutrijente, teške metale i opasne supstance.

Poplave na području općine Gradačac nastaju zbog uticaja padavina velikog intenziteta na vodotoke unutrašnje mreže područja općine Gradačac. U poplavljenim područjima dolazi do izuzetno teških situacija za domaćinstava, obzirom da su se uz poplavljena poljoprivredna zemljišta, na pojedinim lokalitetima aktiviraju klizišta, koja uzrokuju oštećenja stambenih objekta. Velike vode rijeka, kao i bujične vode na drugim lokacijama općine, prouzrokuju oštećenja obalnih i riječnih mostovskih konstrukcija, propusta i lokalnih saobraćajnica i internih kolovoza na raznim dionicama u okviru naselja i naseljenih dijelova općine. Zadnje veće poplave dogodile su se 2012. godine. Najugroženija naselja bila su Srnice Donje, Ormanica, Kerep i Vučkovci.

U narednom periodu potrebno je da općina Gradačac sprovodi aktivnosti na rješavanju sljedećih problema iz oblasti sektora voda:

- Problem koji je vezan za procjedne vode deponije otpada Višnjik odnosno nepostojanje tehničko-tehnoloških mjera na deponiji kojim bi se onemogućilo difuzno zagađenje kroz procjeđivanje otpadnih voda sa deponije.
- Problem koji doprinosi neadekvatnom kvalitetu voda rijeke Gradašnice i jezera Hazna i Vidara odnosno nepostojanje sistema za prečišćavanje svih otpadnih voda iz sistema javne kanalizacije.

- Problem ruralnih područja općine Gradačac, odnosno nepostojanje sistema prikupljanja i prečišćavanja sanitarno-fekalnih voda (nepostojanje sistema javne kanalizacije)
- Postojanje divljih deponija i svih drugih oblika neadekvatnog odlaganja otpada, koji stvara problem zagađenja putem procjednih voda.
- Zagađenja voda od strane privrede i poljoprivrede, zbog nepostojanja sistema za tretman industrijskih ili poljoprivrednih otpadnih voda.
- Problemi zagađenja voda za piće i erozije zemljišta koji se pojavljuju uslijed poplava.

III.1.12.2. Sektor tla

Namjene zemljišta na području općine Gradačac sa površinama su kako slijedi:

- poljoprivredne površine 14.444,00 ha,
- vještačke površine (građevinsko zemljište, saobraćaj) 1.589,18 ha,
- šumske površine 5.508,00 ha, vodne površine 73,27 ha,
- deponije otpada 3 ha.

Najveći uzročnici zagađenja tla su neadekvatno odloženi otpad, otpadne vode septičkih jama, prelivi i direktna izlivanje u tlo, postojanje minskih polja, privredne djelatnosti i neadekvatno i nekontrolisano korištenje hemijskih sredstava u poljoprivredi.

- Gledano ukupno, na području općine Gradačac otpad se organizovano prikuplja od 5643 korisnika te se na taj način prikupi i odloži na gradsku deponiju oko 5000 tona⁹ otpada godišnje ili 22057 m³ i isto se odlaže na privremeno odlagalište.
- Ostali subjekti koji nisu obuhvaćeni organizovanim odvozom otpada stvore oko 7000 tona otpada i isti odlaže u prirodu na divlja odlagališta otpada, zatrpavanjem, paljenjem ili direktnim bacanjem na zemljište ili direktnim bacanjem u rijeke i potoke. Na ovaj način se vrši ogroman pritisak i zagađenje tla. Zagađenje i pritisak na tlo postoje i zbog postojanja ruralnih otpadnih voda tj. zagađenja tla otpadnim vodama domaćinstava koja nisu priključena na sistem javne kanalizacije. Na području općine Gradačac evidentirano je 20 divljih deponija. Usluge odvoza smeća na području JLS obavlja JP "Komunalac" DD Gradačac. Ovom uslugom je obuhvaćeno cijelo područje općine Gradačac. Cijena usluga odvoza smeća je 8,00 KM po domaćinstvu, a naplativost je oko 80%. JP „Komunalac“ je organizacija koja je počela koristiti deponiju „Višnjik“ 1965. godine. Jedna od osnovnih djelatnosti je i prikupljanje, odvoz i deponovanje čvrstog otpada. JP „Komunalac“ nije u mogućnosti odvoziti otpad na regionalnu deponiju jer su aktivnosti oko izgradnje regionalne deponije Lukavačka rijeka u Tuzlanskom kantonu obustavljene. Stoga se i prikupljeni otpad odlaže na postojeću općinsku deponiju „Višnjik“. Postojeća deponija „Višnjik“ nije uređena niti je okolinski prihvatljiva, te se može svrstati u kategoriju "divljih deponija". Deponijom „Višnjik“ upravlja općinsko preduzeće JP "Komunalac" Gradačac. JP „Komunalac“ je izradilo Plan prilagođavanja za spomenutu deponiju. Ova deponija je po svojim trenutnim karakteristikama zapuštena i neuređena, tako da je predviđeno da se izvrši njena sanacija te pretvaranja iste u deponiju sa istovremenim proširenjem njenih kapaciteta. Postojeća deponija je počela da se koristi od 1965.godine i trenutno zauzima površinu od 3,2 ha, a visina odlaganja otpada kreće se od 3,0 do 5,0 m u odnosu na okolni teren.

⁹ Godišnje se u FBiH po glavi stanovnika proizvede 270 kg otpada.

- Na općini Gradačac nalazi se ukupno 624 ha tla kontaminiranog minama i to lokaliteti koji su u svakodnevnoj civilnoj upotrebi, lokacije repatrijacije izbjeglica i raseljenih osoba, lokacije za obnovu i rekonstrukciju infrastrukture i ekonomije, lokaliteti koji su povremeno u upotrebi ili su u kontakt-zoni sa lokacijom iz I kategorije, ekonomski resursi i periferni lokaliteti.
- U oblastima ratarstvo, voćarstvo, povrtlarstvo prema normativima primjene proizvoda za zaštitu biljaka godišnje se upotrijebe ogromne količine različitih gnojiva i stajnjaka.
- Problem koji sa sobom donose poplave naročito su i posredno zagađenje poljoprivrednog zemljišta jer su vode u pojedinim mjerenjima IV kategorije čija upotreba u poljoprivredi, po standardima nije dozvoljena.

U narednom periodu potrebno je da općina Gradačac sprovodi aktivnosti na rješavanju sljedećih problema iz oblasti sektora tla:

- Problem zagađenja tla, zbog postojanja 5.000 tona otpada godišnje i njegovog neadekvatnog odlaganja na deponiji otpada Višnjik (koja nezadovoljava uslove kojim se onemogućuje zagađenje tla i podzemnih voda) i
- Problem zagađenja tla zbog postojanja divljih odlagališta otpada, zatrpavanja, paljenja ili direktnog bacanja na/u zemljište ili direktnog bacanja u rijeke i potoke gdje divlja odlagališta ili direktno bacanje prirodu. Zagađuje sa oko 7000 tona otpada godišnje.
- Problem postojanja 624 ha identifikovanih minskih polja i sumnjivih područja za koja nije sigurno da li su bezbjedna.
- Problem u oblasti poljoprivrede, zbog neprimjenjivanja standarda zaštite životne sredine na farmama i gazdinstvima i nepostojanja sistema za monitoring korištenja količina i vrsta pesticida, gnojiva i stajnjaka zagađuje tlo.
- Problem naplavina i mulja koji su aktuelni u vrijeme poplava naročito prilikom poplava u okolno poljoprivredno zemljište. Naplavine i mulj sa sobom donose zagađujuće materije.

III.1.12.3. Sektor zraka i energije

Na osnovu stavova građana i članova razvojnog tima za izradu strategije razvoja, najznačajniji pritisak na zrak, na području općine Gradačac, postoji zbog grijanja stambenog, poslovnog i javnog prostora, a potom zbog emisija od privrednih subjekata, zbog emisija iz saobraćaja, emisija sa deponija otpada i emisija iz poljoprivrednih djelatnosti. Na području JLS kvalitet zraka se mjeri sa dvije stanice. Sva industrijska postrojenja i domaćinstva su potencijalni zagađivači zraka. Od industrijskih pogona okolinsku dozvolu posjeduje njih 40%, eko-gorivo koristi 2% od čega 4 posjeduje sistem za upravljanje okolišem prema postojećim standardima (ISO 14001).

- Općina Gradačac nema gradsko grijanje, tako da se sva domaćinstva i javne ustanove griju individualno i na različite načine. Individualne kuće u zimskom periodu griju se većinom na peći sa čvrstim gorivom (drvo, ugalj), lož ulje, plin, te na električnu energiju. Jedno domaćinstvo u toku grejne sezone potroši 15-20 m³ ogrjevnog drveta i oko 2 t uglja, ukoliko se primarno grije na drvo. Ukoliko se za ogrjev primarno koristi ugalj, potrošnja istog je oko 10 t i 2-3 m³ ogrjevnog drveta. U kolektivnom stanovanju najčešći način grijanja je na električnu energiju, zatim na čvrsto gorivo. Sagorijevanjem uglja, drveta i ostalih energenata kao i potrošnje električne energije oslobađa se niz štetnih supstanci i vrši se pritisak na atmosferu.

- Deponijski gas se stvara u tijelu deponije komunalnog otpada tokom vremena, pri čemu količina gasa zavisi od sastava i starosti otpada. Pored deponijskog gasa u grejnom periodu zbog prisustva žara i vrelog pepela prisutni su požari na deponiji Višnjik. Sastav deponijskih gasova zavisi od strukture deponovanog materijala i uglavnom se sastoji od metana, ugljendioksida, ugljenmonoksida, vodika i drugih komponenti koje su zastupljene u manjim koncentracijama, odnosno u tragovima. Na deponiji Višnjik se na godišnjem nivou odloži oko 5000 tona otpada što predstavlja osnovu za emisiju oko 30000 m³ deponijskog gasa.
- Vozila sa područja općine Gradačac prilikom sagorijevanje motornih goriva izaziva emisije štetnih supstanci te se na taj način stvara pritisak na atmosferu.
- Direktna upotreba raznih hemikalija (fungicida, insekticida, herbicida) u poljoprivredi na godišnjem nivou, na području općine Gradačac, je procijenjena na 80 tona proizvoda. Zagađujuće materije koje se emituju iz poljoprivrede u životnu sredinu su amonijak (NH₃), metan (CH₄) i azot-suboksid (N₂O).

U narednom periodu potrebno je da općina Gradačac sprovodi aktivnosti na rješavanju sljedećih problema iz oblasti sektora zraka i energije:

- Problem zagađenja atmosfere, postojanje zastarjelih i energetski neefikasnih i neprihvatljivih objekata i sistema grijanja stambenog, poslovnog i javnog prostora kao i korištenje električne energije na energetski neefikasan način. Ova konstatacija vrijedi kako za sektor stanovanja tako i za privredu i javnu administraciju.
- Problem deponije otpada Višnjik, postojanje zagađenja od deponijskog gasa zbog nepostojanja tehničko, tehnoloških i organizacionih mjera kojim bi se onemogućila emisija deponijskog gasa.
- Problem vezan za sektor saobraćaja, vozila su starosti u prosjeku 15 godina i više, ne adekvatno se održavaju, i prema sadašnjim standardima nisu ekološki prihvatljiva.
- Problemi u oblasti poljoprivrede, prekomjerna i nekontrolisana upotreba hemijskih sredstava, nepostojanje standarda dobrih poljoprivrednih praksi koje onemogućavaju emisije štetnih supstanci i sl.

U planiranju budućeg razvoja općine Gradačac potrebno je razmotriti izgradnju gradske toplane, koja bi sa centralnog mjesta snabdijevala potrošače toplinskom energijom i na taj način efikasno smanjila emisiju štetnih plinova i materija.

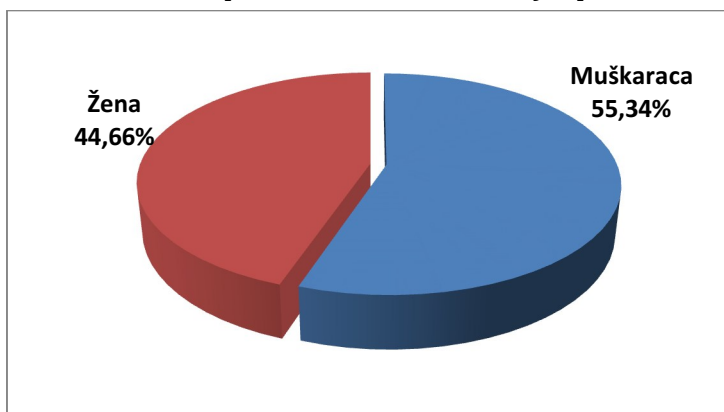
III.1.13. LOKALNA SAMOUPRAVA

Poslove i zadatke lokalne samouprave iz izravne nadležnosti općine, kao i upravne poslove koji su federalnim i kantonalnim zakonima stavljeni u nadležnost općine vrši općinski organ uprave putem sljedećih službi za upravu i to:

1. Stručna služba Općinskog vijeća i Općinskog načelnika
2. Općinska služba za opću upravu i inspeksijski nadzor
3. Općinska služba za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu
4. Općinska služba za urbanizam i komunalne poslove
5. Općinska služba za privredu, razvoj i finansije
6. Općinska služba za geodetske i imovinsko-pravne poslove
7. Služba civilne zaštite.

U organu lokalne uprave zaposlena su ukupno 103 uposlenika. Od ukupnog broja zaposlenih, muškaraca je 57 ili 55,34%, a žena 46 ili 44,66%.

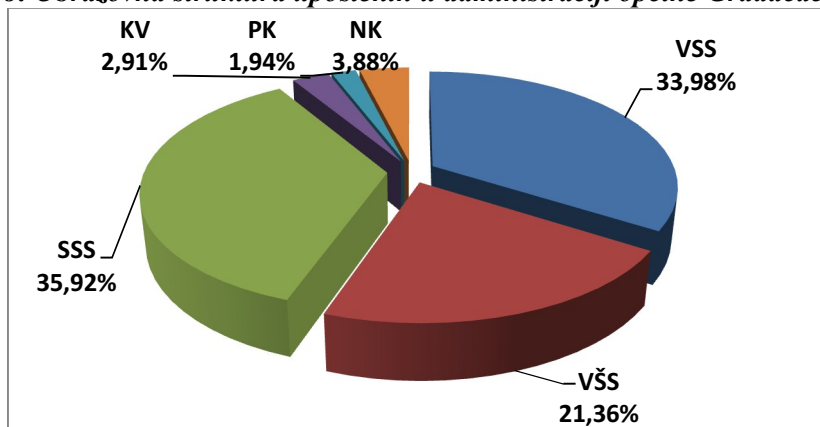
Slika 67: Spolna struktura uposlenih u administraciji općine Gradačac u 2012.

Izvor: Općinska služba za opću upravu i inspeksijski nadzor

Obrazovna struktura zaposlenih je slijedeća: VSS-35, VŠS-22, SSS-37, KV-3, PK-2, NK-4.

Slika 68: Obrazovna struktura uposlenih u administraciji općine Gradačac u 2012.

Izvor: Općinska služba za opću upravu i inspeksijski nadzor

Starosna struktura uposlenih je slijedeća:

1. 18-27 god.- 1 uposleni
2. 28-37 god.- 10 uposlenih
3. 38-47 god.- 31 uposleni
4. 48-57 god.- 40 uposlenih
5. 58-67 god.- 21 uposleni.

U starosnoj strukturi preovlađuju uposlenici od 48-57 godina, od čega su 23 muškarci, a 17 žene.

Od ukupnog broja zaposlenih (103) državnih službenika je 35 (33,99%), a namještenika 68 (66,01%). Zakonodavnu vlast na području općine Gradačac obavlja Općinsko vijeće Gradačac, koje ima 30 vijećnika.

Sa trenutnim raspoloživom kvalifikacionom strukturom uposlenika postojeća općinska administracija nije u mogućnosti pratiti potrebe građana a posebno privrednika. U tom kontekstu potrebno je nastaviti kvalitetno razvijati kapacitete administracije i na adekvatan način odgovoriti na njihove zahtjeve

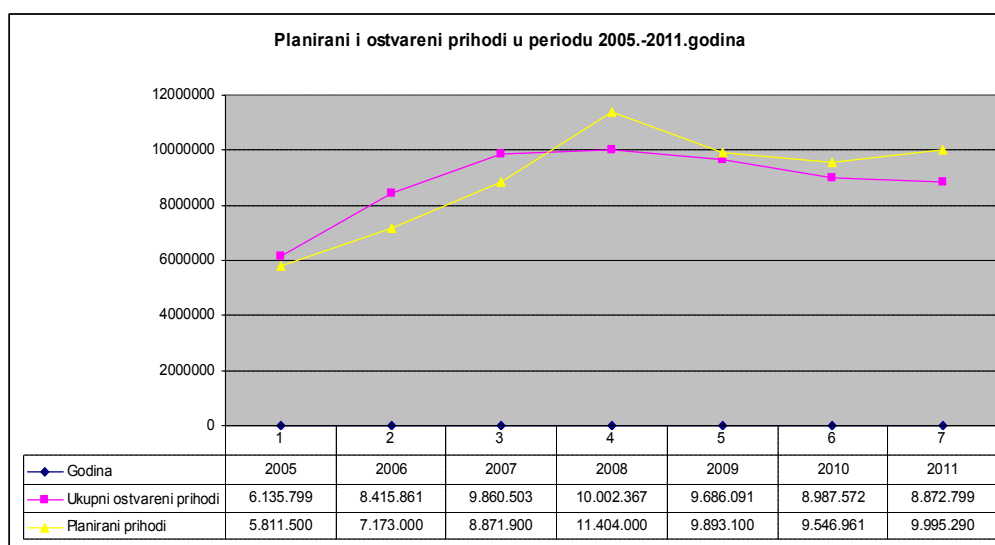
III.1.14. ANALIZA BUDŽETA

Budžet općine Gradačac predstavlja jedan od najvažnijih izvora za finansiranje projekata koji su definisani u Strategiji razvoja općine Gradačac. Budžet Općine Gradačac je dokument kojim se utvrđuje plan finansijskih aktivnosti budžetskih korisnika, koji obuhvata projekciju iznosa prihoda i priliva i utvrđenog iznosa rashoda i izdataka općine za period od jedne fiskalne godine. Budžet Općine Gradačac za fiskalnu godinu donosi Općinsko vijeće Gradačac. Pored¹⁰ Budžeta, važan instrument za planiranje budućih projekata je i dokument okvirnog budžeta, koji se donosi za period tekuće budžetske godine plus dvije naredne godine.

Planirani budžet za period od 2005.-2011.godine, postavljen je na relativno dobroj osnovi u odnosu na realizaciju istog, što je u konačnici i praćeno provođenjem plana. Međutim, ukoliko posmatramo realizaciju budžeta u odnosu na plan po godinama, uočljivo je da su u periodu od 2005.-2007.godine, ostvareni prihodi manji od planiranih, i to u rasponu od 5,6% do 11,1%. Nasuprot tome, u periodu od 2007.-2011.godine, realizacija prihoda je manja u odnosu na plan, i to: u 2008.godini za 12,3%, u 2009.godini za 2,1%, te u 2010.godini za 5,9% i u 2011.godini za 11,2%.

Objašnjenje za navedeni trend pada prihoda može se potražiti u uticaju globalne finansijsko-ekonomske krize, koja je pogoršala fiskalno stanje, kako u BiH, tako i u općini Gradačac.

Slika 69: Planirani i ostvareni prihodi u periodu od 2005-2011.godine

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Tabela 28: Ostvareni prihodi u periodu od 2005-2011.godine

Godina	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
% realizacije budžeta u odnosu na plan	105,6	117,3	111,1	87,7	97,9	94,1	88,8

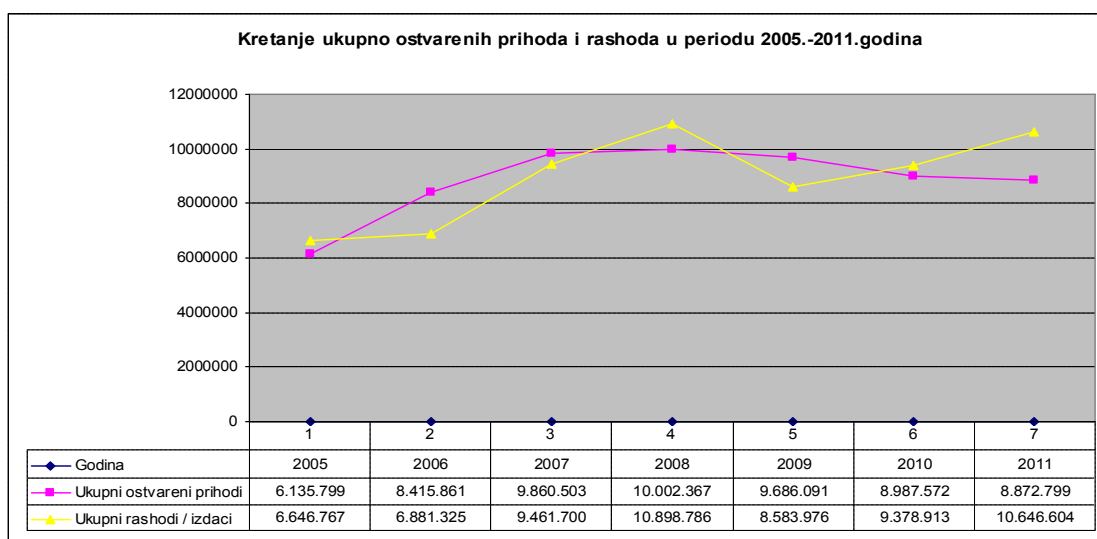
Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

¹⁰ Budžet se sastoji od prihoda i rashoda tekuće fiskalne godine. U budžetske prihode svrstavaju se porezni prihodi (prihodi od indirektnih poreza, porez na dohodak, porez na promet nepokretnosti, porez na imovinu), neporezni prihodi i ostali prihodi. Značajan dio prihoda iz Budžeta se izdvaja za kapitalne projekte i projekte izgradnje i obnove komunalne infrastrukture.

III.1.14.1. Analiza ostvarenih prihoda u odnosu na ostvarene rashode

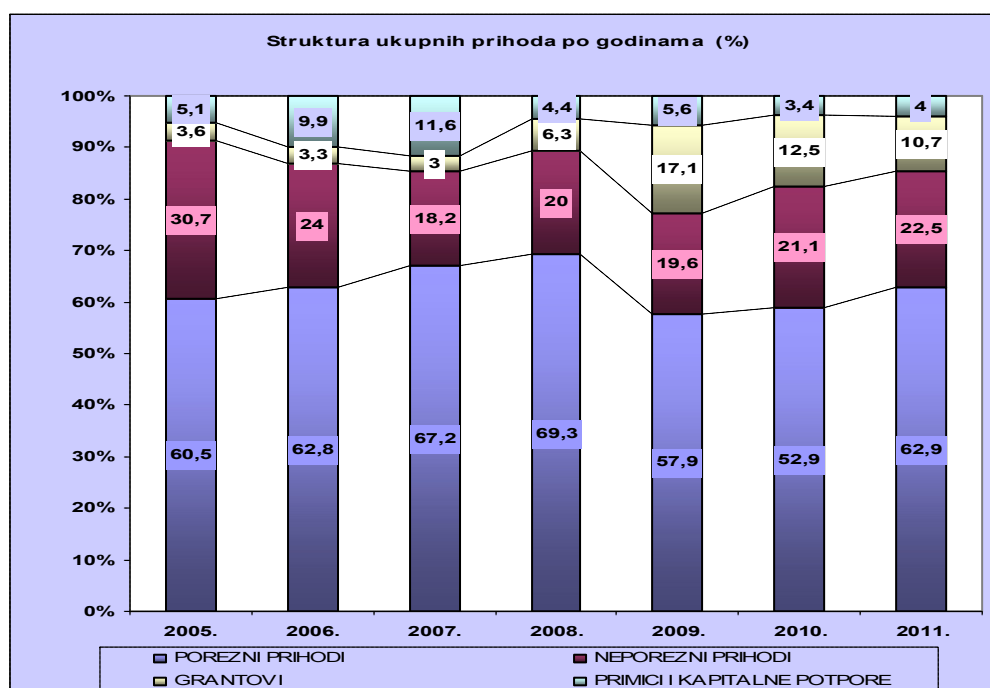
Analiza trenda ukupnih prihoda u odnosu na ukupne rashode u periodu od 2005.-2008.godina, ukazuje da su prihodi iz godine u godinu rasli, a od 2009.godine bilježi se kontinuiran pad prihoda. Nasuprot tome, rashodi bilježe rast, a zatim sporiju dinamiku pada u odnosu na prihode, te ponovni rast na kraju posmatranog perioda. Razlog tome su preuzete obaveze za finansiranje infrastrukturnih projekata, koje su između ostalog višegodišnjeg karaktera.

Slika 70: Planirani i ostvareni prihodi u periodu od 2005-2011.godine

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Slika 71: Struktura ukupnih prihoda po godinama

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

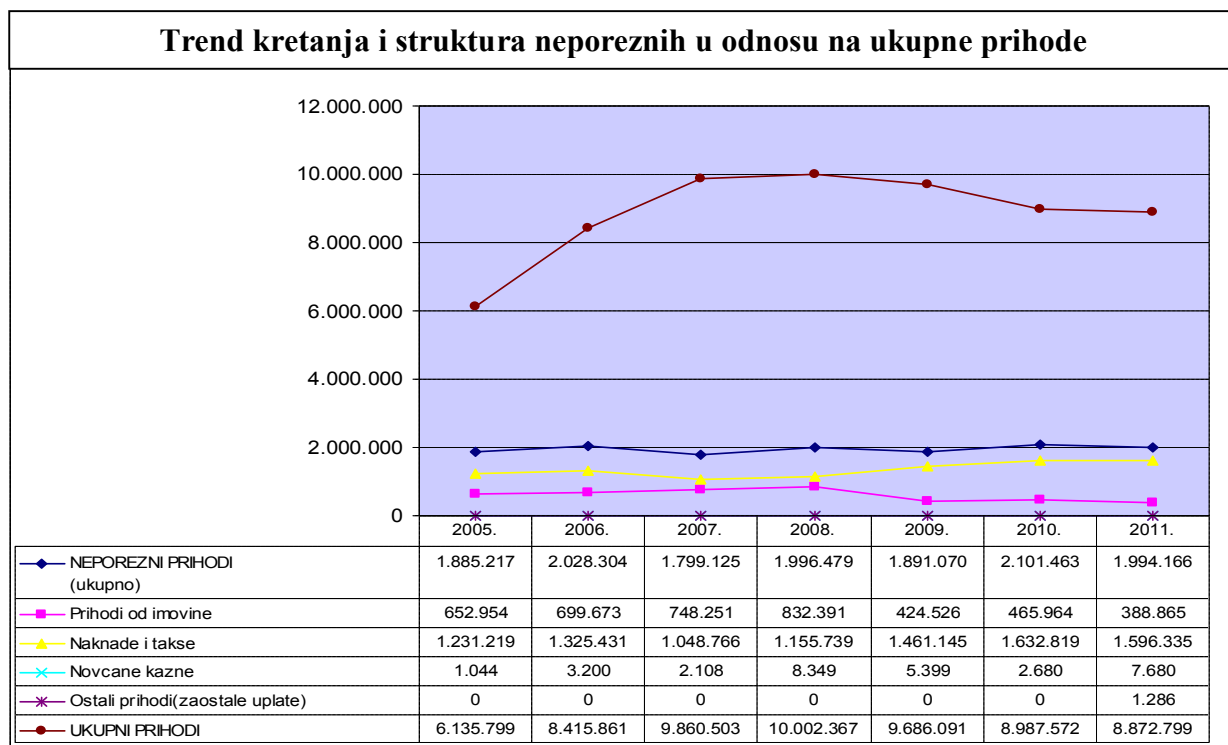
III.1.14.2. Struktura prihoda

Ako posmatramo strukturu ukupnih prihoda, evidentan je značajan rast poreskih prihoda u periodu od 2005.-2008.godine, i to se prvenstveno odnosi na pozitivne efekte uvođenja PDV-a, da bi u 2009.godini došlo do pada ove vrste prihoda za 11,4%, što je posljedica ekonomske krize i pada privredne aktivnosti. Međutim, iako je Uprava za indirektno oporezivanje iz godine i godinu bilježila rast prihoda od PDV-a, bitno je naglasiti da je uslijed povećanja vanjskog duga države, sve manji udio ove vrste prihoda namijenjen općinama. Ovaj trend je nastavljen i u 2010.godini, da bi u 2011.godini došlo do blagog rasta poreskih prihoda. Dakle, kada je riječ o poreznim приходima, njihov udio u ukupnim приходima, kreće se u prosjeku oko 62%.

Kada je riječ o neporeznim приходima, kao kategoriji koja je uglavnom rezultat ekonomske aktivnosti Organa uprave, kao i efikasnog korištenja i raspolaganja državnom imovinom i upravljanja javnim dobrima, može se uvidjeti da se udio ove vrste prihoda kreće oko 22%. Razlog za ovakve, relativno niske vrijednosti ovih pokazatelja, treba potražiti u nemogućnosti naplate određenih potraživanja, ali i samoj opravdanosti/neopravdanosti visine pojedinih kategorija naknada.

Obzirom da su u pitanju prihodi koje općina direktno ubire i njima upravlja, može se reći da se kroz realizaciju i visinu neporeznih prihoda, ogleda i efikasnost upravljanja, kao i poduzetnička aktivnost općinskih struktura vlasti. Izmjenom i usvajanjem određenih odluka od strane Općinskog vijeća, ali rješavanjem problema spornih potraživanja, za očekivati je da će ovi prihodi imati trend rasta. Navedeno se prvenstveno odnosi na prihode od imovine, čiji procenat smanjenja se u posmatranom periodu bilježi sa čak 40%.

Slika 72: Trend kretanja i struktura neporeznih u odnosu na ukupne prihode

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Grantovi su posebna vrsta sredstava koje osiguravaju viši nivoi vlasti, te su namijenjeni realizaciji pojedinačnih projekata. Kada je riječ o kapitalnim primicima, značajno je učešće mjesnih zajednica (sufinansiranje) u realizaciji infrastrukturnih projekata od značaja za te mjesne zajednice, što se naročito odnosi na izgradnju putne i vodovodne mreže.

U posmatranom periodu je evidentan rast kapitalnih grantova i kapitalnih potpora i primitaka. Prosječan iznos navedenih grantova kreće se oko 8% od ukupnih prihoda, dok su prosječni kapitalni primici u navedenom periodu evidentirani u iznosu oko 6% od ukupnih prihoda. Navedene kategorije prihoda i primitaka odnose se na slijedeće – primljeni grantovi od viših nivoa vlasti, primici od mjesnih zajednica, primici od prodaje stalnih sredstava, te su usko vezani za realizaciju određenih kapitalnih projekata. Shodno tome, dinamika priliva ovih sredstava, implicira realizaciju određenih projekata infrastrukture, kao što je izgradnja putne infrastrukture, vodoprivrednih objekata, objekata namijenjenih za sport, uređenja javnih površina i dr.

U narednoj tabeli dati su prikazi pojedinih kategorija i ukupno ostvarenih prihoda u periodu od 2005.-2011.godine.

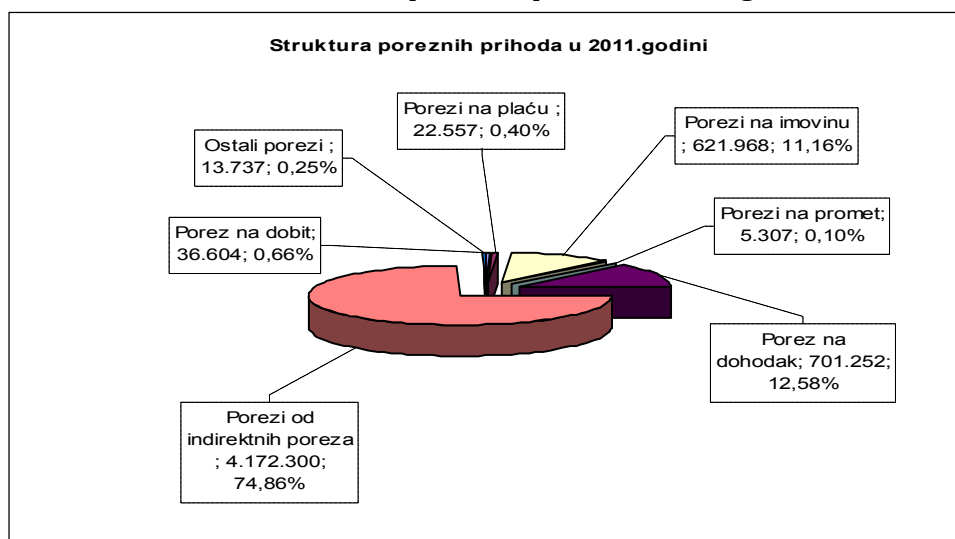
Tabela 29: Lista prihoda (po kategorijama) periodu od 2005-2011.godine

Vrsta prihoda	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
POREZNI PRIHODI (ukupno)	3.714.923	5.283.345	6.624.670	6.935.209	5.597.416	5.661.234	5.573.725
Porez na dobit	380.395	234.580	268.982	404.514	180.243	52.252	36.604
Porezi na placu	405.483	570.961	737.368	834.939	114.264	57.777	22.557
Porezi na imovinu	735.899	813.285	1.125.686	1.075.404	957.679	790.076	621.968
Porezi na promet	2.168.714	665.411	195.617	46.963	13.052	11.338	5.307
Porez na dohodak	0	0	0	0	558.352	631.781	701.252
Porezi od indirektnih poreza	0	2.949.263	4.220.683	4.474.258	3.759.279	4.110.296	4.172.300
Ostali porezi	24.432	49.845	76.334	99.131	14.547	7.714	13.737
NEPOREZNI PRIHODI (ukupno)	1.885.217	2.028.304	1.799.125	1.996.479	1.891.070	2.101.463	1.994.166
Prihodi od imovine	652.954	699.673	748.251	832.391	424.526	465.964	388.865
Naknade i takse	1.231.219	1.325.431	1.048.766	1.155.739	1.461.145	1.632.819	1.596.335
Novčane kazne	1.044	3.200	2.108	8.349	5.399	2.680	7.680
Ostali prihodi(zaostale uplate)	0	0	0	0	0	0	1.286
GRANTOVI (ukupno)	221.724	274.690	295.061	631.312	1.654.266	1.122.685	946.545
Grantovi iz inostranstva	12.389	0	0	0	67.975	24.000	6.000
Grantovi od viših nivoa vlasti	209.335	274.690	295.061	631.312	1.586.291	1.045.043	940.545
Donacije	0	0	0	0	0	53.642	0
PRIMICI I KAPITALNE	313.935	829.522	1.141.647	539.367	543.339	301.968	358.363
Primici od prodaje stalnih sredstava	139.616	121.013	303.883	111.092	449.234	0	3.500
Kapitalne potpore	174.319	708.509	837.764	328.275	94.105	4,6	354.863
PRIHODI (ukupno)	6.135.799	8.415.861	9.860.503	10.002.367	9.686.091	8.987.572	8.872.799

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Na narednim slikama je predstavljena struktura poreznih i neporeznih prihoda u 2011. godini. Evidentno je da, kada su u pitanju poreski prihodi, najznačajniji udio pripada PDV-u (74,86% od ukupnih poreza). Značajan je, Također, i udio poreza na dohodak (12,58%), kao i poreza na imovinu (11,16%). Ostale vrste poreznih prihoda ostvaruju godišnje učešće u ukupnim prihodima u iznosu manjem od 1%.

Slika 73: Struktura poreznih prihoda u 2011.godini

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Kada je riječ o strukturi neporeznih prihoda, najznačajnije učešće ostvaruju naknade i takse (80,05%), a zatim prihodi od imovine (19,50%), dok su novčane kazne i ostale uplate u strukturi zastupljeni u iznosu manjem od 1%.

Slika 74: Struktura neporeznih prihoda u 2011.godini

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

III.1.14.3. Analiza rashoda budžetske potrošnje

Naredna tabela predstavlja prikaz kretanja apsolutnih iznosa pojedinih kategorija rashoda u posmatranom periodu.

Tabela 30: Lista rashoda i kapitalnih izdataka po standardnim budžetskim klasifikacijama

Vrsta rashoda/izdatka	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
PLAĆE I NAKNADE TROŠKOVA ZAPOSLENIH (ukupno)	1.789.568	1.959.680	2.632.574	2.808.965	2.236.106	2.528.968	2.611.656
Bruto plaće i naknade	1.013.921	1.149.608	1.634.264	1.693.589	1.704.528	2.022.760	2.089.699
Naknade troškova zaposlenih	646.676	675.942	811.176	921.248	340.404	286.982	295.299
Doprinosi poslodavca	128.971	134.130	187.134	194.128	191.174	219.226	226.658
MATERIJALNI IZDACI (ukupno)	1.676.907	1.924.696	2.267.223	2.434.869	2.112.195	2.191.689	2.031.129
TEKUĆI GRANTOVI (ukupno)	1.164.900	1.512.752	1.997.739	2.357.704	1.969.722	2.049.537	1.719.449
Grantovi drugim nivoima vlade	208.079	399.480	569.677	571.343	370.145	367.490	318.826
Grantovi pojedincima	188.105	150.620	217.555	301.129	294.237	426.019	282.795
Grantovi neprofitnim organiz.	768.716	962.652	1.205.507	1.485.232	1.305.340	1.256.028	1.117.828
Subvencije	0	0	5.000	0	0	0	0
KAPITALNI GRANTOVI (ukupno)	226.120	164.124	369.453	780.679	143.472	77.732	171.175
Kapitalni grantovi MZ	10.000	16.808	122.701	127.772	16.200	20.500	53.000
Kapitalni grantovi pojedincima i neprofitnim organizacijama	216.120	147.316	246.752	652.907	127.272	57.232	118.175
KAPITALNI IZDACI (ukupno)	1.789.272	1.320.073	2.194.711	2.516.569	2.122.481	2.530.987	4.113.195
Nabavka zemljišta	156.456	84.673	45.363	19.802	283.440	19.251	29.375
Nabavka građevina	380.163	265.502	163.762	299.129	62.696	0	59.627
Nabavka opreme	34.449	293.313	168.014	36.927	9.590	79.146	28.816
Nabavka st.sred.u obliku prava	214.285	14.427	58.948	257.827	187.418	179.142	148.188
Rekonst. i invest. održavanje	1.003.919	662.158	1.758.624	1.902.884	1.579.337	2.253.448	3.847.189
RASHODI / IZDACI UKUPNO	6.646.767	6.881.325	9.461.700	10.898.786	8.583.976	9.378.913	10.646.604

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

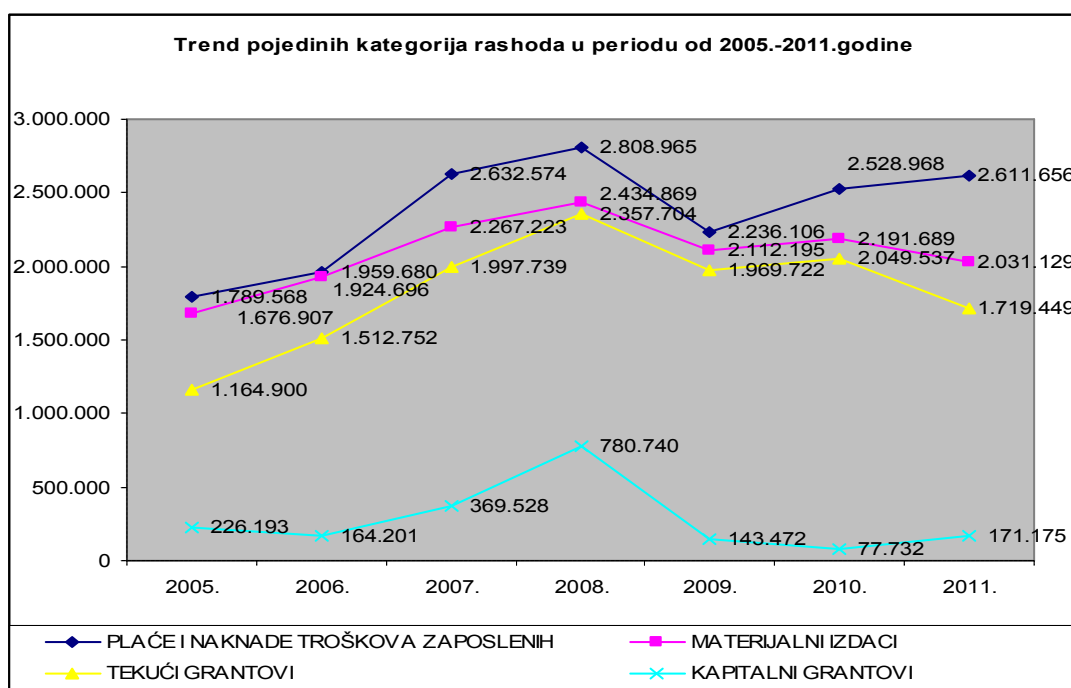
Kao što je i prikazano u prethodnoj tabeli, evidentne su oscilacije izdataka za plaće i naknade zaposlenih u posmatranom periodu. Navedene tendencije, rezultat su različitih faktora. Tako, npr. drastično smanjenje iznosa ove kategorije rashoda, predstavlja činjenica, da su zbog promjene kontnog plana izdaci za naknade skupštinskim zastupnicima (tj. vijećnicima Općinskog vijeća) do 2009.godine, evidentirani u okviru ove kategorije rashoda. Ostali faktori koji su uticali na navedene oscilacije, odnose se na kretanje broja zaposlenih (povećanje), kao i naknada za troškove ishrane (smanjenje naknada za topli obrok u 2009.godini), te na činjenicu da se propisana osnovica za obračun plaća veže za prosječnu platu u FBiH, koja ima tendenciju blagog rasta.

Kada je riječ o kretanju materijalnih izdataka, evidentan je njihov rast u periodu od 2005.-2008.godine, da bi narednih godina bilježili kontinuiranu tendenciju pada. Tako 2011.godine, ova kategorija rashoda, bilježi pad od 7,33%. Kapitalni grantovi, Također bilježe oscilatoran trend u posmatranom periodu.

Razlog navedenih tendencija, koje u konačnici vode ka smanjenju iznosa ove kategorije izdataka, je u činjenici da je malo kapitalnih projekata realizovano na ovakav način, odnosno općina je preuzela ulogu nosioca projektnih aktivnosti, nasuprot sufinansiranju projekata, u kojima su nosioci aktivnosti mjesne zajednice, neprofitne organizacije i dr. Naime, ova kategorija rashoda smanjena je nauštrb kapitalnih izdataka, obzirom da je općina u sve većoj mjeri preuzimala ulogu nosioca aktivnosti realizacije kapitalnih projekata.

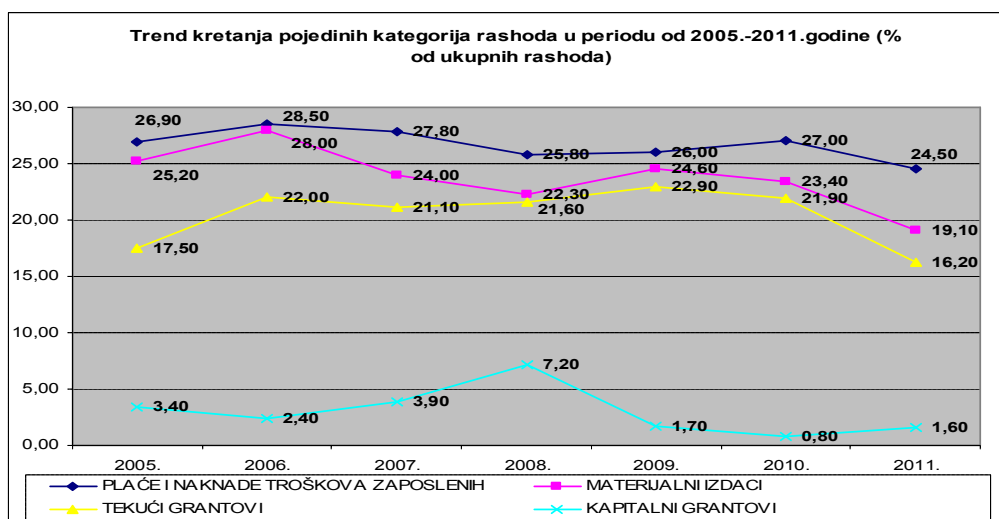
Na slijedećim grafičkim prikazima su predstavljeni trendovi kretanja pojedinih kategorija rashoda u periodu od 2005.-2011.godine, i to u apsolutnim iznosima, te u relativnom odnosu na ukupne prihode, po godinama.

Slika 75: Trend rashoda po kategorijama u periodu od 2005.-2011.godine

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

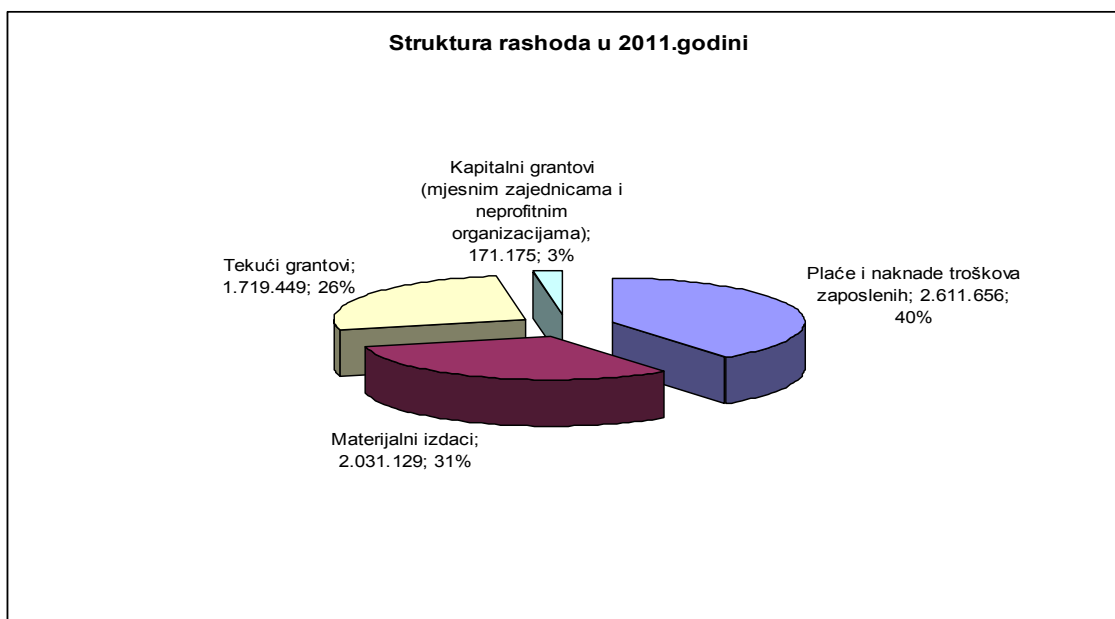
Slika 76: Trend kretanja pojedinih kategorija rashoda u periodu od 2005.-2011.godine (% od ukupnih rashoda)

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Ako posmatramo strukturu rashoda (bez kapitalnih izdataka) za 2011.godinu, možemo uvidjeti da 40% od ukupnih tekućih rashoda odlazi na plaće i naknade troškova zaposlenih, 31% na materijalne izdatke, 26% na tekuće grantove, a 3% na kapitalne grantove. Kada je riječ relativno visokom učešću materijalnih izdataka u ukupnim rashodima, bitno je naglasiti da oni podrazumijevaju veoma značajne budžetske stavke, kao što je javna rasvjeta, ljetno i zimsko čišćenje i održavanje puteva, protivgradna odbrana, deminiranje, kao i drugi brojni segmenti javne potrošnje (sa manjim učešćem u ukupnim rashodima), poput administrativnih troškova za materijal i usluge, neophodnih za funkcionisanje javne uprave i dr.

Slika 77: Struktura rashoda 2011.godine

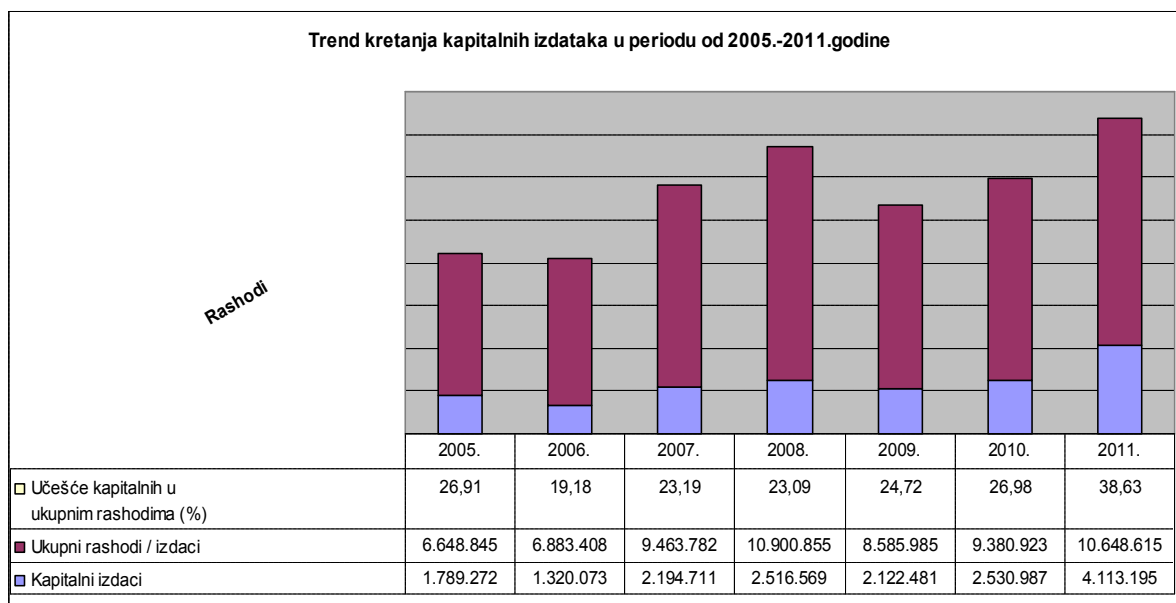

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Ukoliko analiziramo poziciju kapitalnih izdataka u posmatranom periodu, zaključićemo da nakon pada za 7,73% u drugoj godini posmatranja, te su približno jednaki i u narednoj godini posmatranja, kapitalni izdaci imaju tendenciju stalnog rasta, što je praćeno investicionim projektima u oblasti infrastrukture. Navedeni projekti su finansirani po osnovu kreditnog zaduženja dobavljača (dato mjenično jamstvo za otplatu kredita dobavljača). Izmirenje obaveza ove vrste, po potpisanim ugovorima, definisano je do kraja 2013. godine. Međutim, kontinuiran rast kapitalnih izdataka, uz ograničene izvore budžetskih sredstava, što se prvenstveno manifestuje u smanjenim poreskim i neporeskim prihodima, doveo je do unutrašnjeg duga, koji je rezultat akumuliranog deficita, koji se finansira kroz reprogramirane otplate duga dobavljačima.

Slika 78: Trend kretanja kapitalnih izdataka u periodu od 2005.-2011.godine

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

III.1.14.4. Projekcije budžetskih prihoda i rashoda

Uobičajena praksa za sve nivoe vlasti u BiH je srednjoročno budžetsko planiranje, a rezultat ovakvog načina planiranja, je između ostalog i Dokument okvirnog budžeta za period 2013.-2015.godina. Dokument je izrađen, prvenstveno na osnovu Zakona o budžetima u Federaciji BiH (Službene novine FBiH, br. 19/06, 76/08, 5/09, 32/09, 51/09, 9/10, 36/10, 45/10 i 25/12), projekcija i smjernica od viših nivoa vlasti, kao i internih pokazatelja kretanja pojedinih kategorija rashoda i prihoda.

Projekcije prihoda sa Jedinstvenog računa za nivo Tuzlanskog kantona u narednom periodu su slijedeće:

Tabela 31: Projekcije prihoda sa Jedinstvenog računa za nivo TK

Indirektni porezi (KM)	Projekcija 2013.	Projekcija 2014.	Projekcija 2015.
Tuzlanski kanton (I+II+III)	243.593.404	253.520.209	288.698.002
I Kanton	195.950.935	203.936.236	232.226.622
II Općine TK	37.857.242	39.399.983	44.865.622
III Direkcija cesta	9.785.227	10.183.990	11.596.732

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Projekcije prihoda od poreza na dohodak za nivo Tuzlanskog kantona u narednom periodu su slijedeće:

Tabela 32: Projekcije prihoda od poreza na dohodak za nivo TK

Indirektni porezi (KM)	Projekcija 2013.	Projekcija 2014.	Projekcija 2015.
Ukupno (I+II)	42.572.382	44.104.988	45.869.187
I Kanton	27.901.939	28.906.409	30.062.665
II Općine TK	14.670.443	15.198.579	15.806.522

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Projekcija prihoda općine Gradačac

Tabela 33: Projekcije prihoda općine Gradačac

VRSTA PRIHODA	OSTVARENO	PROJEKCIJA		
	2012.	2013.	2014.	2015.
I Porezni prihodi	5.510.871	5.235.910	5.385.570	5.990.380
Prihodi od indirektnih poreza	4.053.592	3.938.220	4.093.180	4.660.960
Porezi na imovinu	613.901	606.780	592.340	601.370
Porez na dohodak	843.378	690.910	700.050	728.050
II Neporezni prihodi (ukupno)	1.946.401	2.276.400	2.011.430	2.031.420
Prihodi od poduzetničke aktivnosti i imovine	328.940	608.110	389.760	401.850
Naknade, takse i prihodi od pružanja javnih usluga	1.612.284	1.662.790	1.615.870	1.623.470
Novčane kazne	5.177	5.500	5.800	6.100
III Tekuće potpore (donacije i grantovi)	1.124.895	2.425.610	1.170.340	1.220.760
IV Kapitalni primici	281.850	390.190	250.700	204.500
V Kapitalne potpore (grantovi)	45.450	768.330	100.000	150.000
Ukupni prihodi i primici (I+II+III+IV)	8.909.467	11.096.440	8.918.040	9.597.060

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Projekcija rashoda općine Gradačac

Tabela 34: Projekcije rashoda općine Gradačac

UKUPNI RASHODI, IZDACI I FINANSIRANJE	OSTVARENO	PROJEKCIJA		
	2012.	2013.	2014.	2015.
	8.221.847	9.939.280	8.330.440	8.957.290
PLAĆE I NAKNADE TROŠKOVA ZAPOSLENIH	2.521.855	2.452.470	2.557.080	2.557.110
Bruto plaće i naknade	2.225.225	2.167.610	2.257.320	2.260.390
Naknade troškova zaposlenih	296.630	284.860	299.760	296.720
DOPRINOSI POSLODAVCA	240.859	234.100	244.290	244.670
IZDACI ZA MATERIJAL, SITAN INVENTAR I USLUGE	2.116.060	1.760.510	2.030.450	2.124.340
TEKUĆI TRANSFERI I DRUGI TEKUĆI RASHODI	1.788.351	1.871.200	1.976.890	2.107.810
Tekući transferi drugim nivoima vlasti	249.078	297.400	345.570	359.800
Tekući transferi pojedincima	219.535	242.300	285.670	337.440
Tekući transferi neprofitnim organizacijama	1.319.738	1.331.500	1.345.650	1.410.570
KAPITALNI TRANSFERI	44.913	306.530	65.500	155.000
KAPITALNI IZDACI	1.509.806	3.314.470	1.456.230	1.768.360
TEKUĆI SUFICIT/DEFICIT	687.620	1.157.160	587.600	639.770
Otplata unutrašnjeg duga	1.649.460	1.157.160	587.600	639.770
UKUPAN FINANSIJSKI REZULTAT	-961.840	0	0	0
Broj zaposlenih	102	101	101	101

Izvor: Općinska služba za privredu, razvoj i finansije

Imajući u vidu prethodne analize, može se zaključiti da je u narednim godinama potrebno raditi, kako na jačanju fiskalne discipline, sanaciji unutrašnjeg duga (nastalog po osnovu reprograma obaveza prema dobavljačima, prikazanog u prethodnoj tabeli), te iznalaženju načina za povećanje uštede ograničenih budžetskih sredstava.

Međutim, poseban akcenat potrebno je dati implementaciji projekata iz Strategije. Pri tome je naročito potrebno voditi računa o činjenici da je riječ o projektima od opštedruštvenog značaja, te kombinovati različite izvore finansiranja. Za realizaciju strategije potrebno je odvajati jednu trećinu budžeta ili okvirno na nivou godine oko 2,5 miliona KM. Kada uzmemo u obzir petogodišnji planski period, iznos izdvajanja iz budžeta bi trebao biti između 12 i 15 miliona KM.

Navedeno, prije svega podrazumijeva jačanje „samokontrole“, kada je riječ o rashodima. Pored toga, potrebno je dalje raditi na vezivanju određenih prihoda sa namjenom utroška sredstava. Tako bi se npr. sredstva prikupljena od poreza na imovinu i komunalnih taksa mogla vezivati za razvoj i unaprijeđenje komunalne infrastrukture i životne sredine.

Planske aktivnosti za buduća razdoblja upućuju da će se budžetski prihodi povećavati shodno pozitivnim trendovima ublažavanja efekata svjetske ekonomske krize, te promjenama koje će donijeti popis stanovništva u BiH. Također, očekuje se da će pozitivne promjene određenih zakonskih rješenja, kada je riječ o raspodjeli javnih prihoda lokalnim zajednicama (trenutno se izdvaja oko 8,4% javnih prihoda lokalnim zajednicama u Federaciji BiH, a izmjenama zakona bi se taj procenat trebao povećati), tako da se očekuje povećanje budžetskih prihoda i po tom osnovu u budućim razdobljima.

Osim internih, općina Gradačac će za finansiranje kapitalnih razvojnih projekata koristiti i dostupne eksterne izvore finansiranja. To se prije svega odnosi na buduće zaduživanje kod lokalnih komercijalnih banaka, zatim emisijom obveznica, kao i korištenjem kreditnih linija EIB-a, EBRD-a i drugih kreditnih institucija. Zatim, mogući su i aranžmani u obliku javno-privatnog partnerstva za realizaciju kapitalnih projekata. U aneksu 1 ovog dokumenta nalaze se modeli javno-privatnog partnerstva koje je moguće koristiti. Isto tako, u toku je programiranje nove IPA 2 strukture za period od 2014. do 2020. godine, u okviru koje će biti dostupna i sredstva za razvojne projekte u sektorima reforme javne uprave, pravosuđa, transporta, okoliša, integrisanog lokalnog razvoja, obrazovanja i razvoja ljudskih resursa, zapošljavanja, socijalne politike, poljoprivrede i ruralnog razvoja. Model finansiranja EU projekata je po pravilu da korisnik raspolaže sa 50% – 85% ukupnih sredstava za realizaciju projekta, a preostala sredstva namiče iz vlastitih izvora. Obzirom da je programiranje sredstava za ove namjene još uvijek u pripremnj fazi, može se eventualno planirati u okvirnom procentualnom omjeru njihova dostupnost za realizaciju kapitalnih projekata Općine Gradačac. Potrebno je naglasiti da općina Gradačac, kao i ostali gradovi i općine u BiH, trebaju jačati ljudske i tehničke kapacitete za privlačenje investicija i korištenje EU i drugih dostupnih fondova, koji će biti namijenjeni za finansiranje razvojnih projekata.

Obzirom da su pojedini eksterni izvori u fazi pripreme i programiranja za naredni višegodišnji period, te imajući u vidu dosadašnju praksu i iskustvo Općine Gradačac u korištenju vanjskih izvora finansiranja, u narednoj tabeli su predstavljeni okvirni iskazi pojedinih izvora za finansiranje budućih razvojnih projekata:

Tabela 35: Eksterni izvori finansiranja budućih razvojnih projekata

Eksterni izvori finansiranja lokalne razvojne strategije	Okvirna procjena po godinama				
	2014	2015	2016	2017	2018
UKUPNO u milionima KM	6	6,5	6	6,5	6,5

Okvirna procjena nam govori da je za realizaciju strategije neophodno oko 30 miliona KM eksternih izvora sredstava. Pod eksternim izvorima sredstava podrazumjevaju se krediti, transferi viših nivoa vlasti, grantovi, IPA fondovi i sl. Najveći iznos sredstava u okviru eksternih izvora je buduće kreditno zaduženje za realizaciju programa vodosnabdijevanja. Pored toga drugi najznačajniji iznos eksternih sredstava su transferi sa viših nivoa vlasti.

Općina Gradačac u prethodnom periodu izdvajala je i izdvaja značajna sredstva za kapitalne izdatke (oko 3,3 miliona KM na godišnjem nivou), kao i sredstva za tekuće grantove (oko 1,8 miliona KM na godišnjem nivou). Radi se o značajnim sredstvima, iz kojih se mogu finansirati budući strateški razvojni projekti. Ukoliko se uzme u obzir činjenica da od navedenih kapitalnih izdataka, dio sredstava može biti alociran za finansiranje ovih projekata, ukupan iznos koji će se moći koristiti za ove namjene u 5-godišnjem periodu iznosilo bi od 12 do 15 miliona KM. Pored planiranih budžetskih sredstava za realizaciju strategije neophodno je oko 30 miliona KM eksternih izvora sredstava. Ta dva iznosa nam daju okvir od 40 do 45 miliona KM za realizaciju strategije razvoja općine Gradačac.

Općina Gradačac bi svakako u budućem periodu povećati kapacitiranost za privlačenje EU i drugih bilateralnih fondova, koji će biti u funkciji realizacije strateških razvojnih projekata.

Kada je riječ o Budžetu Općine Gradačac, poželjno je utvrđivanje proporcija određenih izdataka u odnosu na ukupne izdatke, čime bi se uvelo racionalnije ponašanje u vezi sa podizanjem neproaktivne javne potrošnje i plata zaposlenih u lokalnoj upravi. Na primjer, u okviru funkcionalne klasifikacije budžeta bi se moglo planirati da se za obrazovanje ne troši manje od 5% ukupnih rashoda, za socijalnu zaštitu ne manje od 10%, za rekreaciju, kulturu i religiju oko 5%, za zdravstvo 2-3% itd. Ovakav vid planiranja budžeta bi omogućio dovoljno sredstava za realizaciju projekata društvenog razvoja bez smanjenja stavki za infrastrukturne projekte i sredstva koja su za to predviđena.

Potrebno je i usvojiti metodologiju planiranja srednjoročnog okvira budžeta (3 godine) u skladu sa već usvojenim praksama na državnom i entitetskom nivou. Ovo predstavlja veliki izazov sa stanovišta kapaciteta velikog broja jedinica lokalne samouprave i mogućnosti planiranja. No svakako da oslanjanje na državne i entitetske projekcije u vezi sa fiskalnim okvirom predstavljaju nužnost i potrebe za unaprijeđenjem planiranja na lokalnom nivou.

PRILOG 2 - STANJE U POVRATNIČKIM MJESNIM ZAJEDNICAMA OPĆINE GRADAČAC

MZ GRABOV GAJ I AVRAMOVINA

Prije rata Grabov Gaj i Avramovina su bile zasebne mjesne zajednice, da bi se nakon rata, tj. 1996.g. spojile u jednu mjesnu zajednicu. Tako je na ovim prostorima 1991.g. bilo ukupno 120 domaćinstava. Za vrijeme ratnih sukoba svo stanovništvo je bilo prognano da bi se nakon rata vratilo 70 domaćinstava. Obnovljeno je 70 stambenih jedinica a potrebno je obnoviti još 10 jer je 15 domaćinstava izrazilo želju da se vrati ukoliko im se obezbjede uslovi kroz obnovu stambenih objekata. Što se tiče same infrastrukture, vodovod je regulisan na principu seoskih bunara kojih postoji u više MZ. Struja snabdijeva cijelu MZ, i Općina je finansirala izgradnju rasvjete. Najveći problem u ovoj MZ predstavlja put koji je veoma loš, pogotovo kada nastupi zimski period u kojem je prevoz skoro onemogućen. Mjesna zajednica nema svoju zgradu u kojoj bi se održavali sastanci. Što se tiče školstva, osmero djece ide u RS u osnovnu školu.

MZ HRGOVI DONJI

Ova mjesna zajednica je prije rata brojala 180 domaćinstava. Oko 90 domaćinstava je raseljeno od kojih se vratilo 30 domaćinstava. Obnovljeno je 60 stambenih jedinica, dakle sva domaćinstva imaju stambene objekte.

Što se tiče same infrastrukture, sistem vodovoda nije regulisan, voda je zagađena 50% naselja u ovoj MZ je osvijetljeno rasvjetom, dok se elektro-energetska mreža još uvijek radi

Asfaltiran je dio puta, kojeg je finansirala Općina u dužini od oko 5 kilometara

MZ GORNJE LEDENICE

Od ukupno 124 domaćinstva ove mjesne zajednice za vrijeme rata je sve bilo iseljeno, ali su se nakon mjesec dana svi vratili. Obnovljen je 121 stambeni objekat, obnovljena su ostala još tri objekta.

Što se tiče same infrastrukture, vodovod je u veoma lošem stanju, zagađen je i Općina je planirala izgradnju vodovoda. Struja i rasvjeta je regulisana, ali drveni strujni stubovi koji su pravljeni odmah nakon rata nalaze se u lošem stanju. Mjesni put je u lošem stanju i to u dužini od 4.250 metara.

MZ DONJE LEDENICE

Od ukupnog broja domaćinstava, kojih je prije rata bilo 400, 300 domaćinstava se iselilo. Nakon rata vratilo se 20% domaćinstava. Obnovljeno je 100 objekata. Ima obnovljenih objekata u koje se nije vratilo stanovništvo, a kao razlog navodi se nezaposlenost. Što se tiče infrastrukture, vodovod nije u upotrebi jer je zagađen. Struja i telefoni su obezbjeđeni kao i rasvjeta. Putevi su u veoma lošem stanju, izbrazdani su kanalima i međama. Najveći problem za mještane ove MZ jeste privatizacija državne imovine koja dovodi do čestih sukoba između mještana i privatnika.

MZ MEĐIDA DONJA

Ova MZ broji 450 domaćinstava, tj. oko 1500 lica. Nije bilo iseljavanja i nema porušenih objekata. Postoje određeni problemi sa infrastrukturom koji se odnose na vodovod koji je u lošem stanju, kao i na puteve koji su teško prohodni jer su makadam. Pitanje struje i rasvjete su riješena, dakle ova MZ je snabdjevena strujom i osvjetljenjem.

MZ NOVALIĆI

U MZ Novalići ostvaren je 100% povratak, ukupno 100 domaćinstava, a nakon rata ova MZ se proširila za još 20 domaćinstava, tako da sad ukupno broji 120. Obnovljeno je 90 stambenih jedinica, neobnovljenih je ostalo još 10. Vodovod je saniran, snabdijevanje je omogućeno iz gradske mreže. Struja je regulirana kao i rasvjeta, ali problem predstavljaju stubovi koji su drveni i već su u fazi oštećenja. Škola je jednim dijelom sanirana.

MZ POŽARIKE

Ukupan broj povratnika u ovu MZ se kreće negdje oko 1.920 lica, ili oko 642 domaćinstva. Sada ova MZ broji oko 842 domaćinstva. Obnovljeni su svi stambeni objekti, negdje oko 540, dok su pri tome izgrađeni i novi. Jedini problem infrastrukture jeste neizgrađena vodovodna mreža.

MZ RAJSKA

Broj povratničkih domaćinstava iznosi 250, ili 1007 lica. Obnovljeno je 240 stambenih jedinica, a neobnovljenih je ostalo 10. Nakon rata broj stanovnika u ovoj MZ je porastao i danas iznosi 1.520 lica. Kada je u pitanju infrastruktura, vodovod je regulisan seoskim bunarima, dok bi se trebalo raditi na proširenju puta koji prolazi kroz naselje.

MZ SIBOVAC

Ova MZ broji 200 povratničkih domaćinstava, ili 1.366 lica. Obnovljeno je 240 stambenih jedinica, neobnovljenih je 10. Sada ova MZ broji 300 domaćinstava. Infrastruktura je u dobroj mjeri obnovljena, napravljen je nov vodovod, rasvjeta još nije izgrađena, elektro-energetska mreža je uspostavljena, putevi su asfaltirani dok jedini problem predstavljaju dotrajali drveni strujni stubovi.

MZ SRNICE DONJE

Od prijeratnih 330 domaćinstava, nakon rata vratilo se 60 porodica. Obnovljeno je 35 stambenih jedinica, 10 kuća je porušeno, dakle neobnovljeno. Još osam porodica je izrazilo želju za povratak ako im se naprave stambeni objekti. U obnovi infrastrukture regulisano je pitanje vodovoda, struje i rasvjete. Najveći problem predstavljaju makadamski putevi koji su u lošem stanju.

MZ TRAMOŠNICA

Mjesto Tramošnica je mjesna zajednica koja se podijelila na Gornju i Donju Tramošnicu. Gornja Tramošnica pripada Federaciji, a Donja RS. Za vrijeme rata stanovništvo je bilo 100% raseljeno, oko 350 domaćinstava, i nakon rata svi su se vratili. Broj obnovljenih stambenih objekata iznosi 300, a neobnovljenih 50. Kada je u pitanju infrastruktura snabdijevanje stanovništva pitkom vodom i električnom energijom je regulisano, dok je još uvijek u izgradnji telefonska infrastruktura. Ulična rasvjeta nije dovršena dok je lokalni put u dobrom stanju i preostalo je još 1.100 metara da se asfaltira.

PRILOG 3 - PREGLED VANJSKIH IZVORA FINANSIRANJA SA DETALJNIM OPISOM

Model javno-privatnog partnerstva za finansiranje razvojnih projekata

Važan instrument je svakako i model javno-privatnog partnerstva (skraćeno JPP), kao veoma uspješan mehanizam finansiranja infrastrukturnih i razvojnih projekata. Model JPP javlja se kao oblik saradnje javnog i privatnog sektora, koja se ostvaruje udruživanjem resursa, kapitala i stručnih znanja, u svrhu zadovoljavanja javnih potreba radi osiguranja finansiranja u cilju izgradnje, sanacije, rekonstrukcije, upravljanja ili održavanja infrastrukture, pružanja usluga i izgradnje objekata. Brojni su modeli ugovora za projekte JPP-a, a najčešći je BOT model (Build-Operate-Transfer ili Izgradi – Upravljač – Prenesi).

Neki od oblika javno-privatnog partnerstva su:

- **Build-Operate-Transfer (BOT) – Izgradi-Upravljač-Prenesi:** Privatni sektor izgradi novu zgradu uz dugoročni najam, te upravlja njome za vrijeme trajanja ugovora o najmu. Privatni partner prenese vlasništvo nad novom zgradom javnom sektoru po isteku ugovornog perioda.
- **Design-Build (DB) – Projektuj-Izgradi:** Privatni sektor projektuje i izgradi infrastrukturu u skladu sa specifikacijama javnog sektora, obično po fiksnoj cijeni, pa rizik od premašivanja troškova snosi privatni sektor. (Mnogi ne smatraju da ovaj model spada u spektar JPP)
- **Operation & Maintenance Contract (O&M) – Ugovor o upravljanju i održavanju:** Privatno lice, na osnovu ugovora, upravlja javnim vlasništvom i isti održava tokom određenog perioda. Vlasništvo nad objektom ostaje u rukama javnog sektora.
- **Design-Build-Finance-Operate (DBFO)–Projektuj-Izgradi-Finansiraj-Upravljač:** Privatni sektor projektuje, finansira i izgradi novi objekat uz ugovor o dugoročnom najmu i upravlja objektom tokom ugovornog perioda. Privatni partner prenese vlasništvo nad novom zgradom javnom sektoru po isteku ugovornog perioda.
- **Build-Own-Operate (BOO) – Izgradi-Imaj (u vlasništvu)-Upravljač:** Privatni sektor finansira, izgradi, posjeduje i upravlja objektom ili uslugom trajno. Ograničenja javni sektor definiše u izvornom ugovoru, a ostvaruje putem nadležnog regulatornog organa.
- **Build-Own-Operate-Transfer (BOOT) – Izgradi-Imaj (u vlasništvu)-Upravljač-Prenesi:** Privatno lice dobije franšizu da finansira, projektuje, izgradi i upravlja objektom (i naplaćuje naknadu za korištenje) tokom ugovornog perioda, po čijem isteku se vlasništvo prenosi u ruke javnog sektora.
- **Buy-Build-Operate (BBO) – Kupi-Izgradi-Upravljač:** Prijenos javne imovine privatnoj ili kvazi-javnoj kompaniji, obično na osnovu ugovora o unaprijeđenju i upravljanju imovinom tokom ugovornog perioda. Javni sektor zadržava kontrolu i nakon prijenosa zahvaljujući ugovoru.
- **Dozvola za upravljanje:** Privatna kompanija dobije dozvolu – licencu ili pravo da pruža javnu uslugu, obično na određeni rok. Ovo se često koristi u IT projektima.
- **Isključivo finansiranje:** Privatni subjekat, obično kompanija za pružanje finansijskih usluga, finansira projekt direktno ili putem različitih mehanizama, kao što je dugoročni najam ili emisija obveznica.

U praksi se primjenjuje niz različitih modela koji su varijacije gore navedenih modela: Build-Operate-Lease-Transfer (BOLT) – Izgradi-Upravljač-Iznajmi-Prenesi, Build-Lease-Operate-Transfer (BLOT) – Izgradi-Iznajmi-Upravljač-Prenesi, Build-Transfer-Operate (BTO) –

Izgradi-Prenesi-Upravljač, Build-Operate-Renewal (BOR) – Izgradi-Upravljač-Obnovi, Build-Rent/Lease-Transfer (BRT or BLT) Izgradi-Iznajmi-Prenesi, Design-Build-Finance-Maintenance-Operate (DBFMO) – Projektuj-Izgradi-Finansiraj-Održavaj-Upravljač, Build-Operate (BO) – Izgradi-Upravljač, Rehabilitate-Operate-Transfer (ROT) – Rekonstruiši-Upravljač-Prenesi i Rehabilitate-Rent-Transfer (RRT) – Rekonstruiši-Iznajmi-Prenesi.

Finansijski instrumenti za realizaciju razvojnih programa i projekata

Općina Gradačac je u mogućnosti koristiti i kreditna sredstva iz dostupnih izvora na tržištu kapitala odnosno putem programa finansiranja postojećih finansijskih institucija u Bosni i Hercegovini, u iznosu od maksimalno 10% budžeta tekuće fiskalne godine. Zaduženost Općine Gradačac u proteklim godinama iznosila je između 5 i 7%. Potrebno je napomenuti i mogućnost da Općina Gradačac može ponuditi obveznice i komercijalne zapise, čiji bi plasman išao preko tržišta vrijednosnih papira u Federaciji BiH. Na ovaj način bi se uz niske troškove emitovanja navedenih vrijednosnih papira omogućio adekvatan mehanizam za finansiranje projekata definisanih u Strategiji razvoja Općine Gradačac. Na raspolaganju su i kreditne linije Razvojne banke Federacije BiH, usmjerene za različite oblasti.

Dostupne su kreditne linije Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), Evropske razvojne banke / Evropske investicijske banke, Njemačke razvojne banke (KfW), kao i pojedini programi i finansijski instrumenti, koji se plasiraju preko komercijalnih banaka. Ovi programi prvenstveno su namijenjeni općinama i gradovima, za projekte koji se odnose na lokalnu komunalnu infrastrukturu, kao što su vodovodna mreža, kanalizacija, putevi, rasvjeta, zatim za energetska efikasnost u zgradarstvu, u oblasti obnovljivih izvora energije, poljoprivredu i ruralni razvoj.

U ovisnosti od konkretnih projekata i oblasti koje projekat pokriva (lokalni ekonomski razvoj, društveni razvoj ili okoliš), dostupni su i drugi izvori za finansiranje projekata. Na primjer, ESCO model predstavlja kompanije za pružanje usluga energijom i one predstavljaju poseban oblik tržišnog posredništva. Ove kompanije ne obavljaju snabdijevanje energijom, već samo pružanje usluga energijom. Energijski ugovor o djelovanju predstavlja finansiranje projekata na račun štednje energije i ESCO kompanija garantuje da uštede budu realizovane u određenom vremenskom roku. Ove aktivnosti su troškovno povoljne, te i ESCO kompanija i korisnik nalaze interes u saradnji.

Na nivou Federacije BiH uspostavljen je i u funkciji Fond za zaštitu okoliša, dijelom se tretira oblast energetske efikasnosti. Djelatnost Fonda za zaštitu okoliša Federacije BiH čini prikupljanje i distribucija finansijskih sredstava za zaštitu okoliša na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine.

Programi Evropske unije i instrumenti pretprijetne pomoći

Sredstva Evropske unije koja se stavljaju na raspolaganje za razvojne projekte dostupna su kroz različite programe pretprijetne pomoći i Programe Evropske unije, pri čemu postoje značajne razlike u osnovnoj logici poslovanja i namjeni. Program pretprijetne pomoći je definisan za svaku zemlju i usuglašava se s Evropskom komisijom, dok su Programi Evropske unije namijenjeni svim članicama EU i pridruženim članicama koje na osnovu Memoranduma o razumijevanju pristupe programu te za sudjelovanje plaćaju članarinu.

Program IPA je zamijenio pet ranijih programa za pomoć u pretpristupnom periodu, PHARE, ISPA, SAPARD, Program za Tursku i CARDS, i na taj način objedinio na jednoj pravnoj osnovi svu pomoć koja se pruža u pretpristupnom periodu. Program IPA je Također zamišljen tako da se bolje prilagodi raznim ciljevima i tempu napretka svakog korisnika na koga se odnosi tako što obezbjeđuje usmjerenu i efikasnu podršku prema datim potrebama i evolutivnom razvoju.

Program IPA će posebno pomoći da se ojačaju demokratske institucije i vladavina prava, reformiše javna uprava, sprovedu ekonomske reforme, unaprijedi poštovanje kako ljudskih prava tako i prava manjina i ravnopravnost polova, podrži razvoj građanskog društva i pojača regionalna saradnja i doprinijet će održivom razvoju i smanjenju siromaštva. Za zemlje kandidate postoji i dodatni cilj - usvajanje i ispunjavanje svih uslova za članstvo, dok će se od zemalja potencijalnih kandidata očekivati samo približavanje ovim uslovima.

Bosni i Hercegovini, kao zemlji potencijalnom kandidatu za pristupanje Evropskoj uniji, trenutno je omogućen je pristup slijedećim komponentama programa, i to: **1) Pomoć u tranziciji i izgradnja institucija i 2) Regionalna i međudržavna saradnja.** Nakon što Bosna i Hercegovina stekne uslov zemlje kandidata za pristup Evropskoj uniji, biće joj na raspolaganju slijedeće komponente IPA programa: 1) Regionalni razvoj; 2) Razvoj ljudskih resursa i 3) Razvoj ruralnih područja.

Što se tiče dodjeljivanja sredstava, u programu IPA je obezbjeđen ukupan iznos od 11.468 miliona Eura za period od 2007-2013. godine. Komisija svake godine informiše Evropski parlament i Vijeće o svojim namjerama u vezi sa stavkama kompletnog portfelja. U tom cilju je uspostavljen finansijski okvir sa pokazateljima za više godina, i to za tri godine, po zemlji i po komponenti.

Realizacija pomoći iz IPA programa se obezbjeđuje kroz godišnje ili više-godišnje programe, kao što je definisano Pravilima Komisije o realizaciji programa IPA. Svi ovi programi su napravljeni nakon što su prvo napravljeni dokumenti sa planovima i pokazateljima za više godina, i to kao trogodišnja strategija za svaku zemlju, u kojima je Komisija predstavila glavne oblasti u kojima se vrši intervencija, kao i glavne prioritete.

Razvojne projekte općina Gradačac može kandidovati na osnovu javnih poziva za podnošenje aplikacija za IPA program, i to za prve dvije komponente od ukupno pet komponenti ovog Programa. Trenutno Bosna i Hercegovina putem IPA programa može povući finansijska sredstva u iznosu od 550,2 miliona Eura, za period od 2007. do 2013. godine, odnosno po godinama: 62,1 mil.€ (2007.), 74,8 mil.€ (2008.), 89,1 mil.€ (2009.), 106,0 mil.€ (2010.), 108,1 mil.€ (2011.), 110,2 mil.€ (2012.).

Bosna i Hercegovina je uključena u prekograničnu saradnju iz IPA programa sa Hrvatskom, Srbijom i Crnom Gorom, pri čemu postoje prihvatljiva geografska područja za uspostavljanje saradnje odnosno apliciranje zajedničkih projekata. Općina Gradačac ima mogućnost da aplicira projekte prekogranične saradnje sa gradovima i županijama iz Hrvatske, te sa pojedinim gradovima iz Srbije.

Prihvatljive aktivnosti/projekti uključuju mjere za poboljšanje poslovnog okruženja, razvoj konkurentnosti i poduzetništva, razvoj turizma i ruralnog razvoja, poboljšanje energetske učinkovitosti, unaprijeđenje i zaštita okoliša, zagovaranje za potrebe zajednice te razvoj informacionog sistema.

Projekti se iz ovih sredstava finansiraju u omjeru od 85% od ukupne vrijednosti pojedinačnog projekta, s tim da ukupna vrijednost podrške za pojedinačni projekat ne može preći 300.000 Eura.

Transnacionalni program za jugoistočnu Europu i Mediteran je program transnacionalne saradnje, a finansira se iz evropskog fonda za regionalni razvoj, koji je za programski period 2007.-2013. godina predvidio budžet od 206 miliona Eura. Učešće država koje nisu članice EU finansirati će se iz IPA prepristupnog programa i Evropskog programa za susjedstvo. Programsko područje obuhvata 16 europskih zemalja, i to Hrvatsku, Rumuniju, Bugarsku, Sloveniju, Mađarsku, Grčku, Albaniju, Crnu Goru, Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Austriju, Slovačku, Italiju (regije Lombardia, Veneto, Puglia, Friuli-Venezia-Giulia, Trento, Bolzano, Emilia Romagna, Umbria, Marche, Abruzzo i Molise), Ukrajinu i Moldaviju.

Prioriteti programa su sljedeći: 1) Olakšavanje inovacija i poduzetništva 2) Zaštita i poboljšanje okoliša 3) Poboljšanje pristupačnosti i 4) Razvoj transnacionalne sinergije za održivi razvoj područja. Program je namijenjen neprofitnim organizacijama i institucijama koje žele raditi na prekograničnom projektu s najmanje jednim prekograničnim partnerom. U projektnom partnerstvu moraju se nalaziti partneri iz najmanje tri različite države, od kojih jedna mora biti država članica EU. Također, partneri sudjeluju u sufinansiranju projekta s 15% udjelom koji se ravnopravno raspoređuje među partnerima. Sudjelovanje država nečlanica EU u programu bitan je element samog Programa. Države nečlanice potiču se da u potpunosti sudjeluju u Programu.

Bosna i Hercegovina Također može koristiti i sredstva iz dijela EU programa zajednice (Community Program). Cilj programa Zajednice je pružanje podrške politikama EU, te unaprijeđenje saradnje između država članica EU i njihovih građana u različitim oblastima: kulturi, nauci, zaštiti okoline, transportu, energiji, potrošačkoj politici, obrazovanju, zdravstvu, pravosuđu, fiskalnoj i carinskoj politici. Zemljama zapadnog Balkana mogućnost učešća u programima Zajednice otvorena je zaključcima Evropskog vijeća u Solunu iz juna 2003. godine, sa ciljem podrške naporima na putu ka evropskim integracijama, uz razmjenu dobrih praksi, iskustava i znanja, te usvajanje i implementaciju *acquis-a*. Učešće zemalja zapadnog Balkana u programima Zajednice regulisano je okvirnim sporazumima o opštim načelima učešća pojedine zemlje u programima Zajednice koji se zaključuju na neodređen period, ali se revidiraju svake tri godine.

Osnovu za pristupanje Bosne i Hercegovine programima Zajednice čini „Okvirni sporazum između Evropske zajednice i BiH o općim načelima sudjelovanja BiH u programima Zajednice“, koji je stupio na snagu u januaru 2007. godine. Sporazumom je Bosni i Hercegovini otvorena mogućnost učešća u 24 programa Zajednice. Budući da prate politike Evropske unije nisu svi programi usmjereni ka zadovoljavanju prioriteta zemalja zapadnog Balkana. Stoga se Zemljama zapadnog Balkana preporučuje selektivni pristup, odnosno postepeno pristupanje programima Zajednice, u skladu sa trenutnim potrebama svake zemlje posebno. Potrebno je voditi računa i o raspoloživim administrativnim i institucionalnim kapacitetima, zakonodavnom okviru i budžetskim sredstvima koje je potrebno izdvojiti za učešće u određenom programu. Programi Zajednice predviđaju imenovanje državnih koordinatora/kontakt osoba za program, s ciljem pružanja podrške i unaprijeđenja učešća zemlje u programima Zajednice. Za pojedine programe potrebno je osnovati državnu agenciju, akreditovanu od Evropske komisije, koja će biti nadležna za provedbu programa u zemlji.

Punopravno članstvo postiže se zaključivanjem Memoranduma o razumijevanju između Evropske komisije i zemlje zainteresovane za pristupanje pojedinom programu, te plaćanjem

„ulazne karte“. Memorandum priprema Evropska komisija, nakon što nadležna institucija na državnom nivou iskaže interes za učešće u programu. Memorandum se razlikuje od programa do programa, ali u osnovi sadrži pravila učešća u programu, neophodne administrativne kapacitete, mehanizme za upravljanje programom, te finansijske odredbe. Da bi zemlje zapadnog Balkana mogle učestvovati u programima Zajednice potrebno je osigurati budžetska sredstva za plaćanje finansijskog doprinosa, tzv. „ulazne karte“. Država ima mogućnost da dio sredstava za plaćanje ulazne karte zatraži u okviru Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA). Iznos ulazne karte koji država treba izdvojiti iz vlastitog budžeta može biti predmetom pregovaranja sa Evropskom komisijom.

Sredstva koja država uplaćuje na ime ulazne karte ne garantuju i stvarno finansiranje prijavljenih projekata u okviru programa. Uspješno napisani i odobreni projekti mogu povući i veća sredstva od iznosa kojeg određena država plaća za ulazak u program. U određenim slučajevima predviđeno je i sufinansiranje projekata od strane aplikanta.

Evropska komisija objavljuje pravila o procedurama za prijavu i selekciju projektnih prijedloga na internet stranici svakog od programa Zajednice.

U ovom trenutku, Bosna i Hercegovina može aplicirati projekte odnosno koristiti sredstva prema programu FP 7 i programu Kultura. U pripremi su aktivnosti za pristupanje i programu Evropa za građane, kao i programu Poduzetništvo za inovacije (Entrepreneurship for Innovation). Na razmatranju su aktivnosti oko eventualnog pristupanja programu zajednice Media, kao i programu Inteligentna energija za Evropu (IEE).

Programi i projekti bilateralne i multilateralne saradnje sa međunarodnim organizacijama

Uz navedene potencijalne izvore za finansiranje razvojnih projekata, općina Gradačac može razvijati i partnerstvo i saradnju sa međunarodnim partnerima i donatorima, sa ciljem pronalaženja izvora za finansiranje lokalnih razvojnih projekata. Saradnja se može uspostaviti (moguće već i postoji) sa brojnim međunarodnim organizacijama kao što su UNDP, USAID, GTZ / GIZ, kao i sa Ministarstvima vanjskih poslova Norveške, Republike Njemačke, Italije, Češke Republike i drugih zemalja. Putem ove saradnje mogu se realizovati projekti koji imaju značajan uticaj na unaprijeđenje lokalnog ambijenta i stvaranje brojnih lokalnih razvojnih inicijativa.

PRILOG 4 – FINANSIJSKA KONSTRUKCIJA SEKTORSKIH PLANOVA

PLAN LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA OPĆINE GRADAČAC (2014– 2018 god.)										
Program/Projekat /Mjera		Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacioni period realizacije					Budžet (KM)	Eksterni izvori (KM)	Ukupno (KM)
			Dinamika implementacije							
			2014	2015	2016	2017	2018			
Program izgradnje poslovne infrastrukture	Projekat 1.1.: Izgradnja putne infrastrukture unutar industrijske zone 2. Ukupna vrijednost projekta: 1.380.000 KM	1.	X	X	X	X	X	240.000	800.000	1.040.000
Program izgradnje poslovne infrastrukture	Projekat 1.2.: Izgradnja komunalne infrastrukture unutar industrijske zone 2. Ukupna vrijednost projekta: 1.480.000 KM	1.	X	X	X	X	X	300.000	800.000	1.100.000
Program izgradnje poslovne infrastrukture	Projekat 1.3.: Stavljanje u funkciju saobraćajnice unutar industrijske zone 1. Ukupna vrijednost projekta: 900.000 KM	1.	X	X	X	X	X	230.000	500.000	730.000
Program izgradnje poslovne infrastrukture	Projekat 1.4.: Izrada planske i provedbene dokumentacije potrebne za uspostavljanje industrijske zone Kerep. Ukupna vrijednost projekta: 80.000 KM	1.		X	X	X	X	80.000	0	80.000
Program podrške MSP	Projekat 2.1.: Uspostavljanje Poslovnog odbora općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 62.500 KM	1. i 2.	X	X	X	X	X	22.500	40.000	62.500
Program podrške MSP	Projekat 3.1.: Formiranje Centra za pružanje usluga biznisima Ukupna vrijednost projekta: 265.000 KM	3.	X	X	X	X	X	55.000	210.000	265.000

Program podrške MSP	Projekat 3.2.: Izrada projektne dokumentacije i sanacija dijela objekta starog srednjoškolskog centra u Gradačcu za potrebe MSP-a Ukupna vrijednost projekta: 200.000 KM	3.		X	X	X	X	40.000	160.000	200.000
Program poboljšanja materijalnih resursa i kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	Projekat 4.1.: Uvođenje standarda u poljoprivrednoj proizvodnji Ukupna vrijednost projekta: 180.000 KM	4.	X	X	X	X	X	100.000	80.000	180.000
Program poboljšanja materijalnih resursa i kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	Projekat 4.2.: Sufinansiranje poboljšanja materijalnih resursa poljoprivrednih proizvođača u cilju dostizanja standarda u poljoprivrednoj proizvodnji i proizvodnji hrane Ukupna vrijednost projekta: 120.000 KM	4.		X	X	X	X	120.000	0	120.000
Program poboljšanja materijalnih resursa i kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	Projekat 4.3.: Subvencija za obavezan veterinarski nadzor Ukupna vrijednost projekta: 150.000 KM	4.				X	X	30.000	120.000	150.000
Program povećanja proizvodnje u sektoru poljoprivrede	Projekat 4.4. : Izrada općinskog plana razvoja poljoprivrede Ukupna vrijednost projekta: 10.000 KM	4.		X				6.500	3.500	10.000
Program poboljšanja materijalnih resursa i kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	Projekat 4.5.: Edukacija proizvođača voća i meda u svrhu prevencije negativnih uticaja na proizvodnju meda i organizacija sajma pčelarstva Ukupna vrijednost projekta: 17.500 KM	4.		X	X			7.000	10.500	17.500
	Projekat 5.1.: Projekat povećanja proizvodnje u sektoru voćarstva Ukupna vrijednost projekta: 120.000 KM	5.		X	X	X	X	60.000	60.000	120.000

Program povećanja proizvodnje u sektoru poljoprivrede	Projekat 5.2.: Projekat povećanja proizvodnje u sektoru povrtlarstva Ukupna vrijednost projekta: 80.000 KM	5.		X	X	X	X	40.000	40.000	80.000
	Projekat 5.3.: Projekat povećanja proizvodnje u sektoru mljekarstva Ukupna vrijednost projekta: 80.000 KM	5.		X	X	X	X	40.000	40.000	80.000
UKUPNO								1.371.000	2.864.000	4.235.000

PLAN DRUŠTVENOG RAZVOJA OPĆINE GRADAČAC (2014 – 2018 god.)

Program/Projekat /Mjera	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacioni period realizacije					Izvori finansiranja			
		Dinamika implementacije					Budžet (KM)	Eksterni izvori (KM)	Ukupno (KM)	
		2014	2015	2016	2017	2018				
Program izgradnje lokalne infrastrukture	Projekat 1.1.: Izgradnja trga u centru grada Ukupna vrijednost projekta: 800.000 KM	1.		X	X	X	X	600.000	100.000	700.000
Program izgradnje lokalne infrastrukture	Projekat 1.2.: Izgradnja kulturnog centra u Gradačcu Ukupna vrijednost projekta: 3.500.000 KM	1.	X	X	X	X	X	1.500.000	2.000.000	3.500.000
Program jačanja obrazovnih kapaciteta	Projekat 1.3.: Jačanje kapaciteta muzičke škole i preseljenje u novi kulturni centar Ukupna vrijednost projekta: 6.000 KM	1.				X	X	1.000	5.000	6.000
Program jačanja kapaciteta lokalne samouprave	Projekat 1.4.: Program međunarodne saradnje Ukupna vrijednost projekta: 315.000 KM	1	X	X	X	X	X	126.000	189.000	315.000

Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	Projekat 1.5.: Izgradnja objekta nogometnog stadiona Ilidža sa pratećom infrastrukturom Ukupna vrijednost projekta: 2.380.000 KM	1.	X	X	X	X	X	309.400	1.242.360	1.551.760
Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	Projekat 1.6.: Završetak izgradnje objekta fiskulturne sale u OŠ „Musa Ćazim Ćatić“ Zelinja Donja Ukupna vrijednost projekta: 325.000 KM	1.	X	X	X			25.000	300.000	325.000
Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	Projekat 1.7.: Izgradnja fiskulturne sale u OŠ „Hamdija Kreševljaković“ Ukupna vrijednost projekta: 1.020.000 KM	1.				X	X	20.000	400.000	420.000
Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	Projekat 1.8.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale Gimnazije u Gradačcu Ukupna vrijednost projekta: 25.000 KM	1.			X	X	X	25.000	0	25.000
Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	Projekat 1.9.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale u OŠ „Edhem Mulabdić“ Međida Donja Ukupna vrijednost projekta: 20.000 KM	1.			X	X	X	20.000	0	20.000
Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	Projekat 1.10.: Izrada projektne dokumentacije za objekat fiskulturne sale u OŠ „Hasan Kikić“ Vida I Ukupna vrijednost projekta: 20.000 KM	1.			X	X	X	20.000	0	20.000
Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	Projekat 1.11.: Izgradnja i uređenje prostora za rekreaciju oko jezera Vidara Ukupna vrijednost projekta: 100.000 KM	1.		X	X	X	X	20.000	80.000	100.000
Program izgradnje sportsko-rekreativnih objekata i fiskulturnih sala	Projekat 1.12. : Izgradnja i sanacija sportskih poligona na području općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 600.000 KM	1.	X	X	X	X	X	360.000	240.000	600.000

Program jačanja obrazovnih kapaciteta	Projekat 2.1.: Otvaranje 4 nova punkta za obuhvat djece predškolskog uzrasta u godini pred polazak u školu Ukupna vrijednost projekta: 67.000 KM	2.	X	X					13.400	53.600	67.000
Program jačanja kapaciteta lokalne samouprave	Projekat 3.1.: Izgradnja kapaciteta i adaptacija prostora namijenjenog matičnoj službi općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 100.000 KM	3.	X	X	X				50.000	50.000	100.000
Program jačanja kapaciteta lokalne samouprave	Projekat 3.2.: Izgradnja kapaciteta općinske administracije i uvođenje elektronske uprave Ukupna vrijednost projekta 150.000 KM	3.		X	X	X	X		100.000	50.000	150.000
Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	Projekat 4.1.: Stambeno zbrinjavanje i poboljšanje uslova života socijalno ugroženih porodica Ukupna vrijednost projekta: 90.000 KM	4	X	X	X				45.000	45.000	90.000
Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	Projekat 4.2.: Stambeno zbrinjavanje romskih porodica Ukupna vrijednost projekta: 430.000 KM	4.		X	X	X			130.000	150.000	280.000
Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	Projekat 4.3.: Uspostavljanje alternativnog porodičnog oblika smještaja djece bez roditeljskog staranja Ukupna vrijednost projekta 960.000 KM	4.		X	X	X	X		384.000	288.000	672.000
Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	Projekat 4.4.: Obnova stambenih jedinica kolektivnog smještaja u naselju Duren Ukupna vrijednost projekta 90.000 KM	4.		X	X	X	X		20.000	70.000	90.000
Program podrške mladim	Projekat 4.5.: Uspostavljanje omladinskog dnevnog centra Ukupna vrijednost projekta 168.000 KM	4.		X	X	X	X		33.600	80.000	113.600
Program podrške mladim	Projekat 4.6.: Program podrške razvoju mladih i jačanju omladinskih struktura Ukupna vrijednost projekta 50.000 KM	4.	X	X	X	X	X		25.000	25.000	50.000
Program podrške mladim	Projekat 4.7.: Projekat profesionalne orijentacije i sajam obrazovanja Ukupna vrijednost projekta 40.000 KM	4. i 1.	X	X	X	X	X		20.000	20.000	40.000

Program podrške mladim	Mjera 4.8.: Neformalno obrazovanje mladih sa ciljem smanjenja društveno neprihvatljivog ponašanja Ukupna vrijednost projekta 22.500 KM	4. i 1.	X	X	X	X	X	5.000	17.500	22.500
Program poboljšanja kvaliteta socijalnih usluga	Projekat 4.9.: Rekonstrukcija i sanacija zgrade stare bolnice u okviru Doma zdravlja Ukupna vrijednost projekta 500.000 KM	4. i 3.		X	X	X	X	0	300.000	300.000
Program podrške mladim	Projekat 5.1.: Prevencija vršnjačkog nasilja (SAMHSA), JUOŠ «Ivan Goran Kovačić» Ukupna vrijednost projekta: 32.000 KM	5.	X	X	X	X	X	10.000	22.000	32.000
Program podrške mladim	Projekat 5.2.: Otvaranje dnevnih centara za maloljetnike iz rizičnih grupa Ukupna vrijednost projekta: 170.000 KM	5.		X	X	X	X	34.000	94.000	128.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Projekat 5.3.: Izrada katastra klizišta općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 50.000 KM	5.			X	X		0	50.000	50.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Projekat 5.4.: Izrada Programa i projekta za zbrinjavanje pasa lualica Ukupna vrijednost projekta: 135.000 KM	5.	X	X	X	X	X	35.000	100.000	135.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Mjera 5.14.: Provođenje protivminskih aktivnosti na rizičnim područjima u općini Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 2.650.000 KM	5.	X	X	X	X	X	150.000	1.500.000	1.650.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Mjera 5.15.: Prikupljanje i skladištenje NUS-a Ukupna vrijednost projekta: 40.000 KM	5.	X	X	X	X	X	10.000	30.000	40.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Mjera 5.16.: Uređenje vodotoka Ukupna vrijednost projekta: 250.000 KM	5.	X	X	X	X	X	50.000	150.000	200.000

Program jačanja obrazovnih kapaciteta	Projekat 5.5.: Uklanjanje azbestnih ploča sa krova škole Ivan Goran Kovačić i rekonstrukcija krova sa odgovarajućim pokrivnim materijalima Ukupna vrijednost projekta: 120.000 KM	5.		X	X				10.000	110.000	120.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Projekat 5.6.: Uspostava sistema video nadzora na prioritetnim lokacijama na području općine Ukupna vrijednost projekta: 95.000 KM	5.	X	X	X	X	X		45.000	50.000	95.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Projekat 5.7.: Izgradnja autobusnog stajališta sa sadržajima pored JU OŠ „Edhem Mulabdić“ u Međiži Donjoj Ukupna vrijednost projekta: 15.000 KM	5.	X	X					2.000	13.000	15.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Projekat 5.8.: Uspostava i unaprijeđenje horizontalne i vertikalne saobraćajne signalizacije i pješačkih staza škola Hasan Kikić, Mješovita srednja škola i Gimnazija, Dr. Safet Beg Bašagić i Ivan Goran Kovačić Ukupna vrijednost projekta: 130.000 KM	5.	X	X	X				0	130.000	130.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Projekat 5.9.: Nabavka vozila i opreme za vatrogastvo i izgradnja vatrogasnog doma Ukupna vrijednost projekta: 550.000 KM	5.		X	X	X	X		275.000	150.000	425.000
Program izgradnje lokalne infrastrukture	Projekat 5.9. : Izgradnja putne infrastrukture na području općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 6.000.000 KM	5.	X	X	X	X	X		2.500.000	1.500.000	4.000.000
Program izgradnje lokalne infrastrukture	Projekat 5.10. : Izgradnja putne infrastrukture u obuhvatu urbanističkog plana općine Ukupna vrijednost projekta: 5.000.000 KM	5.	X	X	X	X	X		700.000	1.200.000	1.900.000

Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Projekat 5.11. : Izgradnja javne rasvjete na području općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 250.000 KM	5.	X	X	X	X	X	125.000	100.000	225.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Projekat 5.12.: Izgradnja javne garaže Ukupna vrijednost projekta: 3.000.000 KM	5.			X	X	X	900.000	2.100.000	3.000.000
Program unaprijeđenja sigurnosti građana	Projekat 5.13.: Digitalizacija opreme za prijenos radio i tv signala Ukupna vrijednost projekta: 30.000 KM	5.		X	X	X		18.000	12.000	30.000
UKUPNO								8.716.400	13.016.460	21.732.860

PLAN ZAŠTITE OKOLIŠA OPĆINE GRADAČAC (2014 – 2018 god.)

Program/Projekat /Mjera	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacioni period realizacije					Izvori finansiranja			
		Dinamika implementacije					Budžet (KM)	Eksterni izvori (KM)	Ukupno (KM)	
		2014	2015	2016	2017	2018				
Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	Projekat 1.1.: Izrada strategije upravljanja vodama i zaštite voda na području općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 160.000 KM	1		X	X			40.000	120.000	160.000
Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	Program 1.2: Uspostavljanje zaštitne zone, planska zona i uspostava I Faze zaštitne zone Domažić, Ilidža, Mionica III Ukupna vrijednost projekta: 90.000 KM	1		X	X	X	X	45.000	45.000	90.000

Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	Program 1.3: Rekonstrukcija postojećeg vodovoda i zamjena azbest cementnih cijevi i cijevi manjih profila u dužini od 20 km Ukupna vrijednost projekta: 1.500.000 KM	1	X	X	X	X	X	0	1.500.000	1.500.000
Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	Projekat 1.4.: Proširenje postojećeg vodovodnog sistema na području općine Gradačac u dužini od 10 km Ukupna vrijednost projekta: 1.000.000 KM	1	X	X	X	X	X	0	1.000.000	1.000.000
Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	Projekat 1.5. Projekat kontrolisanog smanjenja gubitaka u vodovodnom sistemu Ukupna vrijednost projekta: 270.000 KM	1	X					0	123.000	123.000
Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	Projekat 1.6.: Rekonstrukcija i dogradnja postojećeg potisnog cjevovoda od jezera Vidara Ukupna vrijednost projekta: 300.000 KM	1		X	X	X	X	60.000	240.000	300.000
Program unaprijeđenja sistema vodosnabdijevanja	Projekat 1.7: Izgradnja vodovoda za južni dio općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 10.000.000 KM	1	X	X	X	X	X	0	5.000.000	5.000.000
Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada	Mjera 2.1.: Uklanjanje divljih deponija otpada na području općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 100.000 KM	2		X	X	X	X	15.000	85.000	100.000
Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada	Projekat 2.2: Sanacija postojeće deponije komunalnog otpada Višnjik na lokalitetu Zrnići sa izgradnjom pratećih objekata prilagođenih sanitarnom konceptu odlaganja do njenog zatvaranja Ukupna vrijednost projekta: 11.500.000 KM	2		X	X	X	X	800.000	2.000.000	2.800.000
Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada	Projekat 2.3: Izrada projektne dokumentacije regionalne deponije Orašje Ukupna vrijednost projekta: 350.000 KM	2	X	X	X			50.000	300.000	350.000

Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada	Projekat 2.4: Spalionica animalnog otpada Ukupna vrijednost projekta: 150.000 KM	2			X	X	X	8.000	142.000	150.000
Program unaprijeđenja i adekvatnog zbrinjavanja komunalnog otpada	Mjera 2.5: Selektivno prikupljanje otpada na općine Gradačac području Ukupna vrijednost projekta: 100.000 KM	2		X	X	X	X	15.000	85.000	100.000
Program unaprijeđenja sistema odvodnje, prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda	Projekat 3.1: Rekonstrukcija prečistača otpadnih voda I i II faza – I faza mašinska faza i uključuje mehanički predtretman, II faza zamjena sistema aeracije u 2 bazena Ukupna vrijednost projekta: 2.500.000 KM	3	X	X	X	X	X	250.000	1.500.000	1.750.000
Program unaprijeđenja sistema odvodnje, prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda	Program 3.2: Proširenje gradske kanalizacije u urbanom dijelu Gradačca Ukupna vrijednost projekta: 2.000.000 KM	3	X	X	X	X	X	300.000	600.000	900.000
Program izrade planske dokumentacije za monitoring životne sredine	Projekat 4.1: Izrada lokalnog ekološkog akcionog plana -LEAP-a Ukupna vrijednost projekta: 20.000 KM	4	X					7.000	13.000	20.000
Program izrade planske dokumentacije za monitoring životne sredine	Projekat 4.2: Izrada održivog energetskog akcionog plana –SEAP Ukupna vrijednost projekta: 20.000 KM	4	X	X				7.000	13.000	20.000
Program smanjenja emisije štetnih plinova	Projekat 5.1: Izrada dokumentacije za toplifikaciju urbanog dijela Gradačca Ukupna vrijednost projekta: 250.000 KM	5	X	X	X	X	X	0	250.000	250.000
Program smanjenja emisije štetnih plinova	Projekat 5.2: Projekat utopljanja 5 javnih objekata u općini Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 546.000 KM	5	X	X	X	X	X	110.000	436.000	546.000
Program smanjenja emisije štetnih plinova	Projekat 5.3: Korištenje solarne energije za pripremu tople vode 5 javnih objekata Ukupna vrijednost projekta: 360.000 KM	5	X	X	X	X	X	16.000	344.000	360.000

Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	Projekat 6.9.: Program uređenja gradskih zelenih javnih površina i izvorišta Ukupna vrijednost projekta: 500.000 KM	6	X	X	X	X	X	100.000	300.000	400.000
Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	Projekat 6.1: Nastavak rekonstrukcije Aleje kestenova Gradačac Ukupna vrijednost projekta 300.000 KM	6	X	X				50.000	250.000	300.000
Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	Projekat 6.2: Uređenje okoliša oko planinarskog doma Ukupna vrijednost projekta 30.000 KM	6	X	X				4.800	25.200	30.000
Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	Projekat 6.3: Čišćenje i uređenje izvorišta i parka na lokalitetu Stare Banje Ukupna vrijednost projekta:100.000 KM	6	X	X				0	100.000	100.000
Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	Projekat 6.4: Uvođenje jezera Hazna u primarnu funkciju kupališta za građane Ukupna vrijednost projekta: 300.000 KM	6	X	X	X	X	X	90.000	210.000	300.000
Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	Projekat 6.5: Izrada projektne dokumentacije sanacije starog grada Ukupna vrijednost projekta:110.000 KM	6	X	X	X			30.000	80.000	110.000
Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	Projekat 6.6: Sanacija terena oko starog grada u Gradačcu (projekat odvodnje oborinskih voda) Ukupna vrijednost projekta: 200.000 KM	6	X	X				50.000	150.000	200.000

Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	Projekat 6.7: Aktivnosti razvoja i afirmacije turističkih potencijala općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 50.000 KM	6		X	X	X	X	10.000	40.000	50.000
Program unaprijeđenja i razvoja turizma valorizacijom prirodnog, kulturnog i historijskog nasljeđa	Projekat 6.8: Postavljanje turističke signalizacije na području općine Gradačac Ukupna vrijednost projekta: 50.000 KM	6		X	X	X	X	15.000	35.000	50.000
				UKUPNO				2.072.800	14.986.200	17.059.000

**PRILOG 5 - OKVIRNI PODSJETNIK SA KALENDAROM ZA GODIŠNJE
AŽURIRANJE STRATEGIJE RAZVOJA:**

Komponenta	Opis i podloge za godišnje ažuriranje	Kada se ažurira	Napomena
Socio-ekonomsk a analiza <i>(radi se u bitno skraćenoj verziji)</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pratimo i publiciramo odabrane ekonomske i društvene indikatore i važne trendove (demografski, tržište rada, ekonomski pokazatelji po granama i vrstama poslovnih subjekata, stanje poljoprivrede ...). ✓ Stanje poslovnog okruženja možemo pratiti putem standardiziranog anketiranja ili fokus grupe. 	Početak u aprilu (kada su obrađeni svi podaci za prethodnu godinu), završetak u junu	Za ovaj posao vrlo je važno razraditi proceduru i usaglasiti razmjenu podataka sa izvorima podataka (Zavod za zapošljavanje, Fond PIO, Poreska uprava, APIF...)
Revizija sektorskih ciljeva	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vrednujemo u kojoj su mjeri ostvareni i da li su još validni. Ako ostvarenja nisu blizu očekivanih, analiziramo uzroke i, po potrebi, interveniramo u aktivnostima (projektima) i/ili u samim ciljevima. ✓ Reviziju izvodimo na osnovu praćenja realizacije programa i projekata, s jedne strane, i uočenih bitnih promjena u okolnostima. 	Jun -juli	Dobro je da se za reviziju operativnih ciljeva i projekata iskoristi potencijal Partnerske grupe
Revizija projekata	Vršimo na osnovu: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Iskustva stečenog kroz realizaciju projekata ✓ Rezultata i preporuka realizovanih projekata ✓ Uočenih promjena i novih potreba ✓ Revidovanih operativnih ciljeva. 	August - septembar	
Godišnji operativni plan implementacije, sa projektnim formularima	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Utvrđujemo prioritete za narednu godinu ✓ Revidujemo/kompletiramo projektne formulare / projektne zadatke za prioritete projekte ✓ Pravimo i usaglašavamo finansijski plan ✓ Kompletiramo plan implementacije i usklađujemo finansijski plan za sljedeću godinu sa budžetom 	Septembar-oktobar	Ažuriran plan od druge polovine oktobra ide na javnu raspravu, zajedno sa budžetom.
Praćenje i vrednovanje realizovanih i tekućih projekata	Izvodimo na osnovu: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Plana implementacije ✓ Razrađenih projektnih formulara / projektnih zadataka (očekivanih rezultata) ✓ Izvještaja o realizaciji projekata (projektne dokumentacije) ✓ Pokazatelja o ostvarenim efektima (npr. podaci o uvozu i izvozu, podaci Zavoda za zapošljavanje...) 	Pratimo prema dinamici realizacije projekata i izvještavanja. Vrednujemo u prvoj polovini marta.	O rezultatima praćenja i vrednovanja izvještavamo Partnersku grupu, načelnika, Općinsko vijeće u sklopu godišnjeg izvještaja o radu.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.